Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”
Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a
Academiei de Științe a Moldovei
Universitatea de Stat din Moldova

DIALOGICA

REVISTĂ DE STUDII CULTURALE ȘI LITERATURĂ

Anul V, Supliment nr. 1, 2023

Dialogica

Revistă de studii culturale și literatură

Revista noastră vizează fenomenul cultural contemporan ca produs al gândirii și creativității și se manifestă în planul științelor socioumane și în cel al artei. Prin urmare, ne vedem încadrați în paradigma dialogului interdisciplinar, al relațiilor între abordările diferitor discipline. Vom înlesni articolele cu preocupări teoretice și interpretative din aria studiilor culturale, unde literatura, spre exemplu, e un fenomen cultural ca oricare altul în contextul timpului său. Totuși, pentru a crea un pandant la reducerea numărului de studii literare, care au generat prin transformare de sine și împrumut de metode noua și extrem de prolifica direcție de cercetare, am rezervat un loc aparte, în titlul revistei și în spațiul unor rubrici, literaturii și promovării ei. Promitem să facem gesturi similare și în cazul celorlalte arte.

APARE DE TREI ORI PE AN
Anul V, Supliment la Nr. 1, 2023

DIRECTOR DE PROIECT ȘI REDACTOR-ȘEF

Aliona GRATI, doctor habilitat în filologie, profesor, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Natalia PROCOP, doctor în studiul artelor și culturologie, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Ghenadie SÎRBU, doctor în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Ludmila ȘIMANSCHI, doctor în filologie, conferențiar cercetător, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Diana DEMENTIEVA, doctor în filologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Rodica GOTCA, secretar de redacție, doctor în filologie, Universitatea de Stat din Moldova.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Liliana CONDRATICOVA, doctor habilitat în istorie și studiul artelor, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău.

Bogdan CREȚU, doctor în filologie, profesor, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România.

Aurelian DĂNILĂ, academician, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria, doctor habilitat în studiul artelor, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Nicolae ENCIU, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Chișinău.

Aurelia HANGANU, doctor habilitat în filologie, conferențiar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Mariana HARJEVSCHI, doctor în științele comunicării, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Chișinău.

Adrian-Silvan IONESCU, doctor în științe istorice, cercetător științific gradul I, Institutul de Istoria Artei „George Oprescu", București, Academia Română.

Katica KULAVKOVA, academician, profesor universitar, Academia de Știință și Artă din Macedonia, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria.

Lidia KULIKOVSKI, doctor în pedagogie, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Chișinău.

Mircea MARTIN, academician, profesor universitar, Academia Română, București, România.

Victor MORARU, membru corespondent, doctor habilitat, profesor, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Gheorghe MUSTEA, academician, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Ioan-Aurel POP, academician, profesor universitar, Academia Română, București, România.

Ioan OPRIȘ, doctor în științe istorice, profesor, Universitatea „Valahia" din Târgoviște, România.

Ion SIMUȚ, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Oradea, România.

Mariana ȘLAPAC, membru corespondent al Academiei de Științe a Modovei, doctor habilitat, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Alina TOFAN, doctor în filologie, Institutul de Romanistică, Universitatea din Leipzig, Germania.

Elena UNGUREANU, doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Chișinău.

Cornel UNGUREANU, doctor în filologie, profesor, Universitatea de Vest din Timișoara, România.

Nicoleta VORNICU, doctor habilitat în arte vizuale, cercetător științific gradul I, Centrul Mitropolitan de Cercetări T.A.B.O.R., Iași, România.

Diana VRABIE, doctor în filologie, conferențiar, Muzeul Național al Literaturii Române din Iași.

Tudor ZBÂRNEA, academician, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Chișinău.

Concepție copertă: N. PROCOP; Grafică digitală: Adrian MIRONESCU.

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor.

Revista este editată în cadrul proiectului 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.

Adresa colegiului de redacție: str. Mihail Kogălniceanu nr. 65, or. Chșinău, MD-2009, Republica Moldova.
tel.: +373 22 221181, email: dialogica.asm@gmail.com, site-ul web: http://dialogica.asm.md

Dialogica

Cultural Studies and Literature Journal

Our jurnal focuses on the contemporary cultural phenomenon as a product of thought and creativity and manifests itself in the field of socio-human and art sciences. We see fit in the paradigm of interdisciplinary dialogue, of the relationships between approaches of different disciplines. We will, therefore, facilitate articles with theoretical and interpretative concerns from the area of cultural studies, where literature, for example, is a cultural phenomenon like any other in the context of its time. However, in order to create a pendant in reducing the number of literary studies that generated self-transformation and loan of new and extremely prolific research methods, we reserved a special place in the title of the journal and in the space of some columns, for literature and its promotion. We promise to make similar gestures and for other arts.

APPEARS THREE TIMES A YEAR
Year V, Supplement to No. 1, 2023

PROJECT MANAGER AND EDITOR CHIEF
Aliona GRATI, PhD in Philology, professor, Moldova State University, Chișinău.

EDITORIAL BOARD
Natalia PROCOP, PhD in the Study of Arts, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Ghenadie SÎRBU, PhD in History, Moldova State University, Chișinău.
Ludmila ȘIMANSCHI, PhD in Philology, associate professor, Moldova State University, Chișinău.
Diana DEMENTIEVA, PhD in Philology, Moldova State University, Chișinău.
Rodica GOTCA, editorial secretary, PhD in Philology, Moldova State University, Chișinău.

SCIENTIFIC BOARD
Liliana CONDRATICOVA, PhD in History and the Study of Arts, Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Bogdan CREȚU, PhD in Philology, professor, Faculty of Letters, "Alexandru Ioan Cuza" University from Iași, Romania.
Aurelian DĂNILĂ, academician, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria, PhD in the Study of Arts, professor, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Nicolae ENCIU, PhD in History, scientific researcher, Institute of History of the Moldova State University, Chișinău.
Aurelia HANGANU, PhD in Philology, associate professor, Moldova State University, Chișinău.
Mariana HARJEVSCHI, PhD in Sciences of Communication, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chișinău.
Adrian-Silvan IONESCU, PhD in Historical Sciences, professor, "George Oprescu" Institute for Art History, Bucharest, Romanian Academy, Romania.
Katica KULAVKOVA, academician, professor, Macedonian Academy of Sciences and Arts, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria.
Lidia KULIKOVSKI, PhD in Pedagogy, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chișinău.
Mircea MARTIN, academician, professor, Romanian Academy, Bucharest, Romania.
Victor MORARU, correspondent member of the ASM, PhD in Social Sciences, professor, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Gheorghe MUSTEA, academician, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Ioan-Aurel POP, academician, professor, Romanian Academy, Bucharest, Romania
Ioan OPRIȘ, PhD in Historical Sciences, professor, "Valahia" University of Targoviste, Romania.
Ion SIMUȚ, PhD in Philology, professor, University of Oradea, Romania.
Mariana ȘLAPAC, correspondent member of the ASM, PhD in the Study of the Arts, professor, Department of Social, Econo-mic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chișinău.
Alina TOFAN, PhD in Philology, Institute of Romance, University of Leipzig, Germany.
Elena UNGUREANU, PhD in Philology, scientific researcher, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chișinău.
Cornel UNGUREANU, PhD in Philosophy, professor, West University of Timisoara, Romania.
Nicoleta VORNICU, PhD in Visual Arts, scientific researcher, Metropolitan Research Centre T.A.B.O.R., Iași, Romania.
Diana VRABIE, PhD in Philology, professor associate, The National Museum of Romanian Literature Iași.
Tudor ZBÂRNEA, academician, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria, National Art Museum of Moldova, Chișinău.

Bookbilding's conception: N. PROCOP; Digital Graphics: Adrian MIRONESCU.
The authors hold sole responsability for the views expressed in their texts.
The jurnal is edited within the project 20.80009.0807.19 The culture of promoting the image of the cities of the Republic of Moldova through art and mythopoetics.
Adress of Editorial Board: Republic of Modova, MD-2009, Chișinău, 65 Mihail Kogăniceanu Street.
Phone.: +373 22 221181, email: dialogica.asm@gmail.com, web site: http://dialogica.asm.md

Cuprins

Dialog
Liliana CONDRATICOVA, Constantin TOMA, Marius-Adrian NICOARĂ
Dialogul ne unește. Izolarea ne dezbină 6

Intertext
Nicolae ENCIU 105 ani de la înfăptuirea Marii Uniri.
Etapele revenirii Basarabiei în cadrul Statului Național Unitar Român 16
Jipa ROTARU Apogeul carierei politice a lui Alexandru Marghiloman,
o jumătate de an (martie-noiembrie 1918), prim-ministru al României 26
Stoica LASCU Leon T. Boga despre „Unirea fără condiții a Basarabiei" – context istoric
și personalități făuritoare 34

Acentrice
Constantin COMAN Dumitru Seceleanu – pionier al modernizării agriculturii românești 51
Viorel GHEORGHE Constatin Garoflid și viziunea sa asupra problemei agrare 58
Marius-Adrian NICOARĂ Constantin C. Arion – Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
și Ministrul de Externe în Guvernul Marghiloman 66
Mircea TĂNASE Simion Mehedinți – un ministru savant într-un guvern de sacrificiu 77
Luminița GIURGIU Generalul Constantin Hârjeu – colaborator apropiat
al lui Alexandru Marghiloman 84

Liantul social
Daniel Silviu NICULAE Aspecte privind Societatea Basarabeană în corespondența
Președintelui Consiliului de Miniștri, Alexandru Marghiloman (mai-iulie 1918) 91
Alin SPÂNU Nicolae Ghika-Comănești, moșier, explorator, deputat, bancher și
Ministrul Lucrărilor Publice (1875–1921) 97
Constantin NEAGU Procesul de rusificare masivă a populației românești dintre Prut
și Nistru. O privire de ansamblu prin prisma rapoartelor de activitate întocmite de către
preoții de armată, participanți la campania desfășurată în Basarabia (1918–1919) 104
Anatolie POVESTCA Deputații Sfatului Țării, care au votat unirea Basarabiei cu România,
reprezați de regimul totalitar comunist 111

Orașul meu
Gheorghe NEAGU Virtuți creștine ilustrate în biografia marelui om politic buzoian –
Alexandru Marghiloman – artizan al unirii Basarabiei cu România 126
Aliona GRATI Chișinăul de la 1919 în notele de călătorie ale americanului John Kaba
și ale francezului Emmanuel de Martonne 135

Giuvaiere culturale
**Liliana CONDRATICOVA, Tatiana BUJOREAN, Marina CERCAȘIN, Alina TOCARCIUC,
Elena PINTILEI, Ana ISCHIMJI** Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918
și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective 141

Imaginarul literei
Marcela CHIRIȚĂ Selecție de texte despre Marea Unire din 1918 155

Cuvântul celuilalt (ancheta revistei)
Anatol PETRENCU „Lecția de istorie și demnitatea anului 1918" sau despre
învățămintele formulate la 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România 160

Abajur pentru o bibliotecă
Marius-Adrian Nicoară. *105 ani de la Unirea Basarabiei cu România*;
Raiduri în istorie; *Raiduri prin cultură* 165

Content

Dialogue
Liliana CONDRATICOVA, Constantin TOMA, Marius-Adrian NICOARĂ
Dialogue Unites Us. Isolation Divides Us 6

Intertext
Nicolae ENCIU 105 Years Since the Establishment of the Great Union.
The Stages of the Return of Bessarabia Within the Romanian Unitary National State 16
Jipa ROTARU The Peak of Alexandru Marghiloman's Political Career,
for Half of a Year (March-November 1918), Prime Minister of Romania 26
Stoica LASCU Leon T. Boga about the "Unconditional Union of Bessarabia" – Historical
Context and Creative Personalities 34

Acentrics studies
Constantin COMAN Dumitru Seceleanu – Pioneer of the Modernization
of Romanian Agriculture 51
Viorel GHEORGHE Constatin Garoflid and his Vision of the Agrarian Problem 58
Marius-Adrian NICOARĂ Constantin C. Arion – Vice-President of the Council
of Ministers and Minister of Foreign Affairs in the Marghiloman Government 66
Mircea TĂNASE Simion Mehedinți – a Scholar Minister in a Sacrificial Government 77
Luminița GIURGIU General Constantin Hârjeu – A Close Collaborator
of Alexandru Marghiloman 84

THE SOCIAL LIANT
Daniel Silviu NICULAE Aspects Regarding the Bessarabian Society in the Correspondence
of the President of the Council of Ministers, Alexandru Marghiloman (May-July 1918) 91
Alin SPÂNU Nicolae Ghika-Comănești, Landowner, Explorer, Deputy, Banker and
The Minister of Public Works (1875–1921) 97
Constantin NEAGU The Process of Massive Russification of the Romanian Population
Between the Prut and Dniester. An Overview Through the Activity Reports Drawn Up
by the Army Priests, Participants in the Campaign in Bessarabia (1918–1919) 104
Anatolie POVESTCA The Deputies of the Country Council, who Voted for the Union
of Bessarabia with Romania, Represented by the Totalitarian Communist Regime 111

MY CITY
Gheorghe NEAGU Christian Virtues Illustrated in the Biography of the Great Buzau
Politician – Alexandru Marghiloman – Craftsman of the Union of Bessarabia
with Romania 126
Aliona GRATI Chișinău from 1919 in the Travel Notes of the American John Kaba
and the French Emmanuel de Martonne 135

CULTURAL JEWELS
Liliana CONDRATICOVA, Tatiana BUJOREAN, Marina CERCAȘIN, Alina TOCARCIUC,
Elena PINTILEI, Ana ISCHIMJI The Act of Union of Bessarabia with Romania from 1918
and cultural heritage: impact, evolution, perspectives 141

IMAGINARY OF THE LETTER
Marcela CHIRIȚĂ Selection of texts on the Great Union of 1918 155

THE OTHER'S WORD (journal's inquiry)
Anatol PETRENCU "The History and Dignity Lesson of 1918" or about
the Lessons Formulated 105 Years after the Union of Bessarabia with Romania 160

Marius-Adrian Nicoară, *105 Years since the Union of Bessarabia with Romania*;
Raids in History; *Raids through Culture* 165

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.01
CZU: 94(498+478)"1918":352:351.88(047.53)
Orcid ID: 0000-0002-8735-3364
Orcid ID: 0009-0004-2964-0340
Orcid ID: 0000-0002-7193-2353

Dialog

DIALOGUL NE UNEȘTE. IZOLAREA NE DEZBINĂ

Liliana CONDRATICOVA

Constantin TOMA

Marius-Adrian NICOARĂ

Dialogul ne unește. Izolarea ne dezbină

Rezumat. Dialogul dat vizează jubileul de 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România și un bilanț al activităților, realizat împreună cu Domnul Constantin Toma, Primarul Municipiului Buzău și Domnul Marius-Adrian Nicoară, doctor în istorie, consilier onorific al Primăriei Municipiului Buzău. Aici sunt reliefate relațiile municipiului Buzău cu diferite localități din Republica Moldova, prin intermediul parteneriatelor culturale, economice și interumane dezvoltate de entitățiile unităților administrativ-teritoriale. Printre aceste proiecte se numără semnarea „Declarației de Unire", la 15 martie 2018; reconstruirea falezei râului Nistru, pe segmentul din fața Cetății Sorocii; inaugurarea busturilor lui Ion Inculeț și Alexandru Marghiloman, pe 27 martie 2023, la Ialoveni; extinderea Muzeului „Petru Costin"; Conferința științifică „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Unde-s doi puterea crește... Lecția de istorie și demnitate a anului 1918" desfășurată în Sala Unirii a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău; angajamentul de reabilitare a clădirii prin suportarea tuturor costurilor de către Consiliul Local Buzău; o consistentă donație de carte; concertul „Limba română este Patria mea"; proiectul „Chișinău pentru Buzău"; seriile de conferințe științifice denumite generic „Zilele Alexandru Marghiloman" ș.a.

Cuvinte-cheie: Chișinău, Buzău, unire, România, Republica Moldova, Alexandru Marghiloman.

Dialogue Unites Us. Isolation Divides Us

Abstract. This dialogue concerns the 105th anniversary of the Union of Bessarabia with Romania and a review of the activities, carried out together with Mr. Constantin Toma, the Mayor of Buzău Municipality and Mr. Marius-Adrian Nicoară, doctor in history, honorary councilor of the Buzău City Hall. Here are highlighted the relations of the municipality of Buzau with different localities from the Republic of Moldova, through the cultural, economic and interpersonal partnerships developed by the entities of the administrative-territorial units. Among these projects are the signing of the "Declaration of Union" on March 15, 2018; reconstruction of the Dniester River embankment, on the segment in front of the Citadel of Soroca; the inauguration of the busts of Ion Inculeț and Alexandru Marghiloman, on March 27, 2023, in Ialoveni; expansion of the "Petru Costin" Museum; The scientific conference "105 years since the Union of Bessarabia with Romania. Where power grows... The lesson of history and dignity of the year 1918" held in the Union Hall of the Academy of Music, Theater and Fine Arts in Chisinau; the commitment to rehabilitate the building by bearing all costs by the Buzău Local Council; a substantial book donation; the concert "The Romanian language is my homeland"; the "Chisinau for Buzau" project; the series of scientific conferences generically named "Zilele Alexandru Marghiloman" et al.

Keywords: Chisinau, Buzau, union, Romania, Republic of Moldova, Alexandru Marghiloman.

LC: Pe 27 martie 2023, la Chișinău, au fost consemnați, printr-o suită de activități de un răsunet major, 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Evenimente nu ar fi posibile fără implicarea hotărâtă și permanentă a Primarului Municipiului Buzău, domnul Constantin Toma, cu care suntem astăzi într-o discuție foarte informativă pentru cititorul nostru. Stimate domnule Primar, de unde vine – căci vă urmăresc constant deja de vreo cinci ani buni de când v-am cunoscut –, acest devotament și atașament față de tot ce ține de întregirea țării, Alexandru Marghiloman, dar și colaborarea strânsă cu colegii din Basarabia?

CT: Relațiile municipiului Buzău cu localități din Republica Moldova precum Soroca sau Ialoveni au căpătat amploarea firească din 2016, odată cu diverse parteneriate culturale, economice și interumane dezvoltate de noi cu entitățiile celor două unități administrativ-teritoriale. Am luat inițiativa strângerii legăturilor cu frații de peste Prut după ce am devenit primar al orașului. Am și o motivație personală – unchiul meu, Alexandru Toma, a murit cu arma în mână pentru apărarea Basarabiei, pe malul Nistrului, în Războiul de Întregire Națională (1916–1919).

Dezvoltarea acestor relații s-a realizat printr-o comunicare permanentă și prin întâlniri, la Soroca, Ialoveni și Buzău, între delegații din care au făcut parte primari, consilieri locali și salariați ale acestor structuri administrative. Fără îndoială, un prim moment important al relațiilor dintre comunitățile românești a fost anul 2018, când s-au consemnat două evenimente de maximă importanță pentru buzoieni și basarabeni. Îmi amintesc cu mare drag atât de întâlnirile prilejuite de marile evenimente petrecute în comunitățile noastre, cât și de întâlnirea emoționantă cu prilejul adoptării „Declarației de Unire cu Basarabia", inițiată de mine, ca primar, și aprobată de Consiliul Local al Municipiului Buzău. Atunci, pe 15 martie 2018, cei 23 aleși locali din cadrul Consiliului Municipal Buzău au votat în unanimitate o declarație politică de unire cu Republica Moldova, o unire simbolică, fără efecte juridice. În anul sărbătoririi Centenarului României Mari, peste o sută de primari din Republica Moldova au declarat unirea cu România și, de aceea, a fost o datorie de onoare să le răspundem printr-un gest similar, mai ales că președintele Consiliului de Miniștri de acum o sută de ani al României a fost un buzoian, Alexandru Marghiloman.

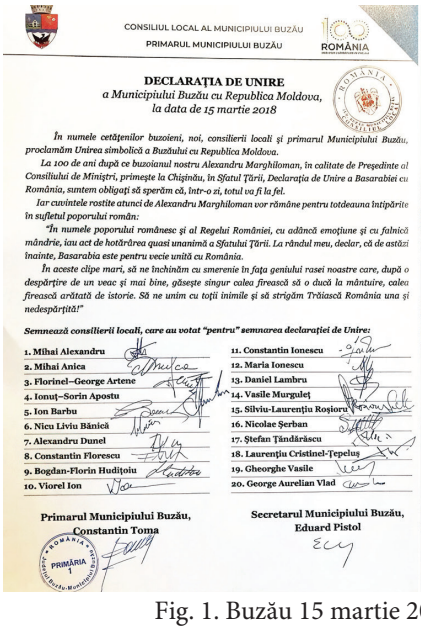

CONSILIUL LOCAL AL MUNICIPIULUI BUZĂU
PRIMARUL MUNICIPIULUI BUZĂU

DECLARAȚIA DE UNIRE
a Municipiului Buzău cu Republica Moldova,
la data de 15 martie 2018

În numele cetățenilor buzoieni, noi, consilierii locali și primarul Municipiului Buzău, proclamăm Unirea simbolică a Buzăului cu Republica Moldova.

La 100 de ani după ce buzoianul nostru Alexandru Marghiloman, în calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri, primește la Chișinău, în Sfatul Țării, Declarația de Unire a Basarabiei cu România, suntem obligați să sperăm că, într-o zi, totul va fi la fel.

Iar cuvintele rostite atunci de Alexandru Marghiloman vor rămâne pentru totdeauna întipărite în sufletul poporului român:

"În numele poporului românesc și al Regelui României, cu adâncă emoțiune și cu falnică mândrie, iau act de hotărârea quasi unanimă a Sfatului Țării. La rândul meu, declar, că de astăzi înainte, Basarabia este pentru vecie unită cu România.

În aceste clipe mari, să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre care, după o despărțire de un veac și mai bine, găsește singur calea firească să o ducă la mântuire, calea firească arătată de istorie. Să ne unim cu toții inimile și să strigăm Trăiască România una și nedespărțită!"

Semnează consilierii locali, care au votat "pentru" semnarea declarației de Unire:

1. Mihai Alexandru
2. Mihai Anica
3. Florinel–George Artene
4. Ionuț–Sorin Apostu
5. Ion Barbu
6. Nicu Liviu Bănică
7. Alexandru Dunel
8. Constantin Florescu
9. Bogdan-Florin Hudițoiu
10. Viorel Ion
11. Constantin Ionescu
12. Maria Ionescu
13. Daniel Lambru
14. Vasile Murguleț
15. Silviu-Laurențiu Roșioru
16. Nicolae Șerban
17. Ștefan Țăndărăscu
18. Laurențiu Cristinel-Țepeluș
19. Gheorghe Vasile
20. George Aurelian Vlad

Primarul Municipiului Buzău,
Constantin Toma

Secretarul Municipiului Buzău,
Eduard Pistol

Fig. 1. Buzău 15 martie 2018, „Declarația de Unire cu Basarabia", inițiată de mine, domul primar Constantin Toma și aprobată de Consiliul Local al Municipiului Buzău (stânga).
Fig. 2. Primari din Republica Moldova prezenți la Buzău pentru a celebra Centenarul Unirii Basarabiei cu România în sala Nicu I Constantinescu din Palatul Comunal (dreapta).

Unirea cu Basarabia de acum o sută cinci ani a fost realizată de elite, cu sprijinul tuturor locuitorilor din fosta provincie românească. De această dată, unirea se poate face de jos în sus și am dorit să nu ratăm un moment istoric atât de important, căci, mai devreme sau mai târziu, unirea Republicii Moldova cu Patria-Mamă se va înfăptui, așa cum se arată în „Declarația de Unire".

Am acționat concret, astfel încât la finele lunii august 2018, Consiliul Local Buzău a dat undă verde parteneriatului cu Primăria Soroca pentru realizarea proiectului de reconstrucție a falezei râului Nistru, pe segmentul din fața Cetății. Municipalitatea buzoiană a oferit 100.000 de euro, restul sumei până la 138.500 de euro (27,7%) fiind acoperită de Primăria Municipiului Soroca. Este un proiect reușit, finalizat, de care suntem foarte mândri.

Apoi nu este deloc întâmplătoare înfrățirea dintre Consiliul Raional Ialoveni și Primăria Municipiului Buzău, pentru că Raionul Ialoveni este locul de naștere al lui Ion C. Inculeț, iar Buzăul este locul de naștere al lui Alexandru Marghiloman. Această încărcătură simbolică a dus la sprijinul pe care l-am dat pentru realizarea celor două busturi ale artizanilor Unirii – Ion Inculeț și Alexandru Marghiloman – dezvelite pe 27 martie 2023, în centrul orașului Ialoveni.

Și nu ne-am oprit aici, pentru că tot în Ialoveni, Primăria Municipiului Buzău sprijină, cu 100.000 de euro, extinderea Muzeului „Petru Costin".

LC: Se cuvine să recunosc că nu știam noi, la Chișinău, multe lucruri (să nu zic mai nimic) despre personalitatea prim-ministrului României, Alexandru Marghiloman. Anul trecut, la început de mai 2022, l-ați readus pe Alexandru Marghiloman la Chișinău, după istorica lui vizită din 27 martie 1918 și discursul înflăcărat al acestui Artizan al Unirii. Ați oferit un cadou deosebit românilor din stânga Prutului prin a ne face cunoștință cu Irina Vlăduca-Marghiloman, strănepoata lui Alexandru Marghiloman. Domnule Toma, cum a început această frumoasă și emoționantă apropiere dintre descendenții lui Marghiloman și Buzăul lui Marghiloman, orașul de la poalele Carpaților?

Fig. 3. Alexandru Marghiloman

CT: Cu mult timp înainte de a deveni primar, în 2016, am sponsorizat apariția lucrării *Alexandru Marghiloman – lordul valah,* scrisă de un buzoian, domnul Nicolae Peneș, carte în două volume ce a obținut premiul Academiei Române pentru istorie.

După apariția acestei cărți, domnul Nicolae Peneș mi-a făcut cunoștință cu doamna Irina Vlăduca-Marghiloman și soțul dumneaei, domnul Gheorghe Vlăduca. Această relație cu descendenții familiei Marghiloman s-a dezvoltat foarte frumos, după ce am devenit primar al municipiului Buzău, în iunie 2016. Am avut o mulțime de acțiuni împreună pentru reabilitarea marelui om politic. Vârful acestor acțiuni a fost în 2018, când pentru sărbătorirea Centenarului Marii Unirii au fost zeci de evenimente închinate Unirii din 27 martie 1918 și implicit a lui Alexandru Marghiloman. Desigur, la majoritatea acestor evenimente a participat și doamna Irina Vlăduca-Marghiloman, care a contribuit mult la reușita lor.

Marele om politic Alexandru Marghiloman (27 ianuarie 1854 Buzău – 10 mai 1925 Buzău), președinte al Partidului Conservator, din fericire, a fost numit Președinte al Consiliului de Miniștri și Ministru de Interne (5 martie – 24 octombrie 1918; ad-interim la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, 6 martie – 4 iunie 1918), deoarece Regele Ferdinand și-a pus toată speranța pentru salvarea țării dinastiei și armatei naționale.

Efortul lui Alexandru Marghiloman a permis apariția condițiilor favorabile, reluarea ofensivei militare și împlinirea visului de realizare a României Mari. În negocierile cu miniștri, generali, reprezentanți ai băncilor, cercurile diplomatice, administrative sau parlamentare, cu toții recunoșteau că prioritățile lui principale erau România, Coroana și Armata. A avut puterea de înțelegere a evoluției exacte a evenimentelor și abilitatea de a fi parte a neratificării păcii prin amânări consecutive.

A fost nevoie ca Alexandru Marghiloman, în calitate de șef al Partidului Conservator, să mobilizeze întreaga energie a formațiunii sale politice pentru a salva ceea ce se mai putea salva, iar din punct de vedere personal să facă eforturi supraomenești pentru prezervarea intereselor statului român aflat în deznădejde. A fost conștient de răspunderea grea pe care și-a luat-o însă a acționat ca un excepțional om de stat, inteligent, sobru, hotărât.

Prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman a sosit pe 26 martie/8 aprilie 1918 la Chișinău pentru a participa la ședința festivă care urma să proclame Unirea Basarabiei cu România. Astfel, în ziua de 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării a declarat Unirea Basarabiei cu România, ca urmare a unui vot al cărui rezultat a fost: 86 de voturi „pentru", 36 de „abțineri" și numai 3 voturi „împotrivă".

Mai mult decât atât, a sprijinit cu diplomație cererile Consiliului Național al Românilor din Bucovina, în demersurile lui de Unire cu România, ce se va realiza la 15/28 noiembrie 1918, la trei săptămâni după demiterea guvernului său în data de 23 octombrie 1918.

La trecerea unui veac de la acea guvernare de sacrificiu asumat, putem spune că Alexandru Marghiloman și executivul său și-au atins obiectivul de apărare a statului român, a dinastiei sale conducătoare și a armatei naționale. Prețul plătit de marele om de stat buzoian a fost însă extrem de mare. Calomniat, lovit permanent de adversarii săi politici, imediat după anul 1919, a reușit, prin conduita sa, stând neclintit în convingeri și în dragostea sa profundă față de Patrie, să trimită peste generații un model de românism curat, de factură europeană, care se sprijină pe realitatea istorică a faptelor.

LC: Stimate domnule Primar, și de data aceasta ați reușit să ne impresionați frumos, la celebrarea celor 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Recapitulativ, voi menționa Conferința științifică „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Unde-s doi puterea crește... Lecția de istorie și demnitate a anului 1918", desfășurată în Sala Unirii a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău, și angajamentul de reabilitare a clădirii prin suportarea tuturor costurilor de către Consiliul Local Buzău, pentru care vă exprimăm întreaga recunoștință, la care se adaugă o consistentă donație de carte, un splendid concert „Limba română este Patria mea" și, cu certitudine, omagiul întârziat adus lui Alexandru Marghiloman și Ion Inculeț prin dezvelirea busturilor la Ialoveni. Într-adevăr, ați făcut istorie, fiindcă acest ansamblu sculptural este o premieră absolută pentru Republica Moldova și despre care vă îndemn să ne oferiți mai multe detalii.

CT: Vă mulțumesc pentru aprecieri. În ordinea planificării activităților, desigur, realizarea ansamblului monumental format din cele două busturi cu soclurile lor și a pisaniei, de către sculptorul buzoian Ciprian Dominoschi a fost prima începută. Odată adus la Ialoveni, pregătirea festivității la care au luat parte domnii: Ion Marcel Ciolacu; Președintele Camerei Deputaților din România; Igor Grosu, Președintele Parlamentului Republicii Moldova; Lucian Romașcanu, Ministrul Culturii din România; Sergiu Prodan, Ministrul Culturii din Moldova; Titus Corlățean, Președintele Comisiei de Politică Externă

Fig. 4. Inaugurarea grupului statuar, Ialoveni

din Senatul României; Andrei Daniel Gheorghe, deputat în Camera Deputaților din Parlamentul României, copreședinte al Comisiei comune pentru Integrare Europeana a Republicii Moldova dintre Parlamentul României și Parlamentul Republicii Moldova; Petru Frunze, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, coopreședinte al Comisiei comune pentru Integrare Europeana a Republicii Moldova dintre Parlamentul Republicii Moldova și Parlamentul României; doamna Irina Vlăduca-Marghiloman, strănepoata lui Alexandru Marghiloman și distinsul său soț domnul Gheorghe Vlăduca-Marghiloman, alături de alte oficialități locale din România și Republica Moldova și un numeros public; a revenit domnului Președinte Mihai Silistraru.

Inaugurarea acestui grup statuar la Ialoveni, ce îi reprezintă pe cei doi oameni politici români, care au făcut posibilă Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918, *Alexandru Marghiloman, Președinte al Consiliului de Miniștri și Ion C. Inculeț, Președinte al Sfatului Țării* pot da temeiul faptelor noastre deoarece ei sunt exemple de valoare și competență. Alexandru Marghiloman și Ion Inculeț au îmbinat idealul național cu vocația construcției și modernizării țării, care ne pot inspira și azi.

De o îndelungată planificare a fost nevoie și pentru desfășurarea sesiunii de Comunicări științifice (aici mulțumindu-vă și dumneavoastră pentru implicare), la Chișinău, din 27 martie 2023, ce a avut ca temă: „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, Unde-s doi puterea crește ... Lecția de istorie și demnitate a anului 1918". Am revenit pentru al doilea an, în mod simbolic, în Sala în care pe 27 martie 1918 s-a ținut votul din Sfatul Țării, care a decis Unirea dintre România și Basarabia, împreună cu istorici din Republica Moldova (doamnele Liliana Condraticova, Silvia Grossu, Aliona Grati, domnii Anatol Petrencu, Ion Negrei, Gheorghe Negru, Sergiu Musteață, Anatol Povestca, Viorel Cojocaru, Ion Valer Xenofontov) și România (doamna Luminița Giurgiu, domnii Jipa Rotaru, Alin Spânu, Daniel Nicolae, Stoica Lascu, Gheorghe Neagu, Dan Prisacaru, buzoienii Marius-Adrian Nicoară, Viorel Gheorghe, Mircea Tănase, Constantin Neagu, Constantin Coman).

Ne-au onorat cu participarea și domnii Lucian Romașcanu, Ministrul Culturii din România; Sergiu Prodan, Ministrul Culturii din Moldova; Ludovic Orban, deputat, fost prim-ministru al României; Titus Corlățean, Președintele Comisiei de Politică Externă din Senatul României; Andrei Daniel Gheorghe, deputat în Camera Deputaților din Parlamentul României, copreședinte al Comisiei comune

pentru Integrare Europeana a Republicii Moldova dintre Parlamentul României și Parlamentul Republicii Moldova; Petru Frunze, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, coopreședinte al Comisiei comune pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova dintre Parlamentul Republicii Moldova și Parlamentul României; doamna Irina Vlăduca-Marghiloman, strănepoata lui Alexandru Marghiloman și soțul său domnul Gheorghe Vlăduca-Marghiloman.

În ceea ce privește Sala în care acum 105 ani Sfatul Țării vota Unirea Basarabiei cu România, din incinta clădirii Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău, doresc ca ea să fie renovată cu sprijinul Primăriei Municipiului Buzău sau al comunității de afaceri din Buzău. Urmează ca această inițiativă să fie supusă votului în Consiliul Local, suma necesară fiind de 50.000 de euro. Nu este posibil ca o asemenea clădire și o asemenea sală să existe într-o astfel de stare deplorabilă. Acolo s-a întâmplat un act istoric pentru poporul român. Sper ca în maxim două luni să avem aprobările legale și banii pentru a-i putea dona Academiei pentru această acțiune foarte importantă, așa încât poate la anul, când se vor împlini 106 ani de la Unire să ne ținem simpozionul într-o sală reabilitată.

LC: Sunt conștientă că realizarea unui program atât de complex la Buzău, Chișinău și Ialoveni era să fie sortită eșecului în lipsa unei echipe eficiente, care pricepe dintr-o privire din jumătate de cuvânt ce are de făcut. Recunosc sincer, cu admirație, că avem multe de învățat din stilul Dvs. de manager. Îl întreb pe dl Marius-Adrian Nicoară, cum e să fii parte din echipa Primarului de Buzău, Constantin Toma, și cum ați izbutit să realizați atâtea activități, lucrând adesea contra cronometru. Aveți cumva un algoritm special?

M-AN: Sunt buzoian get-beget și, prin sprijinul familiei am avut parte de o educație completă, militară – de aviator, iar civilă – de istoric, ceea ce mă ajută acum în mod evident. Ca locuitor al orașului Buzău, mărturisesc că iubesc enorm acest oraș, cum de altfel mi-e extrem de

Fig. 5. Afiș al sesiunii de comunicări „Unde-s doi puterea crește... Lecție de istorie și demnitate a anului 1918", Chișinuă, 27 martie 2023.

dragă întreaga zonă a Buzăului, iar ca militar și istoric trebuie să vă spun că simt permanent presiunea strămoșilor și neamului meu, pentru că tărâmul nostru buzoian și oamenii lui au avut un rol determinant în istoria țării, rol care deocamdată este prea puțin cunoscut, iar una dintre obligațiile noastre, ale istoricilor locului, este să recuperăm acest trecut onorant și să îl oferim ca exemplu copiilor și nepoților noștrii. Istoria noastră locală este o veritabilă matrice a spiritului românesc și consider că trebuie să avem grijă de ea, de tradițiile locale și identitatea națională. De altfel, experiența de viață și profesională m-a convins că prin patriotismul local, poți înțelege mai ușor patriotismul național și pe cel al altor popoare și țări, valori fundamentale ale unui spirit european modern, civilizat. În orașul nostru avem multe exemple în acest sens, unul fiind Cimitirul Internațional al Eroilor, onorat și respectat cu pioșenie de buzoieni, deși acolo se odihnesc eroi ale diferitor națiuni europene, de diferite religii, amici sau inamici ai momentului.

Pe domnul Primar Constantin Toma l-am cunoscut mai bine în anul 2000, când dumnealui era senator, membru al Comisiei Economice

din Senatul României iar eu – comandant al Centrului de Instruire pentru Forțe Aeriene de pe istorica platformă aeriană de învățământ de la Ziliștea – Boboc, Buzău. Se punea atunci problema viitorului pregătirii personalului aeronavigant (în țară sau străinătate), iar eu eram invitat și participam la ședințele Comisiei de Apărare sau a celei economice din Parlamentul României. S-a adăugat și prietenia domnului Toma cu domnul Doru Laurian Bădulescu, fiul căpitanului aviator Mircea T. Bădulescu, unul dintre eroii buzoieni ai celui de-Al Doilea Război Mondial, când am remarcat că una dintre marile sale bucurii este să citească, să achiziționeze cărți de valoare și, ca om de afaceri, să sprijine foarte mulți scriitori, sponsorizându-le tipărirea volumelor scrise de aceștia, precum celebra de acum lucrare elaborată de Nicolae Peneș *Alexandru Marghiloman – Lordul valah.*

Așadar, obârșia noastră comună, apropierea de valorile euroatlantice, care aduce în atenție comunitatea, dorința de recuperare a tradițiilor și identității naționale, obiectiv asumat de domnul primar și echipa sa, preocupările și idealurile noastre ne-au apropiat în timp, iar propunerea de a participa la inspiratul Consiliu de Dezvoltare al Municipiului Buzău, unicat în România, m-a onorat. La inițiativa domnului Toma, în 2018, împreună cu 40 de buzoieni de valoare, împărțiți în 4 comisii de lucru: economică, socială, de educație și de cultură și prin multe întâlniri cu buzoienii de diferite vârste și profesii s-a ajuns la o variantă de plan strategic care – odată pus în practică – duce, până în 2030, Buzăul acolo unde ni-l dorim. Ulterior, ca și consilier onorific pentru domeniile cultural și educațional, colaborarea cu domnia sa mă stimulează profesional. Drumul pornit este ascendent și consistent, eu încercând să pun umărul alături de dânsul la crearea societății buzoiene moderne, magnetice, așa cum ne-o dorim.

În ceea ce privește existența unui algoritm, trebuie să precizez că esențială este colaborarea interinstituțională pe care o avem cu Academia Oamenilor de Știință din România, Academia de Științe a Moldovei, Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare, Universitatea de Stat din Moldova, Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu" și Revistă de studii culturale și literatură „Dialogica", prin intermediul Centrului Cultural și Educațional „Alexandru Marghiloman" din Buzău.

Credința mea profundă este că dialogul ne unește în timp ce izolarea ne poate dezbina.

LC: Nume cunoscute și mai puțin știute, momente inedite readuse în circuitul istoric, aprecierea contribuției inestimabile a unor personalități notorii, impactul Unirii asupra societății basarabene și integrarea în societatea românească… Multitudinea aspectelor concentrate sub umbrela conferinței științifice din 27 martie 2023 este uimitoare. Zeci de persoane au urmărit transmisiunea online a evenimentului și așteaptă publicarea materialelor autorilor, care au oferit o reprezentanță deosebită, dacă vorbim de instituțiile din România și Republica Moldova. Cât de importante pentru societatea românească sunt asemenea conferințe științifice tematice, care ne fac să respectăm trecutul?

CT: Primăria Municipiului Buzău organizează anual o suită de manifestări culturale, științifice și educaționale la Chișinău sau Buzău, aducând împreună parteneri din Republica Moldova și România. Memorabile sunt prezențele periodice ale Teatrului Național „Mihai Eminescu" în cadrul proiectului „Chișinău pentru Buzău", sau seriile de conferințe științifice denumite generic „Zilele Alexandru Marghiloman" desfășurate ritmic în aceleași două orașe, cu participarea a numeroși oameni de știință cu recunoaștere națională și internațională, din Basarabia și România, finalizate prin editarea de cărți științifice sau de popularizare a istoriei noastre comune.

Astfel întărește Buzăul prietenia între oamenii trăitori pe cele două maluri ale Prutului și își omagiază trecutul cinstindu-și înaintașii.

În aceste vremuri complexe și cu amenințări la securitatea Republicii Moldova, sunt convins că unirea ar reprezenta cea mai scurtă și sigură cale de integrare europeană. Cel mai bun drum este de unire imediată, și aveți acces și la Uniunea Europeană și la NATO. Sper ca și

Fig. 6. Delegația buzoiană prezentă la inaugurarea ansamblului monumental inaugurat la Ialoveni, 27 martie 2023.

populația, și politicienii de pe ambele maluri ale Prutului să înțeleagă acest lucru.

Percep colaborarea culturală, științifică și educațională în dublu sens. Atât, eu personal, cât și domnul Dr. Marius-Adrian Nicoară, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru al consiliului de cercetare științifică al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare, directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie, fiind participanți la cele șapte ediții ale Conferinței științifice internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine" de la Chișinău, ce a ajuns acum la cea de-a VIII-a ediție.

LC: Stimate domnule Nicoară, concomitent cu pregătirile marelui eveniment de la Chișinău și Ialoveni, Dvs. ați lucrat și la un album-suvenir, dedicat Unirii Basarabiei cu România. Care este mesajul acestui album pentru toți românii, lansat chiar la 27 martie în Sala unde s-a votat Unirea acum 105 ani?

M-AN: Pentru a cinsti așa cum se cuvine aniversarea a 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România și pe artizanii acesteia, s-a socotit că este potrivit ca printre evenimentele științifice aniversare înscrise în aria de sărbătorire de către Primăria Municipiului Buzău a acesteia, trebuie să intre și realizarea unui album istoric aniversar care să poarte chiar numele evenimentului „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România". Evident că subiectul m-a motivat profesional. Mi-am fixat câteva teme serioase de rezolvat prin acesta: evident evocarea Unirii Basarabiei cu România această mare reușită a „geniului rasei noastre" cum aprecia chiar Alexandru Marghiloman; prezentarea *in integrum* a faptelor și personalităților făuritoare ale acestui moment; aducerea lor în atenție, mai ales că multe dintre acestea sunt încă necunoscute publicului larg. Așadar, elaborarea acestei cărți mi-a făcut mare plăcere pentru că ea omagiază trecutul, cinstește înaintașii și poate reaminti și întări prietenia dintre oamenii trăitori pe cele două maluri ale Prutului.

Mi-am dorit o carte emoționantă, desprinsă din realitatea istorică, cu personaje recognoscibile și palpabile, care să îmbine nuanțele iubirii de țară cu prietenia, cu pierderea, suferința și trădarea, pentru a oferi lecții de viață, optimism și modernism cu și despre români.

Cum timpul a fost destul de scurt, pentru elaborarea acestui volum a fost nevoie ca dincolo de scrierea și conceperea lui să se lucreze intens și la editarea acestuia în condiții grafice excelente de către echipa de tipografi a Editurii Alpha MDN din Buzău, editură recunoscută științific. Se cuvine să mulțumesc aici domnului Ștefan Davidescu, editorul albumului, Președintele Institutului European pentru Cercetări

Multidisciplinare și doamnei Monica Balaban, tehnoredactor și corector al volumului. Cu toții am fost mândrii de faptul că la încheierea suitei de activități festive, în seara zilei de 27 martie 2023, când a avut loc un grandios act artistic susținut de mari artiști din România și Republica Moldova în spectacolul intitulat „Limba română este Patria mea", dat cu prilejul aniversării adoptării limbii române ca limbă de stat în Republica Moldova, în Sala „Nicolae Sulac" din Chișinău, s-a făcut o consistentă donație de carte din partea Primăriei Municipiului Buzău, 2000 de volume „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România" aflate în frumoase traiste românești, au așteptat spectatorii pe fiecare scaun din marea sală de spectacol.

LC: Aveți deja o operă istorică și o activitate publicistică consistentă. Care sunt principiile dumneavoastră de cercetare și cum reușiți să transmiteți cititorilor atât de frumos o așa de variată gamă de informații și sentimente?

M-AN: Am înțeles, pe parcursul anilor, că datoria istoricului este realmente sacră: reconstituirea faptelor și interpretarea lor *sine ira et studio – fără ură și părtinire*, care este regula de aur în scrierea istoriei, ce te ferește de derizoriu. Apoi, în cercetare, eu urmez triada: *idee, argument, exemplu*. Și mai este o problemă, istoricul dispune de regula epilogului, lucrează cu fapte consumate. Dar câtă trudă! Doar aparent lucrurile par clare.

Cărțile mele de istorie, patrimoniu sau belestristică, sper că se trăiesc, nu numai se citesc, pentru că atunci când scriu, îmi așez opiniile pe hârtie, alături de raționamente și paradigme, pentru a transpune prin cuvinte lecții de istorie și, de ce nu, de viață, pe care cititorii să le integreze în existența lor.

De altfel, eu țin să mulțumesc întotdeauna cititorilor pentru interesul lor față de ideile prezentate de mine în fiecare carte, mai ales că acum, după Revoluția românească din decembrie 1989, au pe deplin libertatea de a se informa, compara, circula, gândi și deci au și oportunitatea de a înțelege și învăța din literatura fundamentată academic, ce se întâmplă în lume în cele mai performante și mai admirate țări, culturi sau civilizații. Sper ca astfel să se poată asimila foarte rapid și din scrierile mele, principii, metode, sisteme și instrumente prin care să se poată pune în aplicare cele mai bune practici din lume, pentru a construi culturi și climate care să îi facă pe oameni să lucreze cu bucurie, cu pasiune și cu responsabilitate, și să fie fericiți cu munca lor și încântați de interacțiunile cu rudele, colegii, liderii și Patria lor.

LC: Apropo de titlul conferinței. De unde vine? Pe 27 martie 2023 am recapitulat cu toții, pe ambele maluri ale Prutului, adevărata lecție de istorie și demnitate pe care ne-au oferit-o, prin sacrificiul lor, strămunii noștri, în martie 1918. Majoritatea au avut un destin tragic, uitarea fiind cea mai dură, când ani la rândul nu-

Fig. 8. Imagine de la spectacolul „Limba română este Patria mea".

mele lor a fost șters din manuale și din istorie. Acum, la 105 ani de la Unire, ce le putem spune tinerilor care trăiesc vremuri zbuciumate, parcurgând pas cu pas drumul către idealurile și valorile europene, democratice?

CT: Și aici colaborarea cu partenerii noștrii culturali și științifici și-a pus amprenta, pentru că titlul conferinței a fost propus de Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu", prin domnul Anatol Petrencu. Titlul gândit de dumnealor, fiind inspirat, ni l-am însușit imediat. Mi-a plăcut că și prin acest titlu putem să îi îndemnăm mai ales pe tineri să privească viitorul cu optimism. Strămoșii noștrii au înfruntat cu demnitate vitregiile trecutului, iar noi îi putem avea astăzi ca exemplu. În spiritul acestei credințe, suntem cea dintâi primărie din România care a inițiat realizarea unui *Manual de Istorie al Județului Buzău* și a unui *Manual de Geografie al Județului Buzău,* ce se distribuie anual încă din 2019, gratuit, în școlile din orașul nostru.

M-AN: Trebuie să consemnăm și faptul că între Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare din Buzău și Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu" există un parteneriat frumos și fructuos. Iar în ceea ce privește destinul tragic al înaintașilor noștrii făuritori ai României Mari, ne gândim și ne vom documenta, pentru a ști dacă aceasta poate să fie chiar tema unei viitoare conferințe.

În ceea ce privește tinerii, eu știu sigur că mulți dintre ei sunt iubitori de familie și neam, de istorie, de frumos, de adevăr, de bine. Noi trebuie să îi ajutăm să cunoască toate acestea cât se poate de exact, de corect.

LC: Cred că anul 1918 ține nu doar de domeniul trecutului, dar foarte mult și de viitorul nostru. Avem o agendă comună, gândim și simțim românește. Ce planuri de perspectivă are Primăria Municipiului Buzău, primarul Constantin Toma și echipa sa pentru viitor, dacă, sigur, ne puteți întredeschide parantezele, fiindcă suntem în era informației și cititorii noștri preferă să se documenteze din prima sursă, veridică și sigură.

CT: Am precizat deja că renovarea Sălii în care acum 105 ani Sfatul Țării vota Unirea Basarabiei cu România este un obiectiv asumat ca și extinderea Muzeului „Petru Costin".

Vom continua cu prezența anuală a Teatrului Național „Mihai Eminescu" în cadrul proiectului „Chișinău pentru Buzău", și seriile de conferințe științifice denumite generic „Zilele Alexandru Marghiloman" desfășurate periodic la Buzău și Chișinău.

Așa cum am dovedit în ultimii șase ani, faptele ne reprezintă și sunt convins că se vor iniția și alte proiecte comune pe viitor. Am ocazia acum să mulțumesc domnului Președinte al Consiliului Raional Ialoveni, Mihail Silistraru și domnului Director al Teatrului „Mihai Emiescu", Petru Hadârcă, și tuturor românilor din Republica Moldova și România, care au contribuit și contribuie, în fiecare zi, pentru a fi din nou împreună.

M-AN: Printre proiectele comune din acest an, aflate în fază de analiză avem: o conferință națională cu tema „Tratatul de la Trianon – 4 iunie 1920 – bucuria națiunii române", ediția a patra, și o sesiuni de comunicări științifice cu tema: „Buzăul oraș deschis tradițiilor, cercetării istorice și salvării patrimoniului".

Astfel dialogul nostru cultural, educațional și științific menține punți de prietenie.

LC: Vă mulțumesc mult, stimate domnule Primar al Municipiului Buzău, Constantin Toma, pentru tot ce faceți pentru românii de pe ambele maluri ale Prutului. Toată recunoștința pentru Primarul Constantin Toma și dr. Marius-Adrian Nicoară, pentru acest dialog constructiv care ne unește în ideile, gândurile și acțiunile noastre. Să ne revedem cu bine și să ne punem de acord pentru alte evenimente de aceeași anvergură.

Note:

*Interviul este elaborat in cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.02
CZU: 94(498+478)"1918"
Orcid ID: 0000-0002-8213-5157

Intertext

105 ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA MARII UNIRI. ETAPELE REVENIRII BASARABIEI ÎN CADRUL STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Domenii de preocupare: istoria contemporană a românilor și universală, demografia contemporană.

Cărți publicate: *Scrierea și rescrierea istoriei. Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial*. Chișinău: ARC, 2016; 1918. *Pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*. Chișinău: ARC, 2018; În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice. București: Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", 2018; *Emmanuel de Martonne – l'avocat de la Roumanie à la Conférence de Paix à Paris en 1919–1920 en matière de Bessarabie*. Mauritius: Éditions Universitaires Européennes, 2018 etc.

Nicolae ENCIU

105 ani de la înfăptuirea Marii Uniri
Etapele revenirii Basarabiei în cadrul statului național unitar român

Rezumat. Dedicat împlinirii a 105 ani de la Marea Unire din 1918, prezentul studiu urmărește etapele principale ale revenirii Basarabiei în spațiul de cultură și civilizație românească, din care fusese smulsă în mod ilegal și abuziv la 1812, ca urmare a unei tranzacții încheiate între două imperii coloniale pe seama integrității teritoriale a Țărilor Române. La o distanță de 105 ani de la acele evenimente istorice, apare drept incontestabil adevărul că o altă cale decât unirea Basarabiei cu Vechiul Regat al României era sortită unui inevitabil eșec, și este marele merit al Sfatului Țării și al oamenilor politici basarabeni din acea perioadă – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Inculeț, Ion Pelivan ș.a. – de a fi găsit unica soluție ce ducea spre limanul multașteptat de întreaga populație. Dincolo de toate insinuările și calomniile vehiculate în acea perioadă, cu ecouri până în zilele noastre, alternativa unirii Basarabiei cu România poate fi urmărită după exemplul RASS Moldovenești din anii 1924–1940, cu colectivizarea forțată a agriculturii și foametea dezastruoasă, cu deportările și represiunile staliniste, cu dezmembrarea teritorială a Basarabiei în 1940 etc.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, Basarabia, Partidul Național Moldovenesc, Sfatul Țării, statul național unitar român, modernitate.

105 Years Since the Establishment of the Great Union
The Stages of the Return of Bessarabia Within the Romanian Unitary National State

Abstract. Dedicated to the 105th anniversary of the Great Union of 1918, the present study traces the main stages of Bessarabia's return to the Romanian cultural and civilization space, from which it had been illegally and abusively snatched in 1812, as a result of a transaction concluded between two colonial empires on account of the territorial integrity of the Romanian Countries. At a distance of 105 years from those historical events, the truth appears as indisputable that any other way than the union of Bessarabia with the Old Kingdom of Romania was doomed to inevitable failure, and it is the great merit of the Council of the Country and the Bessarabian politicians of that period – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Inculeț, Ion Pelivan et al. – to have found the only solution that led to the harbor long-awaited by the entire population. Beyond all the insinuations and slander circulated during that period, with echoes to this day, the alternative of the union of Bessarabia with Romania can be traced to the example of the Moldavian SSR from 1924–1940, with the forced collectivization of agriculture and the disastrous famine, with deportations and Stalinist repressions, with the territorial dismemberment of Bessarabia in 1940, etc.

Keywords: The First World War, Bessarabia, the Moldavian National Party, the Council of the Country, the Romanian unitary national state, modernity.

În chiar anul declanșării Primului Război Mondial, prefațând lucrarea lui Vasile D. Moisiu *Știri din Basarabia de astăzi*, Dumitru Furtună constata cu satisfacție că „țăranii noștri moldoveni (din Basarabia. – n.n.) nu s-au înstrăinat cu desăvârșire" și „conștiința lor națională mijește puțin" [1, p. 3-5].

În același sens se pronunța și marele istoric Nicolae Iorga, într-un articol privind viitorul națiunii române, în care, la finalul unui amplu excurs istoric, constatând „dezvoltarea unei originale civilizații românești de prim rang în cadrul manifestărilor culturale ale epocii", atrăgea atenția asupra faptului că sosise momentul în care națiunea română trebuia să-și revendice toate drepturile derivate atât din trecutul său onorabil, cât și din valoarea sa numerică și umană: „Dacă ne gândim la un viitor național în cadrul aceluiași Stat român, pentru toți membrii națiunii și dacă punem, prin toate mijloacele pașnice, bazele unei civilizații românești comune, nu ne putem reproșa decât că am început a vorbi și a acționa cu întârziere în această direcție" [2, p. 7].

Prefațând culegerea *La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*, editată în 1914 la Paris, profesorul de la Universitatea Sorbona, Charles Seignobos, constata că poporul român, fiind „cel mai vechi și civilizat în spațiul Europei de Est", fusese victima a două accidente istorice majore, ale căror consecințe se resimțeau inclusiv la începutul secolului al XX-lea: 1) împărțirea sa în trei principate, în secolul al XV-lea, într-o perioadă în care națiunile nu se formaseră încă în nici una din părțile continentului european, rămânând astfel divizată și în secolele următoare; 2) două principate ajunseseră sub dominație turcă, formând în secolul al XIX-lea o Românie regenerată, în timp ce sultanul, suveran străin și indiferent față de viitorul poporului român, a admis detașarea a două bucăți din teritoriul acestuia, oferind Bucovina împăratului Josef și Basarabia – țarului Alexandru [3, p. 3].

În pofida vicisitudinilor istoriei, timpul, în opinia prof. Ch. Seignobos, lucra inclusiv în favoarea românilor rămași sub dominația capricioasă și ostilă a birocrației ruse. Aceasta, deoarece evoluția generală a lumii civilizate conducea inexorabil spre instaurarea unor regimuri tot mai democratice și liberale, în cadrul cărora federalismul și autonomia, cu consecințele lor inevitabile, conduceau spre constituirea în grupuri politice a națiunilor naturale [3, p. 4].

Este adevărat că, în momentul declanșării Primului Război Mondial, nu doar popoarele din interiorul Imperiului țarist, ci și multe țări europene continuau să rămână vrăjite de mirajul „Sfintei Rusii", creat și întreținut cu grijă de un întreg aparat propagandistic, ce împiedica observarea stării reale a lucrurilor. Cu puțin timp înainte de declanșarea războiului mondial, la 2/15 aprilie 1914, ziarul „Românul" din Arad publica, bunăoară, articolul *Sfânta Rusie* în care, cu referire la „un om de mare influență și autoritate, un bun cunoscător al realităților din Basarabia", se pretindea că, „din punct de vedere administrativ și economic, țărănimea română nicăieri nu are o soartă mai bună decât în Basarabia, sub stăpânire rusească" [4].

Au fost însă suficiente câteva luni de viață liberă, după Revoluția din februarie 1917 și căderea dinastiei Romanovilor, pentru ca mirajul „Sfintei Rusii" să se destrame de la sine. Așa cum mărturisea Onisifor Ghibu, „am văzut cu ochii mei și am trăit întreaga epocă de prefacere a Basarabiei din gubernie rusească, în provincie autonomă, apoi în «republică moldovenească» și, în sfârșit, în parte integrantă a României Mari. Am fost martor ocular al întregului proces sufletesc, social, politic și economic, pe care l-a parcurs în timp destul de scurt, această provincie" [5, p. 4].

Mobilizați, din 1914 și siliți să-și verse sângele pentru o cauză străină, țăranii români din Basarabia au venit în contact, în Bucovina și în Galiția, cu prizonierii români bucovineni și transilvăneni [6, p. 64]. Apoi, în 1916, ei s-au întâlnit în permanență pe frontul românesc cu românii din Vechiul Regat. „Acolo au văzut ei, că frații lor sunt mai mulți, toți știu carte, că România și Bucovina sunt mult mai civilizate ca Basarabia, că țările acestea au șosele, au multe linii de cale ferată, au școli românești, au admi-

nistrație și judecătorii românești, că pământul mai bine se cultivă la ei și altele" [6, p. 64-65]. Ca urmare a acelei descoperiri, „nici o școală, nici o propagandă n-a putut să-l pregătească pe țăranul român din Basarabia mai mult și mai bine pentru unirea cu România, decât războiul din 1914–1918" [6, p. 65].

În atare mod, în timp ce încă la finele anului 1914, D. Furtună își exprima convingerea că „nu-i aruncată această peninsulă a românismului în înecul cotropirii moschicești" [1, p. 9], adevărul respectiv și-a găsit o deplină confirmare în chiar primele zile după Revoluția din februarie 1917, din Rusia. Așa cum afirma un bun cunoscător al acelei perioade, etnologul Petre V. Ștefănucă, războiul mondial și revoluția rusă „au dărâmat zidurile pușcăriei popoarelor – Rusia țaristă – de unde au ieșit la limanul vieții lor naționale și românii din Basarabia" [7, p. 64-65]. Impresionante, în opinia autorului, au fost întâlnirile dintre românii basarabeni și prizonierii români din armata austro-ungară în anii războiului mondial. „Moldovenii, ținuți închiși între granițele de fier ale Rusiei, nu știau că neamul lor se întinde și în cuprinsul altor țări. În timpul războiului ei au descoperit această mare taină, lărgindu-și astfel orizontul conștiinței lor naționale. Proverbul «sângele apă nu se face» îl cunoaștem în profunzimea sensului său numai când aflăm înfrățirea de pe front și captivitate dintre românii din Basarabia și cei din celelalte ținuturi românești. Câți dintre ei nu vor fi trăit drama sufletească a lui Apostol Bologa din *Pădurea spânzuraților* a romancierului Liviu Rebreanu, atunci când știau că în tranșeele din fața lor se ascund soldați de același neam, asupra cărora sunt îndemnați să tragă!" [7, p. 133].

În aceeași ordine de idei, autorii unei alte lucrări colective menționau că războiul european și alianța Rusiei cu România au prilejuit multe cărări de întâlnire între fiii aceluiași neam, care nu se mai văzuseră de un veac [8, p. 205]. Cel dintâi contact s-a produs în 1914 pe frontul Galiției, când hazardul a făcut ca românii din Ardeal să se întâlnească cu cei din Basarabia, cu armele ridicate unii împotriva altora și gata să se ucidă pentru două pajure străine, fără să știe că același sânge curge în venele lor. „În Bucovina, s-au întâlnit urmașii lăpușnenilor și ai orheienilor cu strănepoții vechilor plăieși, și amintirea lui Ștefan cel Mare i-a apropiat pe unii de alții mai mult decât graiul și obiceiurile" [8, p. 205].

Însă basarabenii au luptat și alături de frații lor, în bătăliile de la Mărășești și Oituz. Datorită războiului, au putut trece „râul blestemat" al Prutului, în Moldova, unde au constatat că românii sunt de același neam cu ei, având aceeași limbă, aceleași obiceiuri și credințe. „Luminându-le conștiința lor națională, – continuă Petre V. Ștefănucă – ei s-au convins că Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc", respectiv, „întâlnirile și înfrățirile, din timpul războiului, între românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi au deschis drumul și au ușurat înfăptuirea actului politic de la 27 martie" [7, p. 134]. „Când România a intrat în război alături de ruși, – relatează autorii volumului mai sus menționat – zeci de mii de moldoveni au trecut apele blestemate ale Prutului și în clipe de răgaz, când vârtejul luptei se mai domolea, frații se opreau, destăinuindu-și unii altora sufletele. Soldații ascultau întâmplări din vremuri vechi, rostite de bătrâni, iar ofițerii, care veniseră cu volumele lui Cehov și Arțibașev la oblâncul cailor, lepădau bagajul luat de acasă, așezând în loc povestirile lui Creangă și Sadoveanu. În sufletele lor o lume întreagă se dărâma și alta îi lua locul". „Influența pe care românii au exercitat-o asupra basarabenilor, – conchid autorii volumului, – nu se poate măsura, dar nici nu se poate tăgădui, în orice caz. Moldovenii s-au întors acasă cu alte idei și îmbogățiți cu multe sentimente noi" [8, p. 205-206].

Așadar, deja în anii războiului mondial, a devenit evident faptul că regiunile ocupate de Rusia, inclusiv Basarabia, erau nu numai diferite comparativ cu națiunea rusă, ci chiar profund ostile cuceritorilor lor [9, p. 5, 11]. Intelectualii care urmăreau atent evoluția evenimentelor din cadrul Imperiului țarist au remarcat, încă la începutul anului 1917, că Basarabia avea șansa de a deveni o veritabilă țară civilizată, pentru binele întregii umanități, doar în cazul în care s-ar fi

eliberat de jugul Rusiei – „închisoarea popoarelor" – pentru a se reintegra națiunii române. Doar cu această condiție, menționau aceiași autori, Basarabia putea beneficia de situația avantajoasă la intersecția marilor căi comerciale ce leagă lumea occidentală cu cea orientală, dezvoltându-și, astfel, plenar toate energiile aflate până atunci într-o stare latentă [10, p. 185].

Chiar dacă nu a figurat pe agenda priorităților factorilor de decizie politică de la București, Basarabia a urmat o logică proprie a evenimentelor, devenind cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominația străină. Procesele respective au fost puternic accelerate de un eveniment surprinzător, produs în capitala Rusiei la începutul anului 1917, care a cuprins în scurt timp întregul teritoriu al imperiului.

Revoluția din februarie 1917, din capitala Rusiei țariste și căderea dinastiei Romanov a avut un puternic ecou inclusiv în teritoriul dintre Prut și Nistru, trezind conștiința națională a populației și dorința ei de revenire în spațiul etnic, cultural și civilizațional din care fusese smulsă în mod abuziv ca urmare a războiului ruso-turc din 1806–1812. Conștiința națională a românilor din Basarabia și dorința lor de a se uni cu România au fost puternic stimulate de revoluția din februarie 1917, iar revenirea Basarabiei în cadrul statului român s-a realizat în câteva etape, cunoscând – la fel ca în celelalte provincii istorice românești – un profund caracter popular [11, p. 1-8].

Într-o primă etapă, obținerea autonomiei Basarabiei a fost primul deziderat, inclus în programul Partidului Național Moldovenesc, elaborat cu participarea unor intelectuali și lideri de opinie ca V. Stroescu, P. Gore, Pan Halippa, V. Herța, A. Groapă, P. Corobceanu, O. Ghibu [12, p. 25-34]. În programul P.N.M., publicat la 9 aprilie 1917 în ziarul „Cuvânt Moldovenesc", se menționa că formațiunea politică respectivă „se simte datoare a păși pe calea dobândirii drepturilor cetățenești și naționale pentru moldovenii din Basarabia și de dincolo de Nistru" [12, p. 29-30]. Partidul se angaja să lupte „pentru dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, școlare și economice a Basarabiei", „alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozeniile naționale ale tuturor, pentru înfăptuirea votului (glăsuirei) obștesc, deopotrivă, deadreptul și tăinuit, pentru slobozenia cuvântului, a tiparului, a adunărilor și a credinței și pentru așezarea unui chip (formă) nou de ocârmuire a țării" [12, p. 29-30].

Revendicări similare formulaseră în acea perioadă și liderii mișcărilor de eliberare națională din Ucraina, Polonia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia ș.a., – dovadă a faptului că în prima fază a revoluției, considerându-se că odată ce țarismul – „răul tuturor relelor" – fusese înlăturat, toate popoarele din Rusia, unite într-o familie unică, se puteau dezvolta, de acum înainte, în mod liber, democratic și independent. În plus, mai persista și temerea de o eventuală răsturnare a situației în capitala Rusiei (cum s-a și întâmplat, de fapt, în toamna anului 1917), cu consecințe nefaste pentru popoarele de la periferii, abia eliberate. „Cine știe cum se va întoarce cârma revoluției! Că va merge încă spre stânga, se va mai retrage spre dreapta – ori va țintui locului ca în 1906, la spânzurători și sugrumată – nimeni nu știe" [13, p. 221] – avea să noteze R. Cioflec, un profesor ardelean refugiat în acele zile în Basarabia, dând expresie unor temeri sociale mai largi.

Profund conștienți de marea responsabilitate pe care și-o asumaseră, propunându-și emanciparea Basarabiei de sub dominația rusească, liderii P.N.M. au căutat să fie cât mai expliciți în descifrarea semnificației autonomiei politice și teritoriale pentru ținutul dintre Prut și Nistru. Astfel, se preconiza crearea unei instituții legislative a provinciei, numită Dietă provincială (Sfatul Țării), ce urma să elaboreze și să aprobe „toate legile, care privesc viața din lăuntrul țării"; ca administrația și judecătoriile să fie alcătuite din băștinași și activitatea lor să se desfășoare într-o limbă a majorității populației, limba rusă urmând să rămână ca mijloc de comunicare cu autoritățile centrale, respectiv cu capitala Rusiei; deschiderea școlilor, cu mai mulți ani de instruire, în toate satele și orașele provinciei, cu frecvența obligatorie pentru toți copiii de vârstă școlară și cu predarea tuturor

disciplinelor în limba națională a poporului, respectiv în limba română. Având în vedere că până atunci, în toate școlile, de toate treptele, predarea se făcea în limba rusă, în același punct al programului P.N.M. se specifica că limba rusă nu va fi înlăturată din școală, ea rămânând în continuare o disciplină de studiu, la fel ca celelalte obiecte [12, p. 3-5].

În program mai erau revendicate: autonomia bisericii, înființarea mitropoliei Basarabiei, desfășurarea serviciului divin în limba matern, crearea armatei naționale, stoparea colonizării ținutului și împroprietărirea cu pământ a băștinașilor fără sau cu pământ insuficient [12, p. 6-8].

Odată adoptat și făcut public, în perioada aprilie-mai 1917, membrii Partidului Național Moldovenesc au efectuat o amplă activitate de propagare a revendicărilor naționale înscrise în program [11, p. 3].

În același timp, românii din zona Odesei pledau pentru folosirea limbii materne în biserică, învățământ, iar diverse categorii socio-profesionale (învățători, preoți, militari etc.) căutau forme de a-și apăra interesele specifice [14, p. 39]. S-a vorbit, în acea perioadă, despre drepturile politice, socio-economice, culturale și religioase din Basarabia, cerându-se, în lunile iunie-iulie 1917, convocarea Sfatului Țării, învestit cu puterile unui organism reprezentativ unitar al democrației revoluționare.

Un rol important în trezirea la o nouă viață națională a populației din Basarabia l-a avut prima adunare liberă a preoților și mirenilor din 19-20 aprilie / 2-3 mai 1917, ținută în Sala eparhială din Chișinău, cu participarea a 250 de delegați, la care s-a cerut: autonomia Basarabiei, constituirea Consiliului suprem, studierea limbii materne a populației majoritare, a istoriei Basarabiei, istoriei românilor, culturii și literaturii naționale, predarea în școli a limbii materne și folosirea ei în administrație, judecătorie, biserică, respectarea drepturilor minorităților naționale etc. „Pentru naționalități, – se menționa într-o lucrare apărută în acei ani – biserica rusă centralizată a fost un mijloc de rusificare și de anihilare a caracterului specific al noroadelor, de aceea prima lovitură i-o dau aceste popoare, când soarele libertății le trezește la viață nouă. În Basarabia, terenul revoluției în biserică era dinainte pregătit. Dar gândul preoțimii nu era să se agite în mișcări izolate; trebuia un congres care să-i apropie pe toți și în care să se dezbată nu numai chestiunile bisericești profesionale rămase pe planul al doilea, ci, mai ales, problemele mari politice și naționale răscolite de revoluție. Dorința preoțimii s-a tradus repede în faptă și în zilele de 19-20 aprilie, în Casa Eparhială din Chișinău, s-a ținut Congresul extraordinar eparhial al preoțimii și mirenilor din eparhia Chișinăului. Aceasta a fost cea dintâi adunare liberă a preoțimii și mirenilor din Basarabia. Problemele ce s-au dezbătut atunci arată marea însemnătate a congresului. Rând pe rând au fost cercetate relațiile cu Guvernul Provizoriu al Rusiei revoluționare, problema războiului, forma de guvernământ și, îndeosebi, problema națională a Basarabiei. Aceste idei largi democratice, această desfacere de trecut a apropiat preoțimea de masele populare, fapt care a slujit mult interesele naționale. La congresul de la Moscova, delegații moldoveni, prin glasul preotului Partenie, au susținut cu multă hotărâre, în fața a peste o mie de reprezentanți ai Rusiei întregi, dreptul la autonomie al moldovenilor" [8, p. 82-84].

În cadrul aceleiași prime etape au avut loc și alte manifestări de amploare, ilustrând caracterul profund popular al revendicărilor de autonomie a Basarabiei: primul Congres al societăților cooperatiste din Basarabia (mai 1917) [8, p. 103-108], primul Congres al țăranilor și primul Congres al corpului didactic basarabean (ambele în mai 1917) [8, p. 87-97], Sfatul împuterniciților soldaților și ofițerilor moldoveni de pe frontul românesc etc. [8, p. 145-155]. Nu în ultimul rând, acțiunile social-politice ale militarilor moldoveni, dar și ale țăranilor, a satului basarabean, în general, au fost un factor activ în procesul de redeșteptare națională din anul 1917 [15].

Între 8 și 14 septembrie 1917, la Kiev a avut loc un Congres al popoarelor din Rusia, la care au participat și șase delegați moldoveni.

În numele românilor din Basarabia, Teofil Ioncu, membru în delegație din partea Partidului Național Moldovenesc, a salutat congresul și a declarat: „Mulți ați auzit de moldoveni, dar puțini cred că știți că națiune moldovenească nu există. Numele Moldova, moldoveni este numai teritorial, dar nu național, iar dacă noi numim moldovenești cuvintele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul român sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și dumneavoastră, și el servește de a ne acuza pe noi de separatiști". Ioncu s-a pronunțat împotriva încercărilor de a reduce Basarabia la un simplu guvernământ al Ucrainei, precizând: „Dacă în aspirațiile noastre politice ne vom lovi mereu de deziluzii, atunci noi, urmând drumul necesității care nu cunoaște hotare, din prieteni ai democrației rusești ne vom face separatiști" [16, p. 263].

Astfel, în cadrul Congresului militar-moldovenesc din 20-27 octombrie 1917 de la Chișinău, delegații căruia reprezentau cei circa 250-300 mii de ostași, marinari și ofițeri basarabeni împrăștiați de împrejurări pe toate fronturile Primului Război Mondial, au decis constituirea cât mai grabnică a Sfatului Țării ca organ suprem de conducere al Basarabiei. Conform hotărârii acelui congres, Sfatul Țării urma să fie alcătuit din 120 de deputați, rezervându-li-se și moldovenilor din partea stângă a Nistrului 10 locuri în plus, care nu puteau fi lăsați în voia sorții. Pentru urgentarea creării acestei înalte instituții reprezentative a fost ales, din rândul militarilor, un comitet, Biroul de organizare al Sfatului Țării, care a pregătit convocarea respectivului for [17, p. 21-30].

Investigațiile recente ale istoricilor și descoperirea unor noi documente de arhivă completează substanțial tabloul luptelor pentru unitate națională purtate de românii basarabeni în anul 1917, probând faptul că dispozițiile pro-unioniste ale unui segment influent din cadrul mișcării naționale din Basarabia s-au manifestat chiar anterior proclamării independenței de stat a Republicii Democratice Moldovenești, respectiv, până la intrarea, la începutul lunii ianuarie 1918, a trupelor românești în Basarabia. În orice caz, cert este că din chiar primele zile de la căderea regimului țarist în Rusia, pentru numeroși intelectuali din interfluviul pruto-nistrean devenise evident că întocmirea unei „noi ordini" în Europa nu putea fi sigură și durabilă, atât timp cât problema națională a poporului daco-român nu era „rezolvată în total, în sensul unirii și a desființării apăsării" [18, p. 9-11].

Pe această cale, Basarabia a urmat o logică proprie a evenimentelor, proclamându-și, consecutiv, pe 2 decembrie 1917, autonomia, pe 24 ianuarie 1918 – independența, și pe 27 martie 1918 – unirea cu România [19, p. 109-139]. Câteva luni mai târziu (15/28 noiembrie), Congresul General al Bucovinei a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România, iar pe 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia a votat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, constituindu-se astfel statul național unitar român. Rezultat legic al evoluției sociale, economice, politice și culturale, statul național unitar român de la finele anului 1918 a cuprins între hotarele sale toate provinciile istorice românești. Ca și altădată, acest „fait accompli" va fi sancționat pe plan juridic internațional [20, p. 853].

Redând atmosfera înălțătoare a acelor zile de primăvară a anului 1918, omul politic și de cultură basarabean, Ștefan Ciobanu menționa că unirea era dorită, că ea „plutea în aer", era momentul culminant al sforțărilor poporului basarabean pentru a-și dobândi libertatea națională, era ultimul act revoluționar pe care trebuia să-l facă pentru a-și determina soarta [21, p. LXXXV]. Numeroasele documente și materiale de arhivă integrate recent în circuitul științific, probează că hotărârea Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu Vechiul Regat al României [22] a avut un puternic suport în dorința nestrămutată a unor pături considerabile ale populației basarabene – soldați, țărani, învățători, studenți ș.a., – de a reveni la Patria istorică [23, p. 12-16].

În luarea sa de cuvânt, în memorabila ședință a Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918, Constantin Stere avea să menționeze

că însăşi istoria revendica unirea nu numai a Basarabiei, ci a tuturor pământurilor româneşti cu ţara mult pătimită. Adresându-se în limba rusă reprezentanţilor minorităţilor etnice, C. Stere a subliniat imposibilitatea statului român de a renunţa la drepturile sale istorice asupra teritoriului dintre Prut şi Nistru şi la idealurile unităţii naţionale. Or, o renunţare, inimaginabilă, la aceste drepturi, concluziona C. Stere, ar fi avut ca urmare sfâşierea Basarabiei în bucăţi de către vecini şi reactualizarea grozăviilor trecutului apropiat. Distinsul luptător arăta că reprezentanţii etniilor conlocuitoare nu aveau dreptul moral de a se opune dorinţei românilor basarabeni de revenire la spaţiul firesc al existenţei lor, lansând şi un emoţionant apel către toţi deputaţii să-şi asume cu fermitate responsabilitatea pentru triumful dreptăţii naţionale şi sociale [24].

Pledând în susţinerea unui astfel punct de vedere şi exprimând opinia Comitetului naţional al polonezilor din Basarabia, deputatul Felix Dudkevici s-a pronunţat, în şedinţa istorică a Sfatului Ţării din 27 martie / 9 aprilie 1918, pentru unirea Basarabiei cu România „aşa cum o cer moldovenii – stăpânii de baştină a acestei ţări". „M-am urcat la această tribună, menţiona F. Dudkevici în luarea sa de cuvânt, numai ca să arăt bucuria noastră, a polonezilor, pentru actul istoric ce-l săvârşiţi şi prin care realizaţi dreptul popoarelor de a-şi hotărî soarta, realipindu-vă la sânul maicii de la care aţi fost rupţi cu sila, acum mai bine de o sută de ani" [25, p. 125-134]. Referitor la abţinerea de la vot a deputaţilor minorităţii germane din Basarabia, Vasile Stoica avea să afirme ulterior că, atunci când „în urma marii revoluţii ruseşti din 1917 Basarabia a devenit stat independent, iar apoi s-a unit iarăşi cu vechiul trup al Moldovei, germanii din această provincie s-au solidarizat cu aspiraţiile populaţiei româneşti şi au aderat întru toate la hotărârile ei" [26, p. 107].

Cât priveşte abţinerea de la vot a reprezentanţilor celorlalte minorităţi etnice din Sfatul Ţării, motivul acelei reticenţe a fost explicat prin faptul că, „fiind încă neclar viitorul – chiar cel mai apropiat, - se impunea precauţie şi prudenţă. De aceea, cea mai bună ieşire din această dilemă era – abţinerea de la votare: să nu se supere nici moscoviţii, nici românii" [27].

În situaţia în care reprezentanţii minorităţilor etnice din Basarabia ezitau în adoptarea unei poziţii tranşante în „problema naţională a unirii popoarelor după particularităţile lor de rasă şi etnice" [28, p. 209], misiunea finalizării logice a „revoluţiei naţionale" în Basarabia şi-au asumat-o deputaţii Blocului Moldovenesc din Sfatul Ţării. În consecinţă, în şedinţa din 27 martie / 9 aprilie 1918, cu 86 de voturi „pro", 3 „împotrivă", 36 de abţineri şi 13 absenţe, Sfatul Ţării – organul suprem legislativ reprezentativ şi electiv al Basarabiei, constituit prin delegarea reprezentanţilor partidelor politice, a păturilor sociale, a etniilor conlocuitoare etc., a decis, „în numele poporului Basarabiei", că „Republica Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, în baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mamă-sa România" [29].

Prezent în acea şedinţă istorică, prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman, a proclamat Basarabia „unită pe vecie cu România, una şi nedespărţită" [30].

În atare mod, „după un veac şi mai bine de iobăgie sufletească şi politică a românilor dintre Prut şi Nistru, la 27 martie (st.v.) 1918, printr-un act spontan şi plin de o netăgăduită conştiinţă românească, prin voinţa unanimă a norodului basarabean şi prin votul reprezentanţilor săi legali din Sfatul Ţării, Moldova dintre Prut şi Nistru revine la sânul Patriei daco-romane, de la care mai înainte fusese silnic dezlipită" [31, p. 7]. În acelaşi sens se exprima şi Petre V. Ştefănucă, apreciind că Declaraţia Sfatului Ţării din 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu România a venit „ca o supremă răsplată pentru suferinţele din timpul războiului şi din timpul celor 106 ani de stăpânire stră-

ină", decizia respectivă izvorând „din conștiința și din sufletul poporului și nu din alte împrejurări venite din afară" [32, p. 4].

În sfârșit, nu însă și în ultimul rând, așa cum pe bună dreptate menționa deputatul în Sfatul Țării, Vasile Harea (1895–1987), „pentru noi, unirea Basarabiei cu celelalte părți românești era mai întâi de toate o chestie de existență a poporului nostru. Apoi, în al doilea rând, venea și chestia de dreptate. Trebuia să se șteargă fărădelegea făcută în anul 1812 de țarul rusesc Alexandru I. Poporul, crescut în împrejurări istorice, geografice și economice cu totul străine Rusiei, a fost cu toate acestea alipit la ea și silit de biciul rusesc să ducă aceeași viață cu Rusia, dacă nu de fapt, apoi cel puțin de ochii lumii. În limba oficială rusească nu exista pentru lumea europeană o Basarabie moldovenească, ci o gubernie rusească, cu un popor rusesc, ca și cel din tot colosul rusesc. Acum, Basarabia va trebui să se reîntoarcă la formele vieții potrivit cu istoria ei, cu caracterul poporului, creat de istorie și de împrejurările geografice, economice etc." [33, p. 76].

La o distanță de 105 ani de la acele evenimente istorice, apare drept incontestabil adevărul că o altă cale decât unirea Basarabiei cu România era sortită unui inevitabil eșec, și este marele merit al Sfatului Țării și al oamenilor politici basarabeni din acea perioadă – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Inculeț, Ion Pelivan – de a fi găsit unica soluție ce ducea spre limanul multașteptat de întreaga populație. Dincolo de toate insinuările și calomniile vehiculate în acea perioadă, cu ecouri până în zilele noastre, alternativa unirii Basarabiei cu România poate fi urmărită după exemplul RASS Moldovenești din anii 1924–1940, cu colectivizarea forțată a agriculturii și foametea dezastruoasă, cu deportările și represiunile staliniste, cu dezmembrarea teritorială a Basarabiei în 1940 etc.

Considerând modernitatea / modernizarea drept un amplu și complex de reevaluare a ierarhiei valorilor, a instituțiilor care însoțesc sau preced o creștere social-economică, dar și un progres intelectual remarcabil, putem afirma că anul 1918 a fost nu numai momentul decisiv în făurirea statului național unitar român, prin includerea în componența sa a tuturor teritoriilor românești aflate până atunci sub dominație străină [34], ci și a marcat, totodată, intrarea întregului continent european într-o etapă istorică calitativ nouă și total diferită de perioada antebelică [35]. Aceasta, deoarece, în acel an s-a pronunțat sentința definitivă în uriașul proces istoric dintre stat și națiune care, fiind deschis de decenii, s-a judecat în cadrul Conferinței de Pace de la Paris din 1919–1920. „Asistăm, menționa în acest context sociologul Dimitrie Gusti, la înscrierea unui însemnat capitol în istorie: la o înmormântare și la o înviere. Statul vechi, veșnic agresiv și cuceritor, bazat, înlăuntru și în afară, pe simpla putere brutală, a murit, iar statul nou, întemeiat pe o idee, pe ideea națională și democratică, i-a luat locul" [6, p. 548].

Cu referire la România și, în egală măsură la Basarabia de după Primul Război Mondial, dezvoltarea social-economică, politică și culturală a decurs în cadrul unui efort prin care s-a încercat „arderea etapelor" parcurse pe drumul modernizării de către statele Europei Occidentale, efort încununat cu succese incontestabile în diverse domenii de activitate, care însă a determinat și o asimilare incompletă iar uneori chiar distorsionată a unor aspecte fundamentale ce caracterizau societățile dezvoltate [37, p. 139-160].

Pentru Basarabia în special, unirea din 1918 a fost precondiția efortului de modernizare politică, social-economică și culturală, efort produs în cadrul procesului de difuzare a unor valori și forme de organizare instituțională și economică dinspre Occident prin intermediul factorilor de decizie ai României. Așa cum afirma președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, „România Nouă constituie temelia unei vieți naționale, în cadrul căreia se va putea dezvolta de aci înainte în pace și în fericire întregul neam românesc" [38, p. 3750].

Același Ion I.C. Brătianu menționa, pe bună dreptate, că Unirea de la 1918 „izvorăște din puterea de viață a poporului român, din

vitejia soldaților noștri și din voința hotărâtă a românilor de pretutindeni. Ea se întemeiază pe ființa însăși a neamului românesc, care de aproape două mii de ani, în mijlocul tuturor vitregiilor vremii, a știut să-și păstreze neatins caracterul de conștiință națională. Ea se reazimă pe cerințele istoriei, care îi impun desființarea tuturor granițelor nedrepte și nefirești și statornicirea statelor după principiile naționalităților. Ea e voită, în fine, de nevoile neamului românesc care nu poate trăi despărțit și care numai prin unirea laolaltă a tuturor fiilor lui își poate îndeplini cu folos pentru omenire și cu strălucire pentru el misiunea civilizatoare în această parte a lumii" [38, p. 3749-3750].

Note și referințe bibliografice:

1. Furtună, Dumitru. Un *cuvânt înainte (5 decembrie 1914)*. În „Știri din Basarabia de astăzi", Vasile D. Moisiu, Editura Institutului de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1915.

2. Bibliothéque des Nationalités. *La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*. În „Annale des Nationalités". Paris, 1914.

3. Seignobos, Ch. *Le passé et l'Avenir de la Nation Roumaine*. În „Bibliothéque des Nationalités. La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés". Annale des Nationalités. Paris, 1914.

4. *Sfânta Rusie*. În „Românul" (Arad), nr. 74, miercuri 2/15 aprilie 1914.

5. Ghibu, Onisifor. *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean*. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1923.

6. Arhivele Naționale ale României, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/F.D., fila 64.

7. Ștefănucă, Petre V. *Amintiri din războiul mondial (adunate de la soldații moldoveni din comuna Cornova jud. Orhei)*. În „Folclor și tradiții populare". Vol. 2. Alcăt. Grigore Botezatu și Andrei Hâncu. Chișinău: Știința, 1991.

8. *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917–1918)*. Ediție îngrijită de Ion Negrei și Dinu Poștarencu. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2004.

9. Inorodetz, M. *Pourquoi la Babylone russe s'est décomposée*. În „Imprimerie des arts & sports", Paris, 1920.

10. Inorodetz, M. *La Russie et les peuples allogènes*. Ferd. Wyss, Berne, 1918.

11. Ghițiu, Mitru. *Revoluția rusă din februarie – martie 1917 și renașterea națională a românilor din stânga Prutului*. În „Caiete de Istorie", an. II, nr. 2 (6), martie 2002.

12. Popovschi, Valeriu. *Basarabia în epoca renașterii naționale: 1917–1918. Fenomene politice. Instituții. Personalități*. Coord.: Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Serebia, 2018.

13. Cioflec, Romulus. *Pe urmele Basarabiei. Note și impresii din revoluția rusească*, Chișinău, 1992.

14. Zub, Alexandru. *Basarabia: preludii la Marea Unire, în Centenar Sfatul Țării 1917–2017*. În „Materialele conferinței științifice internaționale". Coord.: Gheorghe Cliveti, Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru. Chișinău: Editura Lexon Prim, 2017.

15. Tașcă, Mihai; Aramă, Elena. *Satul basarabean la 1917: revendicări social-politice și naționale. Studiu și culegere de documente*. Chișinău: Serebia, 2019, 336p.

16. *Istoria românilor. Compendiu*. Coord.: Ion Agrigoroaiei, Ion Toderașcu. Iași: Editura Cultura fără frontiere, 1996.

17. Popovschi, Valeriu. *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie – 21 noiembrie 1917) / Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917–1918)*. Volum îngrijit de Gheorghe E. Cojocaru. București-Brăila: Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I", Editura Istros, 2017.

18. Negru, Gheorghe. *Proiecte ale militarilor moldoveni privind statutul politic al Basarabiei (august – septembrie 1917)*. În „Caiete de Istorie", an. II, nr. 2 (6), martie 2003.

19. Cojocaru, Gheorghe. *Itinerarul Basarabiei spre realizarea unității românești (1917–1918)*. În „Marea Unire din 1918 în context european". Coord.: Ioan Scurtu. București: Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

20. Moisuc, Viorica. *Anul 1918 în istoria românilor. Puncte de vedere*. În „Revista de istorie", tom. 34, nr. 5, mai 1981.

21. Ciobanu, Ștefan. *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*. București: Editura „Cartea Românească", 1929.

22. *Declarația Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești* / Președintele Sfatului Țării, I. Inculeț, Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan. în „Sfatul Țării" (Directori: I. Costin, N. Alexandri), nr. 4, vineri 30 martie 1918.

23. Popovschi, Valeriu. *Considerații privind rolul inițiativelor populare în înfăptuirea Unirii din 27 martie 1918*. În „Caiete de Istorie", an. II, nr. 2 (6), martie 2003.

24. *Proclamarea Unirei. Ședința Sfatului Țării*, în „Sfatul Țării" (Directori: I. Costin, N. Alexandri), No. 4, vineri 30 martie 1918.

25. Enciu, Nicolae. *Polonezii din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale*. În „Polonezii în Moldova. Istorie și contemporaneitate. Culege-

re de studii și documente". Coord.: Lilia Zabolotnaia, Ilona Czamańska, Chișinău–Poznań–Warszawa, 2015.

26. Stoica, Vasile. *Minoritatea noastră germană*. În „Arhiva pentru știința și reforma socială", anul VI, nr. 1-2, 1926.

27. *Proveniența minoritarilor basarabeni. Motivele abținerii deputaților și reprezentanților lor de la votarea Unirii*. În Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 39/1918, fila 12 verso.

28. *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente.* Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Chișinău: Hyperion, 1995.

29. Декларация Сфатулуй Цэрий а Републичей демократиче Молдовенешть. În «Кувынт Молдовеческ», anul V, nr. 30 (345), 1 aprilie 1918.

30. *Proclamarea Unirei. Ședința Sfatului Țării*. În „Sfatul Țării" (Directori: I. Costin, N. Alexandri), No. 4, vineri 30 martie 1918.

31. Andronachi, Gh. V. *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*. În „Monitorul Oficial" și „Imprimeria Statului", Chișinău, 1933.

32. Macovei, Ion. *15 ani de la Unirea Basarabiei cu Patria-mamă*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească", Chișinău, 1933.

33. Harea, Vasile. *Datoria intelectualilor români din Basarabia*. În „De la Basarabia rusească la Basarabia românească", O. Ghibu, Cluj, 1925.

34. de Martonne, Emmanuel. *La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe*. București: Tipografia Curții Regale, 1922, 20 p.

35. *Istoria secolului XX*. Vol. I: Sfârșitul „lumii europene" (1900–1945). Sub redacția: Serge Berstein și Pierre Milza. Traducere: Marius Ioan. București: Editura BIC ALL, partea I, II; I. Saizu și Al. Tacu, Iași: Europa economică interbelică, Institutul European, 1997.

36. Gusti, Dimitrie. *Problema națiunii*. În „Arhiva pentru știința și reforma socială", an. I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 548.

37. Josan, Andrei. *Economia României interbelice în context european*. București: Editura ASE, 2004.

38. *Monitorul Oficial*, nr. 212, 13/26 decembrie 1918.

*Articolul este elaborat in cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.03
CZU: 94:32-051(498)"1918"
Orcid ID: 0009-0008-4316-8053

APOGEUL CARIEREI POLITICE A LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN, O JUMĂTATE DE AN (MARTIE-NOIEMBRIE 1918), PRIM-MINISTRU AL ROMÂNIEI

Jipa ROTARU

Comandor (rtg), membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, doctor în științe istorice, specialitatea istoria României, istorie antică, profesor universitar, Universitatea Hyperion București, Facultatea de Științe Politice, Sociologie și Relații Internaționale. Cercetare: istoria modernă și contemporană a Europei și a României; istoria militară în special; istoria marinei; muzeografie militară. Peste 160 de studii științifice.

În domeniul muzeografiei militare, a publicat peste 22 de materiale în reviste de profil din țară și străinătate și a coordonat proiectarea și realizarea expoziției de bază a Muzeului Militar Național în noul sediu, precum și a filialelor Constanța, Oradea, Mărășești ale muzeului. De asemenea, a proiectat și a realizat peste 22 de expoziții tematice în colaborare cu instituții similare în țară (Constanța, Galați, Brăila, Iași, Piatra Neamț, Cluj, Oradea, Timișoara) și străinătate (Paris, Kent-Ohio, Chișinău, Plevna, Istanbul, Trencin – Cehoslovacia).

Apogeul carierei politice a lui Alexandru Marghiloman, o jumătate de an (martie-noiembrie 1918), prim-ministru al României

Rezumat. Alexandru Marghiloman a fost unul dintre cei mai străluciți politicieni din istoria noastră contemporană. Calitățile sale excepționale, precum și o pregătire la superlativ a făcut din el omul cel mai potrivit pentru îndeplinirea unui rol de mare însemnătate din istoria noastră – desăvârșirea unității naționale. Adus la cârma Consiliului de Miniștri a avut de înfruntat ostilități aproape insurmontabile din partea reprezentanților Puterilor Centrale cu care s-a confruntat pe toată perioada de aproape o jumătate de an, cât a fost în fruntea guvernului.

Depășind aceste greutăți, dar și atitudinea neloială a Regelui care, după ce s-a folosit de el, la sugestia Camarilei, i-a cerut și primit demisia exact în momentul în care se apropia de desăvârșirea unității naționale. Guvernul Marghiloman (martie – octombrie 1918), a fost, așadar, un guvern de sacrificiu, care grație competenței, tenacității, răbdării și insistențelor primului ministru a reușit prin stăruință și înțelepciune să realizeze ceea ce își propunea la instalare – salvarea Dinastiei, a stabilității și Oastei țării.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, guvernul României, instituții, armata română, unire, suveranitate, Rege, Ionel I.C. Brătianu, Prințul Carol, conștiință națională, Unirea Basarabiei, Bucovina, Banat, Ținutul Herța, Transilvania, război, ruși, habzburgi, dominație, Partid Conservator, Partid liberal etc.

The Peak of Alexandru Marghiloman's Political Career, for Half of a Year (March-November 1918), Prime Minister of Romania

Abstract. Alexandru Marghiloman was one of the most brilliant politicians in our contemporary history. His exceptional qualities as well as a superlative training made him the most suitable man to fulfill a role of great importance in our history – the completion of national unity. Brought to the helm of the Council of Ministers, he had to face almost insurmountable hostilities from the representatives of the Central Powers, with whom he was for the entire period of almost half a year, while he was at the head of the government.

Overcoming these difficulties, but also the disloyal attitude of the King who, after using him, at the suggestion of the Camarilla, asked and received his resignation at the exact moment when he was approaching the completion of national unity. The Marghiloman government (March – October 1918) was, therefore, a sacrificial government, which, thanks to the competence, tenacity, patience and insistence of the Prime Minister, managed through perseverance and wisdom to achieve what it set out to do when it was installed – saving the Dynasty, stability and the Army of the country.

Keywords: Alexandru Marghiloman, Romanian government, institutions, Romanian army, union, sovereignty, King, Ionel I.C. Brătianu, Prince Carol, national consciousness, Union of Bessarabia, Bucovina, Banat, Herța Land, Transylvania, war, Russians, Habsburgs, domination, Conservative Party, Liberal Party, etc.

După un secol plin de confruntări care au generat o amplă criză de sistem în lumea imperialistă, Europa, și nu numai, intra în secolul al XX-lea cu cea mai mare confruntare cunoscută până atunci – Primul Război Mondial.

Manifestările crizei de sistem s-au făcut simțite în toate domeniile vieții economice, sociale (mai ales – n.n.) și politice, afectând grav și destructurând relațiile dintre marile puteri ale epocii, cât și raporturile sociale într-o lume plină de contradicții interne și internaționale. În această situație se aflau, în toamna anului 1917, imperiile absolutiste: rus, austro-ungar și cel otoman, zguduite de numeroase conflicte și antagonisme naționale și sociale. Pe acest fond, aveau să se declanșeze o serie de revoluții soldate cu prăbușirea anacronicelor structuri imperiale țariste, habsburgice și otomane [1, p. 381-383].

Stat european mijlociu, cu problema națională încă nerezolvată, (mulți cetățeni din provinciile istorice românești aflându-se sub dominația marilor imperii – n.n.), România nu putea rămâne în afara evenimentelor internaționale, odată cu declanșarea marii conflagrații, decidenții politicii de la București (regele, parlamentul, partidele politice – n.n.) hotărând, pentru început, starea de neutralitate (1914–1916), iar din vara anului 1916, angajarea armatei române în război de partea Antantei cu unicul scop al înfăptuirii dezideratului secular al unității naționale depline [2, p. 380-380].

Răsturnările surprinzătoare și succesive ale raportului de forțe dintre coalițiile adverse, determinate de schimbarea configurației uneia dintre tabere, prin ieșirea Rusiei din coaliția Antantei și intrarea efectivă în război a S.U.A. de partea acestei alianțe; adoptarea unor noi strategii de relansare a războiului de mișcare precum și introducerea masivă a unor mijloace de luptă moderne – tancuri, avioane, submarine – a determinat profunde mutații în desfășurarea ostilităților. România, părăsită de aliați și cu amenințarea revoluției bolșevice la frontiere, a fost nevoită să accepte un înrobitor armistițiu și apoi un tratat de pace, semnat la 27 aprilie 1918, cu Puterile Centrale [3, p. 22] Stabilirea echipei de politicieni români care să analizeze situația țării în condițiile declanșării și desfășurării războiului mondial și să adopte cea mai optimă soluție în raport cu interesele românești, s-a efectuat într-o serie de Consilii de Coroană, patronate de rege, la care au participat toți fruntașii vieții politice românești.

Printre înaltele personalități ale vieții politice, intelectuale și culturale, s-a aflat și cel mai titrat politician al epocii, pe care-l comemorăm astăzi, conducătorul Partidului Conservator, inegalabilul Alexandru Marghiloman [4, p. 74].

„Lordul valah", cum îl numea Nicolae Peneș, în monografia ce i-o dedica, Alexandru Marghiloman a intrat în conștiința românilor drept omul care, în cele patru decenii de activitate politică, ca reprezentant în șapte guverne conservatoare, șef de partid și în ultimă instanță de guvern, s-a dovedit a fi nu numai un incomparabil om de stat, dar mai ales un mare român. În fruntea fiecărui minister, prin atitudine, idei și realizări, și-a slujit cu credință și dăruire patria. A dat dovadă de o înaltă probitate, sobrietate și devotament, asumându-și fără crâcnire, menirea de a salva țara, Coroana și Armata cu propria lui popularitate, respingând cu hotărâre nedreptatea, lașitatea, oportunismul și lichitilismul de la vârfurile vremelnice ale puterii. Este omul care, în condiții foarte grele, a acceptat să preia conducerea guvernului în scopul organizării și dezbaterii problemei armistițiului și apoi, a păcii [4, p. 72-73]. Adversarii politici (în special liberalii conduși de Ion I.C. Brătianu) îl etichetau drept un „trădător" și un „colaboraționist" și aceste anateme și-au pus cu prisosință amprenta asupra elaborării unor judecăți de valoare, cât de cât plauzibile, cu privire la atitudinea filogermană a „lordului valah". Era socotit filogerman, întrucât în toamna anului 1916, atunci când armata română suportase cea mai grea înfrângere pe frontul Primului Război Mondial și drept consecință Dinastia, precum și celelalte instituții ale statului se refugiau la Iași, Marghiloman, sfătuit de o parte dintre colegii de partid, a rămas în teritoriul din Muntenia, ocupat de Puterile Centrale. Mai mult decât atât, la sugestia stafului Partidului Conservator, a acceptat să preia conducerea guvernului oferită de rege, consiliat

fiind, în acest sens, de cel mai mare rival politic, și nu numai, al lui Marghiloman, I.I.C. Brătianu. Ferdinand, la rândul său a fost convins că soluția, Marghiloman – prim-ministru, este cea mai eficace pentru negocierea și semnarea Tratatului de Pace cu Germania.

În planul vieții personale, Marghiloman era un om profund religios, admirat și invidiat pentru ținuta sa sobră și elegantă. Îl pasionau caii, pictura și muzica, domenii care au beneficiat din plin de caritabilitatea familiei Alexandru Marghiloman [5, p. 17].

Aflându-se printre cele mai remarcabile personalități ale vremii, „lordul valah" absolvise cursurile universității în drept, în anul 1878, la Sorbona, la numai 24 de ani, obținând înaltul titlu de doctor în drept și științe politice. Revenit în țară, a practicat pentru o scurtă perioadă de timp avocatura pentru ca, mai apoi, să se consacre domeniului ce-l fascinase la acea vreme – politica [6, p. 17]. După o scurtă pendulare între liberali și conservatori se statornicește, ca mai toate personalitățile aparținând clasei boierești, de partea conservatorismului românesc aflat pe atunci în faza sa incipientă. Pentru început a fost atras de gruparea junimistă din preajma lui P.P. Carp și Titu Maiorescu.

Dovadă incontestabilă a valorii sale, începând cu anul 1884 și până în 1920, a fost reales continuu în Parlament, luând parte activă și uneori hotărâtoare în toate legislaturile, fieful său electoral fiind județul Buzău. A avut astfel posibilitatea și oportunitatea de a deveni un orator desăvârșit. Talentul său oratoric cumulat cu priceperea în conducerea administrativă (dobândită de-a lungul apartenenței sale în șapte guverne conservatoare), l-au propulsat în timp ca succesor la conducerea Partidului Conservator, pe care o primește în anii războiului de întregire și o stăpânește până la moartea sa survenită în anul 1925.

Apogeul carierei sale politice rămâne acea perioadă de câteva luni, din anul 1918 (5 martie – 24 octombrie), când Marghiloman, fiind solicitat de rege pentru a doua oară, acceptă în sfârșit să preia conducerea Consiliului de Miniștri [7, p. 153-154].

Împrejurările în care Marghiloman era chemat să conducă executivul, în scopul realizării obiectivului semnării păcii cu Puterile Centrale, erau dintre cele mai nefavorabile. Predecesorul său la cârma guvernului, generalul Alexandru Averescu, tocmai eșuase în tratativele pentru semnarea păcii cu Puterile Centrale. Mărul discordiei și obiect al tergiversărilor, l-a constituit atitudinea categorică a reprezentanților Germaniei și Antantei, a Contelui Czermin, ministrul de externe austriac, în special față de Regele Ferdinand I, dar și condițiile teritoriale și economice în care se va putea semna pacea.

Cât privește problema regelui, la o primă discuție dintre Macrensen și Al. Averescu, primul îi spunea generalului că o condiție esențială, impusă pentru dezbaterea semnării armistițiului, o constituie hotărârea schimbării dinastiei, așa cum se pronunța Împăratul Austro-Ungariei. La 10 februarie 1918, Macrensen îi comunică lui Al. Averescu că „a vorbit prin fir cu împăratul" și acesta are încredere în intențiile șefului guvernului român de a încheia pacea și de aceea nu mai ridică problema dinastiei [3, p. 23].

Hotărându-se, la nivelul regelui Ferdinand și guvernului Al. Averescu să se demareze discutarea condițiilor păcii, s-au desfășurat, în luna februarie (17, 18 și 19), trei Consilii de Coroană, în care s-a stabilit atitudinea ce trebuie adoptată de delegația română, aprobându-se ca textul tratatului de pace să fie abordat în bloc, fără a se negocia pe articole, pentru a stabili, astfel, caracterul de dictat al acestuia. La 20 februarie, a fost semnat Protocolul de prelungire a armistițiului de la Buftea între România și Puterile Centrale, după care discuțiile au continuat pe marginea tratatului. Condițiile cuprinse în preliminariile păcii de către delegația germană și Austro-Ungaria erau dintre cele mai drastice. Și ca urmare, guvernul generalului Averescu, prin Constantin Argetolianu și C. Garoflid, și-a axat atenția spre obținerea unei ameliorări ale acestora. Stăruințele diplomaților români n-au avut succes. În asemenea condiții, Ioan I.C. Brătianu, sfetnicul de taină al regelui Ferdinand, a sugerat suveranului să apeleze la Al. Marghiloman, care, după părerea sa, se bucura de încrederea Puterilor Centrale.

Prim-ministru în acele momente de cumpănă, își putea compromite definitiv cariera politică în cazul victoriei aliaților, nu ezită însă niciun moment. Flerul omului politic inteligent, dar și versat, l-a determinat să înțeleagă că el era ultima soluție pentru salvarea statului român și a dinastiei, în speță a regelui Ferdinand.

Legat de obiectivul pentru care Al. Marghiloman fusese chemat la Palat, cel mai lucid și nepărtinitor răspuns ni-l lasă I.G. Duca, care în memoriile sale preciza că acesta nu a fost altul decât chemat de urgență de rege, Al. Marghiloman este primit pe 27 februarie, cu multă afecțiune și chiar respect, purtând o lungă discuție cu regele. Dintru-nceput, regele Ferdinand îi reamintește interlocutorului său cuvintele pe care acesta i le mărturisise la ultima lor întâlnire de la Cotroceni (este vorba de momentul despărțirii după cel de-al Treilea Consiliu de Coroană din luna februarie – n.n.): „La zile negre mă veți găsi". Drept consecință, considerând că au sosit acele zile negre, regele îl roagă pe Al. Marghiloman să preia conducerea Consiliului de Miniștri. „În concepția Regelui și a lui Brătianu, scria marele om politic liberal – menirea lui era să asigure, până la pacea generală, un *modus-vivendi* acceptabil cu Puterile Centrale la discreția cărora ne aflam vremelnic de pe urma ieșirii din luptă a Rusiei. Rolul încredințat de suveran lui Marghiloman era un rol de suprem sacrificiu și el a înțeles acest rol demn de recunoștință națională" [8, p. 94].

Revenind, trebuie să amintim că într-o ultimă audiență la suveran, în 14 martie, Marghiloman acceptă să preia conducerea guvernului, dar pune trei condiții: dizolvarea Parlamentului, suspendarea inamovabilității administrației și apropierea față de Puterile Centrale. Conform celor convenite la 5/18 martie, Regele l-a investit pe Al. Marghiloman în formarea guvernului: „Am făcut apel la Marghiloman, pentru că dintre toți oamenii politici rămași la București, el este cel care a făcut dovada de a fi avut cea mai mare grijă pentru interesele conservării țării și a tuturor instituțiilor sale".

Rezerva de cadre de care dispunea Partidul Conservator pentru formarea noului guvern era neînsemnată, „cu foarte puține excepții (Al. Marghiloman, C.C. Arion, Simion Mehedinți, C. Garoflid și gen. Hârjeu) etc. De aceea, noul prim-ministru a trebuit să facă eforturi considerabile pentru a mobiliza întreaga energie a formațiunii sale politice în dorința de ceea ce se mai putea salva și să facă deasemenea eforturi supraomenești pentru prezervarea intereselor statului român aflat la grea cumpănă. Pentru a realiza o guvernare plauzibilă în raport cu situația concretă a țării aflată în pericol și a asigura o înflăcărare între partidele politice și constituirea guvernului, Marghiloman a fost nevoit să apeleze atât la colegii săi de partid rămași la București pe timpul războiului, cât și la cei refugiați la Iași.

Personal, Președintele Consiliului de Miniștri își rezervă pentru început ad interim, Ministerul de Interne și pe cel al Agriculturii și domeniilor. Mai făceau parte din cabinet, la început, C.C. Arion, buzoian și el, și apropiat al lui Marghiloman, la externe, generalul C.N. Hârjeu, ministru de Război, C. Meismer, la Industrie și Comerț, D. Dobrescu la Justiție și Mehedinți la Instrucție Publică și Cultă, M. Sculescu la Finanțe și Ghica Comănești la Lucrări Publice.

A fost, de asemenea, remaniată și delegația pentru tratativele armistițiului și păcii, în noua formulă, aceasta fiind alcătuită din C.C. Arion, gen. Lupescu și col. Mircescu.

Respectându-și promisiunea făcută primului ministru, la 25 aprilie/8 mai, regele Ferdinand a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului ales în 1914 și a convocat corpul electoral pentru alegerile de Senatori în aceeași lună. După o campanie electorală destul de nereprezentativă la care Partidul Liberal și aripa Take Ionescu din cel Conservator anunțau că nu participă la alegeri, nerecunoscând ca legală și necesară dizolvarea vechiului legislativ, adepții, noului prim-ministru obțin aproape unanimitatea sufragiilor" [7, p. 162].

Și astfel, cu o majoritate confortabilă, guvernul Marghiloman se va angaja, din primăvara anului 1918, la rezolvarea unor importante probleme de politică internă și externă ale statului românesc, în centrul acestora situându-se

problema reîntregirii naționale prin readucerea la matca românească a Basarabiei, dar și a celorlalte provincii românești, precum Bucovina cu Ținutul Herța, Banatul și Transilvania și problema semnării Tratatului de Pace.

Cât privește prima problemă, cea a unificării depline, proaspătul prim-ministru a rezolvat-o magistral, angajându-se nemijlocit în sprijinul forțelor politice unioniste din capitala Basarabiei, în care scop, în ziua de 26 martie (8 aprilie) 1918, personal a efectuat o primă ieșire, deplasându-se la Chișinău, pentru a participa la ședința festivă a Sfatului Țării, care avea să proclame unirea provinciei românești de la est de Nistru cu țara. În cartea de căpătâi a lui Al. Marghiloman, publicată postum, *NOTE POLITICE*, 1877–1924, vol. III și IV, acesta descrie, cu lux de amănunte și plin de satisfacție, măreția actului de la 27 martie/9 aprilie 1918, entuziasmul și bucuria plină de speranțe cu care organul legislativ provizoriu al Basarabiei, Sfatul Țării a votat cu o majoritate covârșitoare unirea provinciei cu Țara.

După exprimarea votului, Al. Marghiloman, pe deplin copleșit de evenimentul istoric la care era părtaș a dat citire unei *Declarații regale*: „În numele poporului român și a Regelui său, Majestatea sa, Ferdinand I, iau act cu mândrie la Declarația Domniilor voastre pentru unire și declar că Basarabia este de acum unită pe vecie cu România, una și indivizibilă. Să ne închinăm în fața geniului rasei noastre care a permis poporului Basarabiei să-și păstreze vie peste veacuri scânteia care la prima suflare a libertății a aprins inimile lor și salutăm adânc pe acești oameni care fără preocupări egoiste, putând să rămână conducătorii unui stat, au voit mai bine să fie servitorii unei națiuni” [9, p. 21].

Entuziasmul cu care cei prezenți au primit declarația regală nu mai are nevoie de niciun comentariu. Drept omagiu și semn de mulțumire pentru săvârșirea actului unirii, s-a mers, apoi, la Catedrală, s-a oficiat un *Te Deum*, iar seara, Al. Marghiloman a oferit un prânz în onoarea Sfatului Țării, guvernului basarabean și tuturor notabilităților prezente la Chișinău. Ca un corolar al tuturor acestor activități, la final, trupele române ale Diviziei 11 infanterie, sub comanda generalului Broșteanu, au dat onorul și au defilat sub faldurile tricolorului. A fost un moment înălțător!

Cu același entuziasm a fost primită la Iași, delegația de fruntași basarabeni care prezenta Regelui actul unirii. După ce delegația a fost primită la Rege, s-a săvârșit și în Capitala Moldovei un *Te Deum* și o recepție la Palatul Metropolitan.

Acestea au fost completate cu *Hora Unirii* interpretată de fanfara militară și ovaționarea perechii regale, au completat magistral recunoștință și profundele retrăiri naționale după mai bine de 100 de ani de jug rusesc. Cu ratificarea unirii de către Rege prin decretul din 9/22 aprilie și primirea celor doi reprezentanți ai Basarabiei – Ion Inculeț și Daniel Ciugurescu în guvernul Marghiloman se încheie practic procesul istoric îndelungat de reunire a Basarabiei cu țara. Și, se înfăptuia totodată prima dintre cele mai grele obiective ale guvernului Marghiloman.

Cel de-al doilea obiectiv major pus în fața guvernului Marghiloman a fost mult mai complicat. Acesta consta în organizarea tratativelor și semnarea unei Păci înrobitoare pentru statul român. Chiar și dușmanul său cel mai aprig, Ion I.C. Brătianu, care la o consfătuire cu liberalii spunea că liderul conservator „se sacrifică primind să se înhame la o operă tragică, dar patriotică” și de aici i se va trage o amplă campanie de denigrare din partea opoziției, recunoscând într-un final că „trebuie să se știe că acest om (Al. Marghiloman – n.n.) a salvat Coroana și Moldova și că acest lucru primează”. Așadar, acceptând să fie calomniat, ofensat, batjocorit, Al. Marghiloman s-a lansat într-o luptă aprigă, desfășurată pas cu pas pentru îmblânzirea condițiilor pe care atât austriecii, dar mai ales germanii contau să le impună țării sale.

În celebrele *Note politice*, șeful guvernului consemna zi de zi și aproape ceas de ceas activitatea Comisiei Păcii și progresele obținute.

Cea mai complexă problemă cu care s-a confruntat guvernul „lordului valah” a constituit-o cea pentru care el fusese, de fapt, adus la cârma guvernului, și anume o constituia semnarea tratatului de pace, impus de Puterile Centrale. Condițiile în care se desfășurau evenimentele

privind semnarea păcii impuse de la Viena și Berlin vizau direct supunerea României și totala dependență față de Austro-Ungaria și Germania. Pentru a scoate în relief caracterul de dictat al păcii pregătite de inamic, Consiliul de Coroană din 19 februarie/4 martie a stabilit ca textul tratatului respectiv să fie abordat în bloc, fără a se negocia pe articole și că Regele și Parlamentul nu-l vor semna și ratifica.

După frecvente amânări și reluări referitoare la principalele prevederi, aleșii atingând culmea penibilului și a iritării sau chiar a ridicolului, la 20 februarie/3 martie preliminariile păcii au fost semnate la Buftea.

Partea română s-a străduit să amâne termenul de parafare a tratatului și să împiedice restituirile teritoriale preconizate de oficialitățile Puterilor Centrale. Supusă unei noi presiuni externe, amenințată și părăsită de foștii aliați, România va semna prin noul său prim-ministru, Al. Marghiloman, iar Puterile Centrale prin R. von Rülmen (Germania), St. Burian (Austro-Ungaria), V. Rodoslavor (Bulgaria) și Ahmet Nessim-Șei (Turcia), la București, în ziua de 27 aprilie/7 mai 1918, Tratatul de Pace. Structurat pe 31 de articole, textul tratatului conține condiții drastice, ce se concretizau în mutilarea teritoriului României și subordonarea totală, economică și politică a acesteia față de Puterile Centrale [10, p. 675-676]. Dobrogea, în întregime, și munții Carpați treceau sub stăpânire străină (art. 10 și 11) și plata unor imense despăgubiri de război. În aceeași zi au mai fost semnate: un tratat economic româno-german și o Convenție specială referitoare la petrol, prin care statul român se obliga să acorde pe 30 de ani unei firme germane, dreptul exclusiv de a folosi terenurile naționale pentru exploatarea și prelucrarea țițeiului, gazelor naturale, asfaltului și tuturor celorlalte bituminoase. În protocolul cu Austro-Ungaria (art. 24) se fixa perceperea de taxe de către Dubla Monarhie la Porțile de Fier, iar Tratatul periodic-politic cu Germania obliga România la plata unor însemnate despăgubiri de război. Mai mult, printr-o convenție specială, Germania și Austro-Ungaria își reîmpărțeau teritoriul românesc pe timp de 30 de ani cu posibilitatea de prelungire cu încă 30 ani. În partea a doua a acestei convenții, intitulată Convenția economică, România era constrânsă să vândă forțat Germaniei și Austro-Ungariei mari cantități de cereale, vite, păsări și alte diferite bunuri și să renunțe la politica de independență în domeniul Comerțului Exterior.

Dacă ne aplecăm și asupra situației tragice a României în contextul internațional, vom constata că, pe drept cuvânt, guvernul Marghiloman era fără doar și poate un guvern de sacrificiu, care avea să imprime un mod categoric asupra carierei politice a „lordului valah". De altfel, referindu-se la semnătura sa pe documentul păcii, Marghiloman spunea că acest act a fost „ceasul cel mai amar al vieții mele". Cât privește ratificarea Tratatului de Pace, dezbaterile au fost deosebit de aprinse. Conform înțelegerilor prealabile, Regele Ferdinand a tergiversat sancționarea documentului, ceea ce a făcut ca schimbul instrumentelor de ratificare să nu aibă loc, iar clauzele sale să nu poată fie puse în aplicare. Însuși primul ministru Al. Marghiloman a încercat să obțină revizuirea unor prevederi ale Dictatului de la București și să amâne îndeplinirea altora dintre ele. Sub presiunea părții adverse s-a trecut doar la aplicarea acestor stipulații care vizau demobilizarea parțială a armatei, plecarea misiunilor aliate; predarea depozitelor cu materiale de război și altele. În plus, Al. Marghiloman a respins solicitarea Puterilor Centrale ca armata română să intre în război împotriva Antantei, demonstrând incompetivitatea morală a unuia asemenea fapt.

De asemenea, guvernul a căutat să diminueze unele exigențe impuse prin tratat privind predarea materialelor de război și demobilizarea armatei, reușind să țină sub armă o bună parte a efectivelor și structurilor militare, astfel că la 1 septembrie 1918 efectivul armatei române era de 172.109 militari cu 52.000 mai mult decât cifra impusă prin tratat [3, p. 23].

Caracterul abuziv și nedrept al Tratatului de Pace impus de Puterile Centrale a produs o amplă mișcare împotriva păcii de la București, atât în țară, cât și pe plan internațional. Un rol important în organizarea acestei ample campanii l-a avut Consiliul Național pentru unitatea

românilor, constituit la Paris sub conducerea lui Take Ionescu. În afara acestor câteva probleme majore cu care a avut să se confrunte noul și primul guvern al României întregite, s-au mai aflat și alte chestiuni de rutină privind mai ales activitatea politică curentă. Unele adevărate rezolvări pozitive vizând modernizarea instituțiilor sau îmbunătățirea activității unor sectoare, precum cel al învățământului și educației, cel sanitar și altele mai aparte, precum darea în judecată a unora dintre membrii fostelor guverne prezidate de I.C. Brătianu de la 1914–1918; arestarea lui Alecu Constantinescu (Porcul) și a lui George Corbescu, fostul prefect de poliție, fiind singurele rezultate ale acestui demers. Și, în sfârșit, cea mai interesantă chestiune pusă în fața guvernului Marghiloman, în timp de război, a fost problema situației prințului moștenitor Carol, care, fiind comandant de regiment, a fost dislocat în Crimea, de unde a părăsit a părăsit unitatea și frontul, deplasându-se fără niciun fel de aprobare din partea șefilor ierarhici la Odessa, unde a efectuat cununia civilă, într-o biserică ortodoxă ucraineană, căsătorindu-se cu amanta lui de pe atunci Zizi Lambrino. Această ultimă și inedită problemă a dat multă bătaie de cap atât Monarhului, Reginei Maria, lui I.C. Brătianu, cât mai ales șefului guvernului, Al. Marghiloman.

O analiză pertinentă și completă a întregii activități a guvernului Marghiloman pe perioada scurtă de numai jumătate de an, cât acesta a funcționat, până la demisia depusă pe masa Regelui de către „lordul valah", întărește concluzia argumentată de Nicolae Peneș, cel care sesizând comportamentul iresponsabil în relațiile cu cei din jur, i-a acordat acest titlu, închinându-i o adevărată monografie. Într-adevăr soluția Marghiloman în calitate de prim-ministru a fost „mantaua de vreme rece" [11, p. 211] a acelor ani când două treimi din teritoriul țării erau sub ocupație. Același autor Nicolae Peneș scria: „culmea ironiei era că această ultimă alternativă de a negocia pacea cu Puterile Centrale în calitate de șef al guvernului român i-o propusese regelui Ferdinand însuși Ionel Brătianu. Iar acum, drept mulțumire pentru faptul că-și sacrificase prestigiul și chiar cariera politică, i se cerea imediat demisia" [11, p. 12].

Justificându-și actul absolut necugetat, regele Ferdinand îi comunica lui Marghiloman în data de 24 octombrie 1918: „Am ceva penibil să vă spun. După vizita dumitale de ieri seară au venit să mă vadă miniștrii Antantei și mi-au spus că nu au încredere în guvernul dumneavoastră" [11, p. 12]. Consultându-l apoi pe Marghiloman în legătură cu viitorul prim-ministru, acesta conștient că această manevră este opera lui Ionel I.C. Brătianu, care se grăbească și să preia puterea, îi reproșează Regelui că „este foarte regretabil ca străinătatea să facă și să desfacă guvernele noastre" [12, p. 216] și înaintează în aceeași zi Regelui demisia primului ministru. În acest fel se încheia și activitatea politică a celui ce a fost pe departe cel mai bun șef de guvern pe care l-a avut țara noastră în acea grea și imprevizibilă situație determinată de războiul mondial.

În aceeași zi, cu demisia lui Al. Marghiloman, prin decret regal au fost dizolvate Corpurile Legiuitoare, decret în care spre înlocuirea fostului prim-ministru se preciza că toate lucrările efectuate de Adunările dizolvate în timpul funcționării lor se declară nule și inexistente, și lipsite de orice putere de lege.

Mâhnit și chiar scârbit, Marghiloman a protestat împotriva unei astfel de decizii considerate anticonstituționale, dar era conștient că doar așa România își putea dobândi suveranitatea națională.

Nu-i mai rămânea, celui ce condusese România pe calea unității depline, decât să se retragă mâhnit din viața politică, rămânând doar la conducerea Partidului Conservator până la decesul său survenit în anul 1925.

Note și referințe bibliografice:

1. Popa, Mircea. *Primul Război Mondial 1914–1918,* București, 1979, p.381-383.

2. *Istoria militară a poporului român,* Vol. II. București: Editura Militară, 1988, p. 380 și urm.

3. Mamina, Ion; Scurtu, Ion. *Guverne și guvernanți. 1916–1938.* Editura Silex, p. 22-23.

4. Rotaru, Jipa. *Regele Feridand I, Alexandru Marghiloman și unirea Basarabiei cu România.* În: „Dialogica.

Revistă de studii culturale și literatură", Anul IV, nr. 1, 2022, supliment, p. 72-74.

5. Nota autorului/n.a., se știe că Alexandru Marghiloman, cu o situație materială prosperă, s-a căsătorit în anul 1890 cu Eliza Știrbei, vezi Marius-Adrian Nicoară, *O biografie pornind din Buzău orașul lui Alexandru Marghiloman.* În: „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură", Anul IV, nr. 1, 2022, supliment, p. 17.

6. Nicoară, Marius-Adrian. *O biografie pornind din Buzău orașul lui Alexandru Marghiloman.* În: „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură", Anul IV, nr. 1, 2022, supliment, p. 17.

7. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, Lordul valah,* Vol. I. Buzău: Editgraph, p. 153-154, 162.

8. Duca, I.G. *Memorii,* Vol. 4. București: Machiavelli, p. 94.

9. Nicoară, Marius-Adrian. *O biografie pornind din Buzău orașul lui Alexandru Marghiloman.* În: „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură", Anul IV, nr. 1, 2022, supliment, p. 21.

10. *Tratatul de istorie militară a poporului român,* Vol. 5, p. 675-676.

11. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, Lordul valah,* Vol. II. Buzău: Editgraph, p. 12, 211.

12. Marghiloman, Alexandru. *Note politice,* Vol. III. Buzău: Editura Alpha MDN, p. 216.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.04
CZU: 070.44:94(498+478)"1918/1939"
Orcid ID: 0000-0003-1839-0310

LEON T. BOGA DESPRE „UNIREA FĂRĂ CONDIȚII A BASARABIEI" – CONTEXT ISTORIC ȘI PERSONALITĂȚI FĂURITOARE

Stoica LASCU

Istoric (Licențiat: 1974, Facultatea de Istorie; Teză de Doctorat: 2000, ambele la Universitatea din București), muzeograf (1975–2003: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța), profesor universitar (Universitatea „Ovidius" din Constanța: 1992–2017), membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România.

Domenii de interes: Istoria Modernă și Contemporană (cu precădere a Dobrogei și a românilor balcanici; istoria presei).

Publicistică cu caracter istoric și social-cultural (inclusiv interviuri/convorbiri). Autor, coautor și editor de volume (inclusiv în limbi străine); studii și articole (inclusiv recenzii/prezentări de cărți și reviste) de istorie.

Leon T. Boga despre „Unirea fără condiții a Basarabiei" – context istoric și personalități făuritoare

Rezumat: Materialul cuprinde câteva articole inserate în presa din București („Universul", „Curentul"), în perioada interbelică de către profesorul, arhivistul, publicistul și militantul național-cultural românul macedonean Leon T. Boga (1886–1974), stabilit la Chișinău după Primul Război Mondial. Articolele se referă la semnificația istorică a Unirii Basarabiei cu România – împrejurări istorice, etape, personalități, învățăminte pentru contemporani și urmași. În 1927, exprimă convingerea că „Reprezentând biruința unui adevăr istoric, unirea, a cărei a noua aniversare o sărbătorim astăzi, este vecinică, neschimbată ca și adevărul ce-l înfățișează"; iar în 1938, relevând hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918, de unire „pentru totdeauna", patriotul român subliniază: „Pentru totdeauna! Ce adâncă semnificație au aceste sfinte cuvinte cu care acum douăzeci ani în urmă, s-a reîntors la trupul pământului românesc Moldova dela Răsărit. Și câtă datorie avem cu toții să le înțelegem tâlcul, astăzi, mâine... Totdeauna!"

Cuvinte cheie: Unirea Basarabiei cu România, Sfatul Țării, Chișinău, „Cuvânt Moldovenesc", Ferdinand I, România Mare.

Leon T. Boga about on the "Unconditional Union of Bessarabia" – Historical Context and Creative Personalities

Abstract: The material includes several articles inserted in the press from Bucharest ("Universul", "Curentul"), in the interwar period by the Romanian-Macedonian teacher, archivist, publicist, and national-cultural militant Leon T. Boga (1886–1974), settled in Chișinău after First World War. The articles refer to the historical significance of the Union of Bessarabia with Romania– historical circumstances, stages, personalities, lessons for contemporaries and descendants. In 1927, he expressed his conviction that "Representing the victory of a historical truth, the union, whose the ninth anniversary we celebrate today, is eternal, unchanged like the truth that represents it"; and in 1938, revealing the decision of the Council of the Country of March 27, 1918, of union "forever", the Romanian patriot emphasizes: "Forever! What a deep meaning these holy words have with which twenty years ago, Moldova from the East returned to the body of the Romanian land. And what a duty we all must understand their interpretation, today, tomorrow... Always!"

Keywords: Union of Bessarabia with Romania, Council of the Country, Chișinău, the "Cuvânt Moldovenesc" newspaper, Ferdinand I, Greater Romania.

Despre profesorul, arhivistul („Director regional al Arhivelor Statului-Chișinău"), creatorul literar (în graiul matern aromân [1, p. 6]) și publicistul, militantul național-cultural Leon T. Boga (1886–1974) – personalitate de prim rang a Chișinăului interbelic (vlah născut în Macedonia Otomană – la Köprülü/Veles), începe să se scrie mai substanțial în ultimii ani – cărți documentare [2, *passim*] sau articole de sine stătătoare [3, p. 299-338]: „În istoria Basarabiei interbelice numele macedoneanului (*recte*: a românului macedonean – n.n.) Leon T. Boga este remarcat absolut de toți, de prieteni și de dușmani. Rar cine se poate lăuda cu o contribuție culturală similară" [4. p. 66].

O primă prezentare sintetică însă, postbelică, se regăsește într-o foarte valoroasă sinteză de poezie aromână apărută la București în 1985: „Nida Boga s-a născut la 12 ianuarie 1886, la Veles (în Iugoslavia de azi, Tito-Veles), de pe apa Vardarului, la aproximativ 50 de km sud-est de Skopje. Învață în orășelul natal, mai întâi în grecește, apoi în limba română. Își face studiile medii la liceul românesc din Bitolia (Bitola), unde și colaborează de timpuriu la revista lunară a școlii, „Lumina". Studiază apoi geografia și istoria la [Universitatea din] București, după care e numit profesor, funcționând în mai multe localități din țară. Participă, între timp, ca voluntar la războiul [balcanic] din 1913, în armata română, ca și cel din 1916–1918. Luptă la Nămoloasa și la Mărășești, alături de alți voluntari aromâni din Macedonia, veniți să se bată pentru întregirea țării, asemenea ardelenilor de peste munți" [5, p. 246].

Apoi, de pe la jumătatea lunii ianuarie 1918, se va stabili la Chișinău – „Ca ostaș a venit în Basarabia pe la mijlocul lui Ianuarie 1918, unde a rămas până în prezent" [6, p. 15] –, de care nu se va mai despărți decât în tragicele împrejurări ale dislocării, la începutul anilor '40, a Basarabiei din trupul României Întregite.

În „capitala" Basarabiei, Leon T. Boga se va dovedi a fi un foarte laborios ferment al spiritualității românești din această parte a Țării, apreciat ca atare de către contemporani [7, p. 12] – profesor (inclusiv director, câțiva ani – 1934–1938 [8, p. 412] –, al Liceului „Alexandru Donici" [9, p. 12]), animator și funcționar cultural (inclusiv „inspector al Serviciului Social din Ținutul Nistru"), întemeietor sau conducător de publicați [10, p. 1], cronicar/corespondent al unor ziare bucureștene („Curentul", „România", „Universul") dintre Prut și Nistru (a fost și președinte al Asociației Presei Române din Basarabia), chiar și vicepreședinte al Comisiei Interimare la Chișinău (prin 1931–1932).

Pentru intelectualul-patriot român – vlăstar al sudului românității, pe care soarta l-a dus a fi un veritabil ferment național-cultural în nordul neamului nostru („Moldova aceasta de Răsărit") –, caracterul istoric românesc al spațiului dintre Prut și Nistru este de netăgăduit, atestat de numeroase testimonii. „Populara și legendara amintire, prin Valurile lui Traian, a stăpânirii romane și pe aceste meleaguri, este atestată de nenumăratele vestigii ce răsar acum din pământ, de la Hotin la Cetatea Albă, pietre funerare de ale legionarilor și dregătorilor romani, monede împărătești romane ce circulau în abundență sunt scoase des de plugul săteanului nostru, și prea rar de târnăcopul cercetătorului cărturar, dator să ne înfățișeze amănunțit și sigur viața romană și a acestei părți de răsărit a pământului românesc"; iar *Pilda secolului de robie rusească* relevă că „Dacă supraviețuirea elementului românesc creștin în mijlocul lumii mahomedane în Bugeac și raiale pare firească, salvarea lui de ortodoxia rusă ispititoare și dizolvantă, este mărturia cea mai strălucită a tăriei și rezistenței lui ca popor băștinaș pe acest pământ străvechiu românesc" [11, p. 6].

Între temele abordate în diversele articole publicate (ca și în cadrul a numeroase expuneri și conferințe) – ce pot face, la rigoare, substanța unui volum de sine stătător –, cu caracter istoric, social, cultural, economic, se prenumeră și prezentarea, în perioada interbelică, a semnificației Unirii Basarabiei (27 martie/9 aprilie 1918). În cuprinsul lor, în cuvinte pline de patos și înflăcărare, sunt evidențiate premisele istorice, persistența caracterului românesc al Basarabiei în deceniile perioadei țariste, împrejurările anilor 1917–1918, rolul personalităților și al Sfatului Țării.

Unirea Basarabiei

– Conștiința politică românească a Basarabiei înaintea unirii, confirmată de mărturii oficiale rusești. – Unirea de la 1918 este rezultatul acestei conștiințe politice românești a Basarabiei.

Cea de a noua aniversare a unirii Basarabiei se încheie cu biruința definitivă a adevărului istoric, pecetluită și de frățescul gest al Italiei. Însă consacrarea internațională a actului unirii, prin recenta ratificare a lui și din partea Italiei, a provocat simultan două proteste, unul din partea sovietelor, celălalt din partea emigranților monarhiști ruși. Dușmani de moarte, sovietiștii și monarhiștii de data aceasta și-au dat mâna.

Oricât de platonice și lipsite de valoare juridică internațională sunt aceste proteste, ele au avut darul să reamintească opiniei publice românești că, la hotarul de răsărit, ne pândește dușmănia. Nu dușmănia maselor populare ruseşti, ce ar izvorî din interesele vitale ale acestui popor, ci dușmănia impilatorilor poporului rus înșiși, ascunși astăzi în zdreanța muncitorimii comuniste, ieri sau mâine – în mundirul strălucitor al cinovnicilor monarhiști.

De a fi unii sau alții, pe malul drept al Nistrului vor găsi aceeași conștiință românească, pe care Basarabia în decursul veacului de robie a păstrat-o nestinsă.

În numele acestei conștiințe naționale, țărănimea românească dintre Prut și Nistru cerea la 1816 „să nu lase în obiceiurile noastre cele moldovenești, care am apucat dela bătrânii noștri... și să petrecem totdeauna sub dregătorii moldoveni pământeni de ai noștri, precum suntem deprinși și ne înțelegem în vorbă. Că noi alte rândueli nu pricepem și numai cât ni se adaug necazurile și greutățile noastre”.

Această conștiință românească nu numai că n-a putut fi înăbușită, dar în clipele mărețe ale românismului întreg, s-a manifestat hotărât pentru înfăptuirea visului de veacuri al neamului nostru. Basarabia o clipă nu a renunțat la unirea ei de trupul pământului românesc liber [12, p. 1]. Însăși actele oficiale ruseşti mărturisesc că: conștiința politică românească a Basarabiei era vie, chiar după jumătate de veac de la silnica anexare.

Adresarea guvernatorului general al Novo Rosiei, către guvernatorul Basarabiei:

„Am primit informațiuni din Moldova că, între Cahul și Chișinău revoluționarii ar fi înființat o poștă pentru expediția corespondenței lor și pentru trecerea oamenilor fără pașapoarte, de la care ei încasează câte 3 ruble, că o asemenea poștă ar mai exista între Ismail și Cetatea Albă, *că moldovenii din Chișinău* (tineri din familii nobile) *ar avea legături cu Iașii și București în vederea* UNIRII BASARABIEI LA PRINCIPATE, *prin mijlocirea moldovenilor ce vin din Principate la Chișinău, pentru scrisori*.

Cred necesar a atrage atenția excelenței voastre asupra acestor informațiuni”.

Generalul guvernator care semnează, Cotzebu, urmărea cu atenție de la Odesa mișcarea această de unire a românilor din Basarabia cu frații lor liberi și cu toate măsurile strașnice luate pentru zădărnicirea ei, biruința a trebuit doar să întârzie câteva decenii, dar nu să fie împiedicată. După trecerea încă a unei jumătăți de veac, actele oficiale ruseşti vorbesc de aceeași conștiință românească din Basarabia.

Într-o circulară secretă, de la 6 Maiu 1908, guvernatorul Basarabiei recomandă organelor sale subalterne să urmărească pe un inginer hotarnic, care propagă ideia filo-română printre țărani. La 1914, când izbucnește războiul mondial, oficialitatea rusă din Basarabia aștepta dintr'o zi în alta intrarea armatei române în Basarabia. Un raport secret către guvernatorul Basarabiei, de la 14 mai 1915, stărue că „la Iași se formează lista prefecților români cari vor administra Basarabia în cazul ocupării ei”. Într-un alt act oficial rusesc, de la 15 iunie 1915, se povestește o discuție surprinsă pe malul Prutului între un român basarabean și un frate de pe celălalt mal, care îl vestea că „peste 5-6 zile venim la voi”.

Așadar, în tot decursul veacului de uzurpatoare stăpânire rusească, în Basarabia nu s-a manifestat altă conștiință politică, decât cea românească.

Ca rezultat firesc al acestei lupte de un veac, a fost biruința conștiinței politice românești,

manifestată în acea măreață zi de 9 aprilie 1918, care ne-a adus unirea Basarabiei, prin votul hotărât al Sfatului Țării.

Reprezentând biruința unui adevăr istoric, unirea, a cărei a noua aniversare o sărbătorim astăzi, este veșnică, neschimbată ca și adevărul ce-l înfățișează [13, p. 1].

Jubileul Unirii Basarabiei

Hotărârea guvernului de a împroprietări pe foștii deputați ai Sfatului Țării [14, p. 1; 6], credem că va risipi echivocul regretabil ce se crease în jurul jubileului de zece ani de la unirea Basarabiei, iar sărbătoarea aceasta va căpăta caracterul ei adevărat, acela de sărbătoare a neamului românesc. Marile acte politice nu aparțin numai persoanelor care le-au înfăptuit, ele fiind rezultatul unor străduințe îndelungate continue, ale unui șir de generații ce se confundă cu însăși națiunea.

Unirea Basarabiei a fost visată, pregătită de generațiile care au trimis solii lor în pământul liber al Principatelor și apoi al României: Russo, Donici, Hajdeu, apoi întreaga pleiadă a expatriaților tineri studenți, ce și-au încălzit sufletele și luminat mintea în universitățile de la Iași și București.

Deputații Sfatului Țării cari au votat unirea, sunt fericiții eroi ce au înfipt steagul biruitor pe redutele asaltate un veac întreg de conștiință românească a poporului nostru dintre Prut și Nistru.

De aceea, alături de sărbătorirea eroilor ce au înfăptuit mărețul act al unirii se cuvine să se proslăvească neamul românesc dintre Prut și Nistru, care în secolul de împilare străină a știut să păstreze neschimbată comoara de simțăminte frățești, comoara graiului și a datinilor noastre strămoșești.

Și în această sărbătoare românească să mai amintim epopeea călăreților codreni lăpușneni, orheeni și soroceni din veacurile cumplitelor lupte, ca să răsară în mintea tuturora, luminoasă, menirea de străjer a acestei ramuri a neamului nostru, la capătul de răsărit al pământului românesc.

Jubileul acesta nu va fi sărbătorirea a zece ani de unire, ci de unire veșnică a neamului românesc [15, p. 8].

Pentru făuritorii unirii sufletești

În clipele acestea de bucurie obștească, de preamărire a celor ce prin votul lor au unit de-a pururea pământul dintre Prut și Nistru la restul pământului ce alcătuiește România Mare de astăzi, se cuvine să pomenim și pe aceia, care, încă din primele momente ale revoluției rusești, au fost propovăduitorii cuvântului românesc în Basarabia.

Este falanga intelectualilor români din toate colțurile românești, care s-au revărsat în toată Basarabia ca să trezească iubirea frățească în masele populare, să reînvie în sufletele obidite un secol și mai bine ale moldovenilor, mândria de neam, să sădească într-înșii încredere în puterile lor proprii, să șteargă amintirea unei silnice legături cu cotropitorii de ieri.

La Odesa, un cărturar de vază, bucovinean, încă de la 15 noiembrie 1917, inaugurează la universitatea de acolo un curs de istorie națională, pentru studenții basarabeni, acei studenți, care, în clipele de grea cumpănă ale Basarabiei, a fost exponentul cel mai sincer al unirii: „Din partea noastră noi din toată inima curată a tineretului mulțumim Cerului, că a trimis pe mama noastră adevărată, mult așteptată și mult dorită de noi. Noi vom da tot sprijinul mamei de a curăți țara noastră, partea Moldovei celei vechi, de toți dușmanii marelui ideal al nostru. Trăiască libertatea și unirea tuturor Românilor" (Manifestul studenților moldoveni de la 16 ianaurie 1918).

La Kyiv, sutele de ofițeri ardeleni și bucovineni influențează tineretul universitar basarabean de acolo, care printre cei dintâi au cerut unirea.

La Chișinău, zeci de profesori, învățători, preoți din vechiul regat, Ardeal, Bucovina și îndepărtata Macedonie țin cursuri de limbă și istorie națională pe la școli, cazărmi, instituții.

La Iași, factorii cei mai de frunte ai culturii noastre stau în contact neîntrerupt cu ostășimea

moldovenească, îndrumând-o pe calea firească a năzuințelor poporului românesc din Basarabia.

A fost o mobilizare a sufletelor celor mai entuziaste, a fost un apostolat fanatic, care a schimbat multe minți rătăcite, a luminat multe gânduri străine.

Apoi presa românească de la Odesa, de la Kyiv și Chișinău, întemeiată de intelectualii români veniți din toate ținuturile românești, câtă energie națională n-a trezit în cei ce au fost chemați, la 9 aprilie 1918, să hotărască pe vecie soarta românismului de la Nistru.

Dar după unire, un select corp judecătoresc venit din vechiul regat a întărit în populația băștinașă credința în dreptate, în dreptatea românească pe care cu însetare au dorit-o un secol întreg.

Și astfel, zi cu zi, an cu an, sufletul acestui crâmpei de neam al nostru este încălzit de iubirea frățească, pentru ca unirea pământului să însemne și unirea sufletului românesc.

Mulțimea anonimă de cărturari, cam acum zece ani a simțit fiorii unirii sufletești cu Basarabia, au pregătit și au făurit unirea sufletelor românești.

Măcar să le pomenim măreața faptă în aceste clipe de bucurie românească [16, p. 4].

26 ianuarie 1918. Intrarea armatei române în Chișinău

După sângeroasa întâmplare de la 19 ianuarie – uciderea ostașilor ardeleni la gara Chișinău –, bolșevicii erau stăpânii de fapt ai orașului. Fruntașii naționaliști din Sfatul Țării – d-nii Ioan Pelivan, Anton Crihan și alții – au trebuit să părăsească orașul și să se îndrepte spre Iași, orașul de nădejde și de scăpare a Basarabiei de teroarea bolșevică.

În Chișinău mai rămăseseră cei ce au știut „cu diplomație" să nu rupă legăturile cu cercurile bolșevice: d. Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării; d. Pantelimon Erhan, președintele consiliului de directori generali și al comitetului executiv gubernial al consiliului deputaților țărani și alții. În această calitate anume, d. Erhan căuta să atenueze acțiunea celor de la cartierul bolșevic – frontodel – acțiune socotită ca „iresponsabilă" și una din cauzele anarhiei înstăpânită în Basarabia întreagă.

În acest scop se întrunește comitetul executiv gubernial al Consiliului deputaților țărani în ședință extraordinară de la 23 ianuarie, la care iau parte d-nii Ion Inculeț, P. Erhan, Rodnicenco, Veorăscu, Glugan, Cocâilă, Pantâr, Nedeac, Rornea, Iordăchescu, Bodiștean, Caraiman, Dumitrașco, Moldovan și Ciumacenco.

La această ședință se ia hotărârea de a se înarma țărănimea, în care scop se vor cere 10.000 de puști, 500.000 de cartușe, automobile, cai etc., pe care le va distribui o comisie specială.

După propunerea d-lui P. Erhan, care expune situația grea creată prin stabilirea cartierului bolșevic în Chișinău, prin terorizarea populației, arestarea reprezentanților statelor aliate, fără ca front-otdelul să se consulte cu nimeni, se hotărăște: 1) activitatea cartierului bolșevic să fie cunoscută de toate organizațiile revoluționare aflătoare în Chișinău și să se desfășoare sub controlul reprezentanților acestor organizații; 2) să se aducă la cunoștința cartierului bolșevic că comitetul executiv gubernial al consiliului deputaților țărani recunoaște ca unic organ al autorității superioare în provincie Sfatul Țării, de aceea front-otdelul să nu calce prerogativele corpului legiuitor și al puterii executive din Republica Moldovenească, în acest scop front-otdelul trebue să-și îndrepteze greșelile făcute – în această problemă – până acum; 3) Comitetul executiv gubernial protestează în contra acțiunii front-otdelului, în urma căreia tânăra republică s-a prefăcut în arenă de sângeroase evenimente, presărate cu jertfe nevinovate ale locțiitorilor, și va atrage un război cu Ucraina; 4) Comitetul socotește de a sa sfântă datorie și obligație să dea tot concursul front-otdelului în scopul unei regulate demobilizări pe teritoriul republicei a armatelor sovietice; 5) dacă hotărârile comitetului nu vor fi acceptate de front-otdelul și armatele sovietice, atunci comitetul socotește necesar să propue acestora din urmă să părăsească teritoriul Republicei moldovenești, în termenul cel mai scurt; 6) să se comunice guvernului român în

numele Consiliului directorilor generali ai Sfatului Țării și organizațiilor revoluționare cererea categorică de a se retrage neîntârziat de pe teritoriul Basarabiei toate trupele române, și de a opri mai departe a lor trimitere; 7) se cere neîntârziata și deplina reorganizație a consiliului directorilor general.

Pentru lămurirea atitudinii politice a fruntașilor basarabeni, înaintea intrării armatei române în Chișinău, am ținut să reproduc întocmai conținutul procesului verbal de mai sus, *care vede pentru prima dată lumina tiparului* (subl. n.) [17, p. 60] acum cu ocazia sărbătoririi – după 20 de ani – a intrării armatei române în Chișinău.

Cu toată hotărârea comitetului executiv gubernial al consiliului deputaților țărani, ca guvernul român să nu mai trimită oști în Basarabia, naționaliștii moldoveni au reușit să obțină acest ajutor frățesc pentru întreaga Basarabie, deci și pentru Chișinău. Astfel, după peripețiile „diplomatice" de la Călărași, unde o delegație a Sfatului Țării s-a prezentat comandamentului diviziei XI, general Ernest Broșteanu, care a cerut explicațiuni privitoare la „cauza venirii trupelor în Basarabia, scopul ce urmăresc și dacă este inevitabilă intrarea în Chișinău", și după popasul de la Strășeni, trupele române își fac intrarea în Chișinău.

Intrarea

Iată cum descrie ziarul „Ardealul" care apărea pe atunci la Chișinău, intrarea armatei române în Chișinău.

„Inserase. Publicul se impacienta, mai ales că așteptase toată ziua și acum pe seară se vorbia că intrarea va fi amânată pe Duminecă.

Era ora 7 seara. Deodată văzduhul se cutremură de câteva bubuituri puternice. Era artileria românească, erau tunurile de la Oituz, cari vestiau Chișinăului intrarea oștirii românești. Un fier a străbătut mulțimea, o fierbere ciudată alerga pe uliți...

Goarnele

Cum stăm înfrigurat, căutând să deslușesc prin întuneric adevărul cel mare, iată că în depărtare răsună goarna românească. Lacrimile mi-au năvălit în ochi, inima îmi zvâcnea aprinsă. Dumnezeule, de când nu i-am mai auzit sunetul ei înălțător și eroic, îmi răsăriau fugare icoanele luptelor cu vitejii pe cari îi sălta spre dușman glasul de aramă al goarnei războinice. Acum, strigarea ei pătrundea prin toate ungherele Chișinăului, vestind fraților înstrăinați învierea gloriei strămoșești.

În fața tipografiei românești

Aci se grămădise cea mai mare mulțime de privitori.

Redacția și administrația gazetei „Ardealul" ieșise pe trotuar cu un steag Național, în jurul căruia s-a strâns tot personalul tipografiei, împreună cu pribegii din toate țările locuite de români.

Ședința Sfatului Țării

După intrarea trupelor Sfatul Țării s-a adunat în ședință, spre a primi oficial pe generalul Broșteanu.

În această ședință obștească a Sfatului Țării a vorbit mai întâi președintele Inculeț, care a dat unele lămuriri asupra crizei directoriale și celor întâmplate până la venirea trupelor române.

La încheiere, d. Ion Inculeț a strigat: Salut venirea acestor oști pe pământul Republicei Moldovenești. Numai prin ivirea lor ele au înlăturat bandele de bolșevici, care amenințau, nu numai libertatea, ci și viața tuturora. Sunt încredințat că ostașul român intrând în țara noastră nu are nici un gând ascuns. Intrarea lui in țară ne-a scăpat de domnia jafului și distrugerii, a focului, a samorodului și a groazei pe care o duc cu sine bandele bolșevice.

Apoi a vorbit d. Erhan, președintele consiliului directorilor generali, care de asemenea a lămurit lucrurile petrecute până la intrarea armatei române. D. Erhan și-a mântuit cuvântarea prin cuvinte de laudă pentru oastea română.

D. general Broșteanu, fiind ocupat cu încartiruirea armatei, n-a putut participa la ședința Sfatului Țării dela 26 Ianuarie, primirea lui oficială de Sfatul Țării s-a făcut la 28 Ianuarie.

Și astfel ziua de 26 Ianuarie 1918 rămâne ziua istorică a poporului român, căci pentru prima dată, după 116 ani, ostașul român a intrat biruitor in acest oraș, care după câteva luni, urma să serbeze Unirea Basarabiei la trupul Patriei-mame, România" [18, p. 6].

Unirea Basarabiei
9 Aprilie 1918 – 9 Aprilie 1938

Abia acum, după împlinirea a două decenii, în vălmășagul prefacerilor politice, sociale și economice, atât la Răsărit cât și la Apus, actul unirii Basarabiei ne apare mai măreț sub raportul național, hotărâtor pentru unitatea poporului și statului român, sub raportul politic. Să fi zăbovit cu câteva luni gestul Sfatului Țării, să se fi întârziat încă cu puțin curățirea Basarabiei de soldățimea rusă bolșevizată, Moldova dintre Prut și Nistru nu s-ar fi putut simți trup din trupul Statului național al României întregite.

Pilda Ucrainei ne-o dovedește astăzi cu prisosință: înglobată în hotarele Rusiei comuniste, ea zadarnic caută să-și dea formele unui stat național, așa cum generații întregi a luptat și visat să fie, până la războiul cel mare.

Iată pentru ce, la pomenirea hotărârii de unire a Basarabiei, este bine să nu uităm momentele tragice în care s-a produs acest eveniment istoric. De altfel, Moldova dintre Prut și Nistru n-a încetat niciodată, în decursul veacului de robie rusească, să se simtă samavolnic smulsă din trupul pământului românesc. Populația românească de aci a năzuit mereu să-și mențină caracterul ei etnic, prin păstrarea limbii, a obiceiurilor, a structurii sale sociale. Când începe organizarea Basarabiei, îndată după răpire, boierii moldoveni cer de la împărat: „ca mitropolitul arhipăstorul nostru, precum au fost pe la începutul Moldaviei, să fie și acum, după cum cap al legii, asămine și întâiul zeșăzot și lucrător al divanului, pentru că această este fire și lege a Moldaviei".

Dârzenia boierimei moldovenești se menține și pe viitor. Spătarul Vasile Roseti nu se sfiește să declare în scris autorității ruse, la 1818, „citind jurnalul ce era închiat în limba rusească, care foarte puțin o înțeleg, și pentru care de îndestuli prin puterea Așezământului Basarabiei, am cerut sovetului ca să conteniască o așa lucrare în singură limba rusească, dar nu am avut ascultare".

Dacă stăruința aceasta a Românilor din Basarabia de a-și salva comoara cea mai de preț a unui popor – limba – a putut fi înfrântă în ceea ce privește instituțiile statului, în familie s-au menținut chiar la cărturarii ce-și desăvârșiseră studiile în școlile înalte rusești de la Petrograd și Moscova.

Și în latura politică sunt semne evidente, că Românii din Basarabia au năzuit spre patria lor. Îndată după unirea celor două Principate de la 1859, în Basarabia se pornește un curent unionist. Așa, un act oficial rusesc, de la 1865 ne vorbește de „un partid al boerilor moldoveni, cari visează să restabilească nația moldovenească în Basarabia, în vederea apropierii împrejurărilor, care ar da nației dreptul de a cere unirea cu Moldova".

Cu trei ani mai târziu, la 1864, un act rusesc oficial mărturisește: „moldovenii de la Chișinău au legături cu Iașii și Bucureștii pentru unirea Basarabiei cu principatele".

Iată clar, în ce spirit național au continuat să trăiască Românii din Basarabia, în cursul celor 106 ani de stăpânire rusească.

Sub despotica și tiranica administrație rusă, care a urmat după anul 1906, sentimentele de frăție, conștiința adânc românească a populației din Basarabia erau numai ascunse, dar ele așteptau doar împrejurări prielnice pentru a izbucni cu putere.

Revoluția rusă de la 1917 a adus aceste împrejurări favorabile. Cu tot caracterul social pe care a vrut să-l ia această revoluție de la 1917 și în Basarabia, cei ce vegheau la soarta poporului român de aici, i-au dat mersul firesc, imprimându-i încă de la început un caracter național.

Marele mecena al românismului din Ardeal, Vasile Stroescu, intelectualii locali în frunte cu Paul Gore, dar mai ales animatorul tinerimii și îndrumătorul ei național Ioan Pelivan, au știut cu dibăcie să grupeze forțele naționaliste, în așa fel și măsură, încât Basarabia să capete forma administrativă și politică de sine stătătoare, rupând orice legături cu Rusia, și să-și organizeze o viață de stat, încadrată de instituțiile ce i le oferea revoluția.

Anume această prevedere a fruntașilor români din Basarabia, de a proclama „independentă" republica adusă de revoluție, este gestul cel mai matur, hotărâtor pentru evenimentele ce trebuia să urmeze după câteva luni.

Apoi, crearea organului legislativ Sfatul Țării, proclamarea drepturilor românilor ca ale majorității ce se recunoștea singură stăpână a republicii, au netezit drumul spre ideea unirii. Numai ca o republică independentă, Basarabia a putut cere sprijinul frățesc al armatei române, chemată să salveze republica de oastea rusească bolșevizată, care cotropise întreaga Basarabie.

Odată făcut acest pas, gândul frățesc încolți puternic, nu numai la cărturarii din Sfatul Țării, ci în toată populația Basarabiei.

A fost destul să se simtă frați cu cei ce veniseră să-i salveze de prăpădul oștirii bolșevizate, pentru ca apoi să răsară și mai puternică dorința de a nu se mai despărți pe vecie de ei. Nu era numai recunoștința față de frații ostași români, ce salvaseră viața și avutul fraților români din Basarabia, acum era glasul istoriei, care își cerea dreptul ei, după nedreptatea istorică de la 1812.

Și porunca aceasta a istoriei, generația de la 1918 a înțeles-o, și înțelegând-o a împlinit-o cu toată hotărârea.

Semnalul unirii l-a dat județul Bălți, apoi Soroca, cu două săptămâni înaintea Sfatului Țării, „proclamând astăzi în mod solemn și în fața lui Dumnezeu și a întregei omeniri, că declarăm unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor căruia, de monarhie democratică, vedem siguranța existenței noastre naționale și propășirea economică și culturală”.

Glasul acesta poruncitor al județelor românești a fost cu bucurie ascultat de grupul moldovenesc din Sfatul Țării, care netezea drumul spre o unire proclamată de corpul legiuitor al republicii independente.

Și astfel, la 9 aprilie, după zadarnice sforțări ale celor rătăciți, Sfatul Țării a primit moțiunea blocului moldovenesc prin care se proclamă unirea Basarabiei: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica democratică moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte ȘI PENTRU TOTDEAUNA SE UNEȘTE CU MAMA SA ROMÂNIA”.

„Pentru totdeauna!” Ce adâncă semnificație au aceste sfinte cuvinte cu care acum douăzeci de ani în urmă, s-a reîntors la trupul pământului românesc Moldova de la Răsărit.

Și câtă datorie avem cu toții să le înțelegem tâlcul, astăzi, mâine... TOTDEAUNA! [19, p. 1].

Douăzeci de ani de la unirea fără condiții a Basarabiei

27 noiembrie 1918 – 27 noiembrie 1938

Cât de românească se păstrase Basarabia, în tot veacul de robie moscovită, s-a văzut îndată că Românilor din aceste meleaguri le-a fost cu putință să-și manifesteze nestingheriți de nimeni gândurile de frățire cu restul poporului românesc.

Revoluția rusească de la 1917 a fost și descătușarea popoarelor ce alcătuiau pestrițul imperiu rus, care se prăbușea nu numai sub loviturile revoluționarilor ruși, dar și sub acelea ale impilaților de ieri, cari aveau de realizat alte idealuri decât cele urmărite de pătura intelectuală rusă.

Și astfel, încă din martie 1917, intelectualii români din Basarabia rămași nemobilizați, și-au strâns rândurile în jurul popularului ziar românesc „Cuvântul Moldovenesc”, care, de la 1914 devenise tribuna tuturor acelor ce erau stăpâniți de gândul frăției românești.

Spre norocul tuturor, la Chișinău ca și la Odesa, marele român și mecena Vasile Stroescu este îndrumătorul și susținătorul mișcării naționale. Dar dacă cei rămași acasă puteau slobod să se întrunească, să constituiască „partidul național moldovenesc”, majoritatea intelectualilor români basarabeni erau risipiți sau pe fronturile de luptă, sau în largul Rusiei, unde îi împrăștiase vitrega stăpânire rusească. Pe toți aceștia îi informa, îi lega de centru ziarul „Cuvântul Moldovenesc” [20, p. 8], devenit organ al partidului național moldovenesc.

Câtă vreme mișcarea națională s-a mărginit la programe, la deziderate platonice, cercurile revoluționare ruse lucrau nestingherite, chiar în Basarabia, pentru adâncirea revoluției.

Dar de la o vreme, Românii simțiră nevoia

unui sprijin mai efectiv, în care să se spere la nevoie o luptă cu armele în mână. Acest sprijin, cercurile românești din Basarabia îl căpătară de la ostașii români din armatele ruse de pe fronturi și diferite garnizoane mai apropiate: Odesa, Kyiv, Sevastopol.

Organizarea militară a românilor din Basarabia

După sistemul revoluționar, ostașii români se organizară pretutindeni în Comitete separate, accentuând prin aceasta ființa lor etnică.

Când aceste Comitete își desăvârșiră organizarea, se convocă un congres al ostașilor moldoveni, în luna octombrie 1917, la Chișinău.

Dezbaterile acestui congres durară trei zile, căci la acest congres de fapt s-au pus bazele statutului național românesc dintre Prut și Nistru. Dintre toate „rezoluțiile" acestui congres, aceea privitoare la întemeierea Sfatului Țării a fost hotărâtoare pentru viață națională a întregului popor românesc din Basarabia.

Sfatul Țării

A fost parlamentul noului sfat întemeiat după moda revoluționară a vremii. Alcătuit din membrii diferitelor organizații, a minorităților, el însă reprezenta voința ostașilor români cari i-au dat ființă. De aceea majoritatea membrilor Sfatului Țării o alcătuiau ostașii revoluționari ca și intelectualii români, care deveniseră conducătorii mișcării naționale.

Ca organ legiuitor, Sfatul Țării a căutat să dea statului nou înființat o înfățișare nu numai revoluționară, ci și adânc națională prin școală, biserică, justiție, așezăminte publice românești. Activitatea legiuitoare a Sfatului Țării era uneori și stânjenită de elementele străine, care căutau să zădărnicească orice închegare pe temeiuri naționale a Republicii noi născute.

Se cristalizase însă în Sfatul Țării acel „BLOC MOLDOVENESC" care era de veghe la datorie.

Pentru ca rândurile să-i fie mereu compacte, interzisese membrilor săi să plece în concediu.

Moș Ion Codreanu cere concediu

Între fruntașii blocului moldovenesc era și înțeleptul sătean din Ștefănești, Soroca, căruia toată lumea îi zicea „Moș Ion", sufletul blocului. Și iată că „Moș Ion" are nevoie să se repeadă până acasă. Sugestivă este cererea lui de concediu de la 12 martie adresată președintelui, scrisă românește, deși limba oficială a Sfatului Țării era încă cea rusească.

Din sânul blocului moldovenesc răsăriră cei mai vajnici susținători ai ideii naționale, ca acel Vasile Țanțu, organizatorul și întemeitorul Sfatului Țării, devenit președinte al blocului moldovenesc [21, p. 3]. Sau El. Sinicliu, care printr-o cerere adresată „prezidentului", tot în românește, își motivează absența de la ședințele din 8, 9 și 10 ianuarie 1918, căci a fost nevoit să lucreze prin ostași în contra bolșevicilor și mai mult la bateria I-a. La 13 ianuarie tot cu această baterie, a întâmpinat armata română cu ocazia intrării ei triumfale în Chișinău.

Însă ceea ce trebuie relevat este mai ales faptul că tot de la acest „bloc moldovenesc" a pornit ideea apropierii de guvernul român de la Iași, trimițând o delegație din sânul lui, spre a informa de situația Basarabia.

Când „blocul moldovenesc" avea în sânul său pe încercatul luptător Ion Pelivan, desigur orientarea blocului trebuia să fie către Iași, către Moldova iubită, către poporul românesc întreg.

Și evenimentele ce s-au desfășurat la începutul anului 1918 au dovedit că „blocul moldovenesc" a știut să ducă cu înțelepciune cârma destinelor Republicii Moldovenești.

Acestui „bloc moldovenesc" i se datorește Unirea de la 27 martie 1918.

Tâlcul condițiilor

Dar venirea de la 27 martie 1918 a fost făcută în împrejurări internaționale excepționale, în duhul „lozincelor" revoluționare. De aceea revoluționarii din Sfatul Țării trebuiau să ceară garantarea unor postulate căpătate de la revoluție, între care REFORMA AGRARĂ era cea mai de seamă cucerire a ostașilor moldoveni, în unanimitatea lor săteni.

Că între cele 11 condițiuni ce însoțesc Unirea de la 27 Martie se văd, în unele din ele, și anumite îngrădiri pentru puterea centrală, lucrul este explicabil când în fruntea guvernului central în acea epocă era reprezentantul latifundiarilor, un conservator-reacționar, care nu

inspira suficiente garanții pentru revoluționarii chiar din „blocul moldovenesc”.

Când sufletele se apropie

Dar după votarea unirii, Sfatul Țării procedează la alegerea a doi reprezentanți ai săi în guvernul central, în persoana d-lor Ion Inculeț și dr. Daniil Ciugureanu.

De asemenea, își formează noua echipă de directori, un fel de guvern local cu largi atribuții administrative, financiare.

Dar grija de căpetenie a Sfatului Țării era reforma agrară. De aceea alcătuește neîntârziat o „comisie agrară” în compunerea căreia intră cei mai aleși membri ai „blocului moldovenesc” în frunte cu d-nii A. Crihan, Gh. Năstase, M. Minciună [22, p. 4], Oșoianu și alții.

În tot cursul verii, comisia agrară a lucrat cu multă grijă pentru îndestularea sătenilor cu pământ, așa cum li se făgăduise din primele zile ale revoluției.

Dar în comisia agrară, ca tehnician, a lucrat și marele savant și bun român, profesorul Gh. Murgoci. Aici, în această comisie agrară, care făurea viitorul țărănimii române din Basarabia, sufletele s-au apropiat, s-au înțeles frățește. Și legea agrară fu elaborată după gândul înflăcărat al tinerilor revoluționari din blocul moldovenesc, dar sub cumpănita îndrumare și supraveghere a savantului român Gh. Murgoci. Sătenii, mulțimea populației dintre Prut și Nistru, încrezători în opera comisiei agrare, vedea împlinită cea mai de seama a lor dorință – să aibă pământ. Între timp, în România se procedează de asemenea la împroprietărirea țărănimii, un semn și mai vădit că România de mâine nu va mai fi a latifundiarilor, cum se temeau revoluționarii din Sfatul Țării, care au condiționat unirea de la 27 martie.

Școala se normalizează cu repeziciune, biserica își recapătă limba înțeleasă de mulțimea românilor de la sate. Se introduce limba română și în justiție.

Și astfel, pe nesimțite, Basarabia, pe care străinii și înstrăinații o socoteau autonomă, devine trup din trupul pământului românesc, așa cum a fost veacuri în urmă.

Cu cât se înstăpânea limba și spiritul românesc în instituții, în societate, cu atât sufletele românești se înțelegeau mai bine, mai hotărâte să fie unul nedespărțit.

Dar când, prin octombrie 1918, Ardealul flutură steagul național și-l înălță biruitor pe tot întinsul strămoșescului pământ, când oștirea românească se așează în Bucovina, licări în sufletele luptători din Basarabia, ideea unității poporului român, se arătară în mintea lor ființa Statului național unitar.

Din luna mai, Sfatul Țării își încheiase lucrările și deputații erau răspândiți prin satele românești. Cărturarii lucrau din răsputeri la adâncirea naționalizării așezămintelor. Mai ales consiliul de directori prezidat cu mult tact, dar și cu hotărâre, de d. doctor Cazacu, lichidează rând pe rând instituțiile „locale”, care erau o piedică la o desăvârșită unificare administrativă, financiară. Se netezea drumul pentru o desăvârșită contopire a Basarabiei cu statul român unitar.

Erau desigur și rezistențe, organizate mai ales de funcționarii ruși rămași pe la unele instituții, care își vedeau periclitate situațiile și din cauza necunoașterii limbii, dar și din miopia lor, din încăpățânata neînțelegere a vremurilor noi, răsărite și pentru românii din Basarabia. Printre ei se rătăcea și câte un „democrat”, care se îngrijea de soarta viitoare, nu atât a „democrației”, cât de soarta sa, prea fericită, vertiginos oferită de vremea democrației destrăbălate.

Rândurile celor hotărâți să desăvârșească însă unirea creștea. Corpul didactic, clerul, slujbașii băștinași vedeau că străinismul se menține prin instituții numai datorită acestei „autonomii”, rezultat al condițiilor unirii de la 27 martie.

Și astfel, multe directorate din Basarabia s-au văzut în neputință de a activa fără sprijinul efectiv al ministerelor centrale. Încetul cu încetul, multe dintre „condițiunile unirii” cădeau în desuetudine prin forța împrejurărilor ce se creau peste voința unora, peste calculele celora ce ar fi voit să se prelungească starea aceasta, pentru ei plină de profituri.

Însă, în noiembrie 1918 Bucovina, ca și Ardealul întreg, clocotea de strigătele însuflețite ale Românilor, care cereau unire, unire frățească, desăvârșită.

Câțiva soli ai Basarabiei, printre care Pan Halippa, Grigore Cazacliu [23, p. 69-70] și alții, se îndreptară spre meleagurile bucovinene și ardelene, tocmai în această înălțătoare lună – noiembrie. În Bucovina ca și în Ardeal, solii Basarabiei au pătruns tâlcul vremii, al înălțătoarei vremi de unire și frăție a poporului român. Acolo li s-a înfățișat întreg, nedespărțit poporul și pământul românesc, care trebuia să alcătuiască România, România mare.

Întorși la Chișinău, solii Basarabiei împărtășiră prietenilor luptători înălțătoarele clipe trăite în Bucovina și Ardeal, le tălmăciră gândul ce-i stăpânește pe toți românii, acum când vremea le oferă cel mai bun prilej de a se uni cu toții, ca să alcătuiască un singur stat național, puternic, chezaș al apărării vecinice a unirii înfăptuite.

Ochii se umeziră de lacrimi de bucurie, sufletele se înălțară, și într-o clipă se înțeleseră ce trebue să facă și ei pentru desăvârșirea unirii.

Se convocă „prezidivanul" Sfatului Țării. În lipsa președintelui, d. Pan Halippa vicepreședintele, d. Ion Buzdugan secretarul Sfatului Țării, convocată pe deputații parlamentului local, la o sesiune extraordinară. În același timp se îngrijiră ca legea agrară să fie pusă la punct, pentru ca să poată fi votată de Sfatul Țării.

În câteva zile, deputații din „blocul moldovenesc" se adunară la Chișinău, pentru ca și cu acest prilej să răspundă la chemarea tainică a sângelui, la porunca clipei hotărâtoare. În entuziasmul acesta unanim al „blocului moldovenesc", cei rătăciți văzură zadarnică orice încercare de a temporiza măcar hotărârea luată ca să voteze legea agrară și unirea desăvârșită, neprihănită.

Convocat ca să prezideze ședința extraordinară a Sfatului Țării, Constantin Stere [24, p. 1] anunță telegrafic că nu se poate prezenta ca să-și îndeplinească sarcina de președinte al Sfatului Țării, de aceea roagă să se aleagă alt președinte.

La 27 noiembrie deputații Sfatului Țării se prezintă în ședință, majoritatea zdrobitoare constituindu-o cei din blocul moldovenesc. Procedându-se la alegerea biroului, d. Pan. Halippa este ales președinte, d-nii Vasile Bârcă [25, p. 3] și Gh. Buruiană – vice-președinți, iar pe lângă cei 2 secretari vechi – d. Ion Buzdugan [26, p. 59-60] și D. Epure, se mai alege încă un secretar, d. profesor Andrei Scobiola, care a contribuit în anul 1917 la închegarea și organizarea ostașilor români din armata rusă, aflată pe frontul Moldovei.

Raportor al legii agrare a fost desemnat d. Anton Crihan. După ce se citește textul legii agrare, și se aduc mici modificări, deputații Sfatului Țării votează în unanimitate scumpă inimii lor și țărănimii românești legea agrară.

După aceasta, președintele Sfatului Țării, d. Pan. Halippa rostește un impresionant discurs, ascultat cu evlavie de blocul moldovenesc. La sfârșitul cuvântării președintelui, glasuri tumultuoase răsunară în sala istorică a Sfatului Țării: „vrem unire desăvârșită cu frații noștri, vrem o singură Românie Mare".

Unanimitatea deputaților a votat declarațiunea de unire fără condiții, care era ultimul act de mare valoare istorică, de adânc sens național al Sfatului Țării, al acestui corp legiuitor al Basarabiei, care, pe temeiurile vremii revoluționare, era singurul în drept să pecetluiască soarta poporului românesc dintre Prut și Nistru. Slavă „blocului moldovenesc" din Sfatul Țării, care a răspuns cu atâta curaj și înțelegere, la 27 noiembrie 1918 la înalta chemare a sfintei porunci, votând declarațiunea următoare: „În urma unirii cu România a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului și părților ungurene, locuite de Români, în hotarele de la Nistru până la Tisa, Sfatul Țării declară că RENUNȚĂ LA CONDIȚIILE UNIRII, STABILITE ÎN ACTUL DE LA 27 MARTIE 1918, fiind convins că în România tuturor Românilor regimul curat democratic va fi asigurat.

SFATUL ȚĂRII, până la adunarea constituantă a tuturor românilor, care se va alege pe baza votului universal, după ce a rezolvit chestia agrară, după nevoile și cererile populației, ANULEAZA CELEL-ALTE CONDIȚIUNI DIN ACTUL DE UNIRE de la 27 martie 1918, ȘI DECLARĂ UNIREA BASARABIEI FĂRĂ CONDIȚIUNI ÎN ROMÂNIA MARE".

Dacă la 27 martie 1918 s-au vărsat lacrimi de bucurie pentru că se regăsiau frați cu frați, la

27 noiembrie 1918 lacrimile vărsate erau mărturie că aceşti fraţi s-au unit pe vecie.

Acesta era sensul votului, de la 27 noiembrie 1918 a Sfatului Ţării, care a înlăturat unele piedici ce se puteau ivi închegării Statului român unitar.

Astăzi, când se împlinesc douăzeci ani de la unirea fără condiţii a Basarabiei, ne răsare înţelept chipul făuritorului României întregite – Regele Ferdinand I [27, p. 3], Căruia cu evlavie neamul întreg i se închină, pentru măreaţa Lui faptă şi sfântă moştenire lăsată Aceluia Care întăreşte, consolidează şi ridică astăzi România, chezăşuindu-i dăinuirea în veacuri [28, p. 13].

Răsare în bronz la Chişinău chipul întregitorului de ţară – Regele Ferdinand

Recunoscătoare pentru că două decenii şi ceva în urmă a fost smulsă din ghearele armatei ruse anarhizate, DE OŞTIREA REGELUI FERDINAND I, Moldova de la Răsărit Îl proslăveşte vecinicindu-I amintirea prin chipul în bronz ce-l ridică azi [29, p. 1, 3, 4]. Răsare în bronz la Chişinău chipul de ţară întregitorului Rege Ferdinand I, pe locul unde la 1920 – într-o zâmbitoare zi de mai – întreaga suflare românească a Basarabiei a trecut în faţa Aceluia Care venise să îmbrăţişeze cu ochii Lui blânzi, să cuprindă cu dragostea Lui caldă partea aceasta de Răsărit a ţării, care L-a mângâiat în clipele cele mai tragice ale vieţii Sale regeşti.

Tragedia lunii martie 1918

Aceiaşi armată rusească, anarhizată, care în Basarabia prefăcea în scrum satele pe unde trecea, părăsia frontul de luptă, lăsând la propriile puteri şi mijloace de luptă armata română. Germanii, profitând de aceste împrejurări, impun României pace separată, condiţiile căreia se cunosc, în ceea ce priveşte hotarele viitoare. Regele Ferdinand I, cu întreaga Augustă familie trăia clipele cele mai tragice ale vieţii.

„Era într-o Duminică (3 mai 1918) într-o modestă catedrală din Iaşi. Toate privirile sunt îndreptate spre Regele Ferdinand I, care singur îşi îndreaptă privirile spre Altar, dar parcă toţi curtenii s-au adunat ca să adore pe Rege şi Regele pe Dumnezeu. În acele zile de groază ale iernii anului 1918, în biserica din Iaşi, situaţia era mişcătoare. Regele Ferdinand I îngenuncheat în faţa Altarului, părea ca prăbuşit într-o dureroasă meditaţie, de la început până la sfârşitul slujbei sfinte. Nu făcea nici o mişcare. Imobil, cu fruntea în mâini, acoperit de o largă mantie ce-i cădea în falduri până peste călcâie. În picioare, înapoia Lui, doi ofiţeri aghiotanţi, nemişcat ca două statui, păreau că veghează un mort, şi toată asistenţa compusă numai din oamenii sărmani şi umili, îşi aţintea ochii pe acest grup jalnic, care purta pe umeri povara ţării şi răspunderea viitorului ei".

În aceste dureroase zile ale lunii martie mângâierea veni de la Chişinău, unde Sfatul Ţării, datorită activităţii blocului moldovenesc, proclamă la 27 martie st.v. Unirea Basarabiei la Patria Mumă.

Buna vestire

Cel dintâi gând al Sfatului Ţării – îndată după votarea Unirii – fu îndreptat către Regele Ferdinand, căruia îi aduse *buna vestire* o telegramă pornită de la Chişinău.

Acestei telegrame a Sfatului Ţării, Regele Ferdinand îi răspunse plin de bucurie şi nădejde:

„Cu adâncă emoţie şi cu inima plină de bucurie am primit ştirea despre importantul act ce s-a săvârşit la Chişinău. Sentimentul naţional ce se deşteptase atât de puternic în timpurile din urmă, în inimile Moldovenilor de dincolo de Prut, a primit prin votul înălţător al Sfatului Ţării, o solemnă afirmare.

Un vis frumos s-a înfăptuit.

Din suflet mulţumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restrişte, cu o dulce mângâiere să văd după o sută de ani pe foştii basarabeni revenind iarăşi la Patria Mumă. Aduc prinosul meu de călduroase mulţumiri domnilor voastre şi Sfatului Ţării, ale cărui patriotice sforţări au fost încoronate de succes.

În aceste momente solemne şi înălţătoare pentru Patrie, de aci înainte comună, vă trimit la toţi cetăţenii din noua Românie de peste Prut, regescul meu salut înconjurându-vă cu aceeaşi inimoasă şi caldă iubire părintească".

Solii Unirii la Iaşi

Peste trei zile, solii Sfatului Ţării se prezintă

la Iași, ca să înmâneze Regelui Ferdinand I actul unirii [30, p. 97-99].

La banchetul oferit cu aceasta ocazie, Regele Ferdinand I, rostește cuvinte calde, pline de îmbărbătare pentru toți:

„Vă salut azi pe voi, frați de dincolo de Prut. Voi sunteți aceia cari ați înțeles sentimentele ce de mult dormeau în inimile fraților noștri moldoveni ai Basarabiei: l-ați înțeles așa de bine, că azi putem vorbi unii cu alții și ca frați, și ca prieteni. Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis, care de mult zăcea în inimile tuturor Românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din granită ați făcut punte, unindu-vă cu Țara Mumă. Și de aceia vă zic «bine ați venit între noi».

V-ați alipit în timpuri grele pentru Țara Mumă, ca un copil tânăr, însă cu inima curat românească.

Salutăm în voi o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge. De aceea azi ridic paharul Meu în sănătatea fraților noștri, îmbrățișați de mine cu aceeași căldură a dragostei părintești.

Trăiască copilul cel mai mic, dar poate cel mai voinic al României-Mume".

Cuvintele aceste „părintești" ale Regelui Ferdinand I, rostite delegaților Sfatului Țării, atenția deosebită acordată în zilele cât a stat la Iași, legară și mai adânc pe basarabeni de Regele lor, care pe lângă altele era și un iubitor al țărănimii, căreia solemn îi făgăduise înzestrarea cu pământul pe care cu viteazul său sânge a știut să-l apere.

Și, precum Regele Ferdinand I și-a ținut regeasca făgăduință pentru ostașii lui, cărora El cel dintâi le dădu o parte din Domeniile Coroanei, tot așa a împroprietărit și pe țăranii din Basarabia, cărora li se atribuiră 1.498.916 hectare.

Regele Ferdinand I vizitează Basarabia

Pământul sfânt al lui Ștefan Vodă, cu cetățile de pe Nistru, îl chema pe Regele întregitor de neam și țară.

Întâi cercetează partea de Nord, unde, la 18 mai calcă pe urmele voievodale din Cetatea Hotinului.

Apoi vizitează Bălții, în bucuria și aclamațiile țărănimii românești de El împropritărită.

De la Bălți se îndreaptă spre Chișinău, în tot parcursul drumului fiind întâmpinat de moldoveni cu zâmbete și flori

Joi, 20 mai, de dimineață, trenul regal, în uralele mulțimii și sunetele muzicii militare, intră în gara Chișinău [31, p. 128-137].

La Catedrală se oficiază un *Te-Deum*, după care Regele Ferdinand I, Regina Maria și A.S. Regală Principesa Elisabeta se îndreaptă pe jos spre piața din fața Mitropoliei, unde are loc defilarea.

Pe locul unde, la 1920 Regele Ferdinand I a urmărit cu ochii plini de bucurie defilarea vitezei sale armate, a tineretului școlar și a țărănimii, răsare azi chipul Său în bronz, ca un simbol al veșnicei stăpâniri românești aici, în partea de Răsărit a străvechiului nostru pământ.

Trec în fața Biruitorului lor Rege generali încărcați cu gloria biruințelor de la Mărăști și Mărășești, urmați de oastea – chezășia de totdeauna a dăinuirii noastre pe aceste plaiuri voievodale.

Ochii Regelui scânteiază de mândrie, aceiași ochi care în biserica Iașilor anului 1918 se rugaseră cu lacrimi pentru biruința României.

Rând pe rând se înșiră tineretul școlar, primarii, gloatele voioase de săteni, pe care Regele lor, Regele țăranilor îi urmărește cu dragoste părintească.

Niciodată Chișinăul n-a fremătat de atâta bucurie, ca în ziua aceea de mai, 1920, când întregitorul de țară Regele Ferdinand I a mângâiat cu părintească lui privire mulțimea venită să-i expună, dragostea, devotamentul, recunoștința sa nemărginită.

Cuvintele înțelepte rostite de Regele Ferdinand I la banchet, la recepție, la serbarea culturală, au rămas adânc întipărite în sufletele celor ce L-au ascultat.

Iar după ce vizita regală s-a încheiat, iar tronul ducea pe Augustii oaspeți spre alte orașe ale Basarabiei, Chișinăul urmări cu ochii plini de lacrimi de bucurie pe Acela care, la 1918 îl salvă de pârjolul armatei ruse anarhizate, trimițând oastea Sa mântuitoare.

Regele Ferdinand I-iu a doua oară la Chișinău

Avea Regele Ferdinand I o deosebită dragoste părintească pentru Moldova aceasta de

Răsărit, care cea dintâi Îi vesti împlinirea strămoșescului vis al unirii.

De aceea, când I se ivi un nou prilej de drum spre Chișinău, se grăbi să-l viziteze.

Era deschiderea expoziției din Septembrie 1925.

Marți, 8 septembrie Regele Ferdinand I împreună cu Regina Maria și întreaga Augusta familie regală sosiră la Chișinău, în unanima bucurie a tuturor cetățenilor.

Măreața expoziție din Chișinău umplu de bucurie domneasca inimă care așa de mult prețuia pământul acesta al Moldovei dintre Prut și Nistru, străjuit de cetățile vechi moldovenești Hotinul, Soroca, Cetatea Albă.

Cu prilejul unui banchet, la cuvântarea d-lui general V. Rudeanu, comandantul Corpului III armată, Regele Ferdinand I rosti următoarele cuvinte simbolice:

„Stați aci la un post de încredere căci sunteți strajă pe granița de Răsărit a țării, strajă neclintită, pusă aci după victoriile vitezei noastre armate, pe pământul stăpânit cu mari jertfe de Voevozii mari ai vechei Moldove, strajă a cetăților și orașelor lui Ștefan cel Mare, ai cărui pârcălabi erau apărătorii pământului strămoșesc pe hotarul Nistrului, de la Hotin la Cetatea Albă".

Acestea au fost ultimele cuvinte rostite de Regele Ferdinand I pe pământul sfânt al Voievozilor Moldovei.

În fața chipului de bronz ce răsare astăzi, Moldova de Răsărit încredințează pe Acela Care stă dovadă neclintită a stăpânirii vecinice românești pe aceste tărâmuri voievodale, că norodul întreg românesc stă strajă pământului strămoșesc pe hotarul Nistrului, căci este condus de un Rege tânăr, care după pilda întregirii poporului și a pământului românesc de Augustul Său părinte înfăptuite, întregește sufletul, întărește Țara, pentru că, astfel întărită, să dăinuiască în veacuri [32, p. 11].

Note și referințe bibliografice:

1. Boga, Nida. *Voshopolea*. Transpunere în limba română [și *Nida Boga – un poet homeric (1886–1974*] de Hristu Cândroveanu, Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească", București, 1994 [206 p.], p. 6: „Cea mai valoroasă lucrare a lui Nida Boga, o adevărată capodoperă, unică în ansamblul literaturii noastre, rămâne însă, bineînțeles, *Voshopolea*, epopeea în sonete, în grai aromân, tipărită pentru prima oară, aproape în întregime în antologia *Un veac de poezie aromână*, la Editura Cartea Românească, în anul 1985. O impresionantă reconstituire a vieții și civilizației, culturii aromânilor din Moscopole, oraș ce a înflorit în sudul Albaniei de astăzi, în secolele XVII-XVIII, pe care poetul numește în epopeea sa *Voshopole*, spre a-i sublinia mai bine latinitatea, ca așezare întemeiată de oierii aromâni".

2. Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds). *„Macedoneanul" Nida Boga în dosarele Securității: documente, 1959–1974*. Prefață: Maria Pariza (Centrul pentru Studii Regionale și Pluraliste „Transilvania"). București: Mediadocs Publishing (Seria „Afaceri Orientale". Vol. 22), 2017 [352 p.], *passim*.

3. Dascăl, Octavian. *Leonida Boga: arhivistul, „macedoneanul", „voshopoleanlu"*. În: „Archiva Moldaviae" (Iași). An. IX, 2017, p. 299-338.

4. Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Chișinău: Museum, 1997, Vol. 2 [286 p.], p. 66.

5. **Un veac de poezie aromână*. Introducere și prezentarea autorilor: Hristu Cândroveanu. Ediție și note: Kira Iorgoveanu. Transpuneri: Hristu Cândroveanu, Kira Iorgoveanu. București: Editura Cartea Românească, 1985 [498 p.], p. 246 [întreaga prezentare: p. 245-247; *Voshopole* epopee în sonete (Transpunere de Hristu Cândroveanu): p. 249-342].

6. **Figuri contemporane din Basarabia* [Prefață: N. Dunăreanu]. Chișinău: Editura „ARPID", 1939 [XXI+160 p.], p. 15.

7. **Un sfert de veac în slujba culturii. Sărbătorirea unui bun român de către Regionala Fundațiilor Regale Chișinău*. În: „Universul" (București). An. 54, nr. 319, 19 noiembrie 1937, p. 12 („D. prof. L.T. Bega a venit în Basarabia acum 20 de ani ca profesor și director al arhivelor statului, militând intens și devotat în slujba ideii naționaliste și mai ales a ideii pentru unirea sufletească.

Român macedonean, d. L.T. Boga a reușit să imprime în școală și în ziaristică îndemn de trezire a conștiinței românești.

În fruntea vechei asociații «Astra Basarabiei», tot în calitate de vice-președinte, alături de marele naționalist moldovean Ion Pelivan, a adus neprecupețit aport de muncă").

8. Colesnic, Iurie. *Chișinăul nostru și vraja neuitării*. Chișinău: f.e. (Bibliotcea Municipală „B.P. HASDEU"), 2018 [632 p.] p. 412.

9. **Solemnitățile de la Chișinău. Desvelirea bustului lui Alexandru Donici*. Inaugurarea noului local al liceului „Donici". A luat parte la solemnitate și d. ministru dr. Angelescu. În: „Universul". An. 53, nr. 166, 18 iunie 1936, p. 12 – alături de profesorul Nicolae

Popovschi, despre personalitatea celui omagiat a vorbit – circumstanțiind rolul Liceului după Unire – și directorul Leon T. Boga, care a concluzionat: „Acum 100 de ani, Alexandri Donici a plecat din Basarabii ca să tipărească la Iași, nemuritoarele lui opere. Bronzul nu trebue să ne vorbească și mai mult.

În mintea voastră, dragi copii, Alexandru Donici să fie cuib de înțelepciune.

Am retipărit fabulele lui ca să-i aducem prinos de recunoștință și să împrospătăm memoria Basarabiei pentru basarabeanul Donici".

10. *„*Ziare și reviste basarabene în epoca Unirii*". Conferința d-lui profesor D. Munteanu-Râmnic la Ateneul Român. În: „Neamul românesc" (București). An. XXXI, nr. 7, 11 ianuarie 1936, p. 1.

11. Boga, L.T. *Basarabia – străvechiu pământ românesc*. În: „România" (București). An. II, nr. 419, 31 iulie 1939, p. 6.

12. Boga, A. [*Sic!*] T. *Unirea Principatelor române, românismul în Basarabia și planurile de unificare ale adminstrației țariste*. În: „Universul". An. 45, nr. 17, 22 ianuarie 1927, p. 3.

13. Boga, L.T. *Unirea Basarabiei*. – Conștiința politică românească a Basarabiei înaintea unirii, confirmată de mărturii oficiale rusești. – Unirea de la 1918 este rezultatul acestei conștiințe politice românești a Basarabiei. În: „Universul". An. 45, nr. 83, 10 aprilie 1927, p. 1.

14. În martie 1928 s-a depus la Cameră un proiect de lege „ce este o manifestare a recunoștinței naționale pentru acei fruntași basarabeni cari acum 10 ani, trecând prin mari pericole și greutăți, au organizat Basarabia românească si apoi au votat alipirea cu Patria-mumă, după un veac și mai bine de stăpânire rusească"; respectiv, se comentează în oficiosul bucureștean național-liberal, „Acest mare act national se datoreste în mare parte patriotismului luminat al foștilor deputați români din Sfatul Țării Basarabiei și membrilor guvernelor autonome ale aceste părți de Țară, cari au cerut și votat cu tot entuziasmul alipirea necondiționată a Basarabiei la Patria-mamă. Datorită acțiunii acestor luminați fruntași Basarabeni idealul visat de atâtea generații se realizează și se face primul pas spre unirea tuturor Românilor într-o singură țară" – **Recunoștiința Țărei*. În: „Viitorul" (București). An. XX, nr. 6.022, 16 martie 1928, p. 1; vezi, de asemenea, **Împroprietărirea foștilor deputați ai Sfatului Țării din Basarabia*. În: „Viitorul". An. XX, nr. 6.036, 1 aprilie 1928, p. 7: „Iată textul legei pentru împroprietărirea foștilor deputați din Sfatul Țării, precum și foștilor membri ai guvernelor autonome ale Basarabiei, care au înfăptuit Unirea Basarabiei cu țara mumă, așa cum a fost promulgată prin «Monitorul Oficial» de astăzi: Art. 1. Foștii deputați în Sfatul Țării, precum și foștii membri ai guvernelor Basarabiei autonome, cari au înfăptuit Unirea, se împroprietăresc, cu prețul de expropriere, din rezervele de pământ ale Statului în Basarabia, inclusiv cele prevăzute la art. 44 din legea agrară basarabeană, cu câte un lot de pământ în întindere de 50 ha fiecare. Art. 2. Aceste împroprietăriri se vor face într'o singură dată, pe baza unei liste de îndreptățiți, întocmită de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, care este însărcinat cu executarea prezentei legi".

În privința aplicării legii, vezi și controversele – minate de oportunism politicianist – din epocă: **Împroprietărirea foștilor deputați basarabeni din Sfatul Țării*. Foștii deputați basarabeni s-au adresat șefilor de partide. În: „Universul". An. 47, nr. 40, 18 februarie 1929, p. 6.

15. Boga, A. [*Sic!*] T. *Jubileul Unirii Basarabiei*. În: „Universul". An. 46, nr. 41, 19 februarie 1928, p. 8.

16. L.T.B. [Boga]. *Pentru făuritorii unirii sufletești*. În: „Universul". An. 46, nr. 99, 30 aprilie 1928, p. 4.

17. Într-o *Notă informativă* (datată *20 noiembrie 1959*, semnată de sursa „Vlaicu") se arată și: „Venind vorba de Sfatul Țării, BOGA a continuat: «Am fost cercetat și eu în legătură cu Sfatul Țării, am fost chemat la o comisie militară din 1947 și am fost întrebat unde sunt actele originale și ștampilele de la Sfatul Țării, fiindcă eu trebuia să știu, deoarece am fost directorul Arhivei de Stat din Basarabia. Le-am răspuns că nu știu, că pot să știe FRĂȚIMAN, DAMASCHIN și alte câteva nume de morți pe le-am dat.

Nu m-au crezut și m-au chemat iarăși și le-am dat același răspuns. Eu aveam însă ștampile și acte în copie, dar nu voiam să le dau.

A fost chemat și Ion PELIVAN în această problemă și el m-a felicitat pentru felul în care am întors chestiunea cu numele morților.

Până la urmă nu știu ce-au făcut, mi se pare că au găsit pe la Ministerul de Interne originalele actelor, dar numai o parte. Mai târziu, însă, de frică, am luat și le-am predat Arhivelor Statului din București actele ce le posedam eu și cu ștampilele originale. Fostul director al Arhivelor Statului, cu care m-am întâlnit, mi-a comunicat că stau acolo, la Arhive, bine puse și că nimeni nu știe încă de ele.

Am la mine toate documentele importante cu privire la românitatea Basarabiei, pe care le-am publicat în decursul anilor și le păstrez, deoarece n-au fost înregistrate la Arhivele Statului.

Unul dintre vecinii mei, macedonean și el, îmi spunea într-o zi că nu e bine să le păstrez, că e mai bine să le predau, dar eu i-am răspuns că, din moment ce au fost publicate la vremea lor, ce importanță are dacă se află la mine»" – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit*., p. 60.

18. L.T.B. [Boga]. *26 Ianuarie 1918. Intrarea armatei române în Chișinău*. În: „Curentul" (București). An.

11, nr. 3.587, 27 ianuarie 1938, p. 6.

19. Boga, L.T. *Unirea Basarabiei 9 Aprilie 1918 – 9 Aprilie 1938*. În: „Curentul". An 11, nr. 3.660, 10 aprilie 1938, p. 1.

20. **O manifestație românească în Capitala Basarabiei*. – 25 de ani de la apariția ziarului „Cuvânt Moldovenesc". Un omagiu adus d-lui Stelian Popescu. În: „Universul". An 55, nr. 9, 10 ianuarie 1938, p. 8: „D. prof. L.T. BOGA, președintele Asociației presei române din Basarabia, inițiatoarea comemorării, a spus: «Asociația noastră a socotit ca o datorie de onoare ca această zi să nu treacă nerelevată. Asociația noastră a ținut să elogieze pe luptătorii naționaliști de la Unire și pe acei ceri au căzut în aceste tranșee de luptă națională

Cuvânt Moldovenesc n-a fost numai o gazetă, ci a întruchipat toate gândurile românești. Avea birou juridic, cultural, culegeri de poezii și cântece românești, pe care le împrăștia în moldovenime pentru a ține trează conștiința trecutului. Editează abecedarul mitropolitului Gurie. Ziarul este condus 3 ani de bătrânul N. Alexandri. De la 2 Aprilie 1917 trece sub redacția d-lui Pan. Halipa în care timp scriu părintele Moța și Bornemiza aflați aici în fruntea ardelenilor luptători pentru Unire. Dela 1920 ziarul trece sub conducerea *Astrei Basarabene* înființată de d. prof. Onisifor Ghibu»".

21. **Înmormântarea naționalistului basarabean Vasile Țanțu*. În: „Universul". An. 54, 4 februarie 1937, p. 3 – în numele Fundației Culturale Regale „Principele Carol", Leon T. Boga (vicepreședinte al Regionalei Chișinău) „vorbește despre modestia defunctului care, cu toate înfăptuirile aduse Basarabiei, a ținut să se retragă din vâltoarea vieței orășenești la țară, în mijlocul țăranilor, fără a se preta la distincțiuni și onoruri".

22. **Moartea lui Mihail Minciună fost deputat în Sfatul Țării*. În: „Adevărul" (București). An. 49, nr. 15.668, 11 februarie 1935, p. 4: la catafalcul acestuia (1885–1935) – „unul din vechii luptători ai românismului din Basarabia. În timpul stăpânirii rusești a luat parte la toate manifestațiunile naționale și a colaborat la diferitele ziare românești și reviste ce au apărut în provincia transpruteană" –, a rostit o cuvântare și L.T. Boga, „în numele Astrei și al ziarului Cuvânt Moldovenesc".

23. Despre acesta (1892–1959) – fost membru al Sfatului Țării și fost rezident regal al Ținutului Nistru –, profesorul Boga i-a spus sursei „Vlaicu Petre": „Înmormântarea a avut loc la cimitirul *Reînvierea*, lângă Obor, și a fost foarte multă lume de față, cca 250 de persoane. *O adevărată manifestație românească* (subl.n.).

Au slujit 10 preoți și m-am văzut la înmormântare cu Gherman PÎNTEA, Ion BUZDUGAN, Constantin ROȘCA, Demir APOSTOLESCU (fost viceprimar al Chișinăului), avocat MARCHETI Haralambie, Anibal GHEORGHIU, Anibal DOBJANSCHI (fost primar al Chișinăului), Alexandru JEMĂNEANU, profesor CURUMGIU, Elefterie SINICLIU, dr. LISIEVICI, fost director al Sănătății în Guvernământul Basarabiei, Vasile ROȘCA, colonel DUMITRU, profesor E. ORZA, dr. ANDREESCU și mulți alții, pe care nu pot să-i memorez acum.

Ce să spun, aproape toată vechea Basarabie venise să manifesteze la mormântul răzeșului Grigore CAZACLIU.

(...) Puteai vedeai Chișinăul de pe vremuri, de prin 1939, adunat la o serbare națională, toți mâhniți în fața morții, dar bucuroși că se văd, că-și pot transmite nădejdi pentru un viitor mai bun, în care cred toți cu fermitate" – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit.*, p. 69-70.

24. Într-un articol-sinteză, acesta era socotit drept „fascinatorul masselor țărănești din Basarabia, profesorul Constantin Stere" – L.T. Boga, *Evolutia spiritului politic în ultimul deceniu*. Cronica basarabeană. În: „Curentul". An. XI, nr. 3.587, 27 ianuarie 1938, p. 1.

25. În noiembrie 1937, acesta (1884–1949; subsecretar de Stat la Ministerul de Interne), prezent la ceremonia dezvelirii, la Orhei – a fost prezent și „prof. L. Boga, din partea fundațiilor culturale regale" – a monumentului domnitorului Vasile Lupu, avea să spună, între altele: „Precum odinioară, românii se aflau uniți în jurul Scaunelor domnești, tot astfel noi să stăm azi strâns uniți în jurul iubitului nostru Rege, căruia, de aci de la Nistru, îi transmitem întregul nostru devotament, dragoste nețărmurită și mai ales, făgăduiala noastră de a fi strajă la hotare până la sacrificiul vieții" – **Solemnitatea desvelirii monumentului lui Vasile Lupu la Orhei*. Asistența. Cuvântările rostite. În: „Curentul". An. X, nr. 3.511, 8 noiembrie 1937, p. 3.

26. În *Nota informativă* menționată (vezi *supra* 17), „Macedoneanul" îi spune sursei respective: „A fost la mine Ion Buzdugan [1887–1967], poet, pensionar actual [membru] al Uniunii Scriitorilor, [ca] să-mi citească niște traduceri din limba rusă. I-am citit versurile foarte frumoase, cu mult conținut, dar nu pot fi publicate, nu sunt pe linia regimului actual și cred că nu va găsi pe nimeni să le publice.

Am discutat cu el multe din trecut. I-am amintit și eu de cele 50 ha de pământ, cu care a fost împroprietărit în vremea unirii Basarabiei, ca răsplată că a semnat Actul Unirii»" – Guzun, Vadim; Preutu, Cristina (eds.). *op. cit.*, p. 59-60.

27. La decesul regelui Ferdinand, Leon T. Boga avea să scrie: „S-a stins regele liberator! S-a dus cel dintâi Voevod al Basarabiei dezrobite și jalea s-a coborît pe plaiurile mândrului pământ românesc dintre Prut și Nistru.

S-a stins Regele țăranilor! Și țărănimea românească din Basarabia, care cea dintâi a simțit mângâierea părintească a Voevodului ei, și-a aplecat capul cernit spre pă-

mânt, rostind cuvinte de binecuvântare pentru Cel ce a fost ocrotitor al țărănimii" – L.T. Boga, *Basarabia în doliu*. În: „Universul". An. 145, nr. 171, 27 iulie 1927, p. 3.

28. Boga, L.T. *Douăzeci de ani dela unirea fără condiții a Basarabiei 27 Noembrie 1918 – 27 Noembrie 1938*. În: „România". An. I, nr. 181, 29 noiembrie 1938, p. 13.

29. **Desvelirea statalei regelui Ferdinand I la Chișinău, prilej de afirmare a solidarității românești*. În: „Curentul". An. XII, nr. 3.957, 2 februarie 1939, p. 1, 3-4.

La punerea pietrei fundamentale a monumentului (28 martie 1938), avea să cuvânteze și profesorul L.T. Boga: „în numele Fundațiilor culturale regale Principele Carol regionala Basarabiei, în jurul căreia este grupată țărănimea moldovenească din această parte de răsărit a țării, în clipa aceasta când în pământul Basarabiei libere se așează hrisovul de recunoștință întregitorului de țară Ferdinand I, adăugăm nețărmurita recunoștință a acestei țărănimi stăpână pe glia ei strămoșească și din vrerea Regelui pe care azi îl pomenim.

Rege întregitor de Țară, Rege ocrotitor de țărani, cu chipul Lui de bronz înălțat aici în preajma lăcașurilor sfinte, va aminti generațiilor viitoare, cât de recunoscătoare trebue să-i fie Basarabia, adevărata Basarabie românească. Și așa va fi pururea cât neamul nostru va dăinui aici" – D.T. *Solemnitatea punerei pietrei fundamentale a monumentului Regelui Ferdinand din Capitala Basarabiei*. Serviciul divin de la Catedrală, asistența, cuvântările rostite. În: „Curentul". An. XI, nr. 3649, 30 martie 1938, p. 9.

30. Agrigoroaiei, Ion. *Iașii și Unirea Basarabiei cu România (27 martie/9aprilie 1918)*. Studii. Cu o prefață de Dumitru Vitcu și Ion Solcanu. București: Editura Junimea (Colecția *Historia Magistra Vitae*), 2018.

31. Grati, Aliona. *„Fiți bineveniți la noi în Chișinăul românesc"! Regele Ferdinand și Regina Maria în capitala Basarabiei*. În: „Dialogica". Revistă de studii culturale și cultură. An. IV. Supliment la nr. 1, 2022. p. 128-137; vezi și Grițco, Ana. *Vizita regală la Chișinău (1920) – imagine și istorie*. În: „Tyragetia". Serie nouă. An. XXIII, Vol. VIII, nr. 2, p. 349-355.

32. Boga, L.T. *Răsare în bronz la Chișinău chipul întregitorului de țară Regele Ferdinand*. În: „România". An. II, nr. 247, 6 februarie 1939, p. 11.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.05
CZU: 94(498)”19/20”:63-051(498)(091)
Orcid ID: 0009-0001-0803-1042

Acentrice

DUMITRU SECELEANU – PIONIER AL MODERNIZĂRII AGRICULTURII ROMÂNEȘTI

Constantin COMAN

Profesor de istorie, grad didactic I, Colegiul Național Pedagogic „Spiru Haret” – Buzău, vicepreședinte al filialei Buzău a Societății de Științe Istorice din România.

Cercetări în domeniul istoriei contemporane a României, didacticii și metodicii predării istoriei.

Cărți publicate: *Economie și societate în Buzăul interbelic*, Buzău: Omega, 2008; coautor – *Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu*, Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, 2014; *Seminarul Teologic Chesarie Episcopul din Buzău – Monografie*, Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, 2016; *Istoria Județului Buzău – auxiliar didactic pentru cursul de istorie locală*, Alpha MDN, 2021.

Dumitru Seceleanu – pionier al modernizării agriculturii românești

Rezumat. Dumitru Seceleanu provine dintr-o familie veche de români ardeleni din Săcele, județul Brașov, localitate care i-a dat și numele de familie. A urmat studii la Brașov, apoi, în 1877, a fost voluntar în Escadronul 6 Călărași Buzău. După armată s-a căsătorit și a avut șase copii, pe care, din nefericire, îi pierde.

Dumitru Seceleanu, fiind unul dintre marii arendași ai Bărăganului, s-a străduit să practice o agricultură integrată, aplicând irigațiile și valorificând producția de cereale prin creșterea animalelor. A experimentat științific atât cultivarea unor noi soiuri de grâu, cât și ameliorarea unor noi rase de animale având mereu în vedere eficiența. A fost membru al Partidului Conservator, apropiat de Alexandru Marghiloman, iar aria preocupărilor sale antreprenoriale l-a îndreptat și spre cele specifice burgheziei – afaceri cu petrol, înființarea unei bănci și a stațiunii balneare de la Amara.

În perioada Marelui Război de Întregire Națională, în calitate de președinte al Uniunii Sindicatelor Agricole, a fost însărcinat de Regele Ferdinand cu misiunea de a convinge marii proprietari de necesitatea exproprierii în vederea împroprietăririi țăranilor și asigurării liniștii în țară. Astfel, a devenit un personaj legendar la Bărăganului.

Cuvinte cheie: plugărie, agricultură integrată, irigații, creșterea animalelor, afaceri, viziune managerială, conservator, mari proprietari, țărani, expropriere, împroprietărire.

Dumitru Seceleanu – Pioneer of the Modernization of Romanian Agriculture

Abstract. Dumitru Seceleanu comes from an old Transylvanian Romanian family from Săcele, Brașov county, the locality that also gave him his last name. He studied in Brașov, then, in 1877, he was a volunteer in the 6th Călărași Buzău Squadron. After the army, he got married and had six children, whom he unfortunately lost.

Dumitru Seceleanu, being one of the biggest tenants of Bărăganu, strove to practice an integrated agriculture, applying irrigation and capitalizing on grain production by raising animals. He scientifically experimented with both the cultivation of new varieties of wheat and the breeding of new breeds of animals, always with efficiency in mind. He was a member of the Conservative Party, close to Alexandru Marghiloman, and the area of his entrepreneurial concerns directed him towards those specific to the bourgeoisie – oil business, the establishment of a bank and the spa resort of Amara.

During the Great War of National Integration, as president of the Union of Agricultural Trade Unions, he was tasked by King Ferdinand with the mission of convincing the big owners of the necessity of expropriation in order to appropriate the peasants and ensure peace in the country. Thus, he became a legendary character in Bărăganului.

Keywords: ploughing, integrated agriculture, irrigation, animal husbandry, business, managerial vision, conservative, large landowners, peasants, expropriation, appropriation.

Provine dintr-o familie veche de români ardeleni harnici și patrioți din Săcele, județul Brașov. Străbunicul său, luptător în Revoluția de la 1848, fusese capturat de către armatele maghiare și dus împreună cu bunicul lui Alexandru Radovici (om politic, fost primar al municipiului Ploiești, între anii 1895–1899) la Pesta, unde „probabil au fost maltratați, ori executați, căci nu s-au mai întors la vetrele lor" [1, p. 1]. Evenimentele Revoluției de la 1848, din Transilvania l-au determinat pe bunicul său, crescător de oi, să se refugieze în Țara Românească, în zona de câmpie a Buzăului, pentru a-și scăpa familia de persecuțiile autorităților maghiare. Ca fiu al lui Neculai și Ștefana, aici, la Bobocu, s-a născut, pe 23 noiembrie 1857, Dumitru, urmaș demn al numelui de Seceleanu pe care familia sa și l-a luat ca amintire a localității lor de baștină și originii lor transilvănene pe care au păstrat-o mereu în suflet. Dovadă că, după ce a urmat primele două clase primare la Buzău, familia îl trimite să-și continue celelalte două clase la Săcele cu învățătorul Borca, care: „Plângea când ne vorbea despre istoria românilor." [1, p. 6]. La Brașov a urmat încă trei clase reale după care, în 1875, revine la Buzău să-și ajute tatăl în numeroasele afaceri în care era implicat. Pe lângă creșterea unor mari turme de oi, Nicolae Seceleanu se ocupa și cu negoțul acestora, cumpărând și revânzând gelepilor turci din Constantinopol loturi de 5000-10000 de berbeci din care obținea importante beneficii; în ciuda faptului că nu era știutor de carte, „avea însă o memorie mare", iar „afacerile lui se cifrau la câteva milioane" [1, p. 4]. Oile sale erau trimise și la Săcele unde avea o zahana (abator) în care le tăia, iar carnea era vândută în toată Transilvania. Ca afaceri secundare, deținea monopolul fabricării de cărămizi, având ateliere în șapte comune din județ, se ocupa cu transportul cerealelor în portul Brăilei și cu furnizarea de pietriș pentru șosele și terasamentul căii ferate Buzău-Galați ori cu vânzarea lânii pentru fabricile de postav ale lui Eugen Alkaz de la Târgu Neamț și Buhuși. Principala afacere era agricultura practicată pe marile întinderi ale Bărăganului prin arendarea unor moșii precum cea de la Stâlpu, Văleanca, Sărata-Mărgineni, Cioranca, Colțăneni ori moșia orașului Buzău [1, p. 4-5]

În 1877, Dumitru N. Seceleanu se înscrie ca voluntar și întreține cu banii proprii Escadronul 6 Călărași Buzău, fiind mândru de calul său: „de nu era altul mai frumos în cele șase regimente de cavalerie cu care am făcut manevra la 1890 la Țigănești-Prahova". După armată, în 1888 se căsătorește cu domnișoara Mihailidis, dintr-o familie de aromâni; unchiul soției sale, Rieganesi, era arendașul moșiei Cilibia, din Buzău, și partener de afaceri cu tatăl său [1, p. 2]. Având propria familie, potrivit cutumelor, era timpul să se „așeze la casa lui", așa că își începe dezvoltarea propriilor afaceri, independent de tatăl său, arendând o moșie de 4.000 de ha la Iazu, în Ialomița. De acum întreaga viață a acestui om devine un model de perseverență, ambiție, tenacitate, de luptă cu fatalitatea, fiind nevoit să o ia mereu de la capăt. Cum altfel poate fi caracterizat un om care suportă o dramă familială groaznică – pierderea a șase copii, și totuși găsește resursele psihice necesare să meargă înainte? Trei dintre ei au murit de mici, iar pe ceilalți trei a apucat sa-i vadă mari și să spere că îi vor fi de ajutor și că nu a muncit în zadar o viață. Din nefericire, soarta este deosebit de crudă cu el – singura fată, trimisă la pension la Viena, moare de TBC la 17 ani. Băiatul cel mic abia luase bacalaureatul și urma să plece la Politehnica din Zurich, însă febra tifoidă i-l răpește în floarea vârstei. De aceeași boală îi piere și băiatul cel mare, la 26 de ani, după ce finalizase studiile universitare agricole la Paris și Londra, fiind marea speranță a tatălui că va practica o agricultură performantă, fundamentată pe știință de înalt nivel [1, p. 2-3]. O voință titanică îl determină să meargă mereu înainte dar, mai ales, experiența unei vieți de plugar, cum îi plăcea să-și spună, în luptă permanentă cu capriciile naturii, care putea să-i ofere belșug sau să-i ia toată recolta, așa cum i s-a întâmplat în 1896 ori în 1899, când a „pierdut toată averea din cauza secetei" [1, p. 47].

Țăranul începe fiecare an agricol toamna, când face arătura pentru anul următor, fără a avea certitudinea că munca sa va fi și răsplătită printr-o recoltă bogată. El este la „voia Domnului", este un Sisif cu o speranță perpetuă că va primi și răsplata binemeritată a muncii sale. Pierderea celor doi băieți, din anul 1916

parcă nu a fost de ajuns pentru a suporta o durere așa de mare. La o așa nenorocire s-a adăugat și devastarea minunatei sale ferme de la Mărculești-Gară, din Ialomița, de către trupele ruse aflate în retragere după teribila înfrângere de la Turtucaia din toamna acelui an: „retragerea armatelor rusești de la Călărași, spre Brăila și Slobozia, ne-au ars tot: magazii cu cereale, grajdul vitelor, locuințele oamenilor. Ne-au luat vitele ce au găsit acolo: ca vaci, boi, cai, aveam circa 200 de porci...” [1, p. 40].

O celebră expresie populară spune: „Să nu-i dea Dumnezeu omului cât poate să ducă!”. Lui Dumitru Seceleanu se pare că i-a dat din plin. Și totuși, nu a disperat, nu a intrat în depresie și nici nu a fost nevoit să facă terapie cu psihologi renumiți. Terapia sa a fost munca, continua speranță că truda sa nu este zadarnică, fiind încredințat că nepotul rămas de la băiatul cel mare – „singura mea mângâiere” – îi va continua strădaniile de o viață, întrucât „învață foarte bine și are aplecare tot la inginerie” [1, p. 3]. Tocmai de aceea a făcut de toate și le-a încercat pe toate, fiind un reprezentant exemplar al capitalismului în România modernă. Dumitru N. Seceleanu a fost unul dintre marii arendași ai Bărăganului, principala sa afacere, căreia îi spunea „plugărie”: „Deci, la 1875, m-am întors la Buzău, unde am început a mă ocupa cu plugăria la tatăl meu” [1, p. 6]. „Ca plugărie, în județul Ialomița, am ajuns să am în exploatare 7500 de pogoane pământ, din care lucram în regie 2000 de pogoane, iar restul îl dam în dijmă la țărani” [1, p. 9]. Fără studii agronomice înalte, poate a apucat câteva idei de tehnologie agrară de la fiul său cel mare, și având propriul ogor drept agronom, a avut permanentă deschidere spre introducerea de noi practici agrare, considerând că agricultura performantă nu se poate face decât pe parcele mari, deoarece „în fâștoaca de 2-3 pogoane pentru grâu nu se prepară locul bine și nu se poate face ogor în condițiuni bune, să se spargă răzoarele în curmeziș și în lat” [1, p. 11-12]. Pentru a generaliza această practică a agriculturii pe sole mari și compacte pentru culturi separate, a mers în audiență chiar la ministrul agriculturii din 1918, marele moșier buzoian Constantin Garoflid, care „nu a vrut să asculte, deși i-am arătat că așa se face în alte țări”. Este obsedat de adâncimea arăturii: „Domnii agronomi ar trebui să îndemne pe țărani să se întovărășească, să puie cel puțin 4 boi sau 4 cai la plug cu o brazdă și să are ogor la 20 cm cel puțin”, considerând că în agricultură „toată filozofia stă în arătură. Cu doi boi la plug sau doi călușei nu se face plugărie” [1, p. 10]. Încercă și selecționează diverse soiuri de grâu pentru a vedea care corespunde cel mai bine condițiilor pedoclimatice ale Bărăganului, oprindu-se la „grâul bălan, din Oltenia” [1, p. 7] și iarăși insistă „că țăranul cu 80% pământul fărâmițat, cu bucățile de 10 pogoane nu poate să cultive grâu, căci nu se face” deoarece „cu stricăciunea gândacilor (...) grâul trebuie pus în tarla mare” [1, p. 14].

Dacă adâncimea arăturii este secretul unor recolte sigure și bogate, fapt descoperit prin experiența sa de plugar, în schimb condiția obținerii unor recorduri de producție prin irigații era cunoscută încă din vremea Egiptului antic: „în toată viața mea nu m-am gândit că un pământ așa de fertil ca al nostru, cu soare așa de binefăcător ca al nostru, se ajunge ca de multe ori să nu avem ce mânca. Și atunci am vizitat: Belgia, Olanda, Franța, Anglia, Italia, până în Egiptul cu vechile irigații din timpul Faraonilor” [1, p. 39]. Inspirat de tehnologia agrară aplicată de englezi în Egipt, în care se îmbina vechea rețea de canale dezvoltată de egipteni încă din antichitate cu noile tehnologii de pompare a apei, Dumitru Seceleanu pune în practică acest model pentru amenajarea unui asemenea sistem de irigații și în Bărăgan, la ferma sa de la Mărculești: „am hotărât să fac un puț mare, de beton armat, cu diametrul de 2,5 m (...) până la adâncimea de 41 m (...) și acolo am dat de un strat de apă așa de puternic încât în 10 minute s-a ridicat la 22 m” [1, p. 34]. Alături de această fântână a construit și un bazin uriaș, cu o capacitate de 1000 de vagoane, „de ameliorat apa”, deoarece apa „cum se scoate din puț e rece și nu face bine plantațiilor”. Apa din puț o scotea cu ajutorul unei pompe „Delta” comandate în Germania, având un debit de 10 vagoane/oră, încât cu ajutorul acestui sistem putea să irige „200 pogoane loc grădină de zarzavat, pepiniera de pomi, precum și la alte culturi”, constatând că „e destul, ca de 5-6 ori, să uzi acest teren (...)

ca să poți avea o recoltă de 2-3 ori mai mult pe când câmpul e neirigat" [1, p. 35].

Viziunea sa privind agricultura nu este unilaterală, Dumitru Seceleanu se străduiește din plin să practice o agricultură integrată, încât chiar dacă marea cultură a cerealelor este domeniul principal, totuși nu uită de la ce a plecat – creșterea animalelor. În lipsa unor utilaje moderne, achiziția de pluguri cu abur și mașini agricole nu era posibilă „pe credit, ci numai pe bani gata" [1, p. 8], este nevoit să-și creeze o adevărată herghelie de cai de tracțiune. Pentru aceasta merge prin 1900 tocmai în Rusia, în ținutul Donului, unde, pe pășuni nesfârșite, „creșteau milioane de cai și sute de milioane de oi". Aici a vizitat peste 20 de herghelii de unde a cumpărat 100 de iepe de prăsilă, 20 de cai de muncă și 150 de berbeci din rasa Merinos. Scopul său era acela de a ameliora aceste rase aduse din Rusia prin încrucișare cu altele. Astfel, iepele de pe Don au fost încrucișate cu cei șapte armăsari Pur-Sânge Englez, reușind să creeze o herghelie de peste 400 de cai căutați și de către ofițerii armatei, încât „Până și prințului Ferdinand, pe atunci, îi oferisem un produs, pentru prințul Carol (...) un cal iubit sub numele de San Jaques" [1, p. 22-23]. Dacă ameliorarea cailor i-a reușit astfel încât să-i minuneze și pe experții zootehniști din Transilvania veniți să-i vadă herghelia de la Mărculești, în schimb din încrucișarea oilor Merinos cu Țigaia românească nu a reușit să obțină rezultate, ci dimpotrivă doar pagube, mieii rezultați fiind „foarte debili și fără îmbrăcăminte (lână n.a.) mureau cu sutele la cel mai mic frig" așa că „m-am întors înapoi la Țigaia noastră pură care e mult mai rezistentă", din care creștea înainte de Primul Război Mondial peste 16000 de capete. [1, p. 24] Știe că numai din prețul cerealelor nu poate scoate profit decât dacă acestea sunt procesate prin zootehnie astfel încât produsul finit: carne, lapte, ouă etc. să aibă un preț avantajos. Face adevărate experimente pentru a îmbunătăți producția de lapte a vacilor din Ialomița prin încrucișare cu tauri din Franța și Elveția, din rasele Algau, Schwtiz, Simenthal, Pinzgau, obținând însă slabe rezultate. Tenace, reușește să aclimatizeze în Ialomița vacile din rasa moldovenească, aducând 600 de capete din tamazlâcurile vechiului partener de afaceri al tatălui său, Eugen Alcaz, de la Târgu Neamț, fiind deosebit de încântat de rezultatele obținute. Este dezamăgit că Ministerul Agriculturii nu încurajează mai mult creșterea acestei rase românești [1, p. 25]. Prin colaborare cu dr. Vlad Cârnu-Munteanu, de la Școala de Agricultură de la Herăstrău, aduce și vaci englezești din rasa Jersay care nu i se par mai grozave decât cele moldovenești. Deosebit de mândru era și de ferma sa de porci din rasa Mangalița, deosebit de productivă, din care creștea peste 1500 de capete, și care avusese cinstea să fie vizitată și de Majestatea Sa Regele Carol I, la expoziția din 1904 [1, p. 27].

Practicarea unei agriculturi performante presupunea investiții în toate domeniile acesteia, așa că Dumitru Seceleanu devine un pionier al pomiculturii în județul Ialomița, unde vechii agricultori „mă făceau nebun, că în Ialomița nu se fac fructe", înființând o livadă de 100 de pogoane „ce au produs foarte bine, cantități mari și fructe zemoase", încât vecinii au început „să mă imite" [1, p. 13]. Valorificarea fructelor este atent urmărită, astfel ca cele mai frumoase să fie vândute direct sau uscate, devenind poame, iar celelalte să fie procesate în marmeladă, compoturi ori rachiu. Dezvoltarea unei mici industrii de valorificare a produselor agricole, numită „casnică" de către Dumitru Seceleanu, a fost o altă direcție inovativă pentru acele timpuri în ceea ce privește dezvoltarea unei agriculturi competitive și eficiente.

Anvergura afacerilor inițiate și dezvoltate este grandioasă și ne arată că poseda un simț antreprenorial excepțional, ca un adevărat magician care poate scoate bani din aproape orice, asemenea miticului rege Midas, a cărui atingere transforma totul în aur. Folosind un termen modern, s-a dovedit un adevărat manager, care, deși conservator convins, în special datorită legăturilor sale cu pământul, cu tradițiile și țăranul pe care l-a respectat și apreciat, avea viziune și comportament economic de tip liberal. Crește peste 2000 de păsări pe an vânzându-le pe bani buni la Restaurantul „Cina" și la Hotelul „Athenee Palace", în București, dar și la flota comercială din Constanța [1, p. 30]; înființează o

podgorie de 120 de pogoane de vie căreia îi alătură vaste terenuri însămânțate cu plante pentru nutreț: sparcetă, lucernă, trifoi, câte 30-40 pogoane din fiecare. Aceste vaste câmpuri cultivate deveneau o atracție irezistibilă în momentul înfloririi pentru albinele stupinei alcătuite din cei peste 300 de stupi ai fermei sale, îndeplinind astfel un dublu rol – hrăneau nu numai vitele cu nutrețul obținut și bucurau zilele de sărbătoare cu vinul produs, ci produceau și miere. Desigur, producția de miere se obținea și de pe câmpurile cultivate cu floarea-soarelui și din salcâmii, copacii și florile vastului parc al domeniului de la Mărculești, cu suprafață de 5 ha [1, p. 30-31].

„O afacere nebăgată în seamă, dar foarte rentabilă" a fost creșterea „gândacilor de mătase" pentru care a adus duzi dintr-un soi din Italia, care au fost plantați de-a lungul drumurilor și la ferma de păsări, îndeplinind și aceștia un dublu rol – producția de frunze pentru viermii de mătase, iar dudele – pentru păsări. Producția de gogoși de mătase era deosebit de mare în condițiile în care a înființat chiar și o țesătorie pentru a produce pânză de mătase. De fapt, țesătoria a fost destinată inițial producției de covoare de lână obținute de la cele 16.000 de oi pe care le creștea. La țesătorie lucrau 60 de fete ale țăranilor din împrejurimi, conduse de către „trei maestre lucrătoare diplomate" [1, p. 32-33]. Este nemulțumit că autoritățile nu vin în sprijinul agricultorilor, mari sau mici, Camerele Agricole nou înființate fiind pline de „agronomi care nu fac nimic", ei trebuind „să comaseze parcelele" [1, p. 13] pentru a practica o agricultură intensivă și performantă. Nu este ascultat nici de către ministrul agriculturii, Constantin Garoflid, căruia îi propune revenirea la vechiul Consiliu Consultativ al Agricultorilor: „În vechime a existat la noi un consiliu de 36 de mari agricultori, onorifici, când era nevoie de un proiect de lege, de un regulament, de vreo cercetare (...) acest Comitet își da cu părerea din viața practică" [1, p. 12] și a cărui expertiză nu mai este luată în seamă. Lipsa de reacție a autorităților l-a determinat să-și dezvolte propriile inițiative – dacă specialiștii nu sunt ascultați, atunci nu-i rămâne decât să creeze el specialiști! Și atunci înființează o Școală de Agricultură la Mărculești, deoarece: „eu, care am trăit în mijlocul țăranilor vreo 55 de ani, în calitate de agricultor, am constatat că țăranul nostru este foarte deștept și foarte cuminte, dar îi lipsește o mică cultură pentru a deveni om desăvârșit (...). Țăranului nostru i s-au adus învinuiri nedrepte, că e bețiv – nu e adevărat! Am voiajat în multe locuri: în Englitera, Germania, Ungaria și, nu mai vorbesc, de Rusia, acolo se văd adevărații bețivi" [1, p. 65-66]. Convins fiind că țăranul român merită să muncească mai puțin, dar chibzuit, și să agonisească mai mult pentru a trăi mai bine, cheltuiește 12 milioane pentru construcția localului școlii, amplasat în mijlocul unei „mari grădini cu pomi fructiferi". Concepția localului și a școlii este una absolut modernă – săli de clasă și dormitoare mari, luminate, aerisite, laboratoare, ateliere, un hol multifuncțional, care putea servi și de sală de teatru și de cinema, ateliere și teren de practică agricolă, astfel încât profesorii și elevii să își poată desfășura în mod eficient și plăcut cursurile și activitățile. Ridicarea țăranului din pulberea pământului prin educație este un crez care îl concretizează nu doar prin înființarea Școlii de Agricultură de la Mărculești, ci și prin întreținerea studiilor a 10 fii de țărani, dintre care unul a ajuns chiar profesor universitar. Opera sa filantropică se revarsă îndeosebi la finalul Primului Război Mondial, când se oferă să crească 200 de orfani de război [1, p. 68].

Deși a fost membru al Partidului Conservator, apropiat de Lascăr Catargiu și, mai ales, de Alexandru Marghiloman, care l-a ajutat financiar să iasă din impasul slabei recolte din 1896 [1, p. 47], totuși aria preocupărilor sale antreprenoriale l-a îndreptat și spre cele specifice burgheziei – afaceri cu petrol, înființarea unei bănci și a stațiunii balneare de la Amara. În 1899 a fost o teribilă secetă care i-a compromis recolta, încât și-a dat seama că trebuie să-și diversifice afacerile și așa a intrat în afacerea cu petrol: „La început am făcut un puț, apoi o sondă cu un capital de 100.000 de lei. După aceasta am mărit această exploatare, încetul cu încetul, până am ajuns la 30 de sonde cu 300 de lucrători pe schele". Lipsa de capital și, mai ales, de cunoștințe tehnice, după cum mărturisește cu sinceritate, l-a determinat să-și vândă „această exploatare d-lui Margulis din Bruxelles (...) cu câștig" [1, p. 57-58].

Înființarea stațiunii balneare de la Amara a venit dintr-un motiv medical – în 1910 îi paralizează mâna dreaptă „din cauza unui reumatism" și, la recomandarea unor distinși medici bucureșteni, începe acasă împachetări cu nămol din (acum) celebrul lac de lângă Slobozia. După tratamentul urmat, „în timp de 30-40 de zile m-am făcut sănătos, atunci m-am hotărât și am făcut pe malul lacului Amara o instalație de Băi". A construit barăci, cabine, corturi și instalații de baie, încălzind apa cu ajutorul unui motor cu abur adus de la o mașină de treierat, făcând așa ca de minunatele efecte terapeutice să beneficieze mulțimi de oameni, timp de 15 ani, în schimbul doar al unui leu de baie. Face o temeinică analiză chimică a nămolului și a apei cu ajutorul dr. Aurel Babeș, fiind hotărât să investească pentru dezvoltarea acestei baze de tratament și să o facă asemenea celei de la Monteoru, unde marele om de afaceri buzoian, Grigore Constantinescu Monteoru, reușise să construiască cu adevărat o stațiune balneară cu hoteluri, cazinou, bazine etc. Nu găsește sprijin la Ministerul Agriculturii pentru a cumpăra terenurile din jurul lacului, până atunci fuseseră doar arendate, și, dezamăgit, își demontează toate instalațiile și le duce la moșia sa de la Mărculești, renunțând la această afacere [1, p. 59-64].

Spiritul său managerial, hotărât și meticulos, se evidențiază cu atât mai mult în 1894, când pune bazele primului Sindicat Agricol din țară, mai întâi în Ialomița, apoi în Călărași, Brăila, Constanța, Argeș, Teleorman, cu scopul de a obține credite la dobânzi reduse pentru agricultorii mari și mici. Eficiența organizării comune s-a văzut cel mai bine în 1899, când în urma secetei, care a produs mari pagube agricultorilor, sindicatul a obținut un moratoriu la plata creditelor către „stat și Eforie", ba chiar au obținut credite noi, scadente la trei ani [1, p. 48-53]. Numai că agricultorii nu au fost mereu uniți, ba chiar au fost divizați prin intervenția liberalilor care credeau că Sindicatele Agricole vor fi împotriva lor, asemenea „cetelor de voinici din Transilvania", încât atunci când veneau anii cu recolte bune, uitau de sindicat. Așa că, prin 1907, Dumitru Seceleanu reînființează al treilea Sindicat Agricol „tot datorită câtorva ani răi" de recolte care i-au obligat să se reorganizeze. Tot atunci, a reușit și înființarea primei Bănci pe lângă Sindicatul Agricol din Ialomița, „pentru a avea înlesnire de capital în exploatările agricole ale proprietarilor mari și mici" [1, p. 54]. Cu acest prilej s-a reușit și constituirea prin lege a Uniunii Sindicatelor Agricole din România, al cărui președinte a devenit Dumitru Seceleanu.

În schimb, afacerile băncii au mers rău, fiind sabotată de adversarii săi politici liberali, „fiindcă la noi se face politică multă" și falimentată de frații Maltezeanu, provocându-i, prin 1927, o mare pagubă întregii sale averi [1, p. 56]. Solidaritatea sa cu gruparea conservatoare condusă de către Alexandru Marghiloman i-a atras și serioase probleme în afaceri, datorită obstrucțiilor și relei credințe a rivalilor liberali, iar cazul Băncii Agricole din Ialomița nu este singular.

Anul 1916, când țara intra în marele conflict mondial, i-a fost deosebit de nefast pe toate planurile lui Dumitru Seceleanu. Este anul în care suportă durerea groaznică a pierderii celor doi băieți în floarea vârstei, când ferma de la Mărculești îi este devastată de trupele ruse aflate în retragere și, apoi, de rechizițiile turcilor și bulgarilor – 1000 de vagoane de cereale distruse, 1500 de vaci și 650 de boi de jug, și bombardată de germani cu zeppelinul: „În timpul războiului mi s-a luat tot sau s-a rechiziționat" [1, p. 36-41]. Pentru ca dezastrul să fie complet, în același an, datorită unui conflict cu ministrul liberal de finanțe, Ion Costinescu, pierde și 8.000 de oi pe motiv că nu a obținut la timp un permis de pășunat în zona de război, la Sinaia, aflată lângă frontul cu Austro-Ungaria. Acuzat de contrabandă și colaborare cu inamicul, i se confiscă cele 8.000 de oi [1, p. 71-72].

În timpul războiului, rămâne alături de Alexandru Marghiloman, ca mai toți conservatorii, în teritoriul ocupat „spre a scăpa de inamic și a înlesni traiul populațiunii". Lucrează în Comisia de Aprovizionare alături de George Știrbey, Grigore Cantacuzino și Paul Teodoru, în calitate de președinte al Uniunii Sindicatelor Agricole „și am luptat mult cu ocupația inamică în ceea ce privește alimentele" [1, p. 41-42]. Amintește din acea cruntă perioadă un episod de eroism feminin în persoana doamnei

Alexandrina Cantacuzino, care, în calitate de președintă a unui cămin de copii orfani din București, a fost somată să evacueze clădirea în care se afla căminul. Cu deosebit curaj, doamna Cantacuzino a plecat cu copiii în marș pe Calea Victoriei și a călcat în picioare fotografiile mareșalului Mackenzen, care se vindeau în fața Cofetăriei „Capșa". A fost imediat arestată și închisă la mănăstirea Căldărușani de către autoritățile germane de ocupație, fiind totuși eliberată la intervenția liderilor conservatori: Alexandru Marghiloman și Petre Carp [1, p. 44].

Perioada Marelui Război de Întregire Națională reprezintă, de altfel, cea mai însemnată parte a memoriilor acestui pionier al modernizării agriculturii românești. Implicat nu numai în afaceri, ci și în marea politică a timpului, ia parte la principalele evenimente ale anului 1918, alături de marele nostru buzoian, Alexandru Marghiloman, care și-a asumat guvernarea României într-unul dintre cele mai dificile momente ale istoriei sale: perioada 5/18 martie – 24 octombrie/6 noiembrie 1918. Ales senator în Parlamentul de la Iași, este chemat „prin domnul Alexandru Marghiloman" de către Regele Ferdinand Întregitorul, care „m-a rugat în calitatea mea de președinte al Uniunii Sindicatelor Agricole, să le vorbesc și să-i rog să primească exproprierea, fără vorbe, fără scandal, fără revoluție" pe marii proprietari ai țării [1, p. 46]. Regele, conștient că fără o motivare deosebit de puternică nu ar fi reușit să producă acel elan eroic care a strălucit prin jertfa zecilor de mii de soldați – țărani în marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, ținuse un celebru discurs la Răcăciuni, pe 23 martie 1917, în fața armatei de țărani, în care a promis că vor primi atât de mult dorita răsplată – Pământ: „Ostași, vouă, fiilor de țărani, care ați apărat cu brațul și cu pieptul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului întreg, ați câștigat totodată dreptul la a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pentru care v-ați luptat. Vi se va da pământ! Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă, vi se va da și o largă participare la treburile statului" [2, p. 283].

Acum Regele trebuia să-și țină cuvântul, altfel țara putea fi cuprinsă de revoluție prin contagiune după exemplul Rusiei bolșevizate. Misiunea lui Dumitru Seceleanu a fost deosebit de dificilă, tocmai de aceea convocarea marilor agricultori a făcut-o într-un moment deosebit de solemn – 10 mai, Ziua Națională în acele vremuri. A reușit să-i convingă aproape pe toți moșierii că „situația e de așa natură că noi, marii proprietari să dăm pământul și să se facă împroprietărirea țăranilor" în condițiile în care țăranii, la rândul lor, își dăduseră sângele pentru Întregirea Țării. Și-a asumat, după exemplul Premierului Alexandru Marghiloman, această jertfă care avea scopul salvării Dinastiei și Țării, dar care ducea la dispariția clasei sale social-politice – moșierimea. A fost practic o sinucidere politică colectivă a clasei moșierești pentru salvarea Națiunii, pe care Dumitru Seceleanu o înfățișează modest, asemenea înțelepciunii țărănimii de excepție din rândul căreia provenea: „așa că și ca mare proprietar am contribuit în liniște la exproprierea marii proprietăți și la împământenirea țăranului. Cu puțin am contribuit și eu la ridicarea stării sociale a țăranului român prin sfat și prin fapt. Prin sfat am îndemnat pe marii proprietari a ceda în liniște, iar prin fapt am oferit eu singur, ca exemplu, că am oferit moșia mea de câteva mii de pogoane spre expropriere".

Dumitru Seceleanu este un personaj legendar al Bărăganului, al pământului pe care l-a înțeles, rostogolindu-l în brazde adânci ca să-i dea roade mănoase. A fost îngropat sub glia, pe care atât de mult a iubit-o, pe 11 mai 1932, la vârsta de 75 de ani. Va rămâne un exemplu al îndrăznelii de a promova noul, al ambiției, perseverenței și tenacității de a dovedi că viața merită trăită din plin, deși te lovește nemilos, pentru a-ți ajuta semenii și pentru a lăsa o urmă a trecerii tale pe acest pământ.

Referințe bibliografice:

1. Muzeul Agriculturii din România-Slobozia, *Dumitru N. Seceleanu – Documente inedite*, Ediție îngrijită de Răzvan Ciucă și Viorica Croitoru Capbun. București: Editura Orient-Occident, 1997.

2. Constantiniu, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. București: Univers Enciclopedic, 1997.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.06
CZU: 94(498)(092)"19/20":63(498)(091)
Orcid ID: 0000-0003-0418-2991

CONSTATIN GAROFLID ȘI VIZIUNEA SA ASUPRA PROBLEMEI AGRARE

Viorel GHEORGHE

Doctor în științe aerospațiale, membru al Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii Divizia de Istoria Tehnicii, al Comisiei de Istorie a Orașelor din România și al Societății de Științe Istorice.

Domenii de interes: istoria aviației, istoria tehnicii, istorie urbană, istorie militară.

Cărți publicate: *Modernizarea orașului Buzău 1880–1950. Arhitectură. Urbanism. Igienă,* Buzău: Editgraph, 2018; coautor *Istoria realizărilor românești în domeniul propulsiei aerospațiale,* București: Printech, 2008; *Contribuții românești în domeniul propulsiei aeronautice,* București: Printech, 2013; *Confruntări aeriene româno-sovietice. Misiuni de bombardament, vânătoare, recunoaștere și lansări de parașutiști (21 iunie 1941–23 august 1944),* Buzău: Editgraph, 2017.

Constatin Garoflid și viziunea sa asupra problemei agrare

Rezumat. Constantin Garoflid a fost politician, agricultor și un promotor al modernității în agricultura românească. Cu studii de medicină și economie la Paris, Garoflid a devenit unul dintre cei mai cunoscuți specialiști din agricultura românească. Ministru al agriculturii în mai multe guverne, a fost implicat în realizarea reformei agrare de după Primul Război Mondial. S-a luptat pentru înființarea unor instituții științifice precum Institutul pentru Cercetări Agronomice al României și Academia de Agricultură. A fost adeptul marilor exploatații agricole, a folosirii cercetărilor științifice în agricultură și a creări unei legături strânse cu industria. A publicat numeroase articole și cărți despre dezvoltarea agriculturii românești.

Cuvinte-cheie: agricultură, reformă, modernizare, știință, Constatin Garoflid.

Constatin Garoflid and his Vision of the Agrarian Problem

Abstract. Constantin Garoflid was a politician, a farmer and a promoter of modernity in Romanian agriculture. With studies of medicine and economics in Paris, Garoflid became one of the most famous specialists in Romanian agriculture. The minister of agriculture in several governments, was involved in carrying out the agrarian reform after the First World War. He fought for the establishment of scientific institutions such as the Institute for Agronomic Research of Romania and the Academy of Agriculture. He was a proponent of large farms, of the use of scientific research in agriculture and of creating a close link with industry. He has published numerous articles and books on the development of Romanian agriculture.

Keywords: agriculture, reform, modernization, science, Constatin Garoflid.

Constantin Garoflid s-a născut la Cândești, la 18 martie 1872 și a murit în anul 1942. A studiat medicina la Paris, apoi științe economice, agricole și sociale. În capitala Franței, a luat parte, ca student la medicină, la o mare campanie de vaccinare antiholerică, iar pentru această activitate a fost decorat de către statul francez. Garoflid făcea parte dintr-o familie de oameni bogați, cu numeroase afaceri [1, p. 44]. Tatăl său, Alecu Garoflid a avut afaceri în agricultură și morărit, iar în anul 1870 a cumpărat moșia Moisica Banului de la Smeeni, în 1872 a arendat o moșie la Glodeanu-Sărat, în 1876 – moșia Pogoanele, pentru ca în 1895 să cumpere de la familia Vernescu o altă moșie, Șopârliga sau Curca. În 1884 a înființat la Pogoanele o moară de făină acționată mecanic. A murit însă destul de tânăr, la 58 de ani, pe 5 iulie 1896 [2, p. 133-134].

Din viața și activitatea lui Constantin Garoflid

Constantin Garoflid, după moartea tatălui său, a preluat o parte din afacerile acestuia și a preferat să se ocupe de agricultură. În anul 1904, a cumpărat moșia Țintești, iar în anul 1910 a început să cultive vița de vie pe această moșie. Spre marea sa bucurie, vinul produs a avut succes, inclusiv la export. Garoflid a fost primul din România care a folosit un sistem de aspersoare pentru udatul culturilor, iar pentru a proteja locuințele de vânturile puternice din Bărăgan a instalat perdele de protecție din salcâmi. I-a încurajat pe țăranii din Țintești și Smeeni să procedeze la fel, să creeze perdele de protecție. Acestea au fost distruse în anii 1960–1970, cu efecte devastatoare asupra vieții oamenilor [3, p. 198].

Înainte de declanșarea Primului Război Mondial, clasa politică românească dezbătea intens două mari chestiuni de politică internă și anume realizarea unei noi reforme agrare și introducerea votului universal. Tânărul politician Constantin Argetoianu a scris, în 1913, o broșură pe tema reformei agrare în care a susținut că doar marile exploatații agricole pot fi viabile. Argetoianu sublinia că trebuia să existe o diferență majoră între marea proprietate și exploatațiile agricole. Argetoianu a descoperit că aceleași idei erau promovate și de către Constantin Garoflid. Cei doi s-au întâlnit la Nicu Filipescu, iar Argetoianu nota că „agerimea inteligenței sale mă sedusese". La începutul anului 1918, la recomandarea sa, Averescu l-a desemnat ministru al agriculturii. Totuși, nu a stat mult pe acest post și și-a dat demisia.

În guvernul Marghiloman, Garoflid a fost, din nou, ministru al agriculturii și domeniilor. Lipsit de tact, el a propus un proiect de lege prin care să se introducă munca obligatorie sau silnică în mediul rural [4, p. 231]. Realitatea din satele românești, în anul 1918 era cumplită, mai ales a celor aflate sub ocupație sau în zona frontului. Valurile de soldați ruși bolșevizați care amenințau cu distrugerea țării, numeroasele epidemii, frica de rechiziții, spaima că tot teritoriul țării va fi ocupat a făcut ca foarte puține ogoare să mai fie cultivate. Garoflid a considerat, după încheierea păcii de la București cu Puterile Centrale, că era nevoie de impunerea ordinii în agricultură. Ca urmare, l-a convins pe Marghiloman că singura soluție o reprezenta decretul prin care se introducea munca forțată. Această ideea a provocat atât de multă opoziție din partea societății civile, încât decretul nu a mai fost aplicat [5, p. 130]. Constantin Argetoianu, marele combinator al politicii românești interbelice, a avut în memoriile sale cuvinte foarte dure la adresa majorității politicienilor vremii. În cazul lui Constantin Garoflid, situația este diferită, pentru că Argetoianu are cuvinte de apreciere la adresa sa, chiar și atunci când nu era deloc de acord cu acțiunile acestuia.

În viziunea lui Argetoianu, decretul-lege din 1919 prin care s-a reglementat expropierea marilor proprietăți agricole, realizat de I.G. Duca, în calitatea lui de ministru al agriculturii, a avut marele păcat că a considerat reforma agrară ca una de importanță juridică și nu economică. Mai mult, Argetoianu considera că Duca a acționat în pripă, pentru a emite acest decret, din ură față de marii proprietari agricoli. A fost distrusă marea cultură exact atunci când țara avea nevoie de aceasta, pentru a putea exporta cât mai multe cereale. Noii proprietari de

Țărani din zona Prahova

pamânt nu au primit sprijin pentru procurarea de mijloace tehnice, cu care să poată lucra terenurile. Argetoianu era convins că prin această reformă, liberalii doreau să slăbească popularitatea generalului Averescu [4, p. 57].

În februarie 1920, Argetoianu a avut o discuție cu Vintilă Brătianu și I.G. Duca, referitoare la noul guvern condus de generalul Averescu. În timpul discuției, Argetoianu a afirmat că Averescu nu avea intenția de a ataca decretul-lege din 1919, prin care s-a realizat reforma agrară. În acest sens, se dorea constituirea unui minister special pentru reforma agrară, condus de Garoflid. Credea că acesta, adept al marilor exploatații agricole v-a modifica legea agrară, conform viziunii sale. Totuși, Garoflid era un om inteligent și integru și a înțeles că odată țăranul împroprietărit era foarte greu să faci orice altă modificare a reformei agrare. A reușit să ajusteze anumite prevederi, dar nu s-a atins de esența reformei [4, p. 111].

Averescu a fost de acord cu aducerea lui Garoflid în noul guvern și se pare că, de fapt, chiar îl simpatiza, pentru activitatea și viziunea pe care o avea, chiar dacă nu uitase modul în care acesta își dăduse demisia din guvernul său în 1918 [4, p. 116].

Desemnarea lui Garoflid la conducerea acestui minister a fost considerată unanim, ca o soluție excelentă. Era un „teoretician încăpățânat ca un catâr pe care nimic și nimeni nu-l putea întoarce" [4, p. 232]. Argetoianu era convins, după cum am văzut, că va realiza o reformă agrară după dorințele sale, numai că Garoflid a înțeles că lucrurile nu se mai pot schimba. În afară de aceasta, Garoflid era pe o poziție destul de delicată politic. Mare admirator al Germaniei, în 1918 a declarat-o public, că România trebuie să aibă o politică alături de aceasta. Prezența sa în guvernul Marghiloman a contat de asemenea. Ca urmare, în Parlament, el era foarte ușor de atacat, mai ales de către grupul condus de Virgil Potârcă. În ședințele Consiliului de Miniștri, Garoflid din nou a arătat că nu se mai poate schimba reforma agrară, iar poziția sa a fost accceptată de către Averescu, spre marea supărare a lui Argetoianu [4, p. 235]. Acesta considera că Garoflid și-a bătut joc de o mare răspundere și că, indirect, era vinovat de înglodarea în datorii a agricultorilor și că nu a fost sincer și hotărât alături de el [4, p. 233]. Trebuie spus că, de fapt, Garoflid nu a renunțat niciodată la ideile sale, dar, a fost un om realist și a înțeles că reforma agrară de după Primul Război Mondial a avut, în primul rând, un caracter social și nu unul economic. O nuanță pe care Argetoianu, cu toată experiența sa politică, nu a vrut să o înțeleagă și să o accepte.

În ciuda acestor opinii, relațiile lui Garoflid cu Argetoianu au rămas puternice, iar acest lucru s-a văzut în perioada următoare [4, p. 186]. În 1923 s-a petrecut ruptura între Argetoianu și Averescu. Singurii care s-au situat de partea lui Argetoianu au fost Garoflid, generalul Răşcanu și Văleanu [6, p. 28]. Garoflid a fost extrem de indignat de acuzele aduse unui om „a cărui cinste nu putea fi pusă la îndoială de nimeni" [4, p. 281]. Ruptura dintre Averescu și Argetoianu a avut efecte și la nivelul filialei din Buzău. Constantin Garoflid, deși era ales președinte al organizației buzoiene a preferat să plece și să lase conducerea acesteia generalului Constantin Coandă. A revenit la conducerea acesteia în 1926, până la 10 martie 1929, când pleacă definitiv și înființează Liga Agrară [7, p. 70]. S-a retras definitiv din politică în 1932, când era deputat de Buzău [3, p. 199].

Garoflid a fost implicat în numeroase organisme de conducere a agriculturii românești. În 1918 a fost desemnat membru al Consiliului Superior al Agriculturii, în 1927 – președinte al Uniunii Sindicatelor Agricole și Viticole [8], în 1928 – secretar al Camerelor Profesionale, în 1937 – membru în Consiliul Superior al Agriculturii și în Consiliul Superior Economic.

Constatin Garoflid, în calitatea sa de ministru al Agriculturii și Domeniilor în perioada 1926–1928, a avut o contribuție majoră la înființarea Institutului de Cercetări Agronomice al României. El a susținut elaborarea acestei legi și s-a luptat în Parlament pentru ca ea să fie aprobată. Expunerea de motive a avut loc în ziua de 9 aprilie 1927, în Camera Deputaților, de către Constantin Garoflid. Referitor la această lege el spunea că „Populația care sporește și nevoile crescânde ale fiscului impun dezlegarea problemei agrare într-un singur chip – prin sporirea producției, deci tehnica agricolă trebuie perfecționată și agricultura intensificată. Însă aceste posibilități nu pot fi realizate decât aplicând agriculturii noastre metodele și cuceririle științei. Desigur, datele științei generale și tehnicile din alte țări ne stau la dispoziție, dar valabilitatea lor pentru împrejurările noastre particulare este limitată". Vintilă Brătianu,

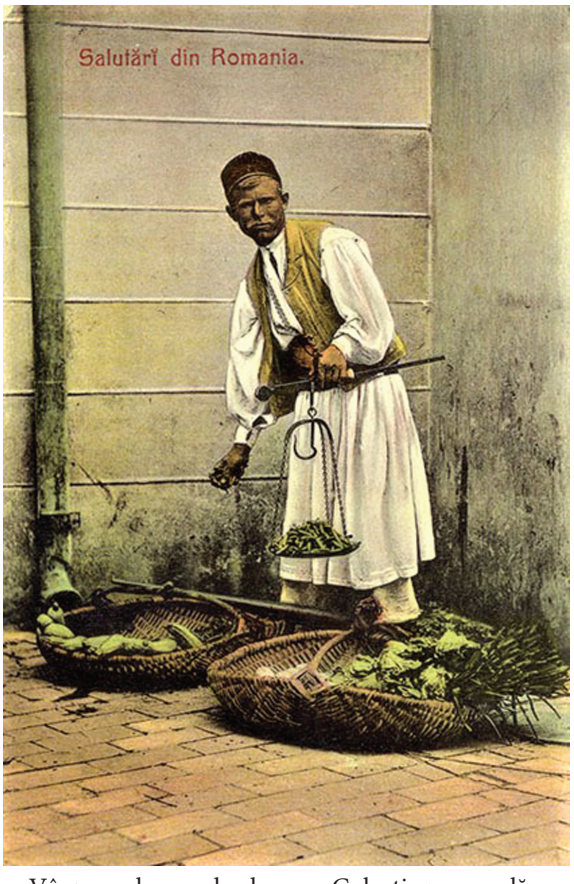

Vânzarea legumelor la oraș. Colecție personală

deși era dintr-un partid de opoziție a susținut cu ardoare această lege. În discursul său el a spus: „Cred că într-o țară agricolă ca a noastră este nevoie de un astfel de institut, care să facă legătura între știința teoretică și aplicarea ei practică, ceea ce este, după noi, țelul lui de căpetenie". Proiectul de lege a fost adoptat la 4 mai 1927 și astfel a apărut Institutul pentru Cercetări Agronomice al României. Conform legii nr. 32/1927, acest institut era format din cinci secțiuni și anume: Fitogenetică și Fitotehnie; Chimie, Microbiologie și Fizică Agricolă; Fitopatologie, Entomologie și Parazitologie; Creșterea Animalelor; Mașini, Îmbunătățiri Funciare și Construcții Rurale. Au fost înființate noi stațiuni agronomice, viticole, horticole, sericicole în toate regiunile țări, precum și stațiuni speciale pentru ameliorarea plantelor. Printre acestea au fost Stațiunile pentru Ameliorarea Plantelor de la Cluj, Câmpia Turzii, Iași, Târgu-Frumos, Cenad și Valul lui Traian, Stațiunea Bărăganul de la Mărculești, Stațiunea Chimico-Oenologică de la București, Stațiunea

Culesul viilor. Colecție personală

Fito-patologică a Basarabiei de la Chișinău, Centrul de Cercetări pentru Mașini Agricole. La 1 ianuarie 1928 a fost numit în fruntea acestui institut un mare savant și anume Gheorghe Ionescu-Șișești. În 1932, printr-o altă lege, prima secțiune a fost divizată în Secțiunea de Ameliorare a Plantelor și Controlul Semințelor și Secțiunea de Economie Rurală.

Constantin Garoflid a fost membru fondator al Academiei de Științe din România [9, p. 137], iar din ziua de 13 decembrie 1935 a devenit membru titular la secțiunea Biologie Aplicată, alături de profesorii universitari Marin Drăcea, C. Mihăilescu, Gheorghe K. Constantinescu, Aurel Crăifăleanu [9, p. 54]. Această secțiune a avut o activitate științifică intensă în anii 1935-1940. Într-un raport al activității Academiei de Științe (devenită din 1938, ca urmare a unui decret regal Institutul de Științe al României), din 1940, rezulta că cele mai multe conferințe științifice, 209 la număr, au fost organizate de către secțiunea Biologie Aplicată [9, p. 171]. Tradiția s-a păstrat și, în anii 1940–1941, au fost organizate alte 44 de conferințe. Indiscutabil, Constantin Garoflid a avut rolul său în organizarea acestora.

În 1938, Uniunea Sindicatelor Agricole și Viticole, redenumită Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole, al cărei președinte era Constantin Garoflid, a propus transformarea Societății Naționale de Agricultură în Academia Agricolă. Abia la 22 mai 1941, Adunarea Generală a Societății Naționale de Agricultură, la inițiativa lui Constantin Garoflid și cu sprijinul lui I. Schitiu, care era atunci ministrul Agriculturii și Domeniilor, a decis înființarea Academiei de Agricultură a României. Decretul-lege nr. 229, din 13 august 1941, a consfințit înființarea acesteia, cu scopul de a „contribui la progresul cercetărilor științifice în domeniul agriculturii, în sensul ei cel mai larg, și de a dezvolta în țara noastră cercetările în această direcție prin coordonarea și cooperarea activității științifice românești și adunarea documentării necesare pentru folosința agriculturii practice de pe tot cuprinsul țării.” Prin Decretul-lege nr. 500, din 1942, au fost desemnați 47 de membrii titulari ai acestui for științific. Alături de Grigore Antipa, Traian Săvulescu sau Gheorghe Ionescu-Șișești, îl regăsim și pe Constantin Garoflid. La 10 iulie 1942, adunarea de constituire a Academiei de Agricultură l-a ales ca președinte pe Constantin Garoflid, ca vicepreședinți pe Gheorghe Ionescu-Șișești, Alexandru Ciucă și Aurelian Pană, iar ca secretar general – pe Nicolae Săulescu. Din păcate, la scurt timp după ce a

fost ales în fruntea Academiei de Agricultură, Constantin Garoflid a părăsit această lume.

Garoflid și *Enciclopedia României*

În 1938 a apărut *Enciclopedia României*, o operă de mare importanță pentru cultura acestei țări. În volumul I se regăsesc două contribuții referitoare la țărănime și problemele ei și anume *Organizarea socială a țărănimii* de către Henri Stahl și *Regimul agrar în România* de către Constantin Garoflid [10].

În acest articol, Garoflid face o prezentare a problemei agrare, începând din secolul al XIX-lea de pe aceleași poziții, ale adeptului marilor exploatații agricole, dar nu și al marii proprietăți funciare [11, p. 577]. El considera că reforma agrară a lui Cuza nu s-a făcut prin înțelegere politică, ci prin impunere admnistrativă. Principalul obiectiv al legii a fost desființarea muncii silite, dar, pentru că populația era rară, forța de muncă nu era ușor de găsit. Rezultatul a fost că țăranii împroprietăriți au preferat să lucreze doar pământul primit, nefiind interesați să lucreze și pe moșiile boierești [11, p. 578]. Pentru a schimba această situație, în 1886 și 1872, au fost adoptate legi ale învoirilor agricole, prin care s-a introdus din nou o muncă silită pentru țărani, mult mai împovărătoare decât claca. Rezultatul a fost că țăranul a devenit un adevărat rob și sărăcia a devenit cruntă în multe sate. Clasa politică era conștientă că aceste legi nu aduc rezultatele dorite și, în 1882, a fost adoptată o altă lege, care a încercat să mai ușureze viața țăranilor. Învoielile agricole se stabileau pe o perioadă de doi ani, iar țăranul avea două zile pe săptămână, pentru a-și lucra propriul pământ.

În 1893, a fost adoptată o nouă lege a învoielilor agricole, care permitea realizarea de învoieli, după dreptul comun. De data aceasta, situația era diferită. Creșterea demografică, mai ales în mediul rural, a făcut ca să apară un excedent de forță de muncă. Nici această lege nu a rezolvat problema agrară. Loturile de pământ date țăranilor erau mici, de maxim 5 hectare și nu permiteau decât o agricultură de subzistență. Felul în care au fost împroprietăriți țăranii a fost deficitar și nu a ținut cont de multe realități

Cioban la începutul secolului XX.
Colecție personală

din satul românesc. Pentru că aceste loturi erau și divizibile, în timp ele au ajuns să se reducă. Dar și aici apăreau tot felul de opreliști cu efecte negative pe termen lung. Nu aveau voie să cumpere pământ decât țăranii care nu aveau deloc sau sub 5 hectare. De aceea, țăranul a fost nevoit să accepte învoielile agricole. Toate aceste legi au împiedicat apariția unei burghezii rurale, iar țăranii harnici au fost defavorizați. De aceea, nu este deloc întâmplător că în fruntea răscoalei din 1907 au fost tocmai țăranii fruntași, cei mai nedreptățiți de legile agrare [11, p. 579].

După această răscoală, clasa politică a fost nevoită să adopte o serie de măsuri, care au dus la intervenționismul statului în contractele agricole. A apărut Consiliul Superior al Agriculturii, inspectori agricoli și comisii județene, care stabileau pentru fiecare comună maximum de arendă, maximum de dijmă și minimum de salariu. O altă lege a fost acea împotriva trusturilor arendășești, care acaparaseră mii de hectare și care impuneau un veritabil monopol pe zone mari din țară. A fost înființată Casa Rurală, care cumpăra moșiile scoase la vânzare și apoi le distribuia țăranilor, în loturi de 5 hectare. Deși rezultatele au

fost favorabile, erau prea puține față de nevoile țăranului. În 1912, Parlamentul a adoptat legea privind moșiile de mână moartă, adică a celor care nu mai aveau moștenitori. Acestea intrau în proprietatea statului și erau apoi vândute țăranilor, în loturi de 5 hectare, indivizibile sau în loturi de 15-20 hectare, divizibile în loturi de 5 hectare. Țăranii care doreau să cumpere trebuiau să plătească un acont de 15%.

În 1913, Ionel Brătianu a cerut, într-o scrisoare faimoasă, lărgirea dreptului de vot și expropierea parțială a marilor proprietăți agricole. Abia în 1917, Parlamentul aflat la Iași a luat în dezbatere aceste propuneri. Eșecul campaniei din 1916 și teama de influența bolșevismului rusesc a făcut ca Parlamentul să adopte o decizie radicală și anume expropierea a două milioane de hectare de teren agricol, din moșiile care aveau peste 100 de hectare, expropierea în întregime a terenurilor cultivabile ale Domeniilor Coroanei, Casei Rurale, a persoanelor străine etc. Plecarea de la putere a liberalilor a făcut ca acestă reformă să nu fie aplicată atunci [11, p. 580].

În 1918, guvernul Marghiloman a venit cu propria viziune. Constantin Garoflid era cel care conducea Ministerul Agriculturii și Domeniilor și el a propus legea arendării obligatorii și a vânzării voluntare a unei părți din pământul marii proprietăți. Pentru Garoflid, arendarea obligatorie era un prim pas către realizarea unei noi reforme agrare. Legea a fost aspru criticată de toate partidele politice și ca urmare nu a mai fost aplicată [11, p. 581].

Reforma agrară și-a reluat cursul în toamna anului 1918. La 15 decembrie 1918 a fost publicat decretul pentru expropierea marilor proprietăți, după un principiu matematic. Ca urmare, aproape 600.000 de hectare au rămas nelucrate ani buni, din cauza lipsei forței de muncă. Acest decret a avut și alte deficiențe, astfel că doar 1,5 milioane de hectare din marea proprietate au fost expropriate [12, p. 52].

Guvernul Averescu a avut ca prioritate, în anul 1920, continuarea reformei agrare. Constantin Garoflid, revenit pe scaunul ministerial a încercat să găsească soluții, atât pentru exproprierea a încă 500.000 de hectare, dar și pentru păstrarea unor mari moșii, care erau viabile economic. Problema cea mai serioasă era aceea că nu se puteau găsi metode, în situația existentă atunci, pentru trecerea la o agricultură extensivă. De aceea, Garoflid a renunțat la principiul matematic pentru criterii economice, specifice pentru fiecare regiune istorică a țării. Această lege permitea schimbul de proprietăți agricole între provinciile istorice. A fost permisă cumpărarea de terenuri agricole, de maxim 25 de hectare la munte și 100 de hectare la câmp. O prevedere care avantajă țăranii cu spirit intreprinzător, dar care a fost modificată prin legile din 1925 și 1929, care micșorau aceste suprafețe la maxim 15 hectare, indiferent de relief. Garoflid dorea ca această lege să ajute la formarea țărănimii mijlocii, care, în 1920 nu însemna decât 16% din totalul țăranilor, comparativ cu minim 30% în statele dezvoltate [12, p. 53]. Din păcate, soluțiile lui Garoflid, care urmăreau consolidarea micii proprietăți și dezvoltarea celei mijlocii nu au fost acceptate. O altă noutate era apariția în lege a „bunurilor de familie", care însemnau casa, grădina și terenul alăturat, până la 1 hectar, care nu puteau fi ipotecate sau vândute silit. În paralel, a fost aprobată și o nouă lege a islazului comunal, care intenționa constiuirea de islazuri comunale, pășuni de rezervă, islazuri alpine și de baltă. Din păcate, această lege, care permitea despăduriri pentru constituirea de islazuri comunale a dus la numeroase abuzuri, mai ales în zona de munte, unde mii de hectare de pădure au fost tăiate [11, p. 583].

În anul 1921 au fost adoptate și legile care vizau împroprietărirea în noile provincii ale țării sau repararea unor disfuncționalități apărute în timpul aplicării reformei. Pentru a evita un comerț extern păgubos, în 1922, au fost impuse taxe de export, prohibitive pentru grâu și celelate cereale, de aproximativ 30%. Rezultatul a fost o sărăcire cruntă a țărănimii și acumularea de mari datorii. Abia în 1927, guvernul a eliminat aceste taxe de export, dar era prea târziu. Marea Criză Economică a amplificat foarte mult sărăcia în mediul rural. A fost nevoie ca, în 1932, să fie adoptată legea conversiunii datoriei agricole, prin care datoriile țăranilor, care aveau în

Constantin Garoflid

proprietate sub 10 hectare au fost reduse la jumătate. Aceste datorii însumau 37 de miliarde de lei, iar statul a preluat asupra sa datorii de 13,5 miliarde lei.

Constantin Garoflid constata, în 1938, că legile reformei agrare din 1920–1921, cu toate imperfecțiunile avute, au dus și la creșterea prosperității în rândul țărănimii. Au fost ridicate case mari și spațioase în multe dintre satele românești, populația a crescut, comerțul în mediul rural era pe un trend ascendent [13]. Cu toate acestea, problema rurală rămânea dificilă. Țăranul înlocuise, la munca câmpului, boul de jug cu calul, care nu avea productivitatea primului. Arăturile erau mai puțin adânci, producția redusă, calitatea recoltelor era slabă, iar prețul de vânzare – unul mic. Proprietatea mică se îndrepta spre pulverizare, iar mulți țărani nu manifestau interes pentru metode moderne de producție sau nu aveau resursele materiale pentru a cumpăra utilaje noi, performante. Legile agrare nu erau suficiente, era nevoie și de o administrație agricolă care să ajute țăranul în munca sa, era nevoie de drumuri moderne și de dezvoltarea schimburilor comerciale externe. Creșterea demografică importantă din mediul rural era o altă provocare. Apariția acestui adevărat proletariat trebuia folosită în exploatațiile agricole, dar mai ales în industrie. În viziunea lui Garoflid, dezvoltarea industriei era o necesitate de stat, pentru a prelua forța de muncă excendentară din mediul rural, iar viitorul agriculturii era doar alături de industrie [11, p. 585].

Constantin Garoflid a rămas în memoria urmașilor ca „un excelent cunoscător al agriculturii românești", „împătimit iubitor al pământului românesc", „principalul autor al Legilor Reformei Agrare din 1921". De asemenea, a militat pentru dezvoltarea exploatațiilor agricole, pe mari suprafețe, introducerea cadastrului, mecanizarea lucrărilor agricole, pentru constituirea unui corp agronomic de stat, care să faciliteze introducerea progresului tehnic în agricultură. Putem spune, fără a greși, că el a fost nu doar un om politic, dar mai ales un om de știință.

Note și referințe bibliografice:

1. Niculescu, Valeriu. *Contribuții la monografia economică a județului Buzău*. Buzău: Editgraph, 2008, p. 344.

2. Nicoară, Marius-Adrian. *Constantin Al. Garoflid, vizionarul agriculturii românești*. În: Nicoară, Marius-Adrian; Vasilescu, Alfred; Mihalcea, Marius Daniel, „Buzoieni la Centenarul Marii Uniri-Anul 2018". Buzău: Alpha MDN, 2019, p. 598.

3. Nicolescu, Valeriu; Avram, Valeriu; Nicoară, Marius-Adrian. *Personalități buzoiene 1918–2018. 500 pentru România.* Buzău: Alpha MDN, 2018, p. 607.

4. Argetoianu, Constantin. *Memorii,* Vol. VI. București: Machiavelli, 1996, p. 336.

5. Argetoianu, Constantin. *Memorii,* Vol. V. București: Machiavelli, 1995, p. 333.

6. Argetoianu, Constantin. *Memorii,* Vol. VII. București: Machiavelli, 1996, p. 327.

7. Frîncu, Viorel. *Consemnări publicistice. Articole. Comunicări. Studii*. Buzău: Editgraph, 2012, p. 206.

8. Instituție înființată în anul 1893 și avea ca scop dezvoltarea agriculturii și industriei alimentare. La început a depins de Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, de la care primea o subvenție anuală. În frunte avea un președinte ajutat de un comitet și un consiliu de administrație format din șase membri. A fost desființată în 1947.

9. Scurtu, Ioan, Lungu; Corneliu, Mihai. *Istoria Academiei de Științe din România (1935–1948)*, Vol. I. București: Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2013, p. 288.

10. Juravle, Alina. *Henri H. Stahl, Constantin Garoflid și „chestiunea rurală" în preajma anului 1938.* În: „Transilvania", nr. 10/11, 2014.

11. Garoflid, Constantin. *Regimul Agrar în România*. În: „Enciclopedia României", Vol. I, p. 1052.

12. Avram, Valeriu. *Înființarea Partidului Țărănesc și evoluția sa politică până în anul 1926*. București: Scrib, 2014, p. 98.

13. Garoflid, Constantin. *Însemnătatea proprietății mari și mijlocii – rolul ei în economia țării*. În: „Universul", an 55, nr. 91, 2 aprilie 1938.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.07
CZU: 94(498)(092)"19":327(498)(091)
Orcid ID: 0000-0002-7193-2353

CONSTANTIN C. ARION – VICEPREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI ȘI MINISTRUL DE EXTERNE ÎN GUVERNUL MARGHILOMAN

Marius-Adrian NICOARĂ

Dr. în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru al consiliului de cercetare științifică al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare, Directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie al acestuia. Până în prezent, în domeniul științific este: autorul a șase volume, un al șaptelea fiind în pregătire; coautor la 27 volume; coordonatorul a 23 volume; consultant pentru 5 volume și un film documentar; îngrijitorul a 3 lucrări anastatice (7 volume); realizator a 7 podcasturi radiofonice și 7 filme documentare; cercetare și documentare pentru 14 expoziții istorice exterioare și autor a peste 280 de articole de specialitate sau de popularizare a istoriei, tradițiilor și patrimoniului.

Constantin C. Arion – Vicepreședintele Consiliului de Miniștri și Ministrul de Externe în Guvernul Marghiloman

Rezumat. Biografia vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, ministrului de externe în Guvernul Marghiloman – Constantin C. Arion, ne prezintă un demnitar ce provine dintr-o familie ce timp de șase generații a deținut funcții politice. Onorabilitatea Arionilor este probată prin faptele de o mare importanță politică și istorică realizate de reprezentanții acestei familii, fiind generali, magistrați, miniștri, prim-președinți. Constantin C. Arion a fost prim-președinte al Curții de Apel București, începându-și cariera ca excelent profesor, apoi membru de onoare și unul dintre fondatorii Ateneului Român, a prezidat „Revista critică de drept, legislație și jurisprudență" și a fost ales membru al Academiei Române. Influența acestuia este consemnată în diferite corespondențe, ce remarcă impactul pe care îl avea C.C. Arion asupra carierei diferitor demnitari și cărturari. Alături de P. Carp și Al. Marghiloman, apoi alături de T. Maiorescu, a detreminat cursul unor mari evenimente ce au crescut statutul internațional al României. În jurul lui C.C. Arion se proiectau multe combinații politice, care au determinat formarea unei game contradictorii de opinii asupra personalității sale.

Cuvinte-cheie: Constantin C. Arion, Alexandru Marghiloman, Buzău, România, parlamentari români.

Constantin C. Arion – Vice-President of the Council of Ministers and Minister of Foreign Affairs in the Marghiloman Government

Abstract. The biography of the vice-president of the Council of Ministers, the Minister of Foreign Affairs in the Marghiloman Government – Constantin C. Arion, presents us with a dignitary who comes from a family that has held political positions for six generations. The honor of the Arions is proven by the deeds of great political and historical importance achieved by the representatives of this family, being generals, magistrates, ministers, prime-presidents. Constantin C. Arion was the first president of the Bucharest Court of Appeal, starting his career as an excellent professor, then an honorary member and one of the founders of the Romanian Athenaeum, he presided over the "Critical Review of Law, Legislation and Jurisprudence" and was elected member of the Romanian Academy. His influence is recorded in various correspondences, which note the impact that C.C. Arion had on the careers of various dignitaries and scholars. Along with P. Carp and Al. Marghiloman, then together with T. Maiorescu, determined the course of major events that increased Romania's international status. Many political combinations were projected around C. C. Arion, which determined the formation of a contradictory range of opinions on his personality.

Keywords: Constantin C. Arion, Alexandru Marghiloman, Buzau, Romania, Romanian parliamentarians.

Istoricul Dinu Arion, (fiul lui Constantin C. Arion) susținea că numele Arion este de origine celtică sau probabil dacică, *arior*, el fiind existent și azi nu numai în România, dar și în unele localități din Franța de nord, spre exemplu la Paris; practica pe la 1935 un medic publicist cu acest nume. De asemenea, în Spania este atestată familia ducală d'Arion. Potrivit unei legende grecești, Arion a fost un poet din secolul al VII î. Hr., aruncat în mare de pirați pe când se întorcea din Sicilia. A scăpat însă cu viață datorită cântecelor sale și a fost dus la țărm pe spinarea unui delfin. Există o stea cu acest nume, o varietate de melci și, mai nou, numele este brand-ul unui tractor.

Șase generații de demnitari sunt cunoscuți din această familie buzoiană, până la Constantin C. Arion: șetrari, [1] cluceri, [2] ispravnici, [3] vistiernici, [4] medelniceri, [5] pomojnici, [6] slugeri, [7] serdari, [8] prefecți, generali, deputați, senatori, miniștri. Între cei 138 de Arioni identificați (81 bărbați, 57 femei), găsim 29 de oameni politici, 16 militari, 7 ingineri-arhitecți, 6 avocați, 5 diplomați [9]. De-a lungul secolelor s-au înrudit cu numeroase familii cunoscute ale neamului românesc.

Familia este menționată în documente de la mijlocul secolului al XVII-lea, negustorul brăilean Badea Obredi, fiind ctitor la 1650 al Bisericii „Negustori" sau a „Grecilor" din Buzău. El era frate cu Iane neguțătorul, considerat începătorul familiei Arion [10, p. 45]. Pe fiul lui Iane l-a chemat Arion (1638–1718), de la el provenind și numele familiei, ce are în ramura paternă șase generații cunoscute. Arion a avut un fiu, Dediul Arion, menționat într-un document din 26 august 1722, referitor la moșia Iasul din județul Brăila, când donează o parte Episcopiei Buzăului. În același document este trecut și Nicolae Arion, decedat în anul 1726. Un Mihalache Arion, serdar, a fost o vreme subocârmuitor al Plaiului Pârscov.

Onorabilitatea Arionilor din această ramură e deplină în faptele și ținuta lui Eracle (1838–1903), distins general al armatei române. A urmat școala de Artilerie din Franța și a luat parte, în 1862, la construirea Arsenalului armatei. A fost numit negociator la preliminariile de pace din 1877–1878 de la Kazanlîc și San Stefano, fără a-și putea îndeplini misiunea din cauza refuzului rușilor, erijați în unici parteneri ai turcilot la aceste tratative. Nici la trasarea frontierei dobrogene, unde fusese numit alături de Mihai Ferechide și colonelul Ștefan Fălcoianu, n-a fost mai norocos, întâmpinând aceeași ostilitate din partea rușilor, mari apărători, în acest caz, ai bulgarilor [11, p. 163-164]. Peste trei ani făcea parte din corpul nostru diplomatic acreditat la Moscova și participa la ceremoniile de încoronare a țarului Alexandru al II-lea. Ajuns, în 1897 general de divizie, a făcut parte din Consiliul superior al armatei și, în anii 1895–1898 și 1901, a fost comandantul cetății București. Generalul Eracle Arion a fost înmormântat la cimitirul Bellu din București și reînhumat apoi la Fierbinți, pe moșia familiei [11, p. 164].

Apropiindu-ne în timp, Anton I. Arion (1824–1894) [12, p. 161], scria, în 1878, în broșura *O datorie de conștiință către patria și familia mea*, că moștenise „sentimentele cele mai frumoase privind patria, familia, moralitatea, datoria, dreptatea". Anton a avut doi frați: Constantin, magistrat, tatăl politicianului Constantin C. Arion și Vasile I. Arion (1841–1888), fost prefect de Vlașca, director al Casei de Economii și Consemnațiuni/CEC-ului. Anton I. Arion a fost ministru de Justiție (17 august 1867 – 29 aprilie 1868; 1 mai–15 noiembrie 1868) și de Interne (ad-interim, 12 august – 1 noiembrie 1868 și ministru, 2–15 noiembrie 1868) [13, p. 42-44]. A fost deputat al orașului Ploiești (ales în aprilie 1866), deputat în Colegiul II Prahova (decembrie 1867; iunie 1899) și în Colegiul III Prahova (mai 1870; noiembrie 1895).

Magistratul Constantin I. Arion (1826–1883) a fost căsătorit cu Sevasta (Sevastița), fiica clucerului Scarlat Urlățeanu, cu care a avut șapte copii, cinci băieți: Constantin, Paul, Virgil, Scarlat, Ion și două fete: Maria (Lina) și Frosa. În anul 1849, la Școala particulară condusă de Dimitrie Paulian, împreună cu cei doi fii ai serdarului Sărățeanu, învățau și cei doi ai lui Constantin Arion (gramatica română, aritmetica,

Constantin C. Arion

catehism, istoria sacră, caligrafia și principiile limbii franceze) [14, f. 230].

Constantin C. Arion (18 ianuarie 1855 – 27 iunie 1923), fiul lui Constantin Arion, fost prim-președinte al Curții de Apel București, a făcut parte din ramura buzoiană a familiei Arion [15, p. 100-113].

Dintre rudele sale, fratele lui C.C., Virgil Arion, germanofil fervent apropiat de P.P. Carp, era născut în anul 1861, la București, licențiat în drept la Munchen, respectiv – litere și filozofie la Paris și București, a fost director al Băncii Naționale, deputat conservator, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (1890–1895), profesor suplinitor (1909) și titular (1912) de sociologie și filozofia dreptului la Facultatea de Drept a Univerisității din Iași, vicepreședinte din 1910 al Ligii pentru unitatea culturală a românilor, editor al revistelor *Românismul,* sau *Moldova,* făcea impresii contradictorii: a unui „fermecător" după cum îl descrie Nicolae Iorga sau „face orice pentru bani" [16, p. 171-175]. Anticipăm, acest lucru îl știau și Marghiloman și Horstmann, în momentul în care Virgil Arion era considerat omul care „crea toate greutățile Guvernului Marghiloman prin istoriile lui", iar Horstmann propunea „să i se dea o situațiune" [17, p. 519].

Alt frate al lui C.C., Paul C. Arion, născut în anul 1860, căsătorit cu Maria Gherman, fiica unui cunoscut farmacist buzoian, a fost subdirector general la Regia Monopolurilor Statului [18, p. 166].

Celălalt frate a lui C.C., Scarlat C. Arion, născut în anul 1868, a fost avocat, proprietar în județele Buzău și Vlașca. A avut un fiu, Vasile, căruia, în anul 1924, i se expropriază moșia Niculeasca sau Udați-Mînzu, cu suprafața de 400 ha [19, f. 220].

În sfârșit, Ion C. Arion, căsătorit cu Constanța D. Apostolescu, a fost prefect al județului Buzău, în perioada 26 ianuarie 1872 – 4 februarie 1873. A avut un fiu, Constantin, care a fost militar și a avansat până la gradul de căpitan. Un alt fiu, Ion I. Arion, a fost prefect al județelor Râmnicu Sărat (4 iunie 1866 – 23 mai 1868; 22 februarie – 30 decembrie 1871), Prahova (9 mai 1869 – 15 ianuarie 1870) și Ialomița (18 decembrie 1891 – 13 mai 1892).

Constantin C. Arion, în 1878, și-a luat doctoratul la Paris cu teza *De la puissance paternelle à Rome, en France et en Roumanie, (Despre puterea paternă a Romei în Franța și România),* după care s-a întors în țară ca procuror și jude-

Constantin C. Arion

cător la Tribunalul Ilfov, apoi a intrat ca avocat(1881) [20, p. 51-52] în biroul bucureștean.

Constantin C. Arion s-a căsătorit cu Maria Tătăranu, originară din județul Râmnicu Sărat. Familia sa a avut moșii în aproape toate zonele Buzăului, iar C.C. Arion, a fost proprietar al moșiei Tomșani – Găgeni – Vintileanca. Așa cum precizam, au avut un fiu, Dinu Arion (1883–1966) [21] cunoscut istoric și profesor universitar.

Constantin C. Arion a avut o exemplară carieră didactică, începută ca profesor suplinitor

Constantin C. Arion și soția sa Maria

la catedra de Drept Comercial a Universității București (1883–1886), din 1908 – profesor (definitiv din 1913). A fost un foarte bun profesor și orator. A fost membru de onoare (21 mai 1913), și unul dintre fondatorii (și membru al Secțiunii social-filosofice) Ateneului Român. A prezidat *Revista critică de drept, legislație și jurisprudență* [22, p. 184]. La 21 mai 1912 a fost ales membru al Academiei Române.

Din câteva scrisori păstrate la Biblioteca Academiei se vede că C.C. Arion era un om ce susținea persoanele în care avea încredere, ceea ce azi s-ar spune, nu tocmai academic – un om care punea pile. Așa îl recomandă lui A.C. Cuza, în 1905, pe Paul Negulescu pentru catedra de Istoria Dreptului la Universitatea din București: „Îl cred îndestul de preparat, îl știu muncitor și cu talent".

Iar în anul următor, aceluiași, pe I. Peretz: „Mi-este văr și țin foarte mult la dânsul. Evident, acesta nu este un titlu. Fac abstracție de afecțiunea mea pentru el și-ți vorbesc de un om care practică Dreptul de un sfert de veac și-l poate pricepe. Lucrările lui Peretz sunt originale, ele dau mari speranțe de viitor, dar trebuie încurajat. Altmintrelea speranțele se vor ofili de la sine (...). Citește, te rog, scrisorile adresate lui Peretz de Colin de la Facultatea de Drept din Paris, de ilustrul Bogisic și de Wolkow, corespondenți ai Institutului [Franței n.a.]. Vei vedea că acești maeștri apreciază mult pe I. Peretz".

La 5 ianuarie 1918, când s-a redeschis oficial Academia de Înalte Studii Comerciale (actuala A.S.E.), ceremonia organizându-se la începutul lunii februarie, profesorul C.C. Arion, fost ministru al instrucțiunii publice, în plenul întrunirii rostește:

„În împrejurările prin care trecem, deschiderea unei școli de studii înalte are o deosebită însemnătate.

Războiul a întrerupt școala (...). A reîncepe o viață științifică este o operă de un interes capital pentru tineret, pentru profesori, pentru noi toți (...). Războiul de azi este, negreșit, o cotitură decisivă a istoriei moderne, din care vor

În centru Constantin C. Arion (în mijloc), în redacția unei reviste, desen de Ion Theodorescu-Sion.

ieşi directive noi şi pentru gândirea omenească şi pentru politica poporului (...).

Să înveţi, să-ţi deschizi mintea tuturor ideilor, să ai la şcoală acea curiozitate de care vorbeşte Platon, «căci ea face minuni, căci ea transformă şi ea creează!».

La ce bun îşi ziceau cei mai mulţi dintre tineri? Nu se fac astfel milioanele!

Milionarii în cinstea cărora se închinau atâtea capete, milionarii care deţineau puterea politică şi socială nu prea cunoscuseră curiozitatea creatoare a divinului Platon.

Pentru cei mai mulţi studenţi, şcolile înalte nu erau destinate decât să le dea o diplomă, adică cheia care le deschide uşa unei cariere – se pornea apoi vânătoarea pentru găsirea unui protector bun şi nu mai rămânea tineretului decât să se dezbrace de orice scrupul şi viitorul îi era asigurat (...). Da, s-a asigurat viitorul clienţilor şi s-a pierdut viitorul ţării!". [23, p. 18]

Ca politician, a fost doisprezece ani membru al Partidului Naţional Liberal, deputat al acestuia (din 1884) şi ulterior al Partidului Conservator, (senator Colegiul I) în 1902–1903. Participă la acţiunile organizate de *Opoziţia Unită* împotriva guvernului I.C. Brătianu; intră apoi în Partidul Constituţional (Junimist) în 1907, şi în Partidul Conservator [24] (după 1918, Partidul Conservator-Progresist), fiind unul dintre liderii marcanţi ai acestei formaţiuni politice.

Ca şi alţi oameni politici conservatori, era o persoană cu o situaţie materială prosperă. Bogăţia lui, ca şi a altora, îi permitea să se lanseze în viaţa politică românească pentru a-şi pune în valoare principii, programe şi măsuri, menite să permită progresul ţării în domenii diverse. Ca şi Marghiloman, Arion a urmat un important imperativ de natură politică exprimat emblematic de Titu Maiorescu, actual şi în vremurile de astăzi: „şi fiindcă a da înapoi e cu neputinţă, nouă nu ne rămâne pentru existenţa noastră naţională altă alternativă decât a cere claselor noastre culte atâta conştiinţă câtă trebuie şi atâta *ştiinţă* câtă o pot avea".

Ca parlamentar, îşi exprima convingerea că, în România, politică trebuie să facă persoanele bogate, întrucât numai o stare materială confortabilă permite omului politic să-şi apere convingerile, în caz contrar existând riscul vulnerabilităţii sale morale. El afirma că: „În România nu trebuie să facă politică decât oamenii care au un venit de la 40.000 lei în sus".

În 1881, liderul junimist Petre P. Carp a lansat şi primul program politic al Junimii, intitulat *Era nouă,* iar Constantin C. Arion a devenit constant membru al echipelor sale de guvernare. Petre P. Carp exprima o doctrină în care se aveau în vedere interesele materiale ale ţăranilor şi meseriaşilor, care să asigure respectarea cultului proprietăţii, independenţa acestor oameni, care au datoria să se gospodărească şi să se administreze singuri. Aceasta politică, arăta Petre P. Carp, este menită să asigure ridicarea claselor de jos, a proprietăţii lor, garantându-le neatârnarea materială.

La alegerea lui Carp în colegiul Buzău, în ianuarie 1906, Marghiloman şi C.C. Arion s-au implicat direct, mai ales că acum ştim modul în care se desfăşurau alegerile la Buzău: cu o zi înainte de vot, doi agenţi electorali conservatori au fost arestaţi, însă au fost eliberaţi a doua zi, respectiv după alegeri, fiind cunoscut că fuseseră prezenţi la Buzău şi doi bătăuşi electorali ai opoziţiei, sosiţi din Teleorman [25, p. 49].

Răscoala ţărănească din 1907 a demonstrat necesitatea efectuării unor reforme pe scena politică şi socială din România. Acesta este motivul pentru care conservatorii au acceptat, în 1913, o serie de reforme, cum ar fi votul universal, promovat de liberali.

C.C. Arion a fost: Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901 [26]; 29 decembrie 1910 – 27 martie 1912) [27]; Ministru de Interne şi ad-interim la Culte şi Instrucţiune Publică (28 martie – 14 octombrie 1912) [28], Ministrul Agriculturii şi Domeniilor (5 aprilie – 31 decembrie 1913) [29], Ministru al Afacerilor Străine (5 martie – 23 octombrie 1918) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (9 aprilie – 24 octombrie 1918) [30].

Între 7 iulie 1900 – 13 februarie 1901, P.P. Carp a fost însărcinat să conducă un guvern de coaliţie, pe fondul căruia s-a produs iarăşi o apropiere treptată a celor două grupări de

ideologie conservatoare. După multe colaborări parlamentare și ministeriale, pe 3 aprilie 1907, are loc unificarea conservatoare, junimiștii fiind absorbiți de Partidul Conservator, iar pe 21 aprilie Petre P. Carp este ales președintele partidului unificat.

În 1900, ca ministru, C.C. Arion a dat aprobarea, printre altele, pentru tipărirea colecției lui Nicolae Iorga *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Se apreciază că în acest ministeriat, C.C. Arion a „arătat o mare disponibilitate pentru a ajuta în dreapta și în stânga".

În perioada 29 decembrie 1910 – 27 martie 1912, P.P. Carp a fost desemnat pentru a doua oară președinte al Consiliului de miniștri. Redevenit Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în Guvernul Petre P. Carp – 2 (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), Constantin C. Arion a urmat lui Spiru Haret. De altfel, la 1900, Arion discuta în fața camerei despre necesitatea unei legi prin care să se reglementeze chestiunea tuturor comunităților, de orice naționalitate ar fi. Mai mulți liberali s-au arătat dezamăgiți, pentru că Arion dorea să dea o lege prin care să se recunoască calitatea juridică a comunităților evreiești. Arion va declara că idealul său nu era acela de a recunoște personalitatea juridică a comunităților evreiești, ci doar să regleze chestiunea, ca și scăderea taxelor în învățământul secundar și superior, creșterea salariilor profesorilor [31]. Tot C.C. Arion a aprobat ca albanezii din București să-și oficieze slujba în limba maternă la biserica de lângă Facultatea de Arhitectură.

Vreme îndelungată, colaborator al lui Alexandru Marghiloman, C.C. Arion este prezent în *Notele politice* (1897–1924) ale acestuia. În 1912, pe când era încă junimist, îi declara ritos viitorului său președinte de Consiliu că: „Nimic nu-l va despărți de Carp, (n.a. pe C.C. Arion) dacă însă l-ar retrage Carp spre a da locul lui Filipescu, el își rezervă libertatea de acțiune, se va retrage mai bine din politică". P.P. Carp a predat însă conducerea guvernului și a partidului, pe 14 mai 1913, lui Titu Maiorescu.

La 6 octombrie 1911, în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, C.C. Arion a fost prezent la ceremonia de punere a pietrei fundamentale a clădirii internatului „Ion Marghiloman", pentru elevii Liceului „Alexandru Hasdeu" din Buzău, alături de Ion I. Arion, prefect al județului, și alte oficialități precum primarul Nae Stănescu, sau arhitectul Carol Kertch.

Cel de-al doilea Guvern, condus de Titu Maiorescu (14 octombrie 1912 – 11 decembrie 1913), în care Alexandru Marghiloman a deținut portofoliul finanțelor, iar C.C. Arion – pe cel al agriculturii și domeniilor, a fost unul dintre primele executive de succes ale țării, prin creșterea

Buzău, 6 octombrie 1911, C.C. Arion a fost prezent alături de Alexandru Marghiloman
la ceremonia de punere a pietrei fundamentale a clădirii internatului „Ion Marghiloman",
pentru elevii Liceului „Alexandru Hasdeu", imobil ce astăzi este sediul Liceului de Arte „Margareta Sterian".

statutului internațional al României după cel de-Al Doilea Război Balcanic, ca efect al puterii armate și diplomației tânărului stat român.

Conferința și Tratatul de pace încheiat la București, în data de 10 august 1913, sunt și astăzi imaginea cea mai elocventă a valorificării imediate a puterii statului român, fundament al politicii internaționale, ce a așezat România în prim-planul actorilor geopolitici și geostrategici din centrul și sud-estul Europei.

Izbânda a dat moral României în acțiunile viitoare și a creat ascendentul necesar armatei pentru acțiunile ce urmau să vină și care nu s-au lăsat mult așteptate – Războiul de Întregire Națională (1916–1919).

Conservator militant, Constantin C. Arion era furios pe Ionel Brătianu, care, în vara lui 1914, la izbucnirea războiului, nu se grăbea să tragă țara într-o tabără sau alta, în speță de partea Puterilor Centrale ori a Antantei. Personal dorea „să ne legăm de soarta Italiei", iar în septembrie, același an, declara: „Mă tem de Brătianu, prea viclean. Neutralitatea e exclusă (...) să cerem guvern național și să facem presiune asupra regelui; mai bine abdicarea regelui decât neutralitate sine qua non".

În Guvernul Alexandru Marghiloman, consiliu de miniștri care a guvernat România în perioada 5 martie 1918 – 23 octombrie 1918, Constantin C. Arion a fost vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (9 aprilie – 24 octombrie 1918) și Ministru al Afacerilor Străine (5 martie – 23 octombrie 1918).

Așadar, în decembrie 1916, după ocuparea Bucureștiului, C.C. Arion rămâne în capitală alături de Alexandru Marghiloman și alți politicieni, participând în iarna lui 1918, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Străine, la discuțiile cu mareșalul Mackensen și șefii diplomației germane, Richard von Kuhlemann, respectiv austro-ungare, Ottokar von Czernin.

Preluând portofoliul Afacerilor Străine, a militat pentru Unirea Basarabiei cu Țara, iar apoi a fost angajat în tratativele de pace de la București, fiind omul de încredere al lui Alexandru Marghiloman. A fost profund afectat de intransigența Puterilor Centrale. A simțit aceasta încă de la prima întâlnire cu omologii săi, din data de 15 martie 1918 [17, p. 405]. Desigur, prezent la acea primă întâlnire Marghiloman îl va îmbărbăta pe Arion. De altfel, jocul său personal, „rău dispus și întotdeauna gata să se retragă", din punct de vedere diplomatic se va baza pe faptul că „toate concesiile se făceau personal lui Marghiloman", iar între germani și austrieci exista o rivalitate bine cunoscută și controlată de prim-ministrul român.

Ca ministru de Externe, a avut sarcina ingrată de a purta negocieri privind buna viețuire a: populației din zonele aflate în teritoriile ocupate de trupele Puterilor Centrale: Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei); Statului Român; Dinastiei; și Armatei Române. De altfel, în timpul negocierilor, ministrul Kuhlemann îi spune, pe 23 martie, lui Marghiloman: „N-ar trebui ca domnul Arion să fie așa de puțin împăciuitor" [17, p. 421].

De aceea a avut loc o discuție lămuritoare între prim-ministru și ministrul său pentru Afaceri Străine, relatată de Alexandru Marghiloman:

„Arion: E mai bine să nu facem pace.

Eu: Și pe urmă?

Arion: Vor năvăli în Moldova și o să câștigăm, scăpându-ne de Rege.

Eu: Credeam că cu prilejul jurământului asigurasești cu multă căldură pe Rege de credința ta. (...) Bagă de seamă, văd influența fiului tău; cunosc antidinasticismul și carpismul lui. Dar nu pot să siluesc conștiința ta; poți să mergi atât de departe cât îți permite conștiința; dacă te oprești, îți voi lua locul și voi merge singur înainte; m-am închinat scăpărei țării și nu voi da înapoi.

N-am vorbit degeaba: a devenit mai cuminte" [17, p. 422].

Că lucrurile se vor așeza, ne convinge și o altă mărturisire. Arhiepiscopul austriac Netzhammer are, pe 10 aprilie 1918, o discuție cu Martha Bibescu, ulterior cu ministrul de externe Constantin C. Arion (amenințat de Regină „cu pumnalul prins la cingătoare"), care se aflase, căutau sprijin în Austria, respectiv un arhiduce care să schimbe Dinastia română. Reac-

ția arhiepiscopului a fost descurajantă, iar complotul celor doi a eșuat din față [32, p. 206-207].

C.C. Arion a fost în permanență la curent cu situația politică (internă, Basarabia, Bucovina), economică (situația petrolului sau a imobilelor) și socială (condițiile ocupării) a țării, pe care o discuta cu șeful său deseori, începând de la dejun. Intransigența sa în negocieri a ridicat deseori cotele confruntărilor, dar era permanent temperat de Marghiloman. Au fost deseori momente de izbucnire a rupturii între cei doi buzoieni, dar acestea au fost depășite prin semnături și luarea personală a răspunderii de către Marghiloman. De multe ori, acribia lui Arion era agasantă, însă se pare că Alexandru Marghiloman știa cum să o controleze și știa că trebuie să analizeze bine fiecare luare de poziție a colaboratorului său.

Interesant este că, după semnarea Păcii de la București (7 mai 1918), cei mai înverșunați adversari ai guvernului Marghiloman devin chiar ... germanii, de orice rang, deoarece nu doreau să părăsească România (ca de altfel, nici bulgarii sau turcii), datorită traiului îmbelșugat pe care îl duceau aici, total diferit de sărăcia din țările lor.

Să remarcăm Telegrama circulară trimisă de ministrul de externe, C. C. Arion, legațiilor României în diferite Țări, din 2 iulie 1918. Telegrama explică diferendumul dintre Ucraina și România, pe subiectul unirii Basarabiei cu România. Acesta spunea: „Realitate este un fapt istoric cunoscut că Basarabia a fost răpită României de Imperiul Rus în 1812 și că, după ce i-a fost înapoiată, numai parțial, prin Tratatul de la Paris din 1856, această parte i-a fost din nou luată de Rusia prin Tratatul de la Berlin, în urma războiului turco-român din 1877–1878, în ciuda ajutorului foarte efectiv acordat Rusiei și contrar prevederilor exprese convenite la acea epocă între cele două state aliate".

În jurul lui C.C. Arion se proiectau multe combinații politice, mai ales atunci când Marghiloman și Arion, oficialii apărători ai Dinastiei române, se confruntă începând cu luna august 1918 și cu criza declanșată de dezertarea Prințului moștenitor Carol, fuga la Odessa și căsătoria neaprobată cu Zizi Lambrino. Spre cinstea lui, Arion a refuzat oferta de a fi prim-ministru, în cazul în care Marghiloman era demis datorită inflexibiliității *lordului valah* în ceea ce privește excluderea lui Carol de la moștenirea Tronului României [32, p. 30].

Trebuie reținut și faptul că cei doi au ținut o legătură decentă cu reprezentanții Antantei pe care i-au și apărat atunci când era nevoie [17, p. 520]. Aceeași au avut de asemenea o reacție normală de acceptare a principiilor wilsoniene în corespondența oficială cu Marea Britanie [33, p. 49].

La fel de mult au luptat pentru păstrarea Dobrogei, crezând acest lucru atunci când unii chiar o doreau monedă de schimb cu restabilirea situației dinainte de război.

O altă preocupare constantă a lui Arion a fost politica permanentă de revendicări naționale, inclusiv în Transilvania.

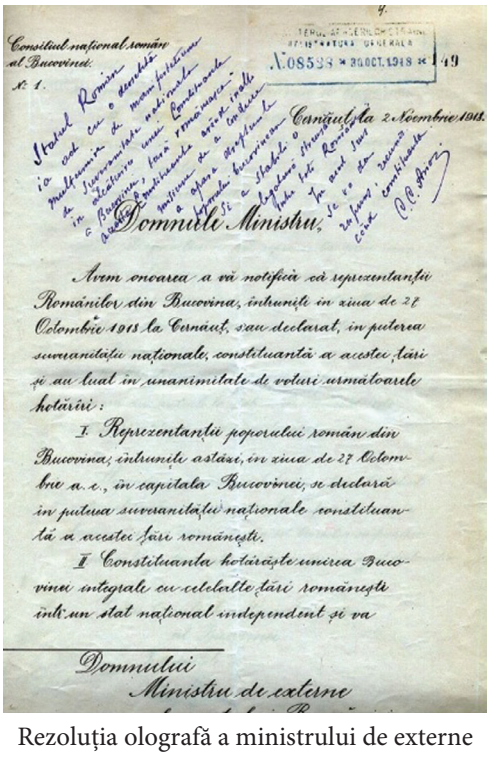

Consiliul național român al Bucovinei.

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă notifica că reprezentanții Românilor din Bucovina, întruniți în ziua de 27 Octombrie 1918 la Cernăuți, s-au declarat, în puterea suveranității naționale, constituantă a acestei țări și au luat în unanimitate de voturi următoarele hotărîri:

I. Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți astăzi, în ziua de 27 Octombrie a. c., în capitala Bucovinei, se declară în puterea suveranității naționale constituantă a acestei țări românești.

II. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va

Domnului
Ministru de externe

Rezoluția olografă a ministrului de externe C.C. Arion pe cererea Consiliului Național al Bucovinei, din 30 octombrie 1918.

Toate aceste concesii obținute de la germani veneau însă pe fondul dorinței acestora de ratificare de către rege a tratatului de pace și al pierderilor militare suferite pe frontul occidental, dar și în Balcani sau Asia.

Cel mai important obiectiv al lor devenise acum Unirea Regatului Român cu Bucovina. De altfel, după demiterea Guvernului Marghiloman, pe 24 octombrie/6 noiembrie 1918, în fața majorității din Senat, ministrul de externe C.C. Arion a spus în discursul său: „Victorie la București, unde învingătorii declară că se înapoiază teritoriile, victorie la Iași, unde guvernul pune piciorul în Bucovina și în Basarabia de Nord. Guvernul moare fiindcă a luat Bucovina. E cel mai frumos sfârșit ce se putea spera. Trăiască România Mare!".

După război, și-a continuat activitatea politică în cadrul Partidului Conservator Progresist, care însă a intrat într-un vizibil declin. La 19 martie 1919, în cadrul Universității București, în baza unui decret – lege emis la 29 ianuarie 1919, s-a constituit o *Comisie de cercetare a profesorilor cu atitudini nepatriotice* [34, p. 392]. Constantin C. Arion nu s-a prezentat în fața acesteia și nu i-a dat nicio atenție [34, p. 395].

Acum, din partida cealaltă, a liberalilor, I.G. Duca îi face un portret vitriolat: „(...) firea lui iubitoare de compromisuri (...). Expresia vulgară «s-o scalzi» era obiectivul urmărit de Costică Arion (...). Nu am fost niciodată un admirator al talentului său, frazeologia lui răsuflată, oratoria lui unsuroasă, subliniată prin intonații, prin surâsuri, prin gesturi de curtezană îmbătrânită, mi-au fost totdeauna profund antipatice".

Nici Constantin Argetoianu, prea bine cunoscut pentru încondeierile lui fără egal, nu e mai îndurător: „Costică Arion avea în partid o situație specială: se proclama mai intervenționist, mai antantist, mai ideal naționalist decât oricine, dar în același timp credincios lui Marghiloman și nu admitea să se discute șefia acestuia în partid. Era convins – o spunea cel puțin – că Marghiloman juca teatru, că germanofilia lui era prefăcută și că la momentul oportun își va arăta el sentimentele". Dar în 1915, la Cercul de studii conservatoare, Argetoianu îl flata astfel: „În lumea noastră politică, printre generațiunile tinere care se urcă, mai ales dumneavoastră vă bucurați de simpatia tuturor. Eleganța cuvântului dumneavoastră, fie că el răsună în incinta Parlamentului, fie în aula universitară, măsura gestului și cumpătarea expresiunii în luptele noastre zilnice dau personalității dumneavoastră un caracter de aticism cu atât mai seducător cu cât este mai rar în țara noastră".

Pe urmă, Argetoianu o întoarce din nou: „Ce să mai spun despre C.C. Arion, acest Briand balcanic, spoit cu literatură romantică, în veșnică lâncezeală politică, gata totuși să ungă în orice moment cu alifia unui optimism de cinci parale rănile ambițiilor ce sângerau în jurul său?".

Constantin C. Arion s-a stins din viață la 27 iunie 1923, dar el, ca și întreaga familie Arion, rămâne emblematic pentru evoluția societății românești, care, de la mica boierime buzoiană, afirmată în secolul al XVIII-lea, până la juriștii, inginerii, militarii, finanțiștii din secolele XIX–XX, cu căsătorii în țară și străinătate, ce au avut avere și notorietate, dorință de afirmare și dinamism, care nu pot fi decât salutate, trebuie omagiat deoarece rezultatul muncii lui este favorabil țării și comunității în care a trăit.

Din 1924, o stradă din Buzău i-a purtat numele lui Constantin C. Arion (actualmente strada Progresului). Începea din bulevardul Gh. V. Stănescu (actualmente strada Martirilor), intersecta aleea Spiru Haret (str. 22 Decembrie, fostă 30 Decembrie) și se termina în strada Aurel Șerdinescu (actualmente strada Carpați) din fostul cartier Regele Ferdinand I (23 August, actualmente N. Titulescu).

În anul 1925, Ministerul Agriculturii a înaintat Tribunalului Buzău documentele de expropriere a moșiei Tomșani, proprietatea moștenitorilor lui C.C. Arion [35, f. 44].

O stradă din București îi poartă numele, deși multe nume istorice au dispărut dramatic din neglijență, distrugere intenționată ori sistematizări nesfârșite. Acolo s-au păstrat, ca prin minune, câteva case somptuoase din *la belle époque*, dintre care trei au aparținut familiei Arion iar salvarea lor s-a datorat închirierii lor, după naționalizare, unor ambasade. Dar Arionii nu rămân în memoria bucureștenilor doar prin locuințele lor ori prin mahalaua Arionoaiei de la poalele Dealului Spirii (azi dispărută) ci și printr-o prețioasă arhivă care așteaptă să fie cercetată.

Note și referințe bibliografice:

1. Nota autorului/n.a., șetrar – se ocupa de corturile și artileria domnitorului în situațiile de război, apoi a devenit dregător în sfatul țării.

2. N.a., clucer – dregător care se ocupa de magaziile și depozitele domnești.

3. N.a., ispravnic – dregător care aducea la îndeplinire poruncile domnești, mai târziu conducător ca reprezentant al domnitorului un județ, un ținut.

4. N.a., vistiernic – mare dregător care avea în grijă tezaurul țării, ce încasa și repartiza dările.

5. N.a., medelnicer – turna apă domnitorului pentru a se spăla pe mâini, punea sarea în mâncare și îi servea masa, mai târziu devenind dregător în sfatul țării.

6. N.a., pomojnic – funcționar care conducea o plasă, o parte dintr-un ținut/județ.

7. N.a., sluger – se ocupa cu aprovizionarea și distribuirea rațiilor de carne.

8. N.a., serdar – comandant de oaste, în general al călărimii.

9. www.fjphotoagenty.ro, 9 februarie 2019.

10. Nicolescu, Valeriu. *Buzău – Râmnicu Sărat, Oameni de ieri, oameni de azi.* Editura Evenimentul Românesc, 2001, p. 45.

11. Nicoară, Marius-Adrian. *Constantin C. Arion (18 ianuarie 1855 – 27 iunie 1923) viața și activitatea politică/Constantin C. Arion (january 18, 1855-june 27, 1923) life and political activity,* în „Buzoienii la Centenarul Marii Unirii – anul 2019/The People of Buzău at the centenary of The Great Union – The Year 2019", 2020, p. 163-164.

12. Mamina, Ion; Bulei, Ion. *Guverne și guvernanți, 1866–1916.* București, 1994, p. 161.

13. Neagoe, Stelian. *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859, până* înzilele *noastre – 1999*. București, 1999, p. 42-44.

14. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond Minsterul Cultelor ș Instrucțiunii Publice, dosar 1473/1848, f. 230.

15. Dumitrescu, Constantin. *Material documentar privitor la viața orașului Buzău*, mss. Arhivele Naționale – Serviciul Județean Buzău/A.N. – S.J.Bz, Vol. XVII F, p. 100-113; St. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești,* Vol. II, București, 1913, p. 45-46; Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească, 1866–1900*, București, 1998, p. 44, 145, 257; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.,* p. 161-162; Ion Mamina, Ioan Scurtu, *op. cit.,* p. 132.

16. Boia, Lucian. *„Germanofilii" Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial.* București: Humanitas, 2014, Ediția a III-a, p. 171-175.

17. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*. București: Editura Institutului de Arte Grafice EMINESCU S.A., 1927, Vol. III, 1917–1918, p. 405, 421-422, 519-520.

18. Nicoară, Marius-Adrian. În *Art. Cit.,* p. 166.

19. A.N. – S.J.Bz, fond Tribunalul Buzău Secția I, dosar 53/1924, f. 220.

20. Nicolescu, Valeriu; Avram, Valeriu; Nicoară, Marius-Adrian. *Personalități buzoiene 1918–2018, 500 pentru România.* Editura Alpha MDN, 2018, p. 51-52.

21. N.a., Dinu a fost doctor în drept la Paris, avocat, membru al Partidului Conservator, secretar al Cercului de studii al acestui partid, deputat în 1918 al Partidului Conservator a lui Alexandru Marghiloman. Este considerat un germanofil autentic, ce judeca sever politica de deznaționalizare dusă de Austro-Ungari în Transilvania, considera în perioada neutralității valabilă motivația alianței cu Puterile Centrale și atrăgea atenția asupra *Chestiunii Dunării – singurul nostru interes european.* Dinu s-a căsătorit pe 14 mai 1918. Până în 1948, Dinu Arion a fost profesor de drept românesc și de istoria diplomației la Academia Comercială din București. Și-a încheiat cariera la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", lucrând în cadrul secției de vechi drept românesc. A avansat ideea, însușită de mulți istorici, că proprietatea feudală a existat anterior întemeierii statelor românești. A studiat, cel dintâi, cu o documentație remarcabilă, dreptul suprem de stăpânire a pământului pe care îl deținea domnul („dominium eminens").

22. Boia, Lucian. *„Germanofilii" Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial.* București: Humanitas, 2014, Ediția a III-a, passim p. 184.

23. Ziarul „*Lum*ina" din 7 februarie 1918, p. 18.

24. N.a., La începutul secolului XX, partidul a suferit mai multe rupturi. În ianuarie 1908, Take Ionescu a părăsit partidul pentru a forma Partidul Conservator-Democrat (P.C.D.). În mai 1915, a părăsit partidul Nicolae Filipescu împreună cu un grup care susținea intrarea în primul război mondial de partea Antantei; în octombrie 1916, grupările lui Filipescu și Ionescu au fuzionat în Partidul Conservator Național. În perioada 1918–1919, partidul s-a rupt în Partidul Conservator-Democrat (care a fuzionat în 1922 cu Partidul Național) și Partidul Conservator-Progresist.

25. Marghiloman, Alexandru. *Note politice.* București: Editura Institutului De Arte Grafice EMINESCU S.A., 1927, Vol. I, 1897–1915, p. 49.

26. N.a., Guvernul Petre P. Carp (1) a fost un consiliu de miniștri care a guvernat România în componența: *Președintele Consiliului de Miniștri* Petre P. Carp (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul de interne* Constantin Olănescu (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul de externe* Alexandru Marghiloman (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul finanțelor* Petre P. Carp (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul justiției* Titu Maiorescu (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul de război* General Iacob Lahovari (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul cultelor și*

instrucțiunii publice Constantin C. Arion (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul lucrărilor publice* Ion C. Grădișteanu (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), *Ministrul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor* Nicolae Filipescu (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901).

27. N-a., componența Guvernul Petre P. Carp (2): *Președintele Consiliului de Miniștri* Petre P. Carp (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul de interne* Alexandru Marghiloman (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul de externe* Titu Maiorescu (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul finanțelor* Petre P. Carp (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul justiției* Mihail G. Cantacuzino (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul de război* Nicolae Filipescu (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul cultelor și instrucțiunii publice* Constantin C. Arion (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul industriei și comerțului* Dimitrie Nenițescu (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul agriculturii și domeniilor*Ion Lahovari (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912), *Ministrul lucrărilor publice* Barbu Delavrancea (29 decembrie 1910 – 27 martie 1912).

28. N.a., în Guvernul Titu Maiorescu (1) – 28 martie – 14 octombrie 1912 – cu următoarea componența: *Președintele Consiliului de Miniștri* Titu Maiorescu (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul de interne* Constantin C. Arion (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul de externe* Titu Maiorescu (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul finanțelor* Theodor Rosetti (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul justiției* Mihail G. Cantacuzino (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul de război* General Ion Argetoianu (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul cultelor și instrucțiunii publice* ad-int. Constantin C. Arion (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul industriei și comerțului* Dimitrie Nenițescu (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul agriculturii și domeniilor* Ion Lahovari (28 martie – 14 octombrie 1912); *Ministrul lucrărilor publice* Ermil Pangrati (28 martie – 14 octombrie 1912).

29. N.a., în Guvernul Titu Maiorescu (2) – 14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913, ce a avut următoarea componența: *Președintele Consiliului de Miniștri* Titu Maiorescu (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul de interne* Take Ionescu (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul de externe* Titu Maiorescu (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul finanțelor* Alexandru Marghiloman (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul justiției* Mihail G. Cantacuzino (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul de război* General Constantin Hârjeu (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul cultelor și instrucțiunii publice* Constantin G. Dissescu (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul industriei și comerțului* Nicolae Xenopol (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); *Ministrul agriculturii și domeniilor* Nicolae Filipescu (14 octombrie 1912 – 5 aprilie 1913) Constantin C. Arion (5 aprilie – 31 decembrie 1913); *Ministrul lucrărilor publice* Alexandru A. Bădărău (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913).

30. N.a., Guvernul Marghiloman a avut următoarea componență: *Președintele Consiliului de Miniștri* Alexandru Marghiloman (5 martie – 23 octombrie 1918); *Vicepreședintele Consiliului de Miniștri* Constantin C. Arion (4 iunie – 23 octombrie 1918); *Ministrul de interne* Alexandru Marghiloman (5 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul de externe* Constantin C. Arion (5 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul finanțelor* Mihai Seulescu (5 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul justiției* Dimitrie Dobrescu (5 martie – 4 iunie 1918) Ion Mitilineu (4 iunie – 23 octombrie 1918); *Ministrul cultelor și instrucțiunii publice* Simion Mehedinți (5 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul de război* General Constantin Hârjeu (5 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul lucrărilor publice* ad-int. General Constantin Hârjeu (5 – 25 martie 1918) Nicolae Ghica-Comănești (25 martie – 23 octombrie 1918); *Ministrul industriei și comerțului* Constantin Meissner (5 martie – 4 iunie 1918) Grigore G. Cantacuzino (4 iunie – 23 octombrie 1918); *Ministrul agriculturii și domeniilor* ad-int. Alexandru Marghiloman (6 martie – 4 iunie 1918) Constantin Garoflid (4 iunie – 23 octombrie 1918); *Ministru fără portofoliu (pentru Basarabia)* Ion Inculeț (9 aprilie – 23 octombrie 1918); *Ministru fără portofoliu (pentru Basarabia)* Daniel Ciugureanu (9 aprilie – 23 octombrie 1918).

31. Pataliu, Marian. *Discuțiile din Parlament după Spiru Haret și Reformele ministrului Constantin C. Arion*, [online]. [Accesat: 18.3.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://historia.ro/sectiune/general/discutiile-din-parlament-dupa-spiru-haret-si-571671.html

32. Boia, Lucian. *„Germanofilii" Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial.* București: Humanitas, 2014, Ediția a III-a, passim p. 30, 206-207.

33. *Marghiloman, Alexandru. Note politice.* București: Editura Institutului de Arte Grafice EMINESCU S.A., 1927, Vol. IV, p. 49.

34. Boia, Lucian. *„Germanofilii" Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial.* București: Humanitas, 2014, Ediția a III-a, passim p. 392, 395.

35. A.N. – S.J.Bz., fond Tribunalul Buzău Secția I, dosar 163/1925 f.44.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.08
CZU: 94:354.4-051(498)"19"

SIMION MEHEDINȚI – UN MINISTRU SAVANT ÎNTR-UN GUVERN DE SACRIFICIU

Colonel parașutist în rezervă, doctor în științe militare și informații, lector universitar asociat la Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu" din Sibiu, membru asociat al Diviziei de Istoria Științei din cadrul Comitetului Român de Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii al Academiei Române, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România.

Domenii de preocupare: istoria militară, istoria parașutismului românesc și mondial, istoria intelligence-ului, monumente istorice.

Cărți publicate: *Salt în istorie. Parașutiștii din România în timpul celui de-al doilea război mondial,* București, 2003; *Trupele aeropurtate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, București, 2006; *Parașutismul militar in România – tradiție și actualitate – 1941-2008,* București, 2008; *Eroii învinși ai revoluției*, București, 2009; *Eroi ai nimănui – agenți parașutați în România în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial*, București, 2010; *Parașutiștii, între mirajul legendelor și memoria documentelor – studii, documente, evocări, mărturii,* București, 2021 ș.a.

Mircea TĂNASE

Simion Mehedinți – un ministru savant într-un guvern de sacrificiu

Rezumat. Simion Mehedinți a fost ministru al Instrucțiunii și Cultelor în guvernul Alexandru Marghiloman (martie – octombrie 1918), atunci când marele om politic buzoian a fost chemat de către regele Ferdinand I pentru a forma un nou guvern și a semna Tratatul de Pace cu Puterile Centrale.

Simion Mehedinți a urmat studiile universitare la București, Paris, Berlin și Leipzig, unde a obținut diploma de doctor în filosofie (specialitatea geografică), cu calificativul „Summa cum laude".

În 1900 a predat la București primul curs universitar de geografie, care constituie actul de naștere al acestei științe în țara noastră, Simion Mehedinți fiind considerat întemeietorul geografiei românești, recunoscut ca unul dintre cei mai mari teoreticieni ai acestei științe pe plan mondial. În 1905 a fost ales membru al Societății Geografice Române, în 1908 a devenit, la doar 40 de ani, membru corespondent al Academiei Române, iar în 1915, la 47 de ani, membru deplin al acesteia.

În calitate de ministru al Instrucțiunii și Cultelor, Simion Mehedinți a promovat două legi ale învățământului, prin care a urmărit reformarea învățământului rural. Între anii 1919–1939 a fost profesor la Școala Superioară de Război din București, unde a predat Geografia generală. A murit la 14 decembrie 1962, la București, într-un anonimat total, la vârsta de 96 de ani.

Cuvinte-cheie: guvern, ministru, profesor, geografie, educație, Simion Mehedinți.

Simion Mehedinți – a Scholar Minister in a Sacrificial Government

Abstract. Simion Mehedinți was Minister of Education and Cults in the government of Alexandru Marghiloman (March – October 1918), when the great politician from Buzău was called by King Ferdinand I to form a new government and sign the Peace Treaty with the Central Powers.

Simion Mehedinți studied in Bucharest, Paris, Berlin and Leipzig, where he obtained the degree of doctor of philosophy (geography specialty), with the qualification "Summa cum laude".

In 1900, he taught the first university geography course in Bucharest, which constitutes the act of birth of this science in our country, Simion Mehedinți being considered the founder of Romanian geography, recognized as one of the greatest theorists of this science worldwide. In 1905 he was elected a member of the Romanian Geographical Society, in 1908 he became, at only 40 years old, a corresponding member of the Romanian Academy, and in 1915, at 47 years old, a full member of it.

As the Minister of Education and Religion, Simion Mehedinți promoted two education laws, through which he pursued the reform of rural education. Between 1919–1939 he was a teacher at the Superior War School in Bucharest, where he taught General Geography. He died on December 14, 1962, in Bucharest, in total anonymity, at the age of 96.

Keywords: government, minister, teacher, geography, education, Simion Mehedinți.

Simion Mehedinți s-a născut la 16 octombrie 1868, la Soveja, în județul Vrancea. A fost ultimul născut dintre cei 11 copii ai dascălului de biserică Neculai și ai Vioricăi Mehedinți, dar și ultimul dintre cei patru copii care au supraviețuit, ceilalți șapte murind în copilărie de vărsat.

A absolvit primele trei clase la Soveja, iar următoarele două – la Vidra, în județul Vrancea.

A studiat apoi, timp de 4 ani, la Seminarul de la Roman, apoi – un an la Seminarul Central de la București. A urmat un an la Liceul „Unirea" din Focșani și alți trei ani la Colegiul „Sfântu Sava" din București. Pasionat de învățătură, în special de istorie, matematică și limba latină, a primit, după încheierea studiilor liceale, o bursă la Seminarul Normal Superior, unde i-a avut ca profesori, printre alții, pe Titu Maiorescu și Alexandru Odobescu, personalități marcante ale culturii române, pe care îi va avea ca repere intelectuale toată viața. De la aceștia a deprins pasiunea pentru cariera didactică, pentru geografie și manifestări științifice (celebrele Congrese ale profesorilor de geografie dintre anii 1904–1942).

Între 1889–1892 a urmat studiile universitare la Facultatea de Litere și Filologie din București, unde s-a remarcat atât ca lider al studenților în cadrul Ligii pentru unitatea culturală a românilor, dar și prin conferințele susținute alături de alte personalități ale vieții culturale românești, din care amintim pe V.A. Urechia, B.Șt. Delavrancea, C. Rădulescu-Motru, N. Iorga și alții, prin care susțineau continuitatea și unitatea poporului român. *Memoriul studenților universitari români privitor la situațiunea românilor din Transilvania și Ungaria*, realizat de către Mehedinți împreună cu P.P. Negulescu, tradus în limba franceză, multiplicat în 13.000 de exemplare și difuzat în întreaga Europă, a iritat în mod serios guvernul de la Budapesta.

După absolvirea examenului de licență cu calificativul „Magna cum laude", la îndemnul și cu susținerea lui Alexandru Odobescu, a obținut, de la Societatea Română de Geografie, o bursă pentru a studia geografia la Paris.

În 1893 a ajuns în Franța, inițial la Sorbona, apoi la École Normale Supérieure, unde s-a dedicat studiului geografiei, după care a plecat la Berlin, tot pentru studiul acestei științe. Și-a continuat apoi pregătirea la Universitatea din Leipzig, unde a aprofundat „latura antropogeografică a geografiei". Aici a obținut diploma de doctor în filosofie (specialitatea geografică), cu calificativul „Suma cum laude", pentru lucrarea *Uber die Kartographische Induktion* (Despre inducția cartografică), publicată în același an la Leipzig.

A revenit în țară în 1900, la Facultatea de Litere din București, la prima catedră de geografie înființată în România, în martie 1899, unde a predat primul curs universitar de geografie, care constituie, de altfel, actul de naștere al acestei științe în țara noastră. În disertația inaugurală, intitulată *Obiectul Geografie*, a argumentat și accentuat dezvoltarea progresivă a acestei științe prin diferențierea învelișurilor telurice – litosfera, hidrosfera, atmosfera, biosfera – care va sta la baza operei sale fundamentale *Terra – introducere în geografie ca știință*.

În această calitate, de profesor de geografie la Universitatea din București, a format generațiile de mari geografi ai țării, în frunte cu George Vâlsan, Constantin Brătescu, Vintilă Mihăilescu, Mihail D. David și alții.

În anul 1902, Simion Mehedinți s-a căsătorit cu Maria Cicei, fiica unui mocan din Ardeal, cu care a avut doi copii: Maria-Simona (n. 1903) și Emil (n. 1905). Fiica sa s-a căsătorit cu Constantin C. Giurescu, marele istoric de mai târziu. Acesta era fiul lui Constantin Giurescu, născut în 1875 la Chiojdu, Buzău, licențiat în filosofie și litere al Universității din București în 1898, director, între 1902–1904, al Liceului „Alexandru Hâjdeu" din Buzău, membru al Academiei Române în 1914. La rândul său, Constantin C. Giurescu și Maria Simona Mehedinți sunt părinții academicianului Dinu C. Giurescu.

Iată, așadar, o dinastie de istorici, poate una dintre cele mai mari din România, cu rădăcini adânci în ținutul Buzăului. În 2025 se vor împlini 150 de ani de la „instaurarea" acestei dinastii și cred că Buzăul poate face ceva pentru marcarea acestui eveniment. Conferirea numelui marelui academician Constantin Giurescu, fostei

străzi Tunel din orașul Buzău, așa cum o știm cu toții, nu cred că este de ajuns. Cred că putem face mai mult în acest sens.

Casa familiei Mehedinți se afla în București, în Str. Dimitrie Racoviță, Nr. 12, aici aveau loc întâlnirile „Junimii" și tot aici, peste ani, avea să se instaleze sediul Institutului Geografic Român.

În anul 1905, Simion Mehedinți a fost ales membru al Societății Geografice Române.

În ianuarie 1907, a devenit directorul revistei „Convorbiri literare", pe care a condus-o până la 1920. În anul 1908, a devenit, la doar 40 de ani, membru corespondent al Academiei Române, pentru ca în 1915, la 47 de ani, să devină membru deplin al acestui înalt for științific. Discursul său de recepție, cu titlul „Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale" a fost rostit abia la 6 iunie 1920, din cauza războiului.

În perioada martie-octombrie 1918, Simion Mehedinți a fost ministru al Instrucțiunii și Cultelor în Guvernul Alexandru Marghiloman, avându-l ca secretar general pe Constantin Giurescu, tatăl ginerelui său Constantin C. Giurescu. În acea primă formulă a guvernului Marghiloman, din 5 martie 1918, Simion Mehedinți era cel mai tânăr ministru, având doar 50 de ani neîmpliniți.

Prim-ministrul Alexandru Marghiloman, referindu-se la rolul pe care și l-a asumat, de salvare a țării, dar și de reclădire a acesteia, în condițiile impunerii dureroasei păci cu Puterile Centrale din primăvara anului 1918, după ce Rusia, marele aliat de la răsărit, a părăsit în dezordine și debandadă frontul românesc, sublinia, în Ședința Adunării Deputaților din 20 iunie 1918:

„În ce sens se va face această reclădire? Vă voi spune foarte repede.

Înțelegem, domnii mei, să modificăm instrucția publică. La bază să existe școală, astfel ca să nu mai fie cătun care să nu-și aibă școala lui; dar cu deosebire să schimbăm programul, ca să întoarcem spre viața rurală și spre agricultură, activitatea acelora din școalele primare rurale" [1, p. 896-898]. (Anexa 1)

Astfel, în consens cu șeful său de guvern, Simion Mehedinți, în calitate de ministru al Instrucțiunii și Cultelor a trecut prin Parlament, cu unanimitate de voturi, două legi ale învățământului – *Legea eforiilor școlare* și *Legea școlilor pregătitoare și a seminariilor normale* – , prin care a urmărit reformarea învățământului rural. Despre importanța pe care o acorda învățământului primar, edificatoare este, credem, *Circulara către preoți și învățători,* pe care ministrul a transmis-o, în iulie 1918, tuturor preoților și învățătorilor din țară [2]. (Anexa 2)

Tot Simion Mehedinți, în scurtul său mandat de ministru, a creat prin lege o catedră de istorie modernă și contemporană a românilor, unde titular urma să fie Constantin Giurescu [3, p. 41]. Și atunci se practicau numirile în funcții publice pe bază de înrudiri, ... dar cu ce nume!

După încheierea mandatului de ministru, profesorul Simion Mehedinți și-a continuat activitatea didactică și științifică, rămânând departe de activitățile politice, deși a fost membru al Partidului Conservator din 1911, membru al Partidului Țărănesc (1922–1925) și al Partidului Național Liberal-Gheorghe Brătianu (din 1930).

Între anii 1919–1939 a fost profesor la Școala Superioară de Război din București, unde a predat Geografia generală. Acest lucru este menționat în lucrarea *Istoricul Școalei Superioare de Război 1889-1939*, publicată cu ocazia serbării a 50 de ani de la înființarea acesteia, dar și în lucrarea *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți. Profesori. Absolvenți. 1889–1995*, publicată cu ocazia absolvirii promoției cu numărul 100 [4, p. 122-124].

Trebuie arătat că, printre cei 57 de profesori civili care predaseră până în 1939 la Școala Superioară de Război, 34 erau profesori universitari, dintre care îi mai amintim doar pe Nicolae Iorga, Ion Conea, Mihail Manoilescu, Grigore Trancu-Iași. În prelegerile sale, vaste și documentate, Simion Mehedinți arăta ofițerilor-studenți necesitatea observării temeinice a terenului și analiza fenomenelor geografice, ceea ce nu se putea obține decât prin surprinderea acestora pe teren, în timpul călătoriilor de studii, subliniind totodată influența pe care o avea mediul înconjurător asupra acțiunilor de luptă.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial profesorul Simion Mehedinți l-a însoțit pe ginerele său, profesorul C.C. Giurescu, la Istanbul, unde fusese trimis de Mihai Antonescu pentru a înființa un Institut Cultural Român. De aici, a transmis Academiei Române actul de donație a bibliotecii personale (cărți, atlase, hărți, manuscrise) și revista „Convorbiri literare", iar școlii din Soveja natală – cărțile populare din casa părintească, dar și o grădină și un loc de pepinieră pentru practica elevilor.

În 1946, Simion Mehedinți a revenit în țară, dar și-a găsit casa rechiziționată, instalată în ea Confederația Generală a Muncii. Biblioteca sa, una dintre cele mai valoroase din țară, dispăruse, iar el a fost exclus din rândurile membrilor Academiei Române. La vremuri noi....

În perioada 1946–1950, a locuit într-o singură cameră, pe Strada Berzei Nr. 47, în casa ginerelui său C.C. Giurescu. Edificatoare în acest sens sunt amintirile nepotului său, marele istoric de mai târziu, Dinu C. Giurescu, care îl apreciază atât pentru statornica sa convingere că doar prin pregătire militară poate fi apărată țara, dar și pentru valoroasa sa bibliotecă, din păcate risipită după venirea comuniștilor la putere, după Al Doilea Război Mondial. (Anexa 3)

Să fie doar o pură asemănare cu destinul cărților lui Alexandru Marghiloman, dispărute și ele în vâltoarea celor două războaie mondiale?

La 30 iunie 1950, după arestarea lui C.C. Giurescu, casa familiei acestuia a fost confiscată, iar familia a fost evacuată împreună cu familia Mehedinți în strada Alexandru Moruzi Nr. 27, un loc impropriu locuirii. Ulterior, a locuit, prin grija părintelui Balaur, în casa parohială a Bisericii Mavrogheni, până în anul 1957, când a reintrat în posesia casei familiei care fusese confiscată. Nu a primit înapoi niciun alt bun din averea inestimabilă a familiei.

Simion Mehedinți a murit pe 14 decembrie 1962, la București, într-un anonimat total, la vârsta de 96 de ani [5].

Despre opera științifică a lui Simion Mehedinți s-a scris mult, și spațiul materialului de față nu poate cuprinde, nici pe departe, vastitatea și valoarea uriașă a operei sale. El este considerat a fi întemeietorul geografie românești și are meritul de a fi recunoscut ca unul dintre cei mai mari teoreticieni ai acestei științe pe plan mondial.

Lucrarea sa de debut, *Locul geografie ca știință*, din 1894, a deschis seria unor lucrări care l-au consacrat ca deschizător de drumuri și indicator de repere pe tărâmul geografiei, din care amintim: *Dacia Pontică* și *Dacia Carpatină* (1928), *Vechimea poporului român și legătura cu elementele alogene* (1925), *Cadrul anthropologic al Ardealului* (1928), *Discordanțe antropogeografice* (1933), *Ce este Transilvania* (1940), De departe însă, cea mai importantă este *Terra. Introducere în geografia ca știință* (1930).

Numit ca profesor de geografie la Universitatea București, avea să se dedice edificării geografiei ca știință, conferindu-i acesteia un dublu scop: îndrumarea cercetătorilor geografi și predarea cunoștințelor geografice în școlile de cultură generală. În calitate de etnograf și pedagog, Simion Mehedinți a pornit de la relația pământ-popor, pledând pentru cunoașterea cât mai profundă a poporului, dar și pentru creșterea acestuia și a conducătorilor săi prin școala muncii [6].

„Genialitatea gândirii lui Simion Mehedinți rezultă din faptul că a integrat în propria sa gândire cuceririle teoretice obținute pe plan mondial, a căutat să explice problemele fundamentale ale geografiei care l-au condus la construirea întregului edificiu al geografiei, în acest context, Simion Mehedinți a reușit să dea răspuns problemelor esențiale ridicate de școlile geografice din vest – franceză si germană" [7].

Referințe bibliografice:

1. Marghiloman, Alexandru. *Discursuri parlamentare, 1895–1920,* Vol. II, ediție inedită și postfață de Stelian Neagoe. București: Machiavelli, 2014, p. 896-898.

2. Documentul ne-a fost pus la dispoziție de către părintele Florin Țuscanu, postat pe Facebook, sâmbătă 1 aprilie 2023, la 06.40, [online]. [Accesat: 18.5.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0sCXKzHxdbsUXFMfb9keo6LGxyGyefnMvyYEZvVbgzPvNtQHMhujm6xLHvp7j8bmal&id=1075811756

3. Ion, Narcis Dorin. *Mărturia unui istoric singuratic. Convorbiri cu istoricul Dinu C. Giurescu.* București: Editura RAO, 2018, p. 31.

4. Agapie, Gl. Lt. Mircea, Chiriac, Mr. Dănuț-Mircea, Emil, Mr. Ion, Hlihor, Mr. Constantin. *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți. Profesori. Absolvenți. 1889–1995.* București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1995, p. 122-124.

5. Moceanu, Răzvan. *PORTRET: Simion Mehedinți – întemeietorul geografiei române modern*, [online]. [Accesat: 15.3.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://www.rador.ro/2018/10/16/portret-simion-mehedinti-intemeietorul-geografiei-romane-moderne/

6. *Dicționar enciclopedic*, Vol. IV. București: Editura Enciclopedică, 2001, p. 350.

7. Popescu, Aurel. *Simion Mehedinți -savantul geograf și pedagogul creștin*, [online]. [Accesat: 15.3.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://geografilia.blogspot.com/2013/07/simion-mehedinti-savantul-geograf-si.html

Anexa 1

Ședința Adunării Deputaților din 20 iunie 1918:

Dl. Al. Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne:

„[…] Iar după constituirea Guvernului, am reînceput alte tratative, cu atâta îndârjire conduse, încât eu, care am fost acuzat de către aceia care nu se mulțumesc cu ce se poate spune, dar cu deosebire pun preț pe ce se poate șopti, că am făcut o pace austriacă... Acelora nu le doresc să petreacă noaptea pe care am petrecut-o eu în seara de 22 martie, când din partea contelui Czernin mi-a venit scrisoare oficială, că pe calea concesiunilor nu se mai poate continua și că peste 36 de ore reîncepe războiul.

Dar cu răbdare, cu multă răbdare, cu multă persistență am înnodat din nou firul și în ultima față am mai obținut încă unele concesiuni, care se pot rezuma la punctele următoare: linia de la Turnu-Severin s-a dat pe culmea munților (*aplauze prelungite);* bazinul Lotrului s-a împărțit, Penteleul ne-a rămas, Azuga am câștigat-o, Slănicul l-am reluat înapoi împreună cu Hârșa. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*). Astfel că, domnii mei, dintr-o primă concesiune principială, care se prețuia la 15.000 și câteva sute de km pătrați părăsiți, am recîștigat pentru România 100.000 km pătrați. (*Aplauze furtunoase. Adunarea, în picioare, ovaționează prelungit pe orator*).

Vi s-a spus, domnii mei, care este partea noastră de acțiune la redobândirea Basarabiei. De Basarabia pot vorbi toți în țara românească. Sunt însă două grupări, care nu trebuie să se atingă de această taină sfântă: este Partidul Liberal și gruparea care urmează pe dl. general Averescu.

Partidul Liberal. Într-o cuvântare la Senat, în mijlocul fierbințelii de pe timpuri, am avut curajul să

Simion Mehedinți

afirm că este un păcat pentru România să fie cu privirile mereu ațintite spre Apus și nicidecum spre Răsărit și adăugam că, dacă glasul înăbușit din Răsărit nu mai pătrunde până la noi, este, nu mai puțin, tot un glas de durere și de suferințe.

Când vorbeam, așa de străveziu, că este datoria Românilor să nu uite Basarabia în hipnoza Transilvaniei, se răspundea de pe banca ministerială: "nu cumva te-ai aventurat prea mult?" Iar când, câteva luni în urmă, în conversație cu ministrul ademenitor al unui mare Imperiu, mi se punea înainte avantajele, că un ideal românesc nu se poate înfăptui decât printr-o victorie a Rusiei, am redeschis chestiunea Basarabiei, mi s-a spus cu un zâmbet de condescendență: «Basarabia? A! Basarabia aceea este înmormântată; pe dânsa acum, în timpurile din urmă, s-a pecetluit piatra cavoului mortuar».

Cine pecetluise piatra aceea? Rușii? Nu, ci Guvernul român, Guvernul liberal: de 106 ani, Basarabia era a lor.

Guvernul român, care prin alianța cu rușii, renunțase la Basarabia; Guvernul liberal, liberalii, să nu mai vorbească de Basarabia, să se pocăiască (*Aplauze furtunoase prelungite*).

Ziceam că nici gruparea dvs., d-le general Averescu, nu este mai îndreptățită să se amestece în chestiunea Basarabiei, căci și dvs. ați fost aduși să vorbiți despre Basarabia cu plenipotențiarii Puterilor Străine, dar ați zis: depărtați de la buzele mele acest caliciu (înveliș, n.a.) de otravă; Basarabia este cultură de bolșevism, cu care nimeni nu vrea să otrăvească corpul sănătos al României.

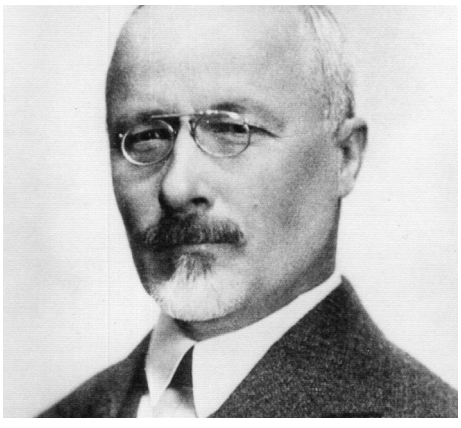

Simion Mehedinți

Și atunci lăsați-ne pe noi, noi am înfăptuit cu gândul, cu graiul, cu fapta, cu diplomația, noi să vorbim despre Basarabia. Și, în colaborarea care a fost între bravii basarabeni și reprezentanții Puterii României, a fost o așa comunitate de idei, încât ea n-are nevoie să fie astăzi sprijinită nici de unii nici de alții. (*Aplauze furtunoase, prelungite*).

Și atunci vin înaintea tuturor și întreb: Când un guvern încheie o pace dureroasă, dar poate în același timp să arate țării: „uite, eu am scăpat munții; uite ce am adus de la Răsărit", care din dvs. poate spune că a lipsit de la datoria lui? (*Aplauze prelungite*).

Am făcut tot ce se putea face și dl. general Averescu nu poate să aibă măgulirea să spună că și d-sa ar fi făcut tot atât, căci d-sa reprezenta ideea că Pacea care se încheie nu este o pace definitivă și fără o pace sinceră nu se ajungea la aceste rezultate.

Am terminat cu apărarea singurului act care merită să fie discutat încă de dvs. Ni se zice acum de deputați cu amintiri shakespeareane: „V-ați îndeplinit datoria, duceți-vă; alții să vină".

Dl. A.C. Cuza: Aceasta este părerea mea.

Dl. Al. Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne: V-am făcut omagiul unei amintiri literare.

Nu! D-lor, nu ne ducem, pentru că nu am îndeplinit decât sfertul operei noastre, ne rămâne acu, domnii mei, să reclădim Țara, pentru că suntem singurii care o putem reclădi. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

În ce sens se va face această reclădire? Vă voi spune foarte repede.

Înțelegem, domnii mei, să modificăm instrucția publică. La bază să existe școală, astfel ca să nu mai fie cătun care să nu-și aibă școala lui; dar cu deosebire să schimbăm programul, ca să întoarcem spre viața rurală și spre agricultură, activitatea acelora din școalele primare rurale. (*Aplauze prelungite*).

Iar sus, domnii mei, vrem să liberăm mintea multor profesori universitari de servitutea care există de la creator la creatură. (*Aplauze*).

Nu mai trebuie să se audă în facultatea cea mai numeroasă profesori universitari, orbiți de recunoștință, care să zică: voi face ce va vroi Toma. (*Aplauze prelungite*).

Și nu ne vom da înlături, domnii mei, de la operațiunea, cât de drastică ar fi, ca să reavem în fruntea învățământului nostru libertatea aceasta de gândire, care este cel mai întipărit simbol al independenței omului" [1, p. 896-898].

Anexa 2

Circulară către preoți și învățători

ROMÂNIA

MINISTERUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE

CIRCULARĂ CĂTRE PREOȚI ȘI ÎNVĂȚĂTORI

„Cucernice Părinte și Domnule Învățător,

Țara întreagă se sbate în suferințe fără seamăn: multe gospodării sunt ruinate, unele sate au fost pustiite de boli, mai peste tot lipsesc vitele și chiar uneltele.

Altă scăpare nu-i decât să începem o muncă nouă, iar îndemnul trebuie să vină de la școală și biserică.

Din păcate, starea învățământului este cât se poate de întristătoare. Dintre 840.000 copii în vârstă de școală, abia 30.000 isprăvesc clasele primare. Ceilalți încurcă doar o clasă ori două, iar 300.000 nici nu calcă pragul școlii. Ne arată toată lumea cu degetul.

De aceea nu mai putem zăbovi o minută.

În fiecare sat să alcătuți grabnic o eforie comunală. Învățătorul, preotul și primarul împreună cu alți 4 fruntași să aibă grijă de școală și de biserică, începând cu clădirea și până la chibzuirea bugetului. Românii de peste munți țin cu banul lor toate școlile și bisericile lor. Ne vom lăsa oare mai pre jos, într-o vreme de cumpănă ca aceasta, când visteria țării e sleită? (Din partea voiu face tot ce e cu putință ca să se lase comunei dările luate până acum pentru școală și biserică. Eforia comunală va deveni persoană morală, ca să poată primii danii și să le administreze singură).

Până atunci luați măsuri pentru repararea școlii și bisericii. Ministerul de război a dat ordin ca armata să vă ajute cu muncitori și material. Și nu mă îndoiesc că peste tot proprietarii vor sări în ajutorul satelor de pe moșiile lor. Însă pornirea lucrului trebuie să vină chiar de la fruntașii satului. Unde va fi inimă destulă, se pot face iute chiar școli din nou. Las pe fiecare să clădească după obiceiul locului. În loc de școli slute ca niște cantoane, puteți clădi cu cerdacuri și prispă, unde copiii să poată eși pe vreme de ploaie și de noroiu. Pe unde se află lemn eftin, faceți clădirea din bârne; cine are cărămidă să o facă din zid; poate fi din ciamur... sau cum va fi datina satului. Atâta numai, să fie încăpătoare și luminoasă.

Dar, să nu pregetați o clipă.

Ca sătean, eu voiu face tot ce e cu putință, spre a da satelor toate mijloacele pentru ridicarea poporului nostru.

Ajutorul cel mai bun e acela pe care și-l dă omul singur. Aștept deci să aflu grabnic ce-ați pus la cale în fiecare sat.

Cei mai harnici la fapte vor avea din capul locului toată recunoștința mea.

Ministrul Instrucțiunei și Cultelor

S. Mehedinți" [2].

Anexa 3

Dinu C. Giurescu, despre bunicul său, Simion Mehedinți:

„De la el am primit prima lecție de geopolitică, în 1937, când abia împlinisem 10 ani și cumpărasem un atlas geografic-istoric, editat de nemți. Atlasul era mic, școlar, cu hotarele țărilor europene de după Primul Război Mondial, dar avea hotarele vechi din 1916 desenate cu o linie galbenă. Bunicul mi-a deschis atlasul și mi-a spus, punând degetul pe Basarabia, că rușii vor această provincie românească. La fel de neclară era situația Bucovinei, în timp ce ungurii voiau Transilvania și bulgarii tânjeau după Cadrilater. Concluzia lui era: „Pregătire, pregătire, pregătire". Îmi aduc și acum aminte. E adevărat că trebuia o pregătire, dar pregătirea militară costa foarte mult și fondurile noastre erau cu totul limitate, cum se va și constata, de altfel, în 1940.[…] El era, conform tradiției noastre, pentru apărarea pământului țării. […] Într-un fel (comuniștii, n.n.) l-au reabilitat, în sensul că prin 1960 Petru Groza i-a dat o pensie de merit, de 2000 lei, ceea ce pe vremea aceea însemna ceva. În felul acesta, bunicul meu a și-a putut petrece ultimii ani cât de cât normal. A murit în

Simion Mehedinți

casa lui, pe care a lăsat-o moștenire Academiei Române și Institutului de Geografie, pentru că în familie era harță între cucoane și atunci a considerat că era mai bine să procedeze așa. [...] Îmi amintesc biblioteca într-un mod curios. Cât timp bunicul a fost la Istanbul, împreună cu noi, au dispărut cărțile cele frumos legate din bibliotecă. El avea două biblioteci, dintre care cea mare era la parter, unde era biroul principal și unde, când venea un oaspete de vază, era primit acolo. Mai avea o bibliotecă uzuală sus, la etaj, unde pe un birou de lemn totdeauna era clădit un maldăr întreg de cărți într-un echilibru cu totul instabil, că m-am tot mirat cum de nu se prăbușeau. Toate au dispărut, din păcate, în 1945. Când s-a întors de la Istanbul, cărțile nu mai erau" [3, p. 35].

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.09
CZU: 94:355.333.4(498)(092)

GENERALUL CONSTANTIN HÂRJEU – COLABORATOR APROPIAT AL LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Luminița GIURGIU

Absolventă a Facultății de Istorie-Filozofie, Secția Filozofie-Istorie din Universitatea București (promoția 1979), a Cursului postuniversitar de perfecționare în management arhivistic organizat de Facultatea de Istorie din Universitatea București (promoția 1999), a Cursului postuniversitar de specializare din domeniul comunicare și relații publice organizat de Universitatea Națională de Apărare „Carol I" (promoția 2004), a Școlii doctorale a Facultății de Istorie din Universitatea „Ovidius" Constanța, doctor în istorie (2011).

Membră a Comisiei Române de Istorie Militară, Comisiei de Heraldică și Denumiri a Ministerului Apărării Naționale (1994–2017), membră de onoare al Asociației Naționale a Veteranilor de Război, membră a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Generalul Constantin Hârjeu – colaborator apropiat al lui Alexandru Marghiloman

Rezumat. Generalul Constantin Hârjeu, o personalitate a elitei militare, a fost numit ministru de război în guvernele Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman.

Ca ministru de Război, s-a implicat în reorganizarea și modernizarea armatei, a inițiat măsuri legislative, iar întreaga sa carieră militară a fost răsplătită cu înalte ordine și medalii. Generalul Constantin Hârjeu s-a remarcat și prin opera sa de teoretician militar – a întocmit prima monografie a Armatei României, împreună cu generalul Constantin Brătianu și locotenent-colonelul G. Aronovici, publicată în limba franceză.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române la 27 mai 1909.

A participat la un eveniment important al istoriei noastre – unirea Basarabiei cu Regatul României, ca prim-pas în realizarea visului pentru o Românie Mare.

Cuvinte-cheie: Generalul Constantin Hârjeu, ministru de război, Alexandru Marghiloman, Basarabia, România Mare.

General Constantin Hârjeu – A Close Collaborator of Alexandru Marghiloman

Abstract. General Constantin Hârjeu, a distinguished personality of the military elite, was appointed minister of war in the governments of Titu Maiorescu and Alexandru Marghiloman.

As Minister of War, he was involved in the reorganization and modernization of the army, initiated legislative measures, and his entire military career was rewarded with high orders and medals. General Constantin Hârjeu also stood out through his work as a military theorist; compiled the first monograph of the Romanian Army, together with General Constantin Brătianu and Lieutenant-Colonel G. Aronovici, published in French.

He was elected a corresponding member of the Romanian Academy on May 27, 1909.

He participated at a major event from our history – the union of Basarabia with the Kingdom of Romania, as a first step in the realization of the dream of a Great Romania.

Keywords: General Constantin Hârjeu, minister of war, Alexandru Marghiloman, Basarabia, Great Romania.

Constantin Hârjeu s-a născut la 10 decembrie 1856, în București.

A urcat toate treptele ierarhiei militare, de la gradul de sublocotenent (1876), locotenent (1879), căpitan (1883), maior (1888), locotenent-colonel (1891), colonel (1895), general de brigadă (1904), la cel de general de divizie (1912).

Absolvent al Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie, ca șef de promoție (1876), a fost repartizat la Batalionul de Geniu. Calitățile sale au făcut, ca numai după trei ani, să fie numit șeful Serviciului Administrativ. Cu această unitate a participat la Războiul de Independență (1877–1878).

În anul 1880, a fost admis la Școala Politehnică din Paris, absolvită în anul 1882. Tot în Franța, a urmat și cursurile Școlii de Aplicație de Artilerie și Geniu, finalizate în anul 1884.

Pe lângă activitatea specifică de inginer de geniu, s-a remarcat și prin cea didactică, fiind un eminent profesor la Școala de Cavalerie (Cursul de topografie, 1884–1886), Școala de Poduri și Șosele (Cursul de artă militară, 1886–1889), Școala de Cavalerie și Geniu (Cursul de geometrie descriptivă, fortificația și construcția), Școala de Infanterie și Cavalerie (Cursul de geometrie descriptivă), precum și la Școala Superioară de Război (Cursul de comunicații, 1890-1894).

A înființat și organizat Școala Săpătorilor și Telegrafiștilor (1887), elaborând și manualul de specialitate.

Cariera sa militară a fost marcată de activitatea desfășurată la:

- Batalionul de Căi Ferate (1888 – comandant);
- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1889 – șef al Serviciului Tehnic);
- Consiliul General al Instrucției Publice (1889-1892 – membru-delegat al Învățământului Militar);
- Regimentul 1 Geniu (1890 – comandant);
- Corpul 2 Armată (1891 – șef al Serviciului Geniu);
- Directoratul Superior al Geniului (1891 – ajutor al directorului);
- Serviciul Tehnic al Ministerului de Război (1891 – șef al serviciului);
- Regimentul 1 Geniu (1894 – comandant);
- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1895);
- Corpul 3 Armată (1897 – șef al Serviciului Geniu, cu misiunea de realizare a lucrărilor de apărare contra inundațiilor ale orașului Galați);
- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1899 – responsabil de organizarea Secțiunii Militare a Expoziției Universale de la Paris din anul 1900);
- Regimentul 1 Geniu (1901 – comandant);
- Brigada 9 Infanterie (1903 – comandant);
- Divizia 2 Infanterie (1908 – comandant);
- Divizia 6 Infanterie (1909 – comandant);
- Regiunea Întărită Focșani – Nămoloasa – Galați (1909 – comandant) și
- Corpul 1 Armată (1912 – comandant și membru al Comitetului Consultativ al Geniului și Infanteriei).

A executat misiuni în Franța (în 1893, pentru supravegherea comenzii de materiale pentru fortificația Cetății București), precum și în Austria, Belgia și Germania (în 1896, pentru studierea materialului tehnic al trupelor de geniu, infanterie și cavalerie).

Constantin Hârjeu a fost ministru de Război în guvernele conservatoare Titu Maiorescu [1] și Alexandru Marghiloman [2].

Ca ministru de Război s-a implicat în reorganizarea și modernizarea armatei, prin inițierea și adoptarea unor legi și regulamente, pentru pregătirea armatei în vederea participării la cel de-Al Doilea Război Balcanic (1913) și la Primul Război Mondial.

În timpul ministeriatului în guvernul Titu Maiorescu, generalul Constantin Hârjeu a inițiat măsuri legislative privind:

- organizarea armatei (1913);
- organizarea și funcționarea Societății „Crucea Roșie" din România și a Societății „Crucea Roșie a Doamnelor din România" (1913);
- implementarea prevederilor Convențiilor de la Geneva (din 6 iulie 1906) privind îmbună-

Fig. 1. Generalul Constantin Hârjeu

tățirea situației răniților și bolnavilor în armatele aflate în campanie și celor de la Haga (din 18 octombrie 1907) privind adaptarea la războiul maritim a prevederilor Convenției de la Geneva (1913);

- tratamentul prizonierilor de război ai inamicului (1913);

- sprijinirea în timp de război a familiilor militarilor grade inferioare mobilizate (1913);

- întocmirea actelor de pensie ale militarilor grade inferioare infirme și ale urmașilor celor decedați în urma celui de-Al Doilea Război Balcanic;

- instituirea Medaliilor „Răsplata Serviciului Militar" (1913) și „Avântul Țării" (1913);

- elaborarea regulamentelor privind aprovizionarea cu echipament (1913) și funcționarea Școlii Militare de Scrimă și Gimnastică (1914) și

- reorganizarea Corpului Grănicerilor (1914).

După demisia survenită la 3 ianuarie 1914, a fost numit comandant al Cetății București și Inspector al Fortificațiilor, funcție deținută până la 1 iunie 1916, când a demisionat și a fost trecut în rezervă.

Numit ministru de Război în guvernul Alexandru Marghiloman, generalul Constantin Hârjeu (Fig. 1) a continuat să inițieze măsuri legislative privind modernizarea armatei și anume la:

- demobilizarea armatei și trecerea ei pe picior de pace;

- situația prizonierilor întorși din captivitate;

- recunoașterea faptelor de arme și

- instituirea „Medaliei Comemorative a Războiului 1916–1918".

Întreaga sa carieră militară a fost răsplătită cu înalte ordine și medalii: „Steaua României" și „Coroana României" cu panglica de „Virtute Militară", „Virtutea Militară", „Crucea Trecerii Dunării" sau „Medalia Comemorativă a Războiului 1916–1918".

Generalul Constantin Hârjeu s-a remarcat și prin opera sa de teoretician militar. Se pot cita: *Curs de Topografie predat de cpt. C. Herjeu* (București, 1886), *Căi ferate. Conferințe făcute de maior C. Herjeu, profesor* (București, 1890), *Dare de seamă asupra expoziţiunii militare de la Paris. Trupele de geniu și geniul militar de maiorul C.N. Herjeu* (București, 1890), *Telegrafia militară. Conferințe făcute de maior C. Hârjeu, profesor* (București, 1890), *Întrebuințarea căilor ferate în războiul 1877/1878 de maior C. Hârjeu* (București, 1891), *Manualul cunoștințelor speciale ale ofițerului de infanterie, lucrat de maiorul C.N. Herjeu, profesor la Școala de război și la Școala de ofițeri*, (f.a, f.e.), *Din învățămintele războiului de astăzi* (București, 1916), *Studii și critice militare. Din învățămintele războiului din 1913 și 1916–1918* ș.a.

A întocmit prima monografie a Armatei României, împreună cu generalul Constantin Brătianu [3] și locotenent-colonelul G. Aronovici, publicată în limba franceză [4].

A fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 27 mai 1909.

Istoria Armei Geniu, publicată în anul 1902, a fost distinsă în anul 1903, cu premiul

„Năsturel-Herescu" [5] în valoare de 4.000 lei de către această instituție.

A decedat la 24 mai 1928, în București [6].

Între cele două personalități – politică și militară – a fost o relație derulată pe parcursul a mai multor ani, bazată pe respect și prețuire reciprocă.

Interesante sunt considerațiile generalului Constantin Hârjeu în calitatea sa de martor ocular al unirii Basarabiei cu Regatul României. În paginile dedicate împlinirii a 70 de ani de către Alexandru Marghiloman [7], generalul a rememorat situația dificilă internă și internațională în care se găsea România, incertitudinile, intensele trăiri, emoțiile copleșitoare ale momentului.

Spicuim din însemnările sale:

„[…] de aici înainte voi vorbi de ministrul Marghiloman, cu care am avut prilejul de a mă găsi pe aceiași bancă ministerială în 1912–1914 și în 1918; și cuvântul meu va fi crezut, fiindcă în împrejurările grele, în care s-au aflat ambele guverne, relațiile Ministerului de Război cu ministrul de finanțe, și apoi cu președintele Consiliului, au fost atât de strânse, încât din ele se poate ajunge la cunoștința omului, care poartă răspunderea marilor interese ale țării. Și, în tot ce voi spune, nu voi atinge nici sentimentele «filofranceze», cum se pretindea înainte de 1914, nici sentimentele «filogermane», pe care le-au atribuit unii și le atribuie și azi omului politic, ci voi vorbi numai de sentimentele unui bun român și unui desăvârșit servitor al țări, care a fost și este încă, din mila lui Dumnezeu, Alexandru Marghiloman.

[…] În aceste grele zile, România se găsește în cea mai anevoioasă situație din câte a trecut până acum. Ruptă în două: jumătate stă sub piciorul armatelor vrăjmașe, iar jumătate – mica Moldovă, de la Siretul inferior în sus, ținută încă de vajnica noastră armată, nu știe ce soartă va avea mâine, căci vrăjmașul nu-i stă numai în față, pe granița apuseană, ci și alături și la spatele ei. Armata rusă, care ne fusese aliată și lupta alături cu noi, și-a părăsit pozițiile de luptă, s-a retras înăuntrul țării, și, de aici, prădând și jefuind satele și orașele, își deschide drumul spre Basarabia. La finele lui ianuarie, relațiile dintre guvernul revoluționar rus și guvernul nostru sunt rupte. Armata noastră are acum în sarcină nu numai apărarea graniței apusene a Moldovei, ci și sarcina de a scoate din Moldova trupele rusești, prefăcute în bande anarhice armate, de a le împinge peste Prut și apoi de a curăța întreaga Basarabie, în care revoluția de peste Nistru își revărsase tot puhoiul ei. Așadar, la începutul anului, armata noastră avea a face cu doi vrăjmași: unul la apus, care ținea granița Moldovei și linia Siretului de jos, și altul la răsărit, care ne fusese până mai ieri aliat, iar acum ne pustia țara și ne ostenea ca să răzvrătească poporul și armata împotriva legilor, rânduielii sociale și domnitorului țării.

[…] Misiunea guvernului Averescu a fost foarte grea. El trebuie să încheie pacea provocată și dorită de fostul guvern și, în același timp, să oprească furtuna care vine din Rusia și amenință, furioasă, să treacă Prutul. Datoria lui e să scape Moldova de un dezastru desăvârșit.

În ziua de 2(15) februarie, sosește în București prima delegație din Iași pentru a conferi cu mareșalul von Mackensen în privința prelungirii armistițiului. Această delegație are și o misiune politică: să ia contact cu grupul lui Petre Carp și cu Partidul Conservator de sub șefia lui Alexandru Marghiloman. Din partea acestuia, delegația primește să ducă la Iași următoarea declarație: «Partidul său nu a urmărit nici răsturnarea dinastiei, nici abdicarea Regelui, și e străin de agitațiile care se fac în țară pe această chestiune. Germanii vor cere două gajuri: plecarea din țară a misiunilor străine și îndepărtarea domnilor Brătianu – Take Ionescu. Vor mai stărui ca Regele și familia regală să absenteze până la pacea generală. Vor lupta din toate puterile ca aceasta să nu fie. Să se facă orice sacrificiu ca să se păstreze armata intactă, căci numai prin ea ne mai putem sprijini ca să scăpăm de dezastru puținul ce ne-a mai rămas»".

[…] Între timp, domnul Alexandru Marghiloman fusese chemat la Iași de M.S. Regele, dar cei însărcinați să-i comunice voința Regelui, uitând să o facă, el nu a luat cunoștință decât mai târziu, când i-a fost comunicată printr-un curier special.

În ziua de 1(14) martie, domnul Marghiloman întorcându-se de la Iași, face cunoscut că a fost însărcinat de Rege să formeze un nou guvern în locul guvernului Averescu demisionat. Șeful noului guvern a formulat Suveranului condițiile sale, care i-au fost primite, dar nu a luat niciun angajament înainte de a avea o înțelegere cu delegații Puterilor Centrale, căci nu va primi sarcina ce i s-a dat, dacă nu va putea obține de la ei o îndulcire a condițiilor impuse prin tratatul preliminar. Comitetul Consultativ îi dă completul său asentiment".

Generalul Hârjeu concluzionează:

„[…] Nu, retragerea sprijinului promis generalului Averescu ascundea un scop nemărturisit, pe care toți îl cunosc însă astăzi: domnul Brătianu povățuia în acest Consiliu de Coroană pe Rege că, dacă este vorba să se facă pace, să se cheme «cei din București și în special domnul Marghiloman. Marghiloman și Partidul Conservator să fie sacrificați ca să încheie pacea învinsului!».

În ziua de 6(19) martie, noii miniștrii depun jurământul că vor fi credincioși Regelui și că-și vor face datoria către țară [8], și acest jurământ niciunul din ei nu l-a călcat".

„[…] În ziua de 22(4) martie e consiliul de miniștri în care se discută chestia unirii Basarabiei cu România. Domnul Marghiloman citește o telegramă, rezultat al lungii conferințe cu domnul Kühlmann [9], prin care ne înștiințează că Germania admite unirea dacă se face prin autodeterminare. Talaat-Pașa [10] și Radoslavof [11] fac aceleași declarații în numele Turciei și al Bulgariei. Cel din urmă vede chiar cu ochi buni anexarea Basarabiei, fiindcă «aceasta va face să înceteze orice disensiune între România și Bulgaria» (?). Numai Austria face rezerve, subordonând chestiunea următoarelor două condiții: România să participe cu cel puțin un batalion la operațiunile armatei austro-ungare în Ucraina și să vândă Austriei 12 baterii de artilerie. Ministrul de război nici nu admite să se discute această chestiune. Primul ministru și ministrul de externe fiind cu totul de aceeași părere, propunerea delegatului austriac a fost respinsă.

A doua zi are loc un nou consiliu de miniștri, la care iau parte și delegații Basarabiei, domnii I. Inculeț, președintele Sfatului Țării și al Republicii Moldovenești, dr. Ciugureanu, președintele Consiliului de Miniștri și Pan Halippa, vicepreședintele Sfatului. Mai ia parte și domnul C. Stere, deputat basarabean, născut în Basarabia. Reprezentanții Basarabiei admit unirea, dar pun oarecare condiții; numai Stere se declară pentru unire fără nicio condiție. Alexandru Marghiloman comunică delegaților că integritatea Basarabiei și mâna liberă a României ne sunt garantate de delegații puterilor adverse, afară de contele Czernin [12], care a făcut oarecare rezerve. El le spune că încheierea păcii trebuie să găsească fapt împlinit unirea Basarabiei, fiindcă de orice întârziere se vor folosi vrăjmașii noștri ca să ne împiedice de a realiza o parte, cel puțin, din visul nostru sau ca să facă din Basarabia un obiect de schimb; și le garantează toate așezămintele interne și politice la care ei țin, dar fără un guvern separat și fără un parlament, care trebuie să se contopească în guvernul și Parlamentul României.

După ce mai vorbesc domnii C. Arion, C. Stere și ministrul de război, delegații Basarabiei admit unirea așa cum le-a garantat-o Alexandru Marghiloman. Această ședință a Consiliului de Miniștri intră în domeniul istoriei României. Ea s-a ținut la Președinția Consiliului, în fostul palat al domnitorului Mihail Sturdza.

Actul unirii trebuind să se săvârșească în capitala Basarabiei, primul ministrul, însoțit de ministrul de război, a plecat la Chișinău în seara zilei de 26(8) martie.

În ziua de 27(9), miniștrii sunt la Chișinău. După amiază, Sfatul Țării se întrunește în Casa Gimnaziului, unde el își ține ședințele, pentru a discuta unirea. La ora 4 p.m., miniștrii, după înțelegerea avută, pleacă spre Casa Sfatului, dar pe drum sunt opriți de un trimis al Capului Guvernului local, care le comunică dorința Sfatului de a amâna încă o zi votarea unirii, deoarece mai sunt multe greutăți de învins pentru a asigura o majoritate compactă unirii. Domnul Alexandru Marghiloman, la curent cu intrigile ce se țeseau, dându-și seama de urmările ce ar

putea avea dacă li s-ar îngădui un răgaz, își continuă drumul. Ajungând la Sfatul Țării, miniștrii sunt primiți de membrii guvernului local și de biroul Sfatului. Introduși în sala ședințelor, primul ministru al României, într-o înălțătoare cuvântare, în care darul vorbei se luase la întrecere cu sufletul marelui patriot, arată marele interes ce are Basarabia de a se uni iarăși cu România, asigură pe deputați că integritatea Basarabiei le era garantată și îi sfătuiește să voteze unirea fără nicio întârziere. După aceasta, miniștrii României cu însoțitorii lor părăsesc Sfatul și merg la cartierul corpului de armată, unde așteaptă rezultatul votului. La ora 6.50 p.m., trimișii adunării vin să anunțe că Unirea a fost votată. Mergem din nou la Sfat. Un secretar citește rezultatul votului: pentru unire, 86 voturi; abțineri – 36; în contra unirii – numai 3 voturi. Îmi fac cruce, râd, plâng, și sufletul meu, îndurerat de tot ce suferise doi ani de-a rândul de la nedreptatea omenească, mulțumește Celui de Sus că m-a învrednicit să iau parte la săvârșirea marelui act istoric, care leagă din nou Țara Românească cu pământul Basarabiei, unde zac de veacuri oasele străbunilor mei. Unirea se face, după cum glăsuiește proclamarea Sfatului Republicii Democratice Moldovenești, «în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna Basarabia se unește cu mamă-sa România».

De azi înainte Prutul nu va mai fi râul blestemat din cântecele poporului moldovean, ci apa binecuvântată care va lega de veci Moldova cu Basarabia.

În ziua de 30(12) martie, se serbează în capitala vremelnică a României unirea Basarabiei. La prânzul dat de Rege în cinstea oaspeților basarabeni, domnul Inculeț îi dă știrea că Basarabia îl numește «Regele țăranilor» fiindcă a dăruit moșiile Coroanei țăranilor de dincoace de Prut. După prânz se încinge «hora unirii» sub ferestrele Cartierului regesc, casă în care a locuit Domnitorul Cuza, și s-a cântat pentru întâia dată această horă, în 1859, când Muntenia s-a unit cu Moldova. Unde și când se va serba, îmi ziceam atunci, a treia unire…

Serbarea unirii se încheie seara, cu o masă dată de primul ministru la Palatul Mitropoliei. Acolo, dr. Ciugureanu, în cuvântarea sa, mărturisește că: «unirea Basarabiei se datorează domnului Marghiloman și Guvernului său».

Urmările imediate ale acestui mare act au fost: suprimarea «guvernului regional basarabean», dizolvarea «Sfatului Țării», intrarea în guvern a doi basarabeni ca miniștri de stat, 9(22) aprilie, și «licențierea trupelor basarabene» (un regiment de infanterie, 2 regimente de cavalerie-husari și o baterie de artilerie), trupe care de altfel nu aveau nicio valoare militară" [7].

Evocarea activității guvernului și a personalității lui Alexandru Marghiloman se încheie într-o notă optimistă în ceea ce privește unirea și a celorlalte provincii românești. Ilustrul general avea sentimentul că Partidului Conservator nu i s-au recunoscut meritele în realizarea visului unei Românii Întregite în favoarea Partidului Liberal, sperând într-o dreaptă judecată a istoriei [13].

Note și referințe bibliografice:

1. Al doilea guvern Titu Maiorescu a guvernat în perioada 14 octombrie 1912 – 3 ianuarie 1914, având următoarea componență: Titu Maiorescu (președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Externe), Take Ionescu (ministru de Interne), Alexandru Marghiloman (ministru Finanțelor), Mihail G. Cantacuzino (ministrul Justiției), general Constantin Hârjeu (ministru de Război), Constantin G. Dissescu (ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice), Nicolae Xenopol (ministrul Industriei și Comerțului), Nicolae Filipescu (ministrul Agriculturii și Domeniilor, 14 octombrie 1912 – 5 aprilie 1913), Constantin C. Arion (ministrul Agriculturii și Domeniilor, 5 aprilie – 31 decembrie) și Alexandru A. Bădărău (ministrul Lucrărilor Publice).

2. Guvernul Alexandru Marghiloman a guvernat în perioada 5 martie – 23 octombrie 1918, având următoarea componență: Alexandru Marghiloman (președintele Consiliului de Miniștri, ministru de Interne și ad-interim ministru Agriculturii și Domeniilor, 6 martie – 4 iunie), Constantin C. Arion (vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de Externe), Mihai Seulescu (ministru de Finanțe), Dimitrie Dobrescu (ministru Justiției, 5 martie – 4 iunie), Ion Mitilineu (ministru Justiției, 4 iunie – 23 octombrie), Simion Mehedinți (ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice), general Constantin Hârjeu (ministru de Război și ad-interim ministrul Lucrărilor Publice, 5 – 25 martie),

Nicolae Ghica-Comănești (ministrul Lucrărilor Publice, 25 martie – 23 octombrie), Constantin Meissner (ministru Industriei și Comerțului, 5 martie – 4 iunie), Grigore G. Cantacuzino (ministru Industriei și Comerțului, 4 iunie – 23 octombrie), Constantin Garoflid (ministru Agriculturii și Domeniilor, 4 iunie – 23 octombrie), Ion Inculeț (ministru fără portofoliu pentru Basarabia, 9 aprilie – 23 octombrie) și Daniel Ciugureanu (ministru fără portofoliu pentru Basarabia, 9 aprilie – 23 octombrie).

3. Constantin I. Brătianu (n. 17 septembrie 1844, Soreşti, jud. Argeş – d. 6 ianuarie 1910, Bucureşti), general; geodez și cartograf; a participat la Războiul de Independență (1877–1878); președinte al Secției de Geografie Militară din cadrul Societății Regale Române de Geografie (1907); membru corespondent al Academiei Române (1899).

4. https://jurnalspiritual.eu [Accesat: 28 februarie 2023]

5. Premiile „Năsturel-Herescu" au fost înființate de Academia Română, la 30 august 1873, din veniturile realizate în urma donației generalului Constantin Năsturel-Herescu (1798–1874). Ele s-au constituit pe două categorii, putând fi acordate numai cetățenilor români sau cetățenilor străini dacă aceștia erau naturalizați români sau dacă realizaseră studii și obținuseră diplome de la universități române. Prima categorie, în valoare de 5.000 lei, acordată celei mai bune lucrări în limba română asupra unui subiect propus la concurs de către Societatea Academică Română, din domeniile istorie, arheologie, geografie, științe morale și politice, economie socială, fizică, cea de a doua fiind acordată unei lucrări apărute în domeniile literatură, istorie, religie, filozofie și artă. Trei ani consecutivi, valoarea premiului era de 4.000 lei, urmând ca în cele de-al patrulea an să fie decernat „Marele premiu Năsturel-Herescu" pentru literatură, în valoare de 12.000 lei. Pentru acest generos act Constantin Năsturel-Herescu a fost numit „membru donator".

6. *Miniștrii Apărării Naționale – Enciclopedie*, coordonatori dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici și dr. Andrei-Marius Diamescu. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2012, p. 99-101. Despre personalitatea generalului Constantin Hârjeu vezi și Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu (coordonatori), Șefii Statului *Major General* (1859–2000). București: Editura Fundația „General Ștefan Gușă", 2000; Petre Otu, Teofil Oroian, Emil Ion, *Personalități ale gândirii militare românești*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997.

7. *Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admiratorii lui*. București: Tiparul Cultura Națională, 1924, clișeele Marvan. p. 12-27.

8. Sublinierile din textul citat aparțin autorului (n.n.).

9. Kühlmann Richard von (1873–1948) diplomat german; secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe (6 august 1917 – 9 iulie 1918).

10. Mehmed Talaat Pașa (n. 1 septembrie 1874, Kărdjali, Bulgaria – d. 15 martie 1921, Berlin, Germania), cunoscut sub numele de Talaat Pașa, a fost unul dintre membrii triumviratului „Cei Trei Pași", care au condus de facto Imperiul Otoman în timpul Primului Război Mondial.

11. Radoslavov Vasil (n. 27 iulie 1854, Loveci, Bulgaria – d. 21 octombrie 1929 , Berlin, Germania); absolvent al Universității din Heidelberg – Germania; membru al Partidului Liberal Bulgar; prim-ministru în perioada 1913–1918.

12. Czernin Ottokar von (1872–1932), om politic și diplomat austro-ungar. Ministru plenipotențiar la București (1913–1916) și ministru de Externe (1916–1918).

13. Personalitatea generalului Constantin Hârjeu, relația sa cu Alexandru Marghiloman și rolul politic avut în guvernele din care a făcut parte au fost prezentate vezi și Luminița Giurgiu: *Generalul Constantin Hârjeu despre unele consecințe ale Tratatului de Pace (7 mai 1918)*, coautor, în „Acta Bacoviensia. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău", Vol. XIV. Onești: Editura MAGIC PRINT, 2019, p. 265-274; *Generalul Constantin Hârjeu, Alexandru Marghiloman și unirea Basarabiei cu regatul României*, coautor, în revista „Eroica. Revistă de cultură istorică și de cinstire a eroilor neamului", anul XXI, nr. 1-2 (61-62), 2018, p. 17-20; *Generalul Constantin Hârjeu – omagiu lui Alexandru Marghiloman*, în *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*, Volumul Sesiunii de Comunicări Științifice Buzău, 22-23 martie 2018. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018, p. 103-115.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.10
CZU: 94(478)"1918":663.97(091)
Orcid ID: 0009-0007-5115-5589

ASPECTE PRIVIND SOCIETATEA BASARABEANĂ ÎN CORESPONDENȚA PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINIȘTRI, ALEXANDRU MARGHILOMAN (MAI-IULIE 1918)

Daniel Silviu NICULAE

Doctor în științe militare, vicepreședinte al Asociației Istorice „Dimitrie Cantemir" – ASIC.

Domenii de interes: istorie militară, istorie urbană, istoria Basarabiei.

Cărți publicate: *Romanian military art during the second Balkan war (1913),* Lap Lambert Academic Publishing, Londra, 2017.
1918. Reintrarea României în război, Editura Miidecărți, Bragadiru, 2018.

Aspecte privind Societatea Basarabeană în corespondența Președintelui Consiliului de Miniștri, Alexandru Marghiloman (mai-iulie 1918)

Rezumat. Odată cu unirea cu Basarabia, guvernul român a preluat o administrație teritorială influențată de regimul țarist și apoi de evenimentele care au avut loc după revoluția bolșevică din 1917. Dacă administrația centrală a țării se desfășura prin Consiliul de țară (puterea legislativă) și Consiliul de Miniștri (puterea executivă), la nivel de județ, comună sau sat, administrația locală era reprezentată prin numeroase comisii și comitete.

Guvernul Alexandru Marghiloman a fost primul care a început procesul de implementare a principilor administrației românești.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Alexandru Marghiloman, administrația românească, agricultură, tutun.

Aspects Regarding the Bessarabian Society in the Correspondence of the President of the Council of Ministers, Alexandru Marghiloman (May-July 1918)

Abstract. With the Union with Bessarabia, the Romanian government took over a territorial administration influenced by the tsarist regime and then by the events that took place after the Bolshevik revolution in 1917. If the central administration of the country was carried out through the Country Council (legislative power) and the Council of Ministers (executive power) at the county, commune or village level, the local administration was represented by numerous commissions and committees.

The Alexandru Marghiloman government was the first to start the process of implementing the romanian administration's principles.

Keywords: Bessarabia, Alexandru Marghiloman, romanian administration, agriculture, tobacco.

Revoluția bolșevică din anul 1917 a spulberat fărâma de unitate politică a Imperiului Țarist, măcinat de ample mișcări sociale, situație internă care a facilitat emanciparea națională și politică a popoarelor aflate sub stăpânirea rusă, care au început lupta pentru drepturile lor.

Primele manifestări libere ale moldovenilor, în care au cerut autonomia Basarabiei, au avut loc după revoluția rusă. De la început, conform documentelor epocii, au fost împotriva cererilor lor, cadeții, social-revoluționarii, social-democrații și evreii. Cei din urmă admiteau o autonomie culturală, nu însă una politică [1, f. 14].

În Basarabia, prima formațiune politică, care a declanșat o puternică mișcare socială pentru redobândirea drepturilor naționale și politice a fost Partidul Național Moldovenesc care s-a constituit la 3 aprilie 1917. Programul politic al acestui partid prevedea, printre alte obiective principale, în primul rând, autonomia Basarabiei și constituirea Sfatului Țării. Alături de această formațiune politică, în lupta împotriva diferitelor centre de putere fidele intereselor Petrogradului care se manifestau cu un anumit impact în cadrul societății publice basarabene, au fost atât organizațiile militarilor moldoveni, cât și alte organizații sau forțe care reprezentau diferite clase sociale și profesionale. Toate aceste forțe reprezentative ale societății basarabene, aș aminti în acest context Comitetul Central Moldovenesc (organizație a militarilor moldoveni), au organizat, la 20 octombrie 1917, Congresul Ostășesc Moldovenesc în cadrul căruia participanții au proclamat vehement autonomia Basarabiei și au hotărât unanim constituirea Sfatului Țării, ale căror prime ședințe de lucru au avut loc la 21 noiembrie 1917 [2, p. 23-24].

În componența Sfatului Țării au intrat 150 de membrii, dintre care 70% îl reprezentau deputații moldoveni, iar 30% – minoritățile etnice, constituindu-se în același timp mai multe fracțiuni, cea mai reprezentativă a fost Blocul Moldovenesc, în cadrul căruia activau deputații aleși din partea congresului militar, Partidului Național Moldovenesc, o parte dintre reprezentanții Consiliului Gubernial al Țăranilor și a altor organizații profesionale, obștești și culturale. Minoritățile erau prezente prin etnici bulgari, armeni, polonezi, evrei și germani. Exista și o fracțiune socialistă. Sub președenția lui Ion Inculeț, delegații Sfatului Țării au proclamat la 2/15 decembrie 1917, Republica Populară Moldovenească autonomă, ca parte a unui proiect politic reprezentând o federație de state democratice, scenariu spulberat însă de evoluția evenimentelor politice din Rusia [3, p. 484].

O scurtă istorie a integrării teritoriale și administrative a Basarabiei

Nu ne-am propus să relatăm despre zbuciumatul proces al integrării teritoriale a Basarabiei în cadrul statului român, pentru abordarea acestui subiect au fost tipărite mai multe lucrări științifice, ci doar să punctăm câteva date importante care au precedat unirea Basarabiei cu România.

Prin urmare, lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, organizată de bolșevici, prin care au reușit să preia puterea în Rusia, a avut ca efect instalarea haosului politic, social și economic atât în interiorul acesteia, cât și în teritoriile fostului Imperiul Țarist. În acest context și pe fondul cererii reprezentanților populației minoritare în zemstva județului Cetatea-Albă, sub influența unor emisari din partea Radei Centrale de la Kiev, de alipire a acestui județ la Ucraina și a jafurilor trupelor ruse prezente pe frontul românesc și nu numai, demobilizate și dezorganizate, integritatea teritorială a Republicii Populare Moldovenești era amenințată [2, p. 26].

Situația, de fapt, a impus acordarea unor prerogative exclusive Sfatului Țării în baza cărora, la 23 decembrie/5 ianuarie 1917, Pantelimon Erhan, președintele executivului, împreună cu Vladimir Cristi, director general interne, și Ion Pelvan, director general externe, au semnat o scrisoare adresată ministrului de război român, Constantin Iancovescu, prin intermediul căreia solicitau prezența la Chișinău a unui regiment transilvănean. Cererea a fost aprobată și astfel regimentul format la Kiev din prizonierii ardeleni prinși de ruși a fost desemnat să se deplaseze la Chișinău cu misiunea de a asigura paza depozitelor produselor de primă necesitate [4, p. 157].

Prezența Secției de Front a Rumcerodu-lui de la Odesa [5] la Chișinău a făcut ca propaganda antiromânească să aibă efect în rândurile forțelor ruse staționate în Basarabia, contribuind astfel la promovarea intereselor bolșevice.

În acest context intern, Sfatul Țării a decis alcătuirea a două delegații a căror mandant era, pe de o parte, să susțină interesele Republicii Populare Moldovenești în cadrul negocierilor de pace de la Brest-Litovsk, iar pe de altă, să poarte discuții la Kiev pentru stabilirea de comun acord cu partea ucraineană a clauzelor unui tratat de asistență economică, politică și militară. Aplicarea planurilor propuse de executivul basarabean s-a complicat în momentul în care, la 6/19 ianuarie 1918, au ajuns în gara Chișinău forțele ardelene care trebuiau să pună în executare misiunea ordonată de ministrul de război, Constantin Iancovescu. Cu o zi înainte, respectiv, 5/18 ianuarie 1918, guvernul sovietic a rupt relațiile diplomatice cu România, moment pe care trupele ruse din Chișinău l-au interpretat ca pe o declarație de război, prin urmare, au atacat regimentul ardelean dezarmându-l, în timp ce amenința Sfatul Țării de colaborare cu guvernul român [2, p. 29].

Evident, în aceste condiții cele două delegații nu și-au atins obiectivele propuse. La Kiev, deși delegația basarabeană a ajuns, situația internă era inflamabilă pe fondul amenințări bolșevice, fapt pentru care discuțiile bilaterale au fost amânate iar plecarea celeilalte delegații la Brest-Litovsk nu a mai fost văzută ca o altenativă viabilă.

Sub amenințarea bolșevică, Sfatul Țării a decis trimiterea a trei delegații pe rute diferite la Iași, pentru a solicita ajutor armat României, în timp ce Consiliul directorilor generali a expediat două telegrame comandantului Frontului Român, generalului Șcerbaciov, prin care cereau trupe ruse disciplinate în Chișinău. În realitatea, cererea era tardivă. Trupele ruse dezorganizate jefuiau și nu se mai supuneau ierarhiei și ordinelor militare. Singurele efective care puteau asigura stabilitatea în regiune erau trupele române, fapt pentru care, la sugestia comandantului rus, Guvernul România, cu aprobarea Marilor Puteri, a hotărât prezența armatei române în Basarabia. În seara zilei de 13/26 ianuarie, trupele române comandante de generalul Broșteanu au intrat în Chișinău [2, p. 30].

La 24 ianuarie/6 februarie 1918, Sfatul Țării a adoptat Declarația de independență a Republicii Democratice Moldovenești (RDM). La 3/16 martie 1918, a fost prezentată adunării generale o moțiune semnată de către 18 reprezentanți ai țăranilor în zemstva județului Bălți, prin care au cerut, în numele acestei unități administrative basarabene, unirea cu România, moțiune care urma să fie adusă la cunoștința Sfatului Țării pentru a fi proclamată în numele basarabenilor. Basarabia se mișca. La 4/17 martie 1918, marii proprietari basarabeni, care participau la adunarea generală a zemstvei, au cerut și ei unirea cu România, ocazie cu care a fost lansat un apel în acest sens, care să străbată întregul teritoriu al Basarabiei de la Hotin până la Ismail. În același spirit, la 6/19 martie 1918, Uniunea marilor proprietari basarabeni a prezentat un memoriu regelui Ferdinand, la Iași, în care susținea unirea cu Patria-Mamă. Într-un al doilea memoriu, transmis de aceeași Uniune, s-a propus desființarea Sfatului Țării și organizarea unei administrații militare care să mențină ordinea și liniștea publică. La 16/29 martie 1918, Sfatul Țării a votat o declarație prin care respingea pretențiile teritoriale ale Ucrainei respingând intențiile și planurile expansioniste ale acesteia [2, p. 39-41].

Treptat, adunările generale ale zemstevelor județelor Orhei și Soroca, ale căror reprezentanți acoperau mai multe clase sociale, s-au pronunțat pentru unirea cu România, astfel încât, având ca punct de pornire aceste reuniuni ale zemstevelor alese în baza votului universal reglementat în anul 1917, societatea basarabeană se maturiza discret, însă liderii politici aveau misiunea de a pune în aplicare o dorință care mocnea în sufletul tuturor românilor de peste Prut.

Prezenți la Iași, la 20 martie/3 aplilie 1918, Ion Inculeț și D. Ciugureanu au fost informați că reprezentanții Puterilor Centrale nu i-au acceptat la negocierile pentru pace ale republicii basarabene, discuții care aveau loc la București – destinația lor finală. Între timp, guvernul român i-a anunțat că accepta cererea de unire a

Basarabiei cu România. În cadrul întâlnirii cu prim-ministrul Alexandru Marghiloman, din data de 21 martie/4 aprilie 1918, Inculeț a propus unirea cu autonomie deplină, iar Ciugureanu și Halippa - unirea necondiționată [2, p. 42].

Reîntorși la Chișinău, cei trei lideri basarabeni au prezentat deputaților din Sfatul Țării punctul de vedere al României în privința unirii, fapt pentru care majoritatea deputaților s-au pronunțat pentru înfăptuirea acesteia. Prin urmare, primul-ministru Alexandru Marghiloman a solicitat liderilor basarabeni, în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri de la 23 martie/6 aprilie 1918, conceperea actului unirii. În timp ce Pantelimon Halippa a răspuns pozitiv, Ciugureanu a propus ca guvernul român să țină cont de părerea lui Ion Inculeț, care avea o reținere față de politica germanofilă a lui A. Marghiloman, fapt pentru care a solicitat garanții din partea Puterilor Centrale pentru ca actul unirii să nu fie contestat de Antanta [2, p. 43].

În acest context a avut loc sosirea în Chișinău, la 26 martie/8 aprilie 1918, a prim-ministrului Alexandru Marghiloman, însoțit de mai mulți demnitari români și personal administrativ (Ministrul de război, Hârjeu; I. Mitilineu, secretarul general de interne; C. Garoflid, secretarul general al agriculturii și domeniilor; A. Corteanu, secretarul general al agriculturii). Pe parcursul zilei, delegația română a avut mai multe întâlniri cu reprezentanții clerului ortodox, membrii guvernului, marii proprietari și cu liderii comunităților minoritare, din care a rezultat fără echivoc că unirea era dorită de societatea basarabeană, fapt reflectat și în cadrul ședinței solemne a Sfatului Țării, din 27 martie/9 aprilie 1918 [4, p. 16].

În această zi memorabilă, prim-ministrul Alexandru Marghiloman a citit de la tribuna Sfatului Țării, declarația guvernului român prin care a reamintit acceptarea unirii Basarabiei cu România, după care, împreună cu membrii delegației, a părăsit clădirea, lăsându-i pe deputații basarabeni să-și hotărască destinul țării. În cadrul discuțiilor, a fost citită, de către Ion Buzdugan și V. Cijevschi, rezoluția Blocului Moldovenesc care se pronunța categoric pentru unirea Republicii Democratice Moldovenești pentru totdeauna cu România. Pentru, au votat 86 de deputați, 3 au fost împotrivă iar 36 s-au abținut. Invitați să revină în clădirea legislativului basarabean, demnitarilor români, conduși de prim-ministrul Alexandru Marghiloman, li s-a citit de către Ion Buzdugan *Declarația de unire a Republicii Democratice Moldovenești cu România*. Oficialii români au luat act de voința deputaților și au acceptat în spirit, cuget și literă condițiile unirii Basarabiei cu România [2, p. 45-47].

La 9/22 aprilie 1918 unirea Basarabiei cu România a fost ratificată prin Decret Regal.

Un crâmpei din realitarea basarabeană. Industria tutunului în timpul guvernului Alexandru Marghiloman

În primăvara anului 1918, agricultura basarabeană beneficia de o practică rudimentară și insuficient reglementată. Administrarea acestei ramuri a economiei era haotic organizată fiind exercitată de diferite instituții din timpul regimului țarist, a căror adaptare la noile condiții politice apărute după revoluția bolșevică a avut un succes parțial. În comune și sate existau diferite comisii și comitete care încercau să implementeze fără succes noul curent democratic din economia basarabeană, caracterizată de o autonomie administrativă și politică locală [6, f. 65].

La 8 iunie 1918, Societatea Centrală a Proprietarilor de Pământ ai Basarabiei a transmis o scrisoare Președintelui Consiliului de Miniștri, Alexandru Marghiloman, prin care aducea la cunoștința acestuia aprobarea unui ordin dat de Directoratul de Finanțe basarabean în privința rechiziționării depozitelor de tutun, măsură descrisă într-un articol apărut în Nr. 114 al ziarului „Sfatul Țării", din 27 mai 1918.

Autorul articolului menționa faptul că principalul izvor juridic al acestui ordin era Decretul Regal Nr. 1188, apărut la 17 mai 1918. Potrivit acestui ordin, în Basarabia toate depozitele de tutun erau rechiziționate pentru nevoile statului, fiind plătit un preț negociat și stabilit de comun acord cu proprietarii acestor depozite.

La scurt timp de la apariția articolului, Societatea Centrală a Proprietarilor de Pământ

a convocat o ședință la care au participat atât proprietarii de pământ, cât și plantatorii de tutun. În această ședința s-a hotărât ca Societatea Centrală să reprezinte și să apere drepturile și interesele industriei de tutun, în special cele ale plantatorilor de tutun. Prima problemă discutată și votată pentru a fi susținută de Societate a fost încetarea rechiziției de tutun, și restabilirea comerțului liber și a exportului de tutun conform legislației încă în vigoare în Basarabia.

În ședința din 5 iunie 1918, Comitetul Societății a ajuns la concluzia că unirea Basarabiei cu România îi garanta autonomia, prin urmare, legile Basarabiei puteau fi schimbate numai de Parlamentul României din care urmau să facă parte, conform punctului 2 și 5 din actul unirii, din 17 martie 1918, și reprezentanții Basarabiei [6, f. 65].

Dorința unanimă a participanților la această ședință era ca noile dispoziții ale ordinului emis de Directoratul de Finanțe să fie schimbate, atât din motive juridico-politice, cât și din punct de vedere economic; cultura de tutun fiind una dintre cele mai greu de întreținut, scumpă și specială prin cunoștiințele necesare obținerii unei recolte bune și eficiente din punct de vedere economic.

Industria tutunului din Basarabia a fost suspusă unei constrângeri asemănătoare de Imperiul Țarist în anul 1870, fapt care a influențat negativ această ramură a economiei basarabene.

Societatea Proprietarilor de Pământ din Basarabia atrăgea atenția prim-ministrului Alexandru Marghiloman asupra circulației și încasărilor de valută străină generate în special de exportul tutunului și, în general, al produselor agricole și pomicole basarabene, așa cum erau, de exemplu, fructele proaspete sau uscate. Un alt produs de top la export era vinul. Până la data de 28 mai 1918, producători mari și mici de tutun au acționat în deplină credință că prețul vânzărilor urma să fie stabilit de piața liberă influențată de cerere și ofertă [6, f. 66].

În contextul preconizatelor rechiziții, existau însă semnale din teritoriu că, deja, ordinul era pus în aplicare în anumite localități; reprezentanții industriei tutunului erau îngrijorați de impactul acestora asupra economiei basarabene pe fondul distrugerilor suferite de gospodăriile sătești și furtul masiv al recoltelor agricole anterioare acestei inițiative legislative a Directoratului de Finanțe.

În concluzie, Societatea Proprietarilor de Pământ din Basarabia pleda pentru o perioadă de tranziție legislativă, pentru a da posibilitatea producătorilor de tutun de a se adapta la schimbările legislative viitoare [6, f. 67].

Petiția proprietarilor de pământ din Basarabia a fost redirecționată către Ministerul de Finanțe. La 2 iulie 1918, Regia Monopolurilor Statului din cadrul Ministerului de Finanțe a transmis Comisarului General din Basarabia, generalului Arthur Văitoianu, un punct de vedere semnat de ministrul de finanțe, Mihai Seulescu, cu privire la problema rechizițiilor [6, f. 67].

Potrivit acestui document, producția culturii de tutun din Basarabia, din vara anului 1918, „era insuficientă consumului intern cu atât mai mult exportului, fiind acaparată de speculatori care urmăresc venituri mari în dauna producătorior de tutun. Statul român a cumpărat o mare cantitate din producția de tutun cu un preț de 200 lei/pudul [7], preț la care cultivatorii au fost mulțumiți. Există în arhiva ministerului peste 80 de oferte din partea diferiților deținători de tutun pentru care cereau între 200 și 250 de lei pudul de tutun, oferte considerate de noi ca fiind scumpe. Domnul inspector Lucaciu vă poate pune la dispoziție aceste oferte. Astăzi acești cultivatori auzind de perspectivele care s-ar oferi deținătorilor de tutun, în eventualitatea unui export, au, pe cât sunt informat, intenția de a se agita găsindu-se drept cuvânt nedreptățiți dacă tutunul cedat de ei cu 200 lei pudul ar aduce în mâinile terților cumpărători beneficii duble sau triple. Cererea societății proprietarilor este dar nu numai prejudiciabilă intereselor populației și statului dar și nedreaptă căci ar da o primă legală speculei câtorva favoriți în dauna celor mulți pe care i-ar nemulțumi cu drept cuvânt. Este de altfel foarte caracteristic faptul invocat că prețurile care până la 19 mai 1918 mulțumea pe vânzători, de vreme ce avem foarte multe oferte în acest sens, au crescut a doua zi și chiar după apariția

Înaltului Decret Regal de rechiziție până la triplu și quadruplu. Oricum ar fi, prețurile enorme ce se zice că se oferă dincolo de piață, nu pot priva populația română de tutun, nici pe stat de rezervele lui, iar Înaltul Decret din 17 mai 1918 se va aplica fără ezitare. Dacă acest Decret găsește că prețurile se vor fixa în înțelegere cu vânzătorii, motivul este că nu am vrut să facem nicio presiune asupra lor și se înțelege că se va avea de normă prețurile cu care am cumpărat până acum fiind chiar dispuși la nevoie să le mărim puțin. Văzând însă că imediat după apariția Decretului pretențiile de preț s-au mărit într-un mod neînchipuit, vă fac cunoscut că printr-un al doilea decret le vom fixa în mod invariabil, iar Regia va primi ordin să ridice imediat tot tutunul, căci lipsa acestuia la Regie este extremă și prezentă.

Vă rog dar, domnule Comisar General să binevoiți a pune toate acestea în vederea domnilor petiționari, însă vă rog a vă pune în contact cu adevărații cultivatori iar nu acei care pretinzând a vorbi în numele cultivatorilor reprezintă pe negustorii care au cumpărat însuși tutunul de la adevărații cultivatori. Sper, domnule Comisar General că în aceste condiții nu veți avea nici o greutate de a vă pune de acord cu reprezentanții culturii tutunului din Basarabia care vor accepta prețurile comparabile cu cele deja plătite și în acest caz s-ar putea forma o comisie mixtă compusă din domnii ingineri șefi Lucaci și Negulescu din partea noastră și din doi delegați ai vînzătorilor care de comun acord să fixeze pentru fiecare caz în parte prețurile convenabile conform calităților fiecărui caz.

Pentru nevoile Basarabiei s-a și înființat un depozit de vînzări al Regiei în Chișinău și în curând vom face același lucru în celelalte capitale de județe. Până atunci am acordat și acordăm din Iași brevete pentru vânzarea în Basarabia a produselor Regiei pe care vânzătorii și le ridică direct din Iași. În cazul în care guvernul ar găsi avantajos pentru motivul de compensații de import să permită și exportul unei oarecare cantități de tutun, măsura va fi luată de noi în mod echitabil favorizând pe fiecare vânzător în mod egal, adică repartizând proporțional asupra fiecăruia cota parte a procentului tutunului de exportat. Statul și-ar rezerva bineînțeles alegerea mărfurilor de importat precum și modul lor de desfacere dar va ține socoteală și de nevoile industriei culturii tutunului făcând să intre în Basarabia materiile necesare acestei culturi. Propunerea ce ni se face de a aduce tutun din Basarabia căreia i s-ar da în compensație, mărfurile importate din Ucraina în schimbul tutunului basarabean este prea puțin serioasă pentru a merita vreun răspuns. Aștept cât de urgent posibil răspunsul dvs domnule comisar General făcându-vă încă odată cunoscut că am rămas fără tutun și că avem voie să ridicăm în cel mai scurt timp tutunurile aflătoare în Basarabia" [6, f. 64].

Încă din timpul Primului Război Mondial se discuta, în România, despre necesitatea unei reforme agrare, prin urmare, un prim pas în acest sens s-a făcut în vara anului 1917, când prevederile Constituției au fost modificate prin introducerea principiului de drept privind expropierea pentru cauză de utilitate publică. Odată cu realizarea Marii Unirii, de la 1 decembrie 1918, problema reformei agrare a reapărut pe ordinea de zi a legiuitorilor români, fiind votate mai multe decrete și legi privind chestiunea agrară. Pentru Basarabia, legea definitivă a reformei agrare a fost adoptată la 13 martie 1920.

Note și referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C), *Fond Casa Regală, Diverse,* Dosar 12/1918.

2. Cojocaru, Gheorghe. E. *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918–1923).* București: Semne, 1997.

3. Platon, Gheorghe (editor). *Istoria Românilor. De la Independență la Marea Unire (1878–1918),* Vol. VII, Tom II. București: Editura Enciclopedică, 2003.

4. Neagoe, Stelian (coordonator). *Enciclopedia Istoriei politice a României 1859–2002*. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații internaționale, 2003.

5. Acronimul rusesc pentru Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa a fost un organ bolșevic revoluționar care s-a instalat provizoriu în sudul Ucrainei, și a avut competențe asupra teritoriului guberniilor Basarabia, Herson și Taurida, în contextul destrămării Imperiului Rus și a Războiului Civil Rus. A funcționat din mai 1917 până în mai 1918.

6. Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C), *Fond Casa Regală-Diverse,* Dosar 2/1918, fila 65.

7. Unitate rusească (din rusă „pud") de măsură pentru greutăți, egală cu 16,38 kg.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.11
CZU: 929:354.4(498)
Orcid ID: 0009-0003-2914-1341

NICOLAE GHIKA-COMĂNEȘTI, MOȘIER, EXPLORATOR, DEPUTAT, BANCHER ȘI MINISTRUL LUCRĂRILOR PUBLICE (1875–1921)

Alin SPÂNU

Doctor în istorie, profesor asociat la Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Domenii de preocupare: istoria României, istorie militară, istoria serviciilor de informații.

Cărți publicate: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010 (lucrare distinsă de Academia Română cu premiul *Mihail Kogălniceanu*); *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională (1916–1920)*, București: Editura Militară, 2012; *Spioni, spioane și dandanale în România neutră (1914–1916)*, București: Editura Militară, 2016; *Spioni, spioane și dandanale în România războinică (1916–1919)*, București: Editura Militară, 2019; *Informații, propagandă și contraspionaj în Transilvania, Ungaria și Banat (1918–1920)*, București: Editura Militară, 2020 ș.a.

Nicolae Ghika-Comănești, moșier, explorator, deputat, bancher și ministrul lucrărilor publice (1875–1921)

Rezumat. Nicolae Ghika-Comănești l-a însoțit pe tatăl său, Dimitrie, în expediția științifică din Somalia (1895–1896), apoi a mers singur în Africa de Nord în 1899 (între Maroc și Sahara), în SUA și Canada (1910–1911). A fost ales în conducerea societăților de protecție și exploatare rațională a pădurilor (din 1910). Unchiul său, Eugen, a fost ales în Parlament din 1869 până în 1912, tatăl său – din 1872 în 1892, iar el a fost ales prima dată în 1905, toți reprezentând județul Bacău. În perioada martie-octombrie 1918 a fost ministrul Lucrărilor Publice și s-a achitat bine de misiunea extrem de dificilă. La primele alegeri pe baza votului universal (noiembrie 1919) a fost ales deputat, dar ulterior a refuzat să mai candideze. S-a implicat în investiții pentru dezvoltarea economiei naționale și a fost ales președinte al Băncii Națiunii. Din cauza unor investiții și speculații bursiere făcute de câțiva directori, Banca a intrat în faliment. Mustrările de conștiință l-au condus spre o decizie de onoare, astfel că a decis să-și pună singur capăt zilelor.

Cuvinte-cheie: Nicolae Ghika-Comănești, explorator, bancher, ministrul Lucrărilor Publice, România.

Nicolae Ghika-Comănești, Landowner, Explorer, Deputy, Banker and the Minister of Public Works (1875–1921)

Abstract. Nicolae Ghika-Comănești accompanied his father, Dimitrie, on the scientific expedition in Somalia (1895–1896), then he went alone to North Africa in 1899 (between Morocco and the Sahara), to the USA and Canada (1910–1911). He was elected to the leadership of the societies for the protection and rational exploitation of forests (since 1910). His uncle, Eugen, was elected to Parliament from 1869 to 1912, his father – from 1872 to 1892, and he was elected for the first time in 1905, all of them representing Bacău County. Between March and October of 1918, he was the Minister of Public Works in this period he acquitted himself very well on this extremely difficult mission. In the first elections based on the universal vote (November 1919) he was elected deputy, but later he refused to run again. He got involved in investments for the development of the national economy and was elected president of the National Bank. Due to investments and stock market speculations made by a few directors, the Bank went bankrupt. The rebukes of conscience led him to an honorable decision, so he decided to end his days himself.

Keywords: Nicolae Ghika-Comănești, explorer, banker, the Minister of Public Works, Romania.

Familia Ghica și-a lăsat amprenta asupra spațiului românesc de la jumătatea secolului al XVII-lea și până după Al Doilea Război Mondial. Deși de origine albaneză și deveniți domni cu ajutorul Imperiului Otoman, Ghiculeștii s-au împământenit și s-au implicat în reformarea și dezvoltarea celor două state românești, a Principatelor Unite (din 1859), a regatului (din 1881) și României Mari (din 1918). Primul domn, Gheorghe Ghica, a domnit, succesiv, în Moldova (1658–1659) și Țara Românească (1659–1660). Fiul său, Grigore I Ghica, a urcat pe tronul Țării Românești de două ori (1660–1664 și 1672–1673). Nepotul, Grigore al II-lea, a avut cinci domnii: trei în Moldova (1726–1733, 1735–1741 și 1747–1748) și două în Țara Românească (1733–1735 și 1748–1752). Grigore al II-lea a avut doi băieți, ambii domni: Scarlat – în Moldova (1757–1758) și Țara Românească (1758–1761 și 1765–1766), și Matei – în Țara Românească (1752–1753) și Moldova (1753–1756). Unul dintre frații lui Grigore al II-lea a fost Alexandru, mare dragoman al Porții (1727-1741), care nu a domnit în Țările Române, dar a fost tatăl lui Grigore al III-lea Ghica, domn în Moldova (1764–1767 și 1774–1777) și Țara Românească (1768–1769). Acest domn este cunoscut pentru opoziția sa vehementă față de raptul nordului Moldovei practicat de Imperiul Austriac (1775), care, în final, i-a adus asasinarea (1777). Grigore al III-lea a avut un frate, Dimitrie, care după asasinarea sa s-a retras la București. A avut trei neveste și 24 de copii, iar primii doi băieți au devenit și primii domni pământeni, după revoluția lui Tudor Vladimirescu: Grigore al IV-lea (1822–1828) și Alexandru al II-lea (1834–1842).

Grigore al III-lea a avut și o soră, Ecaterina, căsătorită cu Dimitrie Sulgearoglu, cu care a avut doi băieți – Gheorghe (1739–1801) și Constantin (1745–1818). Dragostea cu care i-a copleșit unchiul, ca pe proprii săi copii, i-a făcut pe cei doi să-și schimbe numele în Ghika, cu „k" pentru a fi diferențiați de trunchiul principal al familiei. De la acești doi Ghika au început să fie denumite ramurile familiei, de regulă după numele moșiei principale. Primul frate, Gheorghe Ghika, a avut trei băieți, dintre care doi au pus bazele unor ramuri: Dimitrie, Grigore-Budești și Alexandru-Brigadier. Dimitrie a avut tot trei băieți, care au întemeiat alte trei ramuri ale familiei: Iordache-Trifești, Alexandru-Kefal și Constantin-Șerbănești. Al doilea frate, Constantin Ghika, a avut doi băieți, care au pus bazele altor două ramuri: Dimitrie-Comănești și Gheorghe-Deleni.

Dimitrie Ghika-Comănești (1780–1835) a fost mare vistiernic și a avut un fiu, Nicolae (1815–1851), la rândul său mare vistiernic, dar și ministru al Cultelor. Nicolae a avut șase copii, dintre care patru băieți. Dimitrie [1, p. 31-38] (31 decembrie 1839 – 23 martie 1923) și Eugen (1 ianuarie 1840 – 18 decembrie 1912) au fost gemeni (diferențiați de câteva ore) și au contribuit la dezvoltarea ramurii din care făceau parte. Dimitrie a devenit doctor în drept la Universitatea Humbold din Berlin, subprefect de Bacău, președintele Tribunalului Bacău, consilier la Curtea de Apel București, prefect de Bacău, deputat conservator (1872–1892) și consilier regal. Pasiunea pentru vânătoare, călătorii și descoperiri l-a condus către statutul de membru al Societății Geografice Române (din 1875). După 20 de ani, plin de experiență națională, s-a încumetat să exploreze și o parte a Africii. Și-a mărit averea după ce pe moșiile sale s-a descoperit petrol, iar în 1900 a semnat o convenție pentru exploatarea cărbunilor. În 1912 era caracterizat drept „mare filantrop și nu e nevoie a-i descrie miile de binefaceri, căi nu într-un oraș, dar în țara întreagă este recunoscut ca *părintele nevoiașilor*" [2]. Fratele său geamăn s-a înrolat voluntar în armata nordistă din Războiul Civil american (1861–1863) și a ajuns la gradul de căpitan. A revenit în țară din cauza unor probleme personale și s-a implicat în politică alături de Partidul Conservator, fiind ales parlamentar de Bacău, din 1869 și până la decesul său.

Dimitrie Ghika-Comănești s-a căsătorit cu Zoe Lahovary și au avut doi copii, o fată și un băiat. Maria (1870–1850) a fost căsătorită (din 1891) cu Leon Mavrocordat și a avut doi copii. Nicolae a venit pe lume la 19 septembrie 1875 în castelul familiei de la Comănești [3, p. 187].

Urmează studiile liceale în țară, apoi licența în drept la Lausanne și Geneva. Se pare că spiritul aventurier s-a transmis în familia Ghika din generație în generație. Așa se face că tatăl și fiul au urmat cursuri de topografie și botanică înainte de a se îndrepta spre cornul Africii [4, p. 39-52]. În perioada octombrie 1895 – februarie 1896 au urmat traseul Triest – canalul Suez – Marea Roșie – portul Berbera (Golful Aden, capitala Somaliei britanice). De aici, tatăl și fiul au plecat în necunoscut, în principal la vânătoare, cu 60 de oameni, 72 de cămile, 15 oi, cai și catâri. Au străbătut teritorii din Djibouti, Etiopia și Somalia, adunând plante, trofee vânătorești și cartografiind locurile. Rezultatele științifice ale expediției, inclusiv prima hartă exactă a Somaliei, au fost prezentate la societăți științifice din vestul Europei. Cei doi au publicat, în 1897, separat, câte o carte privind experiența africană, inițial Dimitrie [5] (în limba română), apoi și Nicolae [6] (în limba franceză, în Elveția). Deși diferite ca stil, ambele conțin descrierea a 55 de plante (multe noi), a 201 de animale vânate (din 20 de specii) și prezintă prima hartă exactă a Somaliei.

Tentația aventurii, plăcerea de a vedea locuri noi și a vâna tot felul de animale l-au făcut pe Nicolae Ghika-Comănești să continue șirul călătoriilor. În 1899 a efectuat o expediție de la muntele Atlas (Maroc) până la castelul Glahui de la marginea deșertului Sahara. Peste un deceniu (1910–1911), va lua decizia să treacă Atlanticul și să meargă de-a lungul fluviilor Mississippi și Missouri, prin preerii, Munții Stâncoși și Alaska. În Canada va explora și vâna până la marginea Cercului Polar. A revenit în țară cu informații noi și, evident, trofee vânătorești, unele păstrate la Comănești, altele donate Muzeului Antipa. Între timp se implică în diplomație, fiind numit atașat diplomatic la Legația din Paris, iar, în 1905, este ales deputat de Bacău pe listele Partidului Conservator. În 1903 s-a căsătorit cu Ioana (Yvonne) Băleanu, care a urmat studii de muzicologie și a fost una dintre compozitoarele importante de muzică religioasă [7, p. 31-40].

Prin Legea din 30 martie 1910, s-a înființat Casa Pădurilor, în care Nicolae Ghika-Comănești a fost membru în consiliul de administrație, apoi ales administrator delegat. A fost ales, de asemenea, și președinte al Fondului Forestier al României. Tot în acea perioadă a luat ființă societatea „Progresul Silvic", în care moșierul a fost cooptat ca membru în consiliul de administrație. Explicația alegerii sale era, în primul rând, deținerea unui vast domeniu forestier pe Valea Trotușului, între Târgu Ocna și Palanca, intrat în exploatare din 1895, când s-a construit o linie de cale ferată. Apoi, unchiul Eugen nu a avut copii, așa încât toată averea sa imobilă a revenit nepotului Nicolae. În al doilea rând, a fost apreciat pentru că s-a preocupat de ameliorarea domeniilor sale prin plantare și împădurire în zone stâncoase, regularizarea unor cursuri de apă, înființarea de păstrăvării cu care a populat afluenții Trotușului. De asemenea, potecile și drumurile au fost „împietrite până în vârful munților și de-a lungul văilor" [8, p. 343].

Din punct de vedere politic, nu făcea parte din marii oratori sau din pleiada ministerială conservatoare. Adversarul său politic, liberalul I.G. Duca [9], îl considera un slab orator. În opinia sa, la dezbaterile de la Mesajul tronului, din noiembrie-decembrie 1915, „au participat la ea și deputați care nu aveau ce căuta într-un atare duel oratoric" [10, p. 65], între aceștia numărându-se și Nicolae Ghika-Comănești. Punctul culminant al duelurilor verbale a avut loc în zilele de 15 și 16 decembrie 1915. Un discurs bun și pro-antantist a fost susținut de Constantin Stere [11], urmat de Nicolae Ghika-Comănești, „multimilionarul reprezentant conservator al județului Bacău" [10, p. 70], pe care „toată lumea îl știa cu desăvârșire lipsit de darul vorbirii" [10, p. 70]. La tribună deputatul conservator „a citit toate motivele prin care cafenelele sprijineau nevoia pentru România de a lupta în războiul mondial alături de Puterile Centrale" [10, p. 70]. Potrivit lui Duca, discursul a avut o singură calitate: „nu a fost prea lung și că, mai curând decât o proroceau pesimiștii și enervații, Take Ionescu a putut să-și înceapă cuvântarea" [10, p. 70].

La 15 august 1916, România a declarat război Imperiului Austro-Ungar și a decretat mobilizarea. Între cei mobilizați s-a aflat și

Nicolae Ghika-Comănești, care a fost trimis la Biroul Informații din Marele Cartier General. Aici a adus „servicii însemnate" [8, p. 343], mai ales prin cunoașterea la perfecție a limbilor engleză, franceză și germană. În septembrie 1916, îl însoțește pe colonelul C.B. Thompson, atașatul militar britanic, pe frontul Armatei a IV-a (de Nord). Liderul Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman [12], a notat că Thompson „a fost pe tot frontul lui Prezan cu Nicu Ghika. După el, suntem în situație proastă; la urma urmei vom avea prin Aliați satisfacție, dar vom fi victimele loviturii pe care germanii vor căuta să o dea undeva. Frontul de la Riga va fi în curând ușor de ținut cu trupe puține, iar germanii vor căuta să lovească în frontul oriental, probabil în Moldova. Vom avea cinci-șase sute de mii de germani pe brațe, căci rezervele lor sunt departe de a fi sleite! [13, p. 41].

După declarația regelui Ferdinand, de la Răcăciuni, din 23 martie/5 aprilie 1917, adresată soldaților, majoritatea – țărani, că la finalul războiului vor primi pământ și drept de vot, au început discuțiile în Parlamentul de la Iași. În iunie 1917, în timpul dezbaterilor asupra reformei agrare, „majoritatea marilor proprietari din Parlament au votat în favoarea reformei, cu câteva excepții: Nicolae Ghika-Comănești, Nestor Cincu, Ionaș Grădișteanu, Constantin Argetoiau, Mihai Chintescu" [14, p. 198].

Nicolae Ghika-Comănești are misiuni militare și în spațiul rus, în special la Odessa. Ține legătura cu parlamentarii români aflați în sudul Rusiei, cu militarii aflați în diverse misiuni și cu autoritățile ruse. Îl informează, totuși, pe șeful Partidului Conservator de starea de spirit din rândul românilor. În noiembrie 1917, Marghiloman a notat că cenzura poștală „a remis lui G. Știrbei o scrisoare din 9 septembrie, trimisă de Nicu Ghica din Odessa. Parlamentul a fost o parodie: toți deputații îndârjiți contra lui Brătianu și Take Ionescu, care sunt urâți, dar totuși votând cu Guvernul. (E și nota lui Comșa transmisă din Elveția de Martha Bibescu.) Ca să-i țină în mână, spune Ghica, se întrebuințează trei mijloace de presiune: Banca Națională, aprovizionarea și legea marțială" [13, p. 267].

Prin preluarea puterii politice de către bolșevici (30 octombrie/7 noiembrie 1917), Rusia a decis unilateral să solicite un armistițiu inamicilor. Etapa a doua a vizat încheierea unei păci cu orice preț, iar militarii aflați pe diverse fronturi să revină acasă. Aceste măsuri au condus, în scurt timp, la dezintegrarea armatei ruse, iar frontul românesc a rămas descoperit prin dispariția celor patru armate aliate. Prin urmare, Guvernul Român a fost obligat să solicite un armistițiu, dar era clar că nu se mai putea opune militar forțelor germano-austro-ungare. La 28 ianuarie 1918, Ionel I.C. Brătianu a prezentat regelui demisia cabinetului, iar a doua zi, generalul Alexandru Averescu [15] a fost însărcinat cu formarea unui nou guvern și continuarea negocierilor cu Puterile Centrale. Lipsa de experiență politică și lipsa unor rezultate pozitive în discuțiile de pace cu inamicii au condus la demisia guvernului Averescu, la 4 martie 1918. A doua zi, 5 martie 1918, Alexandru Marghiloman a primit de la regele Ferdinand mandatul de a forma un nou guvern, care a avut nouă portofolii, extinse apoi la 11. De remarcat că, înaintea Unirii Basarabiei cu România (27 martie 1918), trei lideri basarabeni au sosit la Iași și au discutat, la 20 martie 1918, cu premierul Alexandru Marghiloman. Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și Pan Halippa au ascultat cuvintele profetice ale liderului conservator și prim-ministru: „Basarabia prea slabă pentru a trăi singură și despărțită; ucrainenii pândesc nordul și litoralul mării; nici bani, nici armată. Unirea le-ar face un singur serviciu: să oprească dezmembrarea" [16, p. 119]. Câteva zile mai târziu după Unire, la 9 aprilie 1918, Inculeț și Ciugureanu au intrat în echipa guvernamentală ca miniștri fără portofoliu, pentru Basarabia.

Ministerul Lucrărilor Publice este încredințat, interimar, ministrului de Război, generalului Constantin Hârjeu, apoi, din 25 martie 1918, lui Nicolae Ghika-Comănești. Motivul întârzierii a fost calitatea de ofițer mobilizat a ministrului, care a trebuit demobilizat pentru a putea prelua funcția. În aceeași zi în care a depus jurământul, Regina Maria se afla la Comănești, unde a asistat la o paradă a trupelor din Divizia 7 Infanterie.

După terminarea ceremoniei a fost invitată la castelul familiei Ghika-Comănești, „unde ne aștepta un prânz militar" [17, p. 486] oferit de gazde. Principala sarcină a ministrului Lucrărilor Publice a fost reorganizarea căilor ferate – „sarcină grea, de care prin energia de care totdeauna a dat dovadă s-a achitat cât se poate de bine" [8, p. 343] – dar și a căilor rutiere. Într-un timp scurt a repus în funcțiune mai multe magistrale de cale ferată, mai ales între Moldova și Muntenia pentru transportul de marfă și pasageri.

La 11/24 aprilie 1918 regina Maria îl vizitează pe Ion Pelivan, aflat la Spitalul Brâncoveanu, unde fusese operat și se afla stare gravă. Regina l-a găsit „agreabil, inteligent și amabil" [18, p. 57], apoi s-a întors la Palat. Aici l-a primit în audiență pe Nicolae Ghika-Comănești, apoi a notat: „mi-a plăcut omul mai mult decât mă așteptam" [18, p. 58]. „Omul" a continuat să lucreze în vederea remedierii infrastructurii afectate de război și de inamic, apoi de integrare a comunicațiilor basarabene cu România. Dificultățile inerente – Oltenia, Muntenia și Dobrogea ocupate de inamic, iar Basarabia cu o stare de nesiguranță publică – au fost depășite cu tact și tenacitate.

Apropierea Armatei Aliate de Orient de Dunăre a condus, inevitabil, la o reorientare a politicii externe autohtone. La recomandările Antantei, armata a fost pregătită, iar Puterilor Centrale li s-a solicitat să părăsească teritoriul ocupat. La 23 octombrie/6 noiembrie 1918, Regele a solicitat premierului Marghiloman demisia guvernului, iar acesta a înțeles că rolul său în salvarea țării s-a încheiat. A doua zi, guvernul prezidat de generalul Constantin Coandă [19] a decretat mobilizarea armatei și a declarat război Puterilor Centrale.

În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri bazate pe votul universal. Nicolae Ghika-Comănești, deși era criticat din două părți – era unul dintre marii moșieri autohtoni și făcuse parte din cabinetul Marghiloman – a reușit să fie ales deputat. Cu tot acest succes, la alegerile următoare (mai 1920) nu a mai vrut să participe. Ideea sa principală a fost dezvoltarea industriei naționale, astfel încât și-a folosit averea personală în acest scop. Integritatea și disponibilitatea sa au stat la baza numirii în calitate de președinte al consiliului de administrație al Băncii Națiunii (1920). Banca fusese înființată de Alexandru Marghiloman și alți politicieni conservatori, în 1912, și a avut o evoluție constant pozitivă. La preluarea funcției existau perspective favorabile de investiții în economia națională, care avea atâta nevoie de refacere după distrugerile și pagubele provocate de conflagrația mondială. Unele din investiții au fost cumpărarea de acțiuni la Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (1920) și societatea „Petroșani". În vara anului 1921, Nicolae Ghika-Comănești face o excursie în Scoția. În lipsa sa, directorul general Stoian, zis „Băncuță", se apucă de inginerii financiare și speculații bancare cu valută. În octombrie 1921, la revenirea în țară, Ghika-Comănești găsește instituția bancară în plin scandal de faliment. Imediat a scos șase milioane de lei din averea personală pentru plata unor datorii, însă suma totală era exorbitantă (400-600 milioane lei). Take Ionescu [20], ministru de externe, l-a chemat și i-a solicitat să-i emită polițe personale lui Stoian în valoare de 30 milioane lei. Presiunile politice, situația dificilă a băncii și o discuție dură cu tatăl său, care i-a spus să se gândească bine ce face, căci are patru copii și îi lasă pe drumuri, l-au bulversat. Mustrările de conștiință s-au agravat pe zi ce trece, astfel că singura decizie de a ieși din criză a fost una morală. În ziua de 8 octombrie 1921, Nicolae Ghika-Comănești a luat un revolver și s-a sinucis [21]. O dată cu el a dispărut și unul dintre susținătorii și investitorii autohtoni în dezvoltarea economiei naționale. Stoian a fost arestat, dar răul fusese deja făcut. La 15 noiembrie 1921 „Gazeta Aradului" a publicat pe prima pagină articolul *Fraudele de la Banca Națiunii*: „Cele dezvăluite la Banca Națiunii, de sub conducerea lui Stoian, au produs în întreaga capitală o revoltă foarte explicabilă și aceasta cu atât mai mult cu cât în numeroase rânduri financiari cunoscuți au atras atenția celor în drept asupra operațiilor nebunești săvârșite în străinătate de directorul general al băncii. Ori de câte ori s-a oferit prilejul, s-a căutat să se arată că nu era Stoian omul

indicat să poată să conducă o instituție financiară creată în niște împrejurări când trebuia să aibă cineva o pregătire deosebită și o practică îndelungată pentru a putea dirija o instituție financiară ce trebuia să lupte cu împrejurări atât de excepțional de grele și cu o concurență atât de energică și de experimentată ca aceea a marilor bănci existente. Crahul Băncii Națiunii era un lucru prevăzut și o chestie de timp. Situația lui Stoian la bancă, deci, ca și operațiile ce le făcea, nu erau decât o acțiune frauduloasă ce nu putea să înșele pe cunoscători. Întreaga presă a publicat, de altminteri, articole documentate, în care s-a arătat incapacitatea și necinstea recunoscută a lui Stoian, exprimându-se păreri de rău că milionarul, astăzi la închisoare, a putut odată și odată să treacă prin rândurile ziariștilor, oricât ar fi fost de modestă condiția lui de pe atunci în presă" [22, p. 1].

Nicolae Ghika-Comănești a avut patru copii, trei băieți și o fată. Primul născut a fost Dimitrie (1904–1989), care s-a căsătorit cu Valentina Bibescu (fiica lui George Valentin și Martha Bibescu) și au avut un băiat, John-Nicholas (1928–2003). Acesta, urmând tradiția familiei de implicare totală în proiecte curajoase, a ales cariera militară în armata britanică și a ajuns general de brigadă de cavalerie. A lăsat în urmă un fiu, Christopher (n. 1969) și un nepot, Hugh-Christopher-John (n. 2007), astfel că ramura Ghika-Budești își continuă destinul în istorie cu aceeași demnitate și onoare.

Note și referințe bibliografice:

1. Murariu, Dumitru. *Dimitrie Ghika-Comănești (= Ghika Comănești eanu) n. 31 decembrie 1839, Iași-d. 1923*. În: „Columna" nr. 1/2012.

2. Eremia, George G. *Albumul Partidului Conservator 1912.* Ediția a II-a, f.a., f.p.

3. O scurtă biografie a acestuia, În: Alexe, Nicu, Constandache, Valentin (coord.). *Enciclopedia educației fizice și sportului din România*. Ediția a II-a, Vol. VI. București: Măiastra, 2015.

4. Petrescu, Iorgu. *110 ani de la expediția lui Dimitrie și Nicolae Ghika-Comănești în Somalia*. În: „Revista Muzeelor" nr. 3, 2005, p. 123-127; Negrea, Ștefan. *Prințul Dimitrie Ghika-Comănești și fiul său Nicolae, exploratori ai „țării somalilor" (cornul oriental al Africii)*, În „Columna" nr. 1, 2012, p. 39-52.

5. Ghika-Comănești, Dimitrie. *O espediție română în Africa*. București: Editura Socec, 1897. Ediția a II-a. Iași: Editura Polirom, 2016 (prefață de Mircea Anghelescu).

6. Ghika-Comănești, Nicolae. *Cinq moins au pays des Somalis*, Geneva, 1897.

7. Misăilă, Lavinia; Stavinschi, Magda. *Natura și muzica în familia Ghika-Comănești.* În: „Columna", nr. 2, 2013, p. 31-40.

8. Antonescu, Petre. *Necrolog.* În: „Revista Pădurilor", an XXXIII, octombrie-noiembrie-decembrie 1921, nr. 10-11-12, p. 343.

9. Ion G. Duca (n. 20 decembrie 1879, București – d. 29 decembrie 1933, Sinaia) a intrat în politică în Partidul Național Liberal în 1907, fiind ales deputat de Covurlui, apoi a deținut funcții ministeriale: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii (1914–1918), Ministerul Agriculturii și Domeniilor (1918-1919), Ministerul Afacerilor Străine (1922–1926) și Ministerul de Interne (iunie 1927 – noiembrie 1928). A fost ales președintele PNL (decembrie 1930) și a fost numit premier (noiembrie 1933), însă după numai o lună a fost asasinat de legionari pe peronul gării Sinaia.

10. Duca, I.G. *Memorii*, Vol. II, *Neutralitatea*, partea II-a (1915–1916), ediție și indice de Stelian Neagoe. Timișoara: Editura Helicon, 1993.

11. Constantin Stere (n. 1 iunie 1865, Ciripcău, Soroca-d. 26 iunie 1936, Bucov, Prahova) a intrat în mișcarea narodnicilor (antițaristă) pentru care a fost arestat și exilat în Siberia (1886–1892). Vine în România, absolvește Facultatea de Drept din Iași (1897), se înscrie în PNL, este ales viceprimar al Iașiului (1898) și rector al Universității „A.I. Cuza" (1913–1916). Fondează și conduce „Viața românească" (1906) în care susține neutralitatea României. După ocuparea sudului țării de Puterile Centrale colaborează cu aceștia și conduce ziarul „Lumina". Se alătură lui Alexandru Marghiloman și luptă pentru unirea Basarabiei cu România, fiind ales președinte al Sfatului Țării (aprilie-noiembrie 1918). După război este marginalizat și atacat în presă, dar se înscrie și activează o perioadă în Partidul Național Țărănesc.

12. Alexandru Marghiloman (n. 27 ianuarie 1854, Buzău-d. 10 mai 1925, București) doctor în drept și în științe politice la Paris (1878); intră în Partidul Conservator, devine deputat (din 1884), și ministru în diferite cabinete conservatoare (1888–1913). Din iunie 1914 a fost ales președintele Partidului Conservator. A acceptat funcția de prim-ministru, în martie 1918, pentru a îmbunătăți condițiile dure impuse României de reprezentanții Puterilor Centrale în negocierile de pace.

13. Marghiloman, Alexandru. *Note Politice* (ediție și introducere Stelian Neagoe), Vol. II. București: Editura Machiavelli, 1994.

14. Iorga, Filip-Lucian. *Impactul Primului Război Mondial asupra descendenților boierimii române.* București: Editura Muzeului Literaturii Române, 2015.

15. Alexandru Averescu (n. 9 martie 1859, Ismail – d. 3 octombrie 1938, București) urmează Seminarul teologic din Ismail, participă voluntar la Războiul de Independență (1877–1878), absolvește Școala divizionară de la Mănăstirea Dealu (1881) și Școala Militară de la Torino (1886). În cariera sa a deținut, printre altele, funcția de comandant al Școlii Superioare de Război (1894-1896), atașat militar la Berlin (1896–1898), șeful Secției Operații din Marele Stat Major (1899–1904), ministru de război (1907-1909), șef al Statului Major General (1911–1913), comandant al Corpului 1 Armată (1914–1916). După intrarea României în război i s-a încredințat comanda Armatei a 2-a (1916–1918). Prim-ministru în perioadele ianuarie-februarie 1918, martie 1920-decembrie 1921 și martie 1926-iunie 1927.

16. Marghiloman, Alexandru. *Note Politice* (ediție și introducere Stelian Neagoe), Vol. III. București: Machiavelli, 1995.

17. Maria, Regina României. *Jurnal de Război 1917–1918* (traducerea din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia). București: Humanitas, 2015.

18. Maria, Regina României, *Jurnal de Război 1918* (traducerea din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia), București: Humanitas, 2015.

19. Constantin Coandă (n. 6 martie 1856, Craiova – d. 30 septembrie 1932, București) a luptat ca sublocotenent în Războiul de Independență (1877–1878), apoi a plecat în Franța unde a studiat Politehnica și Școala de Artilerie. Atașat militar la Viena și Bruxelles; general de brigadă (1902), inspector general al Artileriei (1904–1910), general de divizie (1911) și delegat militar la Conferința de Pace de la București (1913). Șeful Misiunii Militare române pe lângă Marele Cartier General rus (1916–1917) și general de corp de armată (1917). A deținut funcția de prim-ministru și ministru al afacerilor străine în perioada 24 octombrie/6 noiembrie – 29 noiembrie/12 decembrie 1918, apoi de președinte al Senatului (1920–1921 și 1926–1927).

20. Take Ionescu (n. 13 octombrie 1858, Ploiești – d. 22 iunie 1922, Roma) a intrat în politică alături de PNL (1883–1885), apoi a aderat la Partidul Conservator (1891–1908), perioadă în care a fost ministru Cultelor și Instrucțiunii (1891–1895) și ministru de Finanțe (1904–1907). Din 1908 a înființat Partidul Conservator Democrat, cu care a participat la guvernarea conservatoare din 1912–1913, în care a deținut Ministerul de Interne. A fuzionat cu Partidul Conservator Național (octombrie 1916), condus de Nicolae Filipescu și a participat la guvernare, alături de PNL, până la începutul anului 1918, în care a fost ministru fără portofoliu și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Din 19 octombrie 1919, mișcarea s-a denumit Partidul Democrat Unionist, adoptând un program progresist. A fost ministru de externe (iunie 1920 – decembrie 1921) și prim-ministru (decembrie 1921 – ianuarie 1922).

21. Pena, Cătălin. *De ce s-a sinucis guvernatorul Băncii Națiunii în 1921*, [online]. [Accesat: 12.04.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://evenimentulistoric.ro/guvernatorul-bancii-natiunii-isi-trage-un-glont-in-gura-la-1921-calatoria-facuta-impreuna-tatal-sau-in-tara-somalilor.html

22. „Gazeta Aradului", an I, nr. 14, marți 15 noiembrie 1921, p. 1.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.12
CZU: 94(478)"1918/1919"

PROCESUL DE RUSIFICARE MASIVĂ A POPULAȚIEI ROMÂNEȘTI DINTRE PRUT ȘI NISTRU. O PRIVIRE DE ANSAMBLU PRIN PRISMA RAPOARTELOR DE ACTIVITATE ÎNTOCMITE DE CĂTRE PREOȚII DE ARMATĂ, PARTICIPANȚI LA CAMPANIA DESFĂȘURATĂ ÎN BASARABIA (1918–1919)

Constantin NEAGU

Preot militar, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I" București, domeniul *Științe militare.*

Procesul de rusificare masivă a populației românești dintre Prut și Nistru. O privire de ansamblu prin prisma rapoartelor de activitate întocmite de către preoții de armată, participanți la Campania desfășurată în Basarabia (1918–1919)

Rezumat. Revoluția bolșevică din Rusia (1917), disoluția Armatei Țariste și degringolada frontului oriental s-au repercutat și asupra stării de securitate din Basarabia. Din acest motiv, autoritățile politice de la Chișinău au solicitat Guvernului Român să autorizeze intervenția Armatei Regale la est de Prut.

Pe durata desfășurării operațiunilor militare, Armata Română a fost însoțită de un număr de aproximativ 40 de preoți mobilizați. Prin îndeplinirea cerințelor religioase, ridicarea moralului, menținerea disciplinei și promovare unui comportament fratern față de localnici, aceștia au fost de un real folos trupelor îndrumate spiritual.

În interacțiunea cu populația civilă autohtonă, duhovnicii militari au oficiat acte de cult ortodoxe, au rostit cuvântări patriotice și moralizatoare și au explicitat istoria națională, desfășurând o veritabilă misiune de apostolat. Ei au constatat la fața locului că apartenența basarabenilor la neamul românesc fusese subminată timp de mai mult de un secol de politica de deznaționalizare masivă, patronată intens de puterea vulturului bicefal rusesc, de multe ori având ca auxiliar Biserica.

Cuvinte-cheie: proces, rusificare, campanie militară, Basarabia, preoți de armată, rapoarte activitate.

The Process of Massive Russification of the Romanian Population Between the Prut and Dniester. An Overview Through the Activity Reports Drawn Up by the Army Priests, Participants in the Campaign in Bessarabia (1918–1919)

Abstract. The Bolshevik Revolution in Russia (1917), the dissolution of the Tsarist Army and the collapse of the Eastern Front also had an impact on the security in Bessarabia. For this reason, the political authorities in Chisinau requested the Romanian Government to authorize the intervention of the Royal Army in the east of the Prut.

During the military operations, the Romanian Army was accompanied by a number of approximately 40 mobilized priests. By fulfilling religious requirements, raising morale, maintaining discipline and promoting brotherly behavior towards the locals, they offered real spiritual guidance to the troops.

In the interaction with the native civilian population, the military clergy officiated Orthodox acts of worship, they delivered patriotic and moralizing speeches and explained the national history, carrying out a true apostolic mission. They found on spot that the belonging of the Bessarabians to the Romanian nation had been undermined for more than a century by the policy of denationalization, intensively patronized by the power of the Russian double-headed eagle, often with the help of the Church.

Keywords: process, russification, military campaign, Bessarabia, military priests, reports.

Atmosfera de haos creată ca urmare a Revoluției bolșevice, declanșate în cursul anului 1917, în Rusia, a avut un puternic ecou și în Basarabia. Ea a produs o puternică stare de insecuritate locuitorilor provinciei, dar a avut și un efect pozitiv, contribuind la un reviriment al mișcării de emancipare națională [1, p. 10], coagulată în jurul Partidului Național Moldovenesc. Formațiunea politică a fost înființată în luna aprilie a aceluiași an, iar unul dintre fondatorii acesteia a fost ieromonahul Gurie Grosu, care, ulterior, a deținut funcția de viceministru al Justiției și Cultelor în cadrul Republicii Democratice Moldovenești. În efortul depus pentru trezirea conștiinței naționale, binecunoscutul reprezentant al mediului bisericesc în epocă a fost susținut și de alți clerici patrioți, ca de exemplu Constantin Parfeniev, Constantin Popovici și Grigorie Constantinescu, colaboratori ai revistei „Luminătorul", cărora li s-a adăugat Alexandru Baltaga, membru al Partidului Social Democrat (menșevic) [2, p. 31]. Concomitent, acțiunile de jaf și de teroare provocate de trupele rusești bolșevizate, cantonate în gubernie, precum și de bandele de dezertori de pe front [3, p. 80-86] au pus într-un real pericol elementele de logistică ale Armatei Române (depozite și căi de comunicații necesare aprovizionării cu muniție și tehnică de luptă), găzduite, în mare parte, de teritoriul dintre Prut și Nistru [4, p. 115].

Deoarece executivul basarabean s-a aflat în imposibilitatea de a controla starea de anarhie cu care se confrunta, cu ajutorul unui număr restrâns de unități militare, numite cohorte, de care dispunea, printr-o telegramă expediată la 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, a solicitat sprijinul Guvernului României, prin trimiterea unui „regiment ardelenesc, cu posibilă urgență – care să fie la dispoziția sa" [5, p. 226].

Un detașament constituit la Darnița (Kiev), ce a avut misiunea oficială de a asigura paza depozitelor de subzistență ale Armatei Române, a fost întâmpinat, la 6/19 ianuarie 1917, în gara din Chișinău, cu un puternic tir de mitraliere de către trupele bolșevice. Rămânând, în scurt timp, fără muniție, combatanții din cadrul acestuia au depus armele și s-au predat.

Printr-o experiență asemănătoare a trecut și o altă structură militară, întemeiată în același scop, și formată din ardeleni, ucraineni și grăniceri români, care a fost atacată și anihilată în Masivul Cornești, fără a mai reuși să ajungă la destinație [4, p. 116].

Întrucât o parte a membrilor Sfatului Țării doreau intrarea Basarabiei în componența Ucrainei, iar forțele bolșevice au reușit performanța de a prelua controlul asupra Chișinăului, o a doua cerere de ajutor militar din partea cabinetului moldovean a determinat Guvernul român de la Iași să autorizeze, în noaptea de 4/17 ianuarie 1918, intervenția Armatei Regale.

Ca urmare a operațiunilor inițiate de trupele române, începând cu 10/23 ianuarie 1918, au fost alungate peste Nistru forțele anarhiste ruse și a fost facilitat evenimentul politic de la 24 ianuarie/6 februarie 1918, când Sfatul Țării a proclamat independența Republicii Democratice Moldovenești [6, p. 103-112]. Providențial, factorii responsabili s-au orientat spre alegerea acestei zile cu o deosebită rezonanță simbolică, spre a menține vie amintirea Unirii Principatelor Române de la 1859, realizată sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza [7, p. 346].

Însoțit de generalul Constantin Hârjeu, ministrul de război, precum și de alți demnitari români, la data de 26 martie/8 aprilie 1918, s-a deplasat la Chișinău însuși premierul Alexandru Marghiloman. După întrevederile avute cu personalitățile-cheie ale vieții publice locale, ilustrul om politic conservator, născut pe meleagurile buzoiene, a rostit în după-amiaza zilei următoare, de la tribuna Sfatului Țării, un discurs „vibrător" în care a evidențiat necesitatea unirii. Oficialul s-a retras apoi la Cercul Militar, pentru a respecta libertatea de decizie a înaltului legislativ basarabean și pentru a risipi orice suspiciune cu privire la implicarea Armatei Române în influențarea rezultatului electoral final [8, p. 458-461].

După 106 ani de ocupație țaristă, forul parlamentar de la Chișinău a proclamat, la 27 martie/9 aprilie, Unirea Basarabiei cu România [9, p. 8-9], în simfonie cu onoarea acesteia de a fi prima provincie românească alipită la Patria-Mamă [10, p. 132-133].

Pe fondul dezacordului manifestat de conducerile politice de la Petrograd și Kiev față de acest act unionist, la care s-a adăugat pericolul extinderii stării de insecuritate din ținut asupra nordului României, s-a impus prelungirea staționării trupelor noastre în spațiul geografic basarabean. Limitele temporale ale acesteia s-au încadrat în intervalul ianuarie 1918 – martie 1920, când au încetat acțiunile sovietice agresive și destabilizatoare, iar structurile militare românești implicate au fost demobilizate [4, p. 116].

Un alt aspect extrem de important, și mai puțin cunoscut, este faptul că, potrivit afirmațiilor protoiereului Constantin Nazarie, șeful Serviciului Religios de pe lângă Marele Cartier General, 40 de preoții de armată [11, p. 75] au însoțit forțele armate regale, aflate în misiune la est de Prut. Distinsul corp clerical a interacționat cu locuitorii provinciei, ce au manifestat, inițial, neîncredere și aversiune față de prezența Armatei Române în teritoriul lor. Această stare, de fapt, era întreținută din plin de propaganda bolșevică și de acțiunile rămășițelor Armatei Țariste, supusă unui virulent proces de dezagregare, dar și de clerul autohton, puternic rusificat.

Despre atmosfera încordată și condițiile inospitaliere în care confesorii militari și-au desfășurat activitatea, mai ales în faza de început a campaniei, ne oferă informații prețioase și utile preotul N. Ceapă, de la Regimentul 10 Vânători, care relata următoarele: „Toate mijloacele pașnice posibile le-am întrebuințat pentru a depărta orice idee rea despre venirea noastră, insistând asupra dorinței de frate, de a ne revedea după 106 ani. Iată ideile care erau la populație: Noi ne-am sculat cu arme împotriva împărăției lor, am fost chemați de boieri, suntem niște tâlhari care luăm tot ce ne cade în mână și altele asemenea…” [12, f. 21-23].

Nu exagerăm cu nimic dacă afirmăm că activitatea misionară a preoților militari români, raportată la populația zonală, a echivalat cu un travaliu de apostolat, deosebit de complex și delicat. Ei au militat pentru repunerea limbii române în drepturile ei firești, atât prin intermediul slujbelor religioase oficiate, urmate de cuvântări care făceau trimitere la trecutul istoric comun, cât și prin multitudinea de școli înființate [13, p. 21], multe dintre ele pentru adulți.

În aceeași măsură, ei au contribuit la redeșteptarea spiritului patriotic și unionist, ce a fost anesteziat de politica de deznaționalizare masivă, promovată de către autoritățile țariste timp de mai bine de un secol, așa după cum ne încredințează același slujitor al Domnului: „Strigătul de ajutor, vaietele copiilor, mamelor și ale moșnegilor, ale fraților moldoveni din Basarabia s-au auzit peste Prut la noi și noi am venit. Am venit să scăpăm datina strămoșească, glia, pământul, legea, limba și credința veche de acum 106 ani, când fiica cea de mijloc a fost răpită de un balaur de la sânul mamei, de la «Moldova» frumoasă și puternică a Sfântului și Marelui Ștefan” [12, f. 25-27].

Din cuprinsul unui raport de activitate, din data de 4 aprilie 1919, înaintat eșalonului superior religios militar de către căpitanul confesor Ioan Gheorghiu, de la Brigada 15 Artilerie, reiese că acesta fost mutat prin *Ordinul nr. 812 din 1918* la Regimentul 6 Vânători și a sosit la Chișinău, la 12 aprilie, același an. A fost numit de comandantul Grupului 5 Armată drept confesor al garnizoanei din capitala Basarabiei, cu misiunea de a asigura serviciul religios la catedrala din oraș și de a monitoriza îndeaproape toate mișcările călugărilor și preoților care produceau agitație împotriva autorităților române.

În ziua de 18 aprilie 1918, a luat parte la acțiunea de anihilare a unei revolte populare, în care a fost implicat un grup de țărani din satul Budești, situat în proximitatea Chișinăului. Ca urmare a cuvântărilor ținute de duhovnicul militar, insurgenții și-au cerut iertare în genunchi, evitându-se astfel o baie de sânge.

O săptămână mai târziu, l-a însoțit pe Anastasie Gribanovski, arhiepiscopul ortodox rus al Chișinăului și Hotinului, în călătoria sa la Iași, unde acesta a refuzat să intre sub jurisdicția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și să recunoască unirea Bisericii basarabene cu cea a Regatului, după modelul unirii politice [14, f. 8-9].

Dinamicul preot a fost însărcinat și cu funcția de atașat temporar pe lângă generalul Arthur Văitoianu, care prin *Înaltul Decret*

nr. 1448 bis al regelui Ferdinand I, a fost numit, la 13 iunie 1918, comisarul general al Basarabiei [15, p. 467]. Duminică, 17 iunie 1918, l-a asistat pe acesta la luarea declarațiilor scrise ale episcopilor vicari Gavriil Cepur de Akkerman și Dionisie Sosnovschi de Ismail în care afirmau „că credincioși jurământului către Sfântul Sinod Rus, ei pleacă din Basarabia".

Împreună cu arhimandritul Gurie Grosu, prelatul militar a deținut și funcția de vicar interimar, până la sosirea pe meleagurile basarabene a arhiereului român Nicodim Munteanu, începând cu 23 iunie 1918 [14, f. 8-9]. Desemnarea acestuia din urmă în demnitatea bisericească de locțiitor al Arhiepiscopiei Chișinăului (iunie 1918 – decembrie 1919) s-a făcut din considerentul că a absolvit Academia Teologică de la Kiev (1890–1895) și era familiarizat cu spiritualitatea și modul de administrare a unei eparhii din Biserica Ortodoxă Rusă [16].

În perioada 20–22 iunie 1918, confesorul Ioan Gheorghiu a pus în aplicare *Ordinul 7554/1918 al Comisariatului General al Basarabiei* prin care stareții ruși ai mănăstirilor Căpriana, Țigănești și Dobrușa au fost înlocuiți de „comisiuni compuse din călugări români" [14, f. 8-9].

Într-un document similar, întocmit la 6 aprilie 1919, iconomul B.I. Roșescu, confesorul Regimentului 34 Infanterie Constanța, informa că ziua de 7 mai 1918, atunci când a pus piciorul pe pământul Basarabiei, a fost una „vrednică de ținut minte. Inima era în mare palpitații, de bucurie că Dumnezeu m-a învrednicit ca să iau parte la înfăptuirea unei părți din visul dorit de strămoșii noștri".

Descriind prejudecățile care planau asupra basarabenilor, la care am făcut pe scurt referire anterior, acestea nu erau străine nici clerului autohton, care frecvent dădea tonul unor asemenea atitudini. De exemplu, raportorul ținea să precizeze că în Soroca preoții manifestau un comportament antiromânesc, deoarece copiii lor au fost educați după sistemul rusesc și nu aveau niciun interes să se orienteze spre România, care era un stat sărac. Ca o rezultantă a acelorași moravuri regretabile încadra și poziționarea mai multor sate moldovenești, care s-au aliat bandelor bolșevice și au luptat împotriva trupelor române.

Dintre prelații militari, ce s-au distins în timpul operațiilor desfășurate de Armata Română în Basarabia, îl nominalizăm și pe părintele Iosif Comănescu. Acesta a activat inițial la Spitalul Mobil al Diviziei a 13 -a, iar la 10 martie 1918 a fost transferat la Regimentul 2 Vânători „Regina Elisabeta", ce acționa în zona de operații de pe Siret.

Agenda sa, foarte generoasă în activități, consemnează și episodul relevant pentru subiectul în granițele căruia ne aflăm, în care cu aprobarea comandantului regimentului și pe cheltuială proprie s-a deplasat la Cucuruzeni, în județul Orhei. Aici funcționa o școală de agricultură, cu un efectiv de peste 100 de cursanți moldoveni și 3 de origine rusă.

Din investigația făcută la fața locului, duhovnicul militar a constatat cu tristețe că elevii erau supuși unui amplu proces de rusificare, având interdicție din partea directorului Buhăescu, lipsit de conștiință națională, să vorbească „moldovenește", limba lor fiind socotită a fi o „limbă proastă".

Timp de o săptămână, le-a ținut elevilor câteva conferințe, arătându-le originea neamului românesc, motivele pentru care ei frecventau acea școală, rațiunile prezenței Armatei Române în Basarabia, precum și cele ale realizării României Mari. Cu ocazia încheierii vizitei de lucru, tinerii i-au mulțumit și i-au mărturisit cu sinceritate că „le-a luat o pânză de pe ochi ... rugându-l să mai meargă la ei".

Întors la Chișinău, a înaintat un raport amănunțit către Ministerul Agriculturii în urma căruia s-a dispus ca la unitatea de învățământ respectivă să se impună profesorilor predarea în limba română. De asemenea, la recomandarea sa, a fost numit în funcția de director un cadru didactic de la Institutul Teologic Pedagogic din Sibiu, întrucât el a refuzat să ocupe acel post [14, f. 26-29].

Într-o expunere, din 8 mai 1919, a șefului Serviciului Religios al Armatei, Constantin Nazarie, adresată Ministerului Cultelor și Instrucțiunii se prezenta, în rezumat, starea

alarmantă din Basarabia în privința întrebuințării deficitare a limbii române în comunicare, care acționa ca un recul și asupra vieții spirituale. Se remarca o ostilitate la adresa României, chiar și în comunele cu populație „curat românească".

Protoiereul militar propunea drept soluție salvatoare ca acele cărți vechi cu litere slavone și fără valoare istorică, care se găseau în țară la toate bisericile, puteau fi utilizate „cu mare folos în Biserica din Basarabia ....pentru ca răul în chestiune să se remedieze" [14, f. 40-41].

La rândul său, Martinian Brezoianu, confesorul Regimentului 40 Călugăreni, în raportul său din 31 martie 1919, aducea la cunoștință liderului clerului militar, amintit mai sus, că era mobilizat începând cu data de 1 august 1918. Pe durata a 4 luni, el a vizitat aproximativ 100 de biserici, dispuse în sectorul în care acționa regimentul său, unde a oficiat slujbe religioase în toate duminicile și sărbătorile, urmate de cuvântări moralizatoare și patriotice. Firul roșul al acestora din urmă a constat în asigurarea locuitorilor moldoveni, ruși, lipoveni și evrei că Basarabia era alipită pe vecie de România, după ce timp de 107 (106, n.n) ani, a fost furată de Imperiul Țarist din pământul lui Ștefan cel Mare.

În cadrul deselor sale intervenții verbale a sfătuit populația civilă să divulge autorităților române pe bolșevicii revoluționari existenți prin sate, să evite fraternizarea cu bandele lor, să predea armele pe care le posedau și să își trimită copiii la învățătură în școlile românești. Drept compensație, le-a garantat că regele Ferdinand avea în vedere să îi împroprietărească cu pământ.

După săvârșirea unei Sfinte Liturghii, toți localnicii prezenți s-au jurat în biserică, în fața preotului, că vor păzi mai mult granița Nistrului, „ca soldații români", angajându-se ca atunci când își vor face apariția bolșevicii în satele lor, vor recurge la coase și topoare „și îi vor tăia pe toți, căci au văzut câte au pătimit de pe urma lor, mai ales după 7 ianuarie 1919".

Darea de seamă a părintelui Martinian Brezoianu mai cuprindea și o caracterizare a preoților din Basarabia, pe care-i considera, într-un cuvânt, „dăunători". Pe baza observațiilor anterioare și pe considerentul statistic că 10% dintre preoți slujeau în biserică, jumătate românește, iar jumătate rusește, restul cu toată familia lor fiind rusificați complet, confesorul militar înclina să creadă că „vor trece multe decenii până a începe a se româniza și Biserica". Din nefericire, această sumbră premoniție este probată până astăzi.

În febra revoluției bolșevice din luna ianuarie 1919, în condițiile în care mai toate satele se molipsiseră de această maladie, cu aprobarea colonelului Nicolae Georgescu, comandantul regimentului pe care îl păstorea, i-a convocat pe toți proiestoșii (cu cel mai înalt rang, n.n), preoții, diaconii, cântăreții, primarii, notarii și învățătorii din 60 de comune din județul Hotin, în orașul Brinceni, sediul garnizoanei. Făcând apel la liniște și recomandându-le să nu se revolte împotriva autorităților și Armatei Române, i-a pus să rostească un jurământ de fidelitate față de acestea, compus de el. După ce au sărutat Sfânta Cruce și Sfânta Evanghelie, cei 300 de participanți au promis, sub semnătură, că vor respecta angajamentul asumat.

În periplul său basarabean, a insistat să fie date jos firmele rusești și înlocuite cu cele românești și ca repertoriul corurilor din biserici să se axeze nu numai pe melodii rusești, ci și românești, ambele inițiative având sorți de izbândă. El însuși, acompaniat de cântărețul său, soldatul Stan Popescu, i-a învățat pe locuitorii moldoveni cântece patriotice românești.

Celor care dețineau prin locuințele personale poze cu familia imperială rusă le-a recomandat să facă un fel de auto da fe și „să le înlocuiască cu portrete ale Țarului și Țarinei noastre" (Ferdinand I și Maria, n.n.).

O altă preocupare majoră a sa a fost aceea de a elimina elementele de sorginte rusească (mai ales crucile cu pajură) din spațiul ecleziastic. „Eu pe unde am dat de ele am ciuntit capul și aripile vulturului și au rămas niște cruci frumoase în forma Crucii Mântuitorului ... și a se închina orișice creștin cu drag la ele, când le va vedea fără vulturul rusesc, cel răpitor și trădător" [14, f. 42-45].

O mare durere a arhimandritului Martinian Brezoianu era aceea că, deși preoții basarabeni cunoșteau perfect limba română, nu o foloseau

nici măcar în rostirea celei mai scurte ectenii, fiind „cei mai înflăcărați filoruși și bolșevici până în măduva osului, iar mai ales după ce li s-au luat pământurile bisericilor, au devenit cei mai periculoși pentru siguranța statului, ne voind să asculte de ordinele nimănui” [14, f. 137-139].

Aflat în Bender, un alt participant la Campania Armatei Române din Basarabia, și anume iconomul stavrofor Inocențiu Ștefănescu, confesor al Brigăzii 5 Roșiori, raporta, la 20 februarie 1919, că a vizitat câteva biserici din oraș și a constatat cu durere în suflet că preoții localnici s-au îndepărtat cu totul de la ideea de românism și unitate națională. El explica motivele unui astfel de comportament, în următorii termeni: „Guvernatorii de pe vremuri au știut că făcându-le viața comodă preoților, dându-le pământ mult și libertate deplină de a ține poporul în ignoranță și a se îmbogăți din punga lor, îi vor avea de partea lor și deci, implicit, și poporul dus de șireangul preotului, va îngenunchia la piciorul tronului țarist”.

Observațiile sale erau argumentate și printr-un studiu de caz. În comuna Copanca, situată la 20 de km de Bender, se afla un preot moldovean pe nume Enăchescu, născut din mamă de origine rusă și având soție de aceeași etnie. La intrarea trupelor noastre în localitate, unul dintre cei 4 fii ai săi, care era seminarist, a ridicat un ciomag ca să-l lovească în cap pe ofițerul român responsabil cu încartiruirea trupelor și numai după ce acesta din urmă l-a amenințat cu arma s-a liniștit. Încurajând o astfel de conduită, clericul amintit s-a exprimat în fața soldaților noștri că „dacă era el acasă îi tăia cu toporul pe toți”.

De asemenea, manifestând un dispreț total față de acțiunea de înviorare a conștiinței naționale, le-a transmis copiilor la școală că „n-au nevoie să învețe limba românească, care e limba țiganilor ce au venit să-i robească”. Ca o încununare a tuturor relelor, a coordonat și un cuib de bolșevici, în majoritate români, care a fost destructurat de către armata noastră prin puterea armelor.

Toate aceste fapte reprobabile, care au condus în final la arestarea sa, au fost caracterizate de către părintele Inocențiu Ștefănescu drept „un șir nesfârșit de adevărate crime naționale”.

Întrucât, în opinia sa, preoții basarabeni erau elementele cele mai periculoase din comune, părintele militar propunea și o serie de soluții pentru remedierea acestor situații neplăcute. Dintre acestea amintim: aducerea unor preoți tineri din Regat, care să facă apostolat, predicând poporului, înființând școli pentru adulți, formând șezători și arătându-le binele ce decurgea din unirea desăvârșită cu românii, precum și tipărirea de cărți bisericești în limba română, folosind alfabetul chirilic, sau recurgerea temporară la unele vechi, cu aceste caracteristici, disponibile în bisericile din România.

În vederea stopării abuzurilor de ordin financiar săvârșite de cler asupra enoriașilor, prelatul militar susținea, ca idee salutară, întocmirea unui tablou cu taxele ce trebuiau achitate de creștinii basarabeni pentru slujbele oficiate și afișarea acestuia într-un loc vizibil din biserică [14, f. 77-80].

Un alt preot militar, care a luat la cald pulsul procesului galopant de rusificare în Basarabia, via cler autohton și Biserică, a fost duhovnicul Regimentului 32, Mircea N. Oniceanu. Analistul în reverendă sublinia, la 25 iunie 1919, că preoțimea basarabeană a fost în trecut cel mai puternic element de rusificare, „stând împotriva dezvoltării culturii și sufletului românesc”. Același fin observator ne-a lăsat și câteva rânduri remarcabile, în care încadrează, cu maximă obiectivitate, populația basarabeană în relația cu Biserica [1, f. 125-127].

În concluzie, Revoluția bolșevică din Rusia, coroborată cu tendințele anexioniste de sorginte ucraineană, a creat o stare de insecuritate în Basarabia, fapt ce a determinat autoritățile centrale ale acesteia să solicite executivului de la Iași intervenția Armatei Române. Pentru bunul mers al operațiunilor militare, în provincia amenințată, un real suport a venit din partea preoților mobilizați, care, în relația cu ofițerii și soldații, au menținut vie credința ortodoxă strămoșească și au avut un aport esențial la ridicarea moralului, respectarea disciplinei militare și a promovării unei purtări reverențioase față de localnici.

Interferența clerului de armată cu populația civilă din zona adiacentă dispozitivului

militar românesc de reacție rapidă și extinderea ariei de activitate asupra acesteia, mai ales în plan religios, educativ, cultural și patriotic, au facilitat posibilitatea desfășurării de către slujitorii Domnului a unei veritabile misiuni de apostolat creștin și național.

Referințe bibliografice:

1. Suveică, Svetlana; Pâslariuc, Virgil. *Chișinăul în anii primului război mondial: de la hotarul de vest al Imperiului rus la hotarul de est al României Mari*. În: „Plural. Istorie, Cultura, Societate", Vol. 6, nr. 1, 2018.

2. Colesnic, Iurie *Despre râurile mici și râurile mari sau despre preoții participanți la Marea Unire din 1918*. În: „Luminătorul", nr. 2, 2005.

3. Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută,* Vol. I. Chișinău: Editura Museum, 1993.

4. Giurcă, Ion. *Prezența Armatei Române în Basarabia la începutul anului 1918*. În: „Akademos" nr. 4, 2017.

5. Cazacu, P. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918*. Iași, 1924.

6. Popovschi, Valeriu. *Declarația Sfatului Țării de la 24 ianuarie 1918 și proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești*. În: „Destin Românesc", an VIII, nr. 2, 2001.

7. Giurescu, Dinu C. Giurescu (coordonator). *Istoria României în date*. București: Editura Enciclopedică, 2007.

8. Marghiloman, Alexandru. *Note politice 1897–1924*, Vol. III (1917–1918), Ediție anastatică îngrijită de Marius-Adrian Nicoară, doctor în istorie; Alfred Vasilescu, doctor în securitate națională; Ștefan Davidescu, editor. Buzău: Editura Alpha MDN, 2019.

9. Chiriac, Alexandru. *Însemnătatea actului de la 27 martie 1918 de la Chișinău, pentru unirea Basarabiei cu România*. În: „Academica", nr. 1-2, 1998.

10. *Istoria Militară a Românilor*, Vol. 2. București: Editura Militară, 1992.

11. Nazarie, Constantin. *Activitatea preoților de armată în Campania din 1916–1918*, București: Editura Basilica, 2018.

12. Ministerul Apărării Naționale, Depozitul Central de Arhivă, Fond Inspectoratul Clerului Militar, d. 23.

13. Nicolescu, Gheorghe; Dobrescu, Gheorghe; Nicolescu, Andrei. *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire. Preoți în tranșee 1916–1919*, Vol. III. București: Editura Basilica, 2018.

14. Arhivele Militare Naționale Române, Fond Marele Cartier General, Serviciul Religios, d. 4.

15. Bichir, Florian. *Generalul Arthur Vătoianu, guvernator al Basarabiei*. În: „Centenar Sfatul Țării: 1917–2017. Materialele Conferinței științifice internaționale. 21 noiembrie 2017, Chișinău", Chișinău: Editura Lexon PRIM, 2017.

16. https://orthopraxia.wordpress.com/2011/06/26/arhiepiscopia-chisinaului-in-perioada-interbelica-1918-1940/#more-1009 [Accesat: 23.02.2023].

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.13
CZU: 321.281:328-051(498+478)(091)
Orcid ID: 0009-0009-6415-3368

DEPUTAȚII SFATULUI ȚĂRII, CARE AU VOTAT UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA, REPRESAȚI DE REGIMUL TOTALITAR COMUNIST

Anatolie POVESTCA

Cercetător științific, sector Istorie și Muzeologie, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, șef Filială Casa Memorială „Alexei Șciusev" din Chișinău.

Deputații Sfatului Țării, care au votat Unirea Basarabiei cu România, represați de regimul totalitar comunist

Rezumat. Articolul abordează soarta deputaților din primul legislativ basarabean al Sfatului Țării și al membrilor Guvernului Republicii Democratice Moldovenești, care au contribuit la crearea statului român unificat, prin votarea Declarației de Unire a Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Basarabia și basarabenii au fost printre primii care și-au declarat dorința și voința de a reuni teritoriul națiunii române. Au fost printre primii care au suferit în urma schimbărilor politice și a convulsiilor teritoriale de la sfârșitul anilor 1940. Unii dintre ei au fost nevoiți să plece pentru totdeauna de pe pământurile natale, pentru a asigura siguranța familiilor, iar acei care, din diferite motive, au rămas, au fost acuzați de organele regimului totalitar comunist și condamnați la diverse pedepse umilitoare, încarcerați în cele mai grave închisori comuniste. Datoria generației noastre este de a onora și comemora acțiunile strămoșilor noștri.

Cuvinte-cheie: deputat, democrație, declarație, unire, represie.

The Deputies of the Country Council, who Voted for the Union of Bessarabia with Romania, Represented by the Totalitarian Communist Regime

Abstract. The article addresses the fate of the deputies of the first Bassarabian legislative body – Sfatul Țării (the Council of Country) and of the members of the Government of the Moldavian Democratic Republic, who contributed to the creation of the unified Romanian State by voting on the Declaration of Unification of Bessarabia with Romania on 27 March 1918. Bessarabia and Bessarabians were among the first to declare their desire and will to reunite the territory of the Romanian nation. They were also among the first to suffer from the political changes and the territorial seizures in the late 1940s. Some of them had to leave forever their native land in order to ensure the safety of their families, and those, who for various reasons have remained, were accused by the organs of the communist totalitarian regime and condemned to various humiliating punishments, imprisoned in the worst jails, communist camps. The duty of the modern generation is to honor and commemorate the actions of our ancestors.

Keywords: deputy, democracy, statement, union, repression.

Evenimentele Primului Război Mondial, catalizate de Revoluția din februarie 1917 și Lovitura de Stat bolșevică din octombrie 1917 din Rusia, au provocat schimbări de natură să genereze metamorfoze, care în alte condiții, cu siguranță nu ar fi fost posibile. Acestea au lăsat un impact profund asupra tuturor domeniilor și sferelor de activitate, asupra viitorului și destinului statelor europene, inclusiv asupra Guberniei Basarabia, aflată în componența Imperiului Rus. Eveniment finalizat în această regiune, cu votarea și semnarea de către deputații Sfatului Țării, la 27 martie 1918, a Declarației de Unire a Basarabiei cu România.

Sfatul Țării, creat în mod legal și democratic la 21 noiembrie 1917, s-a întrunit în 82 de ședințe plenare și două ședințe particulare. A avut trei președinți: Ion Inculeț (21 noiembrie 1917 – 2 aprilie 1918), Constantin Stere (2 aprilie 1918 – 25 noiembrie 1918), Pantelimon Halippa (25-27 noiembrie 1918). A format trei Guverne/Directorate în frunte cu Pantelimon Erhan (7 decembrie 1917 – 16 ianuarie 1918), Daniel Ciugureanu (16 ianuarie 1918 – 9 aprilie 1918), Petre Cazacu (9 aprilie 1918 – 12 decembrie 1918).

Sfatul Țării a proclamat crearea Republicii Democratice Moldovenești (RDM) la 2 decembrie 1917 și Independența RDM pe 24 ianuarie 1918, ceea ce a însemnat ruperea definitivă din componența Imperiului Rus.

Sfatul Țării a adoptat, la 27 martie 1918, Declarația despre Unirea condiționată a Basarabiei cu România. Acest act a fost consfințit, la 28 octombrie 1920, prin recunoașterea Unirii de către Marile Puteri (Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia).

La 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării votează Reforma Agrară și renunța la doleanțele formulate în Declarația de Unire din 27 martie 1918. Prin urmare, încetează să mai funcționeze și să existe ca organ legislativ, altfel spus se autodizolvă.

Deși au fost editate lucrări cu conținut redus doar la aspectul descriptiv-cantitativ, care tratează modul de constituire și componența forului legislativ basarabean, puțin s-a relatat despre conceptul și gândirea politică a celor care îl alcătuiau și calea parcursă de aceștia înainte și după perioada de deputați în Sfatul Țării [1, p. 204-205].

Basarabia a avut parte de oameni hotărâți, care și-au asumat rolul istoric și au înțeles însemnătatea momentului. Elita politică basarabeană își are rădăcinile în clerul ortodox, în țărănime, boierimea națională, în tânăra intelectualitate formată la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Mulți dintre tinerii politicieni erau absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău, Universității din Dorpad (Estonia), Kiev, Odessa (Ukraina), Moscova și Sankt Petersburg (Rusia) [2, p. 19-23].

La nivelul elitelor politice din Chișinău, la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918, au existat opinii diferite și dispute acute în privința statutului politic al regiunii. Inițial, în concepția unor lideri de atunci, precum Ion Inculeț și Pantelimon Erhan, Gubernia Basarabia urma să facă parte din Republica Federativă Rusă [3, p. 18].

Aceste două personalități, socialiști-revoluționari cu experiență, erau eseri trimiși special, în iunie 1917, de Președintele Guvernului Provizoriu rus din Petrograd, Alexandr Kerenski, pentru a monitoriza evoluția evenimentelor din Basarabia și a aprofunda ideile revoluției ruse la periferiile Imperilului. În Basarabia ei au activat într-un context politic intern și extern destul de complicat. Au fost marcați de Lovitura de Stat bolșevică din octombrie 1917, de anarhia totală și debandada provocată de soldații ruși influențați de ideile bolșevice, de schimbarea dramatică a situației de pe Frontul româno-rus, de pretențiile teritoriale ale Radei Ucrainene în adresa Basarabiei.

Tot acest amalgam de factori interni și externi, a contribuit la schimbarea concepțiilor și viziunilor lor politice în privința statutului politic și a viitorului Basarabiei. Grație implicărilor active în viața politică din regiune, Ion Inculeț este ales Președinte al Sfatului Țării, iar Pantelimon Erhan devine Director General al RDM. Adoptarea Declarației de Independență din 24 ianuarie 1918 a RDM față de Imperiul

Rus, a însemnat un pas hotărâtor întreprins spre Unirea Basarabiei cu România.

O altă parte a clasei politice o constituia elita din Fracțiunea Țărănească, condusă de Vladimir Țiganco și a celor din minoritățile etnice naționale, care se pronunțau pentru menținerea unei legături cu Republica Federativă Rusă în cadrul unei autonomii, din care RDM, la 2 decembrie 1917, declarase că face parte.

Categoria clasei politice în frunte cu Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan și Daniel Ciugureanu, parte componentă a Blocului Moldovenesc, reprezentau majoritatea românească a deputaților din Sfatul Țării și optau pentru Unirea Basarabiei cu România.

Despre câte dintre aceste personalități ne mai amintim noi astăzi, românii din dreapta sau cei din stânga Prutului? O parte dintre acești deputați au activat, au trăit și s-au bucurat liniștit de viața pământească, fiind înmormântați creștinește. Alții au avut de îndurat suferințele, ororile și chinurile provocate de sistemul de represiune al regimului totalitar comunist. Locul de odihnă, destinul și soarta unora nu ne este cunoscută nici până astăzi.

Istoricilor le revine sarcina primordială de a reaminti cititorilor și a scoate în evidență momente mai puțin cunoscute despre faptele, acțiunile și destinele înaintașilor noștri.

Documentele arhivelor secrete, valorificate astăzi de cercetători, conturează tabloul îngrozitor al deznaționalizării și al genocidului la care a fost supusă populația băștinașă. Nimicirea intelectualității basarabene, a celor care nu reușiseră sau refuzaseră să se refugieze peste Prut, a constituit una dintre sarcinile fundamentale ale ocupantului sovietic. Aceștia au fost învinuiți că au votat Unirea Basarabiei cu România, au luptat împotriva Puterii Sovietice și au desfășurat activități antirevoluționare.

Dicționarul lui Alexandru Chiriac, conține informații despre membrii Sfatului Țării, prezintă date istorice semnificative despre cei 138 de deputați, care aveau mandat valid la 27 martie 1918, despre felul în care s-au constituit organele reprezentative și natura dezbaterilor din interiorul lor, despre confruntările de idei și discuțiile care au condus la o serie de fapte și decizii importante [4, p. 27; 92].

Istoricul Gheorghe Cojocaru, în lucrarea *Sfatul Țării. Itinerar*, include informații despre traseul istoric parcurs de primul legislativ basarabean, de la constituire și până la dizolvare.

Scriitorul Iurie Colesnic, în *Generația Unirii*, prezintă informații succinte despre membrii Sfatului Țării, politicieni români și basarabeni, care și-au adus prinosul la Marea Unire. Autorul vorbește despre „Miracolul Unirii", de ce Chișinăul și de ce anume Basarabia a dat tonul neprețuitului Act de Unire. Se invocă ideea precum că victoria, obținută la 1918, nu poate fi pusă ca o coroană de lauri doar pe umerii oamenilor politici. Este victoria unei generații care va rămâne în analele istoriei secolului al XX-lea, drept Generația Unirii [5, p. 18].

Lucrarea lui Alberto Basciani ne prezintă istoria derulată în aceste teritorii, din punct de vedere al unui istoric din afara spațiului geografic respectiv. Autorul argumentează aspirațiile, doleanțele celor care au înfăptuit Unirea și deziluziile pe care a ajuns să le vadă această regiune după Unire. Descrie politica promovată de statul român și birocratismul existent în luarea unor hotărâri, al mecanismului anevoios de executare și implimentare a reformelor inițiate [6].

Istoricul Ion Țurcanu, printr-un șir de lucrări și monografii axate pe documentarea proceselor ședințelor Sfatului Țării, cu o analiză nepărtinitoare, scoate în evidență atmosfera ce exista în mediul deputaților și al societății basarabene înaintea și după Unire.

Ștefan Ciobanu, Petre Cazacu au fost martori oculari și participanți nemijlociți la procesul de făurire al României Mari. În perioada interbelică, de sub condeiul lor vor apărea lucrări cu referință la evenimentele, acțiunile și personalitățile implicate direct sau indirect în procesul de unificare a statului român.

Istoricii români și basarabeni: Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, Mihai Taşcă, Elena Postică, Gheorghe Baciu au făcut publice un șir de documente din Arhivele de Stat și cele ale Serviciilor Secrete, au editat articole și publicat monografii legate de numele unor deputați

din Sfatul Țării, persecutați de către autoritățile regimului totalitar comunist.

Muzeograful Elena Postică, în baza dosarelor penale din Arhiva Ministerului Securutății Naționale al Republicii Moldova și ale unor documente provenite din arhivele personale ale familiilor celor decedați, a reconstituit asasinatele programate ale personalităților vieții politice și culturale din Basarabia, imediat după ocuparea teritoriului de către URSS, în vara anului 1940. Elena Postică face public numele a 13 deputați membri ai Sfatului Țării și a unui fost ministru al RDM, care au votat Unirea din 27 martie 1918. Anchetarea acuzațiilor a luat sfârșit în mai 1941. Dosarul penal a fost transmis procurorului RSSM, care a aprobat actul de învinuire, transmis apoi Colegiului judiciar al Judecătoriei Supreme a RSSM. Din cauza începutului operațiilor militare, procesul judiciar nu mai avuse loc, acuzații au fost evacuați în închisorile din Penza, Kazan, Cistopol din RASS Tătară, unde și-au găsit tragicul sfârșit [7].

Din cei 14 deputați arestați în vara anului 1940, de către organele NKVD, doi dintre ei – Teodor Uncu și Teodosie Cojocaru, vor deceda în Penitenciarul Nr. 1 din Chișinău. Alți doi – Alexandru Baltaga și Vladimir Bodescu, vor pieri în spitalul din Kazani. Patru deputați: Ștefan Botnariuc, Teodor Neaga, Nicolae Secară și Grigore Turcuman, își vor găsi tragicul sfârșit în lagărul din Penza. Luca Știrbeț, Constantin Bivol și Ion Ignatiuc, vor rămâne pe veci în penitenciarul din orașul Cistopol. Emanuil Catelly moare în Spitalul Nr. 5 din Sverdlovsk, iar Pantelimon Sinadino – pe drum, în timpul evacuării. Doar unul singur va rămâne în viață, menționăm pe Ion Codreanu, care va fi înlocuit cu Ana Pauker, datorită acordului dintre guvernul sovietic și cel român privitor la schimbul de prizonieri și deținuți politici [8, XII].

Teodor Uncu (n. 1881 – d. 22 noiembrie 1940). Născut în satul Isacovo, județul Orhei. Funcționar la serviciul poștei și telegrafului. În Sfatul Țării a fost ales din partea funcționarilor de poștă și telegraf din orașul Chișinău, membru al Partidului Național Moldovenesc, aderă la fracțiunea Blocului Moldovenesc. A fost membru al Comisiei Constituționale și Financiare a Sfatului Țării, a votat Unirea la 27 martie 1918, rămâne un adept fidel al Autonomiei Basarabiei. Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 2018. Arestat de organele NKVD la 17 iulie 1940, acuzat de activitate contrarevoluționară și participare la ruperea Basarabiei de la Rusia Sovietică prin votarea Unirii Basarabiei cu România. A decedat în Penitenciarul Nr. 1 din Chișinău [5, p. 315], [9, p. 811], [10, p. 136], [11, p. 90].

Teodosie Cojocaru (n. 3 mai 1879 – d. 23 ianuarie 1941). Născut în orașul Chișinău, absolvent al Liceului Militar din Odessa, fost ofițer în armata țaristă, participant în Războiul ruso-japonez și la Primul Război Mondial. În Sfatul Țării a fost ales din partea Comitetului Executiv al Consiliului Deputaților Țărani. Membru al Comisiei de Declarații și Statute, unul dintre liderii militari ai Sfatului Țării. A deținut funcția de Director General al Războiului. Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 26 ianuarie 2018 [9, p. 801]. Deputat în primul Parlament al României, primar al orașului Chișinău între anii 1919–1920. Arestat de organele NKVD la 13 august 1940, acuzat de săvârșirea unor crime prevăzute de Codul Penal al RSS Ucrainene, decedat în Penitenciarul Nr. 1 din Chișinău [5, p. 169-170], [11, p. 90].

Teodor Neaga (n. 8 martie 1880 – d. 6 decembrie 1941. În certificatul eliberat de NKVD este indicat faptul că a decedat la 20 mai 1943, în penitenciarul din Penza). Născut în satul Dănceni, județul Chișinău. Absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și al Academiei Teologice din Kiev. Timp de patru ani activează ca Secretar al Direcției Eparhiale din Chișinău, profesor de limbă rusă și istorie în diferite școli și licee, membru al Uniunii Pedagogilor din Basarabia. În Sfatul Țării a fost ales deputat din partea Uniunii Pedagogilor Moldoveni din Basarabia, cu mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 2018 [9, p. 807]. Aderă la Fracțiunea Blocul Moldovenesc, votează Unirea Basarabiei cu România. Ulterior va fi membru al Partidului Poporului condus de mareșalul A. Averescu, pe listele

cărora între 1926–1927, este ales deputat în Parlamentul de la București. Arestat de organele de represii sovietice, se stinge din viață într-un spital al închisorii din orașul Penza [5, p. 265], [11, p. 90-91].

Vladimir Bodescu (n. 4 martie 1868 – d. 28 noiembrie 1941). Născut în satul Durlești, județul Chișinău, absolvent al Facultății de Drept a Universității din Kiev. Jurist de meserie, activează ca magistrat în orașul Taganrog, Berdeansk. Este ales deputat în Sfatul Țării din partea Asociației Juriștilor din Basarabia, aderă la Partidul Muncii al Agricultorilor Moldoveni ca fracțiune în Blocul Moldovenesc. Mandat de deputat înregistrat cu nr. 15, valid din 21 februarie 1918 până la 27 noiembrie 2018 [9, p. 799]. După Unire a fost Director general al Justiției din Basarabia și membru al Partidului Poporului condus de mareșalul A. Averescu. În momentul arestării, la 10 august 1940, afirma organelor NKVD, că Unirea Basarabiei cu România a fost un act firesc. Se stinge din viață într-un spital al închisorii din orașul Kazani [5, p. 120-121], [7, p. 1], [11, p. 91].

Ion Ignatiuc (n. 15 februarie 1893 – d. 26 ianuarie 1943). Născut în satul Prepelița, județul Bălți. Participant la Primul Război Mondial, marinar al Marinei din Marea Neagră. Congresul Militarilor Moldoveni, în octombrie 1917, îl alege deputat în viitorul Sfat al Țării, înregistrat cu nr. 101, ca reprezentant al marinarilor Flotei Mării Negre, unde, la 27 martie 1918, avea să voteze Unirea Basarabiei cu România [9, p. 805]. Membrul al Comisiei pentru Întrebări/ Interpelări și candidat pentru Comisia Agrară. După Unire a fost primar al satului Pepeni. A fost arestat de organele NKVD din Bălți la 23 iulie 1940. Se stinge din viață într-un lagăr din RASS Tătară. În memoria înaintașului neamului și al deputatului Sfatului Țării, Gimnaziului din satul natal, i s-a conferit numele „Ion Ignatiuc" [5, p. 232-233], [11, p. 91].

Pantelimon Sinadino (n. 17 iulie 1875 – ?). Născut la Chișinău, dintr-o familie de negustori greci. A studiat la Liceul nr. 1 din Chișinău, la Universitatea „Taras Șevcenko" din Kiev, specialist în economie, finanțe și medicină. A fost medic, scriitor și om politic. Primar al Chișinăului între 1903–1904, 1905–1907 și 1909–1910. În 1917, devine membru în Sfatul Țării din partea minorității grecești. Participă la unele ședințe ale Comisiei Agrare. A fost împotriva exproprierii moșierilor, în vederea împroprietăririi țăranilor. Din motive de sănătate, activează puțin în cadrul Sfatului Țării. Deține mandat de deputat, înregistrat cu nr. 184, din 3 decembrie 1917 până la 9 martie 1918 [9, p. 809]. Membrul Comisiei de Mandate, Comisiei de Declarații și Comisiei de Statute. Comisia de validare i-a retras mandatul de deputat, ca urmare a acțiunilor sale dăunătoare Sfatului Țării (Fig. 1).

În fruntea unei delegații de proprietari basarabeni aflate în Iași, în luna martie 1918, înmânează un Memoriu regelui Ferdinand I

PRIMĂRIA Municipiului Chișinău
JUDEȚUL Lăpușna

CARTE DE IDENTITATE

D-l Sinadino Pantelimon
de 55 ani, cetățean român
profesiune proprietar
domiciliat în Str. Alex. Cel Bun No. 81
este membru al acestui Municipiu
înscris la No. 573 al listei de membri
a Municipiului Chișinău
I s'a liberat acest carnet astăzi 27
luna Martie anul 1931.

Primar,

Secretar General,

No. 4933

Fig. 1. Carte de identitate pe numele lui Pantelimon Sinadino. Arhiva MNIM

al României, unde roagă să asigure securitatea vieții și a averii, să instaureze în țară ordinea bazată pe respectarea legii, drepturilor și a securității fiecărui cetățean. În cadrul acelei intrevederi, se declară susținător al Unirii Basarabiei cu România. Între anii 1924–1940, ocupă funcții de răspundere la Banca Populară din Basarabia. La propunerea lui I.G. Duca, devine membru al Partidului Național-Liberal și este ales deputat în Parlamentul României. A fost arestat de organele de represii sovietice la 9 iulie 1940, ținut în închisoarea din Tiraspol, apoi transferat în închisoarea din orașul Penza. Soarta lui ulterioară nu este cunoscută [5, p. 294-295], [11, p. 91], [12, p. 323-324], [13, p. 168-169].

Constantin Bivol (n. 10 martie 1885 – d. 12 martie 1942). Născut în satul Costești, județul Chișinău, într-o familie de agricultori. În anii tinereței s-a dovedit a fi nu numai un harnic agricultor, dar și un bun militar. Până în anul 1918, își îndeplinește serviciul militar în armata țaristă. A fost ales deputat din partea Comitetului Executiv Central Moldovenesc. Mandat valid de deputat din 23 decembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. În calitate de deputat al Sfatului Țării la 27 martie 1918, votează Unirea Basarabiei cu România. În anul 1919, devine deputat în Parlamentul României. Membru al Partidului Național Țărănesc între 1925–1927, primar al satului Costești în anii 1925–1926. Este arestat la 25 august 1940. A decedat în spitalul închisorii nr. 4 din orașul Cistolpol [11, p. 91].

Emanoil Catelly (n. 25 ianuarie 1883 – d. 18 februarie 1943). Născut în satul Zgârdești, județul Bălți. A învățat la școala primară din sat, admis la Școala Agricolă inferioară din satul Cucuruzeni, apoi absolvent al Școlii Militare din Odessa. Președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. A participat activ la organizarea și crearea cohortelor moldovenești, nu a votat Unirea Basarabiei cu România, circumstanțele au fost de așa natură, în acea zi se afla în drum de la Odessa spre Bălți.

Senator în Parlamentul României între 1927–1928. Prefect al județului Bălți între anii 1923–1924, 1933–1937. În timpul mandatului său, în județul Bălți s-au construit 49 de școli, a fost renovat edificiul Școlii Normale, s-a construit noua clădire a Liceul de fete „Domnița Ileana". Arestat de organele NKVD din Bălți la 5 iulie 1940, întemnițat în penitenciarul din Chișinău, evacuat împreună cu alți deținuți în închisoarea nr. 4 din orașul Cistopol. Se stinge din viață într-un lagăr din orașul Sverdlovsk [5, p. 141-147], [7, p. 77], [11, p. 91-92].

Luca Știrbeț (n. 7 februarie 1889 – d. 15 martie 1942). Născut în satul Cărpineni, județul Chișinău. A terminat Școala de Ofițeri Activi din Pskov, Școala Superioară de Documentare și Științe Administrative din București. Ofițer în armata țaristă, membru al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa, condus de Emanoil Catelly. A fost trimis pe frontul român pentru a face propagandă printre soldații moldoveni în sprijinul autonomiei Basarabiei, secretar al primei organizații de învățători din Chișinău, director de tipografie și administrator al ziarului și revistei *Viața Basarabiei*. Își face serviciul militar în Regimentul I Moldovenesc, dislocat la Chișinău. Lucrarea *Figuri contemporane din Basarabia*, ne oferă informația că a făcut parte din Blocul Moldovenesc pentru crearea RDM, a fost decorat cu medalia Ferdinand I, pe care a primit-o de rând cu alți deputați din Sfatul Țării.

Acest aspect ne sugerează ipoteza că ar fi fost deputat în Sfatul Țării și că ar fi votat Unirea Basarabiei cu România. Cu toate că pe listele de bază ale membrilor Sfatului Țării numele lui Luca Știrbeț nu apare [9, p. 798-811]. Același lucru este confirmat și de procesul-verbal ca parte componentă a dosarului nr. 824 de anchetă, unde în urma interogatoriului, afirma că „la votarea din 27 martie 1918 nu a participat, deoarece nu a fost ales din partea regimentului moldovenesc", deși susținea plenar ideea despre despărțirea de Rusia Imperială și Unirea cu România. Este printre primii deportați din satul Cărpineni, arestat la 20 iulie 1940. Se stinge în spitalul închisorii din orașul Cistopol [5, p. 305-306], [11, p. 92].

Alexandru Baltaga (n. 14 aprilie 1861 – d. 7 august 1941). Născut în satul Lozova, după terminarea Școlii Parohiale din Lozova, își continuă studiile la Seminarul Teologic din

Chișinău. A fost coleg de promoție cu Alexandru Ciugureanu, tatăl lui Daniel Ciugureanu, viitorul prim-ministru al RDM. Activitatea de păstorie a sufletelor și slujitor al lui Dumnezeu o începe la 3 decembrie 1883, numit paroh la Biserica cu hramul „Aleksandr Nevski" din localitatea Călărași, hirotonit diacon la 26 ianuarie 1886, iar la 2 februarie 1896, preot la aceeași biserică, unde cu permisiunea, prin derogare de la reglementările vremii, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, îi permite activitatea până la sfârșitul vieții. Președinte al Congresului Eparhial timp de 22 de ani (1903–1925). Din 1908 colaborează la revista „Luminătorul". În perioada 1899–1918, învățător la școala primară din Călărași. În toamna anului 1917, preoțimea basarabeană l-a delegat deputat în forul legislativ al Basarabiei. Mandatul său cu nr. 10, validat la prima ședință a Sfatului Țării – 21 noiembrie 1917, îl deține până la ultima ședință – 27 noiembrie 1918 [9, p. 798]. Votează Unirea Basarabiei cu România. Membru al Comitetului de unificare a bisericilor din România Mare, își continuă activitatea ecleziastică și cea obștească. A avut doi copii adoptivi, Vsevolod și Margareta.

Năpasta se abate peste el odată cu anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940. În acele zile, Alexandru Baltaga rămâne la Călărași, alături de enoriașii săi. Soția și copii se refugiază peste Prut. Arestul a fost sancționat de Iosif Mordoveț, locțiitorul șefului NKVD, în primele zile de după ocupație (Fig. 2).

Ancheta preliminară este terminată la 13 mai 1941, iar a doua zi procurorul RSSM aprobă rechizitoriul și trimite dosarul Judecătoriei Supreme. În legătură cu începerea operațiunilor militare de la 22 iunie 1941, Alexandru Baltaga nu mai apucă condamnarea în Moldova. Alături de ceilalți deputați, a fost evacuat în renumita închisoare din Kazani. A decedat la spitalul închisorii, pe 7 august 1941. În certificatul de deces a fost trecută următoarea informație: inflamație intestinală. Avea 80 de ani împliniți și era decanul de vârstă al tuturor deputaților Sfatului Țării la acea vreme [5, p. 116-117], [11, p. 92], [14, p. 22].

Nicolae Secară (n. 9 mai 1894 – d. 24 februarie 1942). Născut în satul Rudi, își face studiile la Școala Agricolă din Chișinău, Academia Agricolă din Moscova și licențiat al Facultății de Agronomie a Universității din Iași. Profesor în domeniul viei și vinificării. În toamna anului 1916, este mobilizat în armată și trimis la Școala Militară din Odessa. Este ales deputat în Sfatul Țării din partea Comitetului executiv moldovenesc al Sovietului de deputați al soldaților,

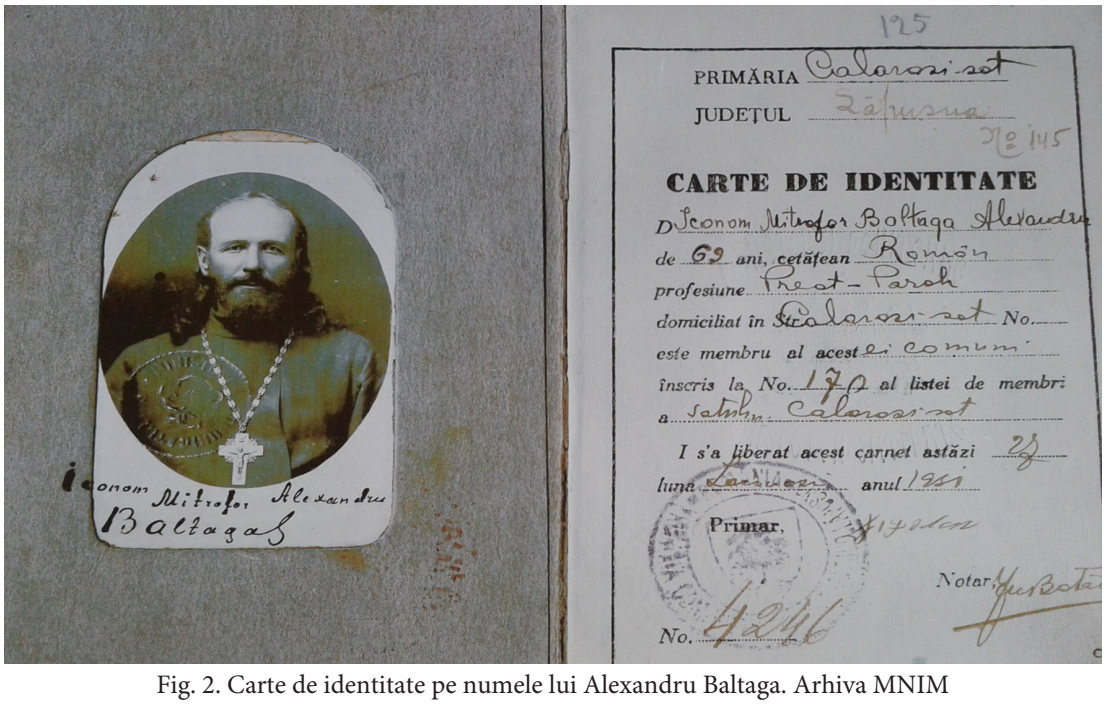

Fig. 2. Carte de identitate pe numele lui Alexandru Baltaga. Arhiva MNIM

ofițerilor și marinarilor din garnizoana Odessa. Mandat valid de deputat înregistrat cu nr. 182 din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 [9, p. 809]. Adjunct al Directorului general pentru treburile militare, s-a implicat activ în evenimentele politice de la sfârșitul anului 1917, începutul anului 1918. În legătură cu invitarea trupelor române de a face ordine în Basarabia, atrage asupra sa ura unităților militare din cadrul „frontotdel". Împreună cu Vladimir Cristi, Ministru de Interne, au fost nominalizați de către Guvernul Republicii Democratice Moldovenești, să se deplaseze la Kiev, pentru a aplana litigiul cu Rada Ucraineană, în privința pretențiilor teritoriale asupra Basarabiei. Votează Unirea Basarabiei cu România. Membru al Comisiei privind Reforma Agrară din Basarabia. Din 1933 și până în momentul arestării sale din 20 iulie 1940, activează ca profesor la Facultatea de Agronomie din Chișinău. În iunie 1941, împreună cu alți arestați este transferat la închisoarea nr. 1 din Penza [5, p. 291], [11, p. 92-93].

Grigore Turcuman (n. 20 octombrie 1890 – d. 28 mai 1942). Născut în satul Tătărăuca-Noua, județul Soroca. Din 1912 până în 1917, își satisface serviciul militar în armata țaristă, cu grad de căpitan de marină în rezervă din cadrul Flotei Mării Negre dislocate în orașul Sevastopol. Membru al Partidului Național Moldovenesc din Sevastopol. Participant la Congresul Militarilor Moldoveni din octombrie 1917, unde a fost ales în comitetul de organizare a Sfatului Țării. Deputat din partea soldaților basarabeni din Sevastopol, membru al Comisiei Agrare, votează Unirea Basarabiei cu România. Mandat valid de deputat înregistrat cu nr. 204 din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 [9, p. 810].

Între 1919–1928, este membru activ al Partidului Național-Țărănesc. Între 1928–1937, este membru al Partidului Național Liberal, angajat al primăriei Soroca și subprefect al Județului Soroca. Este arestat de organele NKVD la 2 iulie 1940, învinuit că a înăbușit revolta marinarilor de pe vasul militar pe care își satisfăcea serviciul militar. Învinuit că a fost agent al Siguranței române în teritoriu și că a primit un lot de 50 ha de pământ din partea Guvernului României, ca dovadă a votării Unirii Basarabiei. Se stinge în spitalul închisorii nr. 1 din Penza [5, p. 310-311], [11, p. 93].

Ștefan Botnariuc (n. 26 octombrie 1875 – d. 22 august 1941). Născut în satul Bălan, județul Bălți. Membru al Comitetului Gubernial al Partidului Eserilor și al Comitetului Funciar Gubernial. A fost delegat în Sfatul Țării din partea Congresului III al țăranilor reprezentând minoritățile ucrainene. Mandat valid de deputat înregistrat cu nr. 19 din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 [9, p. 799]. A activat în cadrul a mai multe Comisii: Mandate, Declarații și Statute, Arbitraj și Agrară. A votat Unirea Basarabiei cu România. Între anii 1922–1926, este ales deputat în Senatul României. Arestat de NKVD la 22 iulie 1940, se stinge în spitalul închisorii nr. 1 din Penza [5, p. 128-129], [11, p. 93].

Ion Codreanu (n. 14 aprilie 1879 – d. 15 februarie 1949). Născut în satul Ștefănești, județul Soroca. Ofițer în armata țaristă, membru al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. A fost ales deputat în Sfatul Țării din partea militarilor moldoveni, membru al Comisiei Agrare. Mandat valid de deputat înregistrat cu nr. 53 din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 [9, p. 801]. Votează Unirea Basarabiei cu România.

Membru al delegației basarabene la Conferința de Pace de la Paris, 1919. Deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc, în anii 1920, 1922, 1927, 1928–1938 și vice-președinte al Camerei Deputaților. Împreună cu Constantin Stere, întemeiază Partidul Radical Țărănesc (1931). Arestat de organele NKVD din Bălți la 25 iulie 1940. În urma Acordului dintre Guvernul sovietic și cel român, privitor la transferul de deținuți politici, este schimbat, în mai 1941, cu Ana Pauker-Robinson, agent al Komintern-ului și unul din liderii Partidului Comunist Român. Singurul deputat al Sfatului Țării, care a supravețuit terorii. Se stinge din viață și este îngropat la Cimitirul „Sf. Vineri" din București [5, p. 168-169], [11, p. 93].

Interesant este de menționat faptul că, pentru autoritățile regimului totalitar comunist, important era de a-i localiza și lichida fizic pe

toți membrii Sfatului Țării, care ar fi putut vorbi despre evenimentele anilor 1917–1918 din Basarabia. Mașinăria represivă a regimului totalitar comunist nu a ținut cont nici de faptul că respectivul deputat a votat pentru Unire, s-a abținut de la votare sau a votat contra.

Voi aduce exemplu a doar trei, dintre cei 36 de deputați, care s-au abținut de la votarea din 27 martie 1918.

Gavril Buciușcanu, după evenimentele din 27 martie 1918, a fugit peste Nistru. S-a implicat activ în formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM). A deținut funcții importante în conducerea RASSM. Odată cu represiile începute în 1937, este arestat și executat pe 23 octombrie 1937, la Tiraspol [11, p. 89].

Ivan Krivorukov, deși a deținut funcții importante de Comisar al Poporului și membru al Comitetului Revoluționar al RASSM, a fost executat în 1937 [11, p. 89].

Vladimir Țiganco, fost lider al Fracțiunii Țărănești din Sfatul Țării, remarcat prin activitatea sa contra intrării armatei române în Basarabia și contra Unirii Basarabiei cu România. După evenimentele din 27 martie 1918, se refugiază la Odessa, unde înființează Fracțiunea Țărănească din exil. Împreună cu persoanele filo-ruse, fostul Primar al Chișinăului, Alexandru Schmidt și cu mareșalul nobilimii basarabene, Alexandr Krupenski, participă la Conferința de Pace de la Paris. Încearcă, fără succes, să acrediteze ideea anexării Basarabiei de către România și se pronunță contra recunoașterii Unirii Basarabiei cu România. Se stabilește cu traiul la Leningrad, părăsește viața politică și se dedică arhitecturii. În timpul Marii Terori staliniste, este declarat suspect politic, arestat la 29 noiembrie 1937, judecat la 2 decembrie 1937 și executat în una din zilele lunii ianuarie 1938 [11, p. 89-90].

Cei trei deputați, membri ai Sfatului Țării, care au votat împotriva Unirii Basarabiei cu România, au avut o soartă la fel de crudă și nemiloasă. Regimul comunist nu i-a cruțat nici pe ei de pedepsele și închisorile din Gulag.

Arcadie Osmolovski (n. 1877 – d. 16 iunie 1931). A studiat la Universitatea din Petersburg, facultatea de Fizică și Matematică, Științele Naturii și Pedagogie. Profesor la gimnaziul lui Mihail Karcevski și la Gimnaziu de fete din Chișinău. Între 1906–1908, tipărește revista „Învățătorul poporului". Om politic, deputat în Sfatul Țării înregistrat cu nr. 152, din partea organizațiilor naționale ale ucrainenilor din Basarabia [9, p. 808]. Activează în Comisiile Constituțională și Școlară. La 27 martie 1918, votează împotriva Unirii Basarabiei cu România. Pentru activitatea lui antiromânească, este declarat de autoritățile române, la 10 noiembrie 1918, persona non-grata și, prin mijlocirea Consulului francez, expulzat peste Nistru. Inițial se stabilește la Celbase, județul Dnestrovsc. Din 1919 se stabilește pentru un timp la Odessa, unde i se propune să fie profesor la Gimnaziul ucrainean „Ivan Franko", apoi a predat la Universitatea din Odessa, cursul de geologie și mineralogie aplicată.

În urma unui denunț, venit de la un student restanțier în anul 1931, este arestat (dosarul cu nr. 13919-P de la GPU Odessa, din 7 martie 1931). La 21 aprilie (după alte surse 27 aprilie) 1931 are loc decesul. Actul medical atestă un atac de cord. La 3 mai 1931, dosarul lui Arcadie Osmolovski, a fost clasat pe motiv că anchetatul a decedat, iar la 16 iunie 1931, dosarul este trimis în Arhiva orășenească [5, p. 270], [11, p. 93-94], [15, p. 81].

Mihai Starenki (n. 8 noiembrie 1879/1880–?). Membru al societății ucrainene din Chișinău, al Partidului Socialist-Revoluționar Ucrainean din Chișinău. A fost ales deputat în Sfatul Țării înregistrat cu nr. 192, din partea societății ucrainene. Mandat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 octombrie 1918 [9, p. 809]. Membru al Comisiilor Constituționale, de Declarații și Statute, de Arbitraj, Administrativă și Agrară.

La 27 martie 1918, votează împotriva Unirii Basarabiei cu România. Există o versiune referitoare la destinul lui Mihail Starenki precum că după Unire și-ar fi făcut studii de medicină în România, stabilit cu traiul la Chișinău. Odată cu vizita regelui Carol II-lea la Chișinău, în 6 ianuarie 1940, la recepția oferită

cu această ocazie, ține un discurs unde mulțumește Statului român. Deși a votat contra Unirii, n-a fost împiedicat să obțină studii superioare și să practice medicina. Coloana a cincea a furnizat aceste date organelor de reprimare sovietice. Nu cunoaștem care a fost soarta lui ulterioară [5, p. 298], [11, p. 94], [15, p. 81].

Ștefan Balamez (n. 1884 – ?). Născut la Chișinău într-o familie de bulgari, membru al Partidului Socialist. Deputat în Sfatul Țării, înregistrat cu nr. 9, de către Comitetul Central al Uniunii Funcționarilor din Basarabia [9, p. 799]. S-a remarcat în Sfatul Țării prin activitatea gălăgioasă, îndeosebi prin replicile date și prin tentativa de a convoca o ședință specială a Sfatului Țării, în luna iulie 1918. Ședința nu putea avea loc deoarece, încheindu-și sesiunea, Sfatul Țării putea fi convocat doar prin Înalt Decret Regal. În Sfatul Țării a fost membru al Comisiilor de Control, Financiare, Bugetare și vice-președinte al Comisiei Constituționale. După 1918, Ștefan Balamez începe activitatea de comerciant, la Primăria municipiului Chișinău. La 13 iunie 1941, cu puțin timp înainte de retragerea trupelor sovietice din Basarabia, Ștefan Balamez este arestat de NKVD. Este evacuat în grabă, așa încât ancheta este efectuată deja la Ivdel.

La 17 noiembrie 1941, lui Balamez i se aduce la cunoștință că ancheta a luat sfârșit. În baza unei singure mărturie (donos), anchetatorul propune examinarea cazului la Consfătuirea Specială din cadrul NKVD al URSS, iar în calitate de pedeapsă propune execuția prin împușcare. La 24 iunie 1942, dosarul lui Ștefan Balamez a fost examinat la Consfătuirea Specială, care s-a dovedit mai înțelegătoare. Este condamnat în „calitatea de membru al unui partid contrarevoluționar", la zece ani de lagăr de corecție prin muncă. Nu știm dacă a supravețuit [5, p. 114-115], [7, p. 1], [11, p. 94], [15, p. 78].

Autoritățile regimului totalitar comunist, după 32 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, aveau să pedepsească și pe acei deputați ai Sfatului Țării care mai erau în viață. Aceștia erau căutați deja pe teritoriul României.

Printr-o singură operațiune de amploare, pregătită și desfășurată minuțios, cu concursul direct al Partidului Comunist din România, aflat la putere, dirijați din umbră de consilierii sovietici și de securitatea română comunistă în „Noaptea Demnitarilor" la 5/6 mai 1950, au fost arestati circa 90 de persoane calificate, în limbajul oficial (politic) de moment ca „foști miniștri și înalți funcționari de stat în guvernele burgheze ale României, activiști importanți ai partidelor reacționare" [16, p. 34-35].

Printre cei arestați au fost și politicieni din Basarabia, care au participat nemijlocit la Actul Unirii de la 1918. Aceștia au deținut funcții de conducere în Guvernul și Legislativul statului român din perioada interbelică, precum Pantelimon Halippa, Daniel Ciugureanu, Ioan Pelivan, Constantin Tomescu, generalul Ioan Râșcanu.

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883 – d. 30 aprilie 1979). Născut în satul Cubolta, județul Soroca. A urmat școala primară din localitatea natală, apoi cursurile Școlii Spirituale din Edineț și ale Seminarului Teologic din Chișinău. După absolvirea acestuia, în 1904, se înscrie la Facultatea de Științe Naturale a Universității din Dorpad, pe care din cauza revoluției de la (1905–1907), nu a absolvit-o. La sugestia prietenilor se înscrie la Universitatea din Iași, unde studiază cursurile Facultății de Litere, secția Istorie (1908–1912).

Revine la Chișinău împreună cu marele mecenat Vasile Stroescu și cu Nicolae Alexandri, unde contribuie la apariția revistei, iar mai apoi, din 1914 și a ziarului „Cuvânt Moldovenesc". În aprilie 1917, împreună cu Vasile Stroescu, Paul Gore, Vladimir Herța și Onisifor Ghibu, a înființat Partidul Național Moldovenesc.

A făcut parte din Societatea Cultural Moldovenească, a participat activ la Congresele preoților (13-19 aprilie 1917), studenților (20 mai 1917), învățătorilor (20-25 mai 1917), țăranilor (21-24 mai 1917) și la Congresul Ostașilor Moldoveni (20-28 octombrie 1917).

Este ales deputat în Sfatul Țării înregistrat cu nr. 96, din partea Comitetului Gubernial Țărănesc. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 18 februarie 1919 [9, p. 804]. Votează la 27 martie 1918, Unirea

Basarabiei cu România. A fost vice-președinte și apoi Președinte al Sfatului Țării.

Împreună cu Daniel Ciugureanu, Ștefan Ciobanu și Ion Pelivan a făcut parte din delegația care a dus la Iași Actul Unirii Basarabiei cu România. Apoi, alături de alți fruntași basarabeni, a luat parte la Adunările de la Cernăuți și Alba Iulia, care au proclamat Unirea Bucovinei și respectiv Unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu România.

În perioada interbelică a deținut mai multe funcții în Parlamentul și Guvernul României. Este arestat în 1950 și condamnat la doi ani de închisoare (Sighet), apoi predat URSS, care îl condamnă la 25 ani de muncă silnică în Siberia. Amnistiat în 1955. A cunoscut ororile celor 11 lagăre, prin care a trecut. A fost readus în țară, condamnat și închis pentru alți doi ani în închisoarea de la Gherla, după care este eliberat. Revine și locuiește la București, își caută toată viața dreptatea prin scrisori și demersuri adresate oficialităților. A fost permanent o persoană incomodă regimului [5, p. 225-226], [11, p. 94-95], [17, 17-60].

Daniel Ciugureanu (n. 9 decembrie 1885 – d. 6/19 mai 1950). Născut la Șirăuți, județul Hotin. Absolvește școala primară din satul natal, frecventează cursurile liceale din Bălți, urmează Seminarul Teologic din Chișinău (1902–1905). Se înscrie la Facultatea de medicină a Universității din Kiev (1905), pe care o absolvește obținând titlul de medic chirurg-urolog și doctoratul în medicină (1913). În mediul Academic, tot mai des se vehiculează ideea precum că Daniel Ciugureanu nu ar fi obținut titlul de doctor în medicină. Prin decizia Consiliului profesoral al Facultății de medicină din Kiev din 16 octombrie 1912, îi este conferit titlul de medic. Dat fiind faptul că se afla într-un mediu geografic, unde limba rusă se vorbea și se vorbește în continuare, iar cuvântul „medic" în traducere înseamnă „doctor", probabil că își atribuise sintagma doctor Daniel Ciugureanu [18, p. 18-19].

În 1908, participă la înființarea Asociației studenților moldoveni *Deșteptarea*. Din acest cerc au făcut parte Alexei Mateevici, Simion Murafa, Ștefan Ciobanu, Dimitrie Bogos. Lupta pentru drepturile naționale și idealurile sociale ale românilor basarabeni au fost drept obiective prioritare în cadrul constituirii acestei asociații. În 1912, din cauza viziunilor sale unioniste, este exilat în Siberia pentru câteva luni. Revine în țară, practică chirurgia la spitalul din satul Vorniceni, Strășeni și la spitalul din orașul Hâncești.

În aprilie 1917, un grup de intelectuali au pus bazele Partidului Național Moldovenesc. Printre fondatorii Partidului s-a remarcat și Daniel Ciugureanu. A participat la diferite congrese, conferințe, întâlniri prin care s-a pregătit terenul pentru obținerea autonomiei Basarabiei în octombrie 1917. A fost însă o autonomie fragilă și o Republică provizorie, fără armată și fără susținere din afară. Revoluția bolșevică stârnește haosul nu numai în Rusia, ci pe întreg cuprinsul Imperiului. Armata rusă angajată prin tratate de alianță să susțină frontul de răsărit, trădează Antanta și părăsește frontul, fărâmițându-se în bande de prădători și asasini de nestăpânit. A făcut parte din Biroul de Organizare al Sfatului Țării. Datorită muncii pline de abnegație depusă de acest birou, Sfatul Țării și-a putut deschide ședința inaugurală la 21 noiembrie 1917. Daniel Ciugureanu a fost deputat în Sfatul Țării înregistrat cu nr. 48, de la 21 noiembrie 1917 până la 16 ianuarie 1918 [9, p. 801]. Nici atmosfera din interiorul Sfatului Țării divizat în două tabere adverse nu era stabilă. În componența Sfatului Țării se relevau două grupări: Blocul Moldovenesc, care opta pentru unirea RDM cu România și Fracțiunea Țărănească, care opta pentru autonomie în cadrul unei viitoare federații ruse.

În aceste condiții, Blocul Moldovenesc din Sfatul Țării avea de luptat împotriva haosului rusesc, împotriva tendințelor anexioniste ucrainene, împotriva forțelor retrograde interne, cere Guvernului român ajutorul armatei, pentru a pune capăt haosului creat de bolșevici. Aceasta s-a soldat cu intrarea trupelor române în Chișinău, în ziua de 13 ianuarie 1918. În aceste conjuncturi are loc căderea primului guvern condus de Pantelimon Erhan.

Daniel Ciugureanu, aflat în fruntea Blocului Moldovenesc, este ales de către Sfatul

Țării în calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri al RDM (16 ianuarie 1918 – 27 martie 1918). În acele momente cruciale, Daniel Ciugureanu, deleghează pe Teofil Ioncu în Petrograd pentru a respinge pretențiile teritoriale ale Radei Ucrainene, iar el la Chișinău, reușește să determine Sfatul Țării să proclame la 24 ianuarie 1918 Independența RDM, să emită un act diplomatic adresat Angliei, Australiei, Danemarcii, Elveției, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei, Norvegiei, Olandei, Portugaliei, S.U.A., Spaniei, Suediei, Turciei de recunoaștere a Independenței. Fără efortul acestui mare patriot, Unirea s-ar fi înfăptuit cu mult mai târziu de 27 martie 1918 sau nu s-ar fi înfăptuit deloc.

În timpul mandatului său de șef al guvernului, întreprinde mai multe vizite la Iași, unde are reuniuni cu oficiali români, la care prezintă și susține planul Unirii Basarabiei cu România. Delegația basarabeană prezentă în Iași, compusă din Daniel Ciugureanu, Ștefan Ciobanu, Ion Pelivan, Pan Halippa, a prezentat regelui Ferdinand I, Actul Unirii. Conform condițiilor Unirii, Basarabia urma să aibă asigurați doi reprezentanți proprii în guvernul României.

După Unire, a demisionat din funcția de premier pentru a intra în Guvernul României ca reprezentant al Basarabiei. La 9 aprilie 1918, Regele Ferdinand I, printr-un decret regal, i-a numit pe Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu miniștri în Guvernul României pentru Basarabia.

Daniel Ciugureanu a fost ministru fără portofoliu în guvernul Alexandru Marghiloman (19 martie 1918 – 05 noiembrie 1918), în guvernul general Constantin Coandă (06 noiembrie 1918 – 12 decembrie 1918), în guvernul Ion I.C. Brătianu (12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919), și în guvernul general Arthur Văitoianu (27 septembrie 1919 – 30 noiembrie 1919).

În timpul mandatelor sale de ministru, Daniel Ciugureanu, împreună cu Ion Pelivan ministru de externe al Basarabiei, participă la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, și Tratatul de la Paris (1920), unde s-a pus punctul definitiv în chestiunea Unirii Basarabiei cu România. A promovat și susținut Unirea provinciilor românești cu România, a militat pentru apărarea integrității teritoriale a României și sporirea prestigiului ei în lume.

În 1922–1923, Daniel Ciugureanu a fost vice-președinte al Camerei Deputaților din București. Demisionează din această funcție în semn de protest, legat de Constituția din 1923. În 1927, Daniel Ciugureanu a fost medic-primar al Serviciului de Urologie pe lângă Spitalul „Regina Maria" din Chișinău. A fost parlamentar în mai multe legislaturi. Deputat cu patru mandate (deputat de Chișinău 1919, deputat de Cetatea Albă 1922, deputat de Lăpușna 1926, deputat de Hotin 1931), Senator de Tighina (1933), vice-președinte apoi Președinte al Senatului României Mari (1936–1937).

A trăit și activat după Unire în Basarabia. În tot acest timp, a rămas fidel idealurilor și aspirațiilor naționale, dar a constatat că acele reforme, schimbări la care aspirau să fie făcute în Basarabia, rămâneau cu mult în urmă, față de realizările din Regat.

În 1920, apare lucrarea sa *Problema rusă față de interesele europene și române*, publicată la editura „Glasul Țării" din Chișinău, unde expune succint câteva puncte referitor la ruși și intențiile acestora. Îi cunoștea foarte bine pe ruși, a fost arestat de ei, a trăit pe timpul dominației țariste, a văzut trădarea rusească, a văzut bolșevismul la el acasă, vedea mult mai bine și înțelegea mult mai repede și mai profund decât alți oameni politici de atunci, cum bolșevismul poate deveni o forță uriașă, care să aducă teroare asupra multor popoare ale lumii. Lucrarea a fost interzisă de regimul comunist până la 1989 și neglijată de ambele state românești după independență. În 1926, a fost condamnat la moarte în contumacie de regimul bolșevic. În 1932, se stabilește cu traiul la București.

Astfel, în februarie 1932, Daniel Ciugureanu printr-un Memoriu, îl informa pe Carol al II-lea despre condițiile reale din Basarabia, oferind o cale de rezolvare, de ieșire din această criză. Memoriul era redactat pe 28 de pagini. De la bun început venea cu o constatare dură, pe care mulți din România nu erau gata s-o accepte la acel moment. „Rusia sovietică nu va renunța niciodată la pretențiile sale de a intra în posesia

Basarabiei, chiar și în cazul în care diplomația română ar fi reușit să ajungă la semnarea unui acord cu U.R.S.S., care să asigure frontierele actuale, acesta ar fi fost desființat de liderii sovietici cu primul prilej". Conform ideii lui Ciugureanu, „scopul Moscovei era nu simpla recâștigare a Basarabiei, sovieticii țînteau distrugerea întregii Românii, care era o barieră în extinderea comunismului în partea de Sud-Est a Europei, iar Basarabia ar fi fost tocmai pretextul pentru o intervenție militară împotriva statului român". Nu cunoaștem care a fost răspunsul regelui sau dacă a existat vreun răspuns, cunoaștem însă consecințele acelei politici promovate care a dus la instaurarea unei dictaturi regale în România, soldate cu rapturile teritoriale din 1940 [19, p. 44].

În 1938, Daniel Ciugureanu a fost medic-primar al Serviciului de Urologie pe lângă Spitalul „I. Cantacuzino" din București. Tot atunci a devenit inspector general sanitar-tehnic în specialitatea chirurgie și urologie pe lângă Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. În anii celui de-Al Doilea Război Mondial a participat în calitate de medic militar în grad de colonel pe frontul de Est. Se pensionează în 1946.

Conform mărturiilor istoricilor C.C. Giurescu și Ion Nistor, Daniel Ciugureanu ar fi decedat la 6 mai 1950, în Turda, în timpul transportării foștilor demnitari de stat la închisoarea Sighet, suferind un atac de congestie cerebrală. Potrivit evidenței securității comuniste, a decedat la 19 mai 1950, în penitenciarul Sighet [6, p. 292-296], [20, p. 184-188].

Moartea lui Daniel Ciugureanu a survenit în circumstanțe suspecte. Cercetând actele de deces, se constată tendința de falsificare intenționată și totodată, se constată și ignoranța scribilor care au completat actele. Conform lor, Daniel Ciugureanu este Dumitru Ciugreanu, iar conform actelor de deces (au existat două acte de deces emise în perioade diferite, unul se păstrează în familia Ciugureanu, altul la închisoarea Sighet), tatăl lui nu mai e Alexandru, ci Gheorghe, mama nu mai e Ecaterina, ci Ana, data și luna nașterii nu mai sunt 9 decembrie 1885, ci 10 martie 1885, la rubrica „ocupația" este scris „fără ocupație". Se presupune că a fost îngropat în „Cimitirul săracilor" din Sighetul Marmației (Fig. 3).

În Cimitirul din Sighet, a fost sfințită o Troiță din lemn de stejar având pe una din părți basorelieful lui Daniel Ciugureanu. Deoarece mormântul lui n-a fost descoperit la închisoarea Sighet, a fost instalată o cruce, iar în Cimitirul Cernica București fiul său, Gheorghe Ciugureanu, a înălțat un cenotaf [11, p. 95-96], [21, p. 17], [22, p. 321-332].

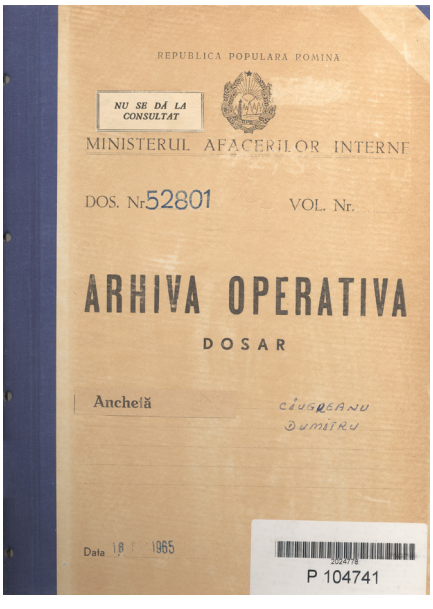

Fig. 3. Coperta Dosarului cu nr. 52801. Anchetă pe numele Ciugreanu Dumitru, data 16 sep. 1965. Arhiva MNIR.

Ion Pelivan (n. 1 aprilie 1876 – d. 25 ianuarie 1954). Născut în satul Răzeni, județul Chișinău. Absolvește Seminarul Teologic din Chișinău (1898), apoi Facultatea de Drept a Universității din Dorpad (1903). Unul dintre cei mai consecvenți luptători basarabeni. În anii studenției, este arestat ca membru activ al „pământeniei" basarabene și deportat în Nordul Rusiei. Se stabilește cu traiul în Bălți (1907–1916), adună o bogată bibliotecă românească, organizează cercul de intelectuali cu profunde aspirații naționale. Editează revista în limbă română *Basarabia* (1906–1907).

Participă la crearea Partidului Național Moldovenesc, membru al Societății Culturale Moldovenești. Ales deputat în Sfatul Țării, mandat de deputat valid înregistrat cu nr. 158 din

21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 [9, p. 808], din partea Congresului Militarilor Moldoveni. Aderă la Fracțiunea Blocul Moldovenesc, care îl propune la funcția de Președinte al Sfatului Țării. Maturitatea lui politică și analiza situației existente l-a făcut să cedeze acest post lui Ion Inculeț, o persoană agreată mai mult de deputații minorităților naționale din cadrul Sfatului Țării. Odată cu crearea RDM, în cadrul Directoratului General, ocupă funcțiile de ministru al Justiției și ministru de Externe, calitate în care a participat la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920).

După Unire, ocupă funcția de Ministru de Justiție în Guvernul României (1919–1920), deputat, în mai multe legislaturi, din Parlamentul României, membru al Partidului Național-Țărănesc. Conducător al filialei din Basarabia a Asociației de Cultură *Astra* (1927–1936). Este arestat și închis în Penitenciarul din Sighet, unde a și decedat. Reînhumat la Cimitirul Cernica din București, alături de mormântul lui Pantelimon Halippa și a cenotafului ridicat în memoria lui Daniel Ciugureanu [5, p. 276-277], [11, p. 96], [23, p. 416].

În concluzie voi veni cu un citat al ilustrului scriitor român Romulus Rusan, care afirma: „Veneraţia faţă de victimele comunismului nu trebuie să ia doar forma lacrimii, a florilor depuse şi a liniştii necesare reculegerii, ci a unei cercetări active, din care să reiasă caracteristicile istorice ale fenomenului totalitar. Suferinţa noastră trebuie studiată şi cunoscută de noi înşine, dar şi de alţii, pentru că lacrimile se zvântă, florile se ofilesc, dar documentele rămân şi ele se transformă în istorie".

Referințe bibliografice:

1. Boboc, Daniel-Valeriu. *Integrarea Basarabiei în România Mare-pentru un nou demers istoriografic*, În: Pro Basarabia – repere istorice și naționale, Iași, 2007.

2. Diaconescu, Marius. *Portrete de români basarabeni care au făcut Unirea în 1918,* În: Revista Historia, An. XVI, nr. 170, martie, București, 2016.

3. Cimpoeșu, Dorin. *Republica Moldova între România și Rusia 1989–2009.* Chișinău: Editura, Casei Limbii Române „Nichita Stănescu", 2010, 428 p.

4. Chiriac, Alexandru. *Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917 – 27 noiembrie 1918)*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001.

5. Colesnic, Iurie. *Generația Unirii*. Chișinău: Museum, 2004, 543 p.

6. Basciani, Alberto. *Dificila Unire. Basarabia și România Mare (1918–1940)*, Chișinău: Cartier, 2018, 428 p.

7. Postică, Elena. *Deputații Sfatului Țării represați la 1940.* În: Cugetul, martie, 1998.

8. Postică, Elena; Praporșcic, Maria; Stăvilă, Vera. *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist.* Chișinău: Editura Știința, 1999, Vol. I, 466 p.

9. Țurcanu, Ion. *Sfatul Țării. Documente. Procese-verbale ale ședințelor în plen*. Chișinău: Știința, 2016, 824 p.

10. Postică, Elena; Belous, Vera; Stăvilă, Vera. *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist.* Chișinău: Știința, 2003, Vol. III, 424 p.

11. Povestca, Anatolie. *Deputații Sfatului Țării care au avut de suferit de pe urma regimului totalitar comunist*. În: Collegium Mediense IX, Comunicări Științifice XVIII, Mediaș 2019, p. 87-99.

12. Țurcanu, Ion. *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917–1918.* Chișinău: ARC, 2018, 428 p.

13. Povestca, Anatolie. *Legitimitatea prezenței trupelor române în Basarabia. Reacția populației autohtone față de această prezență*, În: Tyrageția, Istorie Muzeologie, serie nouă, Vol. XII [XXVII], nr. 2, Chișinău, 2018, p. 167-178.

14. Postică, Elena; Belous, Vera; Stăvilă, Vera. *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist.* Chișinău: Editura Știința, 2005, Vol. IV, 440 p.

15. Chiriac, Alexandru. *Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917–27 noiembrie 1918)*. În: Patrimoniu, 1991, nr. 2, p. 81.

16. Negrei, Ion. *Patrioți basarabeni întemnițați în închisoarea din Sighet: Pantelimon Halippa (1883–1979); Daniel Ciugureanu (1885–1950); Ioan Pelivan (1876–1954); generalul Ioan Râșcanu (1874–1952)*, În: Cugetul, 2007, nr. 3, p. 34-35; În: *Patrimoniu*, Chișinău, 1991, p. 44-45.

17. Constantin, Ion; Negrei, Ion. *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei.* Chișinău: Notograf Prim, 2013, 736 p.

18. Tașcă, Mihai. *Daniel Ciugureanu – prim-ministru al independenței și al Unirii Basarabiei cu România*. În: Revista română, Anul XXIV, nr. 1-2, (91-92), Iași, 2018.

19. Baciu, Gheorghe. *Daniel Ciugureanu în contextul istoriei*, Chișinău 2017, 96 p.

20. Roșca, Nuțu. *Basarabia și ministrul întregitor Daniel Ciugureanu*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2010, 272 p.

21. Tarlapan, Efim. *Daniel Ciugureanu un prim-ministru al neamului nostru și al neamurilor mele*. Chișinău: Editura Labirint, 2010, 40 p.

22. Povestca, Anatolie. *Daniel Ciugureanu (1885–1950), personalitate marcantă a neamului românesc*. În: Tyragetia, Istorie Muzeologie, serie nouă, Vol. XII[XVII], nr. 2, Chișinău, 2018, p. 321-332.

23. Constantin, Ion; Negrei, Ion; Negru, Gheorghe. *Ioan Pelivan: părinte al mișcării naționale din Basarabia*, Ediția a II-a, revăzută și completată. Chișinău: Notograf Prim, 2012, 416 p.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.14
CZU: 94(498+478)"1918":32-051(498)
Orcid ID: 0009-0006-4248-0171

VIRTUȚI CREȘTINE ILUSTRATE ÎN BIOGRAFIA MARELUI OM POLITIC BUZOIAN – ALEXANDRU MARGHILOMAN – ARTIZAN AL UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

Gheorghe NEAGU

Preot militar, Centrul 70 Geniu, Pantelimon-Ilfov

Virtuți creștine ilustrate în biografia marelui om politic buzoian – Alexandru Marghiloman – artizan al unirii Basarabiei cu România

Rezumat. Odrăslit în urbea Buzăului, Alexandru Marghiloman ocupă, în galeria marilor personalități ce au slujit destinul neamului românesc, un loc aparte. Cunoscut în istoriografie ca un etalon al eleganței de factură mondenă și, în egală măsură, purtând stigmatul controversatului, el a fost iubit și respectat de cei ce l-au cunoscut îndeaproape și, concomitent, blamat de adversarii săi politici și de o parte apreciabilă a posterității, ce ignoră aspirațiile sale profund patriotice.

Asemenea unui arc peste timp, prezentul studiu ne procură posibilitatea unei apropieri modeste, sincere, scrutătoare și perseverente, de portretul religios-moral al marelui artizan al Unirii Basarabiei cu România. Cu bucurie inefabilă descoperim chipul prăfuit de vreme al unui aristocrat franc și sensibil, cu slăbiciuni omenești, dar călăuzit de steaua polară a unor principii și virtuți hristice discrete.

Cuvinte-cheie: Virtuți creștine, acuze, păcate, slăbiciuni, biografia, Alexandru Marghiloman, artizan, Unirea Basarabiei cu România.

Christian Virtues Illustrated in the Biography of the Great Buzau Politician – Alexandru Marghiloman – Craftsman of the Union of Bessarabia with Romania

Abstract. Raised in the city of Buzău, Alexandru Marghiloman covers a special place in the gallery of great personalities who have served the destiny of the Romanian nation. He has been known in historiography as a standard of sophisticated elegance and, equally, carrying the stigma of controversy. Loved and respected by those who knew him closely, he simultaneously suffered the repudiation of his political opponents and of an appreciable segment of posterity, which ignored his deeply patriotic aspirations.

Like an arch over time, the present study provides us with the prospect of a modest, sincere, scrutinizing and persevering approach to the religious-moral portrait of the great craftsman of the Union of Bessarabia with Romania. With ineffable joy we discover the weather-dusted face of a frank and sensitive aristocrat, with human weaknesses, but guided by the polar star of discreet Christian principles and virtues.

Keywords: Christian virtues, accusationa, sins, weaknesses, biography, Alexandru Marghiloman, craftsman, the Union of Bessarabia with Romania.

S-a scurs aproape un veac de la trecerea în veșnicie a omului politic și de stat conservator, Alexandru Marghiloman (1854–1925). Fără teama de a greși, putem afirma, că el a fost, mai ales în perioada comunistă, unul dintre cei mai controversați, huliți și calomniați români din întreaga noastră istorie. În timpul Primului Război Mondial, rolul său a fost ingrat: unii l-au socotit trădător al interesului național, gata să cadă la pace cu Germania inamică, alții l-au iubit și l-au apreciat, considerându-l unul dintre oamenii de frunte ai României, un martir care s-a sacrificat pe altarul patriei. O cercetare atentă, sinceră, minuțioasă și perseverentă ne poate ajuta să descoperim figura sa obiectivă, de excepție.

În cele ce urmează aș dori să reliefez o parte a principiilor și a virtuților creștine [1, p. 345] ale acestui adevărat „lord valah", cum inspirat l-a numit în scrierile sale Petre Pandrea, pe care le-a cultivat perpetuu sau s-a lăsat călăuzit în existența pământească, iar pe de altă parte, să surprind într-o oarecare măsură, pe tot parcursul acestei lucrări, acuzele, păcatele și slăbiciunile, pe care le-a avut, ca orice om, în cei 71 de ani de viață.

Alexandru Marghiloman a văzut lumina zilei la 27 ianuarie/10 februarie 1854, în orașul Buzău, fiind al doilea născut, dintre cei trei copii ai familiei cu rădăcini străvechi, Ion (Iancu) și Irina Marghiloman, ce dețineau o avere impresionantă „pe tot întinsul Țării Românești" [2, f. 5]. Imaginea tatălui, parvenit, arghirofil și fidel crezului machiavelic, că „în politică dictează interesele și forța, nu considerentele morale" (vezi *Principele*), va afecta peste timp, imaginea omului – Alexandru Marghiloman. Un portret schițat de istoricul Nicolae Peneș, în culori vii, creștine, ne revelează o altă latură, mai puțin cunoscută, a profilului lui Iancu Marghiloman ce ar putea să ne surprindă: „Îndrăgostit de iarba verde a câmpului, de freamătul pădurilor de fag,… Iancu Marghiloman se decide, într-o bună zi, să pornească călare pe valea Tisăului, spre schitul Ciolanu (sec. XVI), loc unde erau înmormântați cei din neamul Marghilomanilor... Descălecă, legă calul de o beldie și intră pe sub un portal, în curtea schitului. Îngenunche în fața bisericii celei mari, se închină, rugându-se la Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celor duși la cele veșnice. Același lucru îl făcu și în fața bisericuței celei mici, unde câteva cruci de piatră aminteau că acolo odihneau cei din neamul lui. Un călugăr bătrân, a cărui barbă albă ca zăpada îi atârna până aproape de brâu, îi ieși în cale. De la acest călugăr află Iancu Marghiloman întreaga istorie a schitului. Ceea ce îl impresionă cel mai mult însă fu legenda despre Doamna Neaga-împărăteasa Buzăului și stăpâna locului, cum o numi bătrânul călugăr" [3, p. 17-18]. În ceea ce privește chipul bunei și scumpei sale mame, care i-a marcat în mod esențial și pozitiv existența, iată cum era descrisă aceasta, de presa vremii, la finalul vieții: „O ființă mult cunoscută și iubită de buzoieni..., nobila Doamnă Irina Marghiloman... nu a pierdut nici un fericit prilej de a merge din casă în casă prin cele mai îndepărtate mahalale ale orașului nostru sau ale Capitalei, spre a împărți ajutoare săracilor, jucării și hăinuțe – copiilor, doctorii – bolnavilor și pretutindeni îmbărbătând cu vorba-i dulce și blândă" [4]. De la părinții săi, viitorul politician dobândi noțiunile de bază ale credinței în Dumnezeu și primele elemente educative și formative, indispensabile în viață, precum și posibilitatea unei instruiri temeinice datorate și școlilor prestigioase: Institutul particular „Schewitz-Thyerin"; Liceul (Colegiul) „Sfântul Sava", din București; Facultatea de Drept și Înalta Școală de Științe Politice din Paris, unde va obține și un doctorat în științe juridice și politice (1878). Alexandru Vaida-Voevod, făcându-i eroului nostru o prezentare succintă, în *Memoriile* sale, scria: „era dotat cu calități intelectuale excepționale, având o cultură universală superioară, era gentlemenul desăvârșit în toate manifestările individualității sale" [5].

Revenit în țară, la 21 de ani, Alexandru Marghiloman a urmat o carieră vremelnică de magistrat, fiind procuror și judecător la Tribunalul Ilfov și avocat de mare succes, prin pledoarii imbatabile (1881–1884). Ulterior, a deținut decenii la rând funcții politice și administrative, poziții care i-au permis să ia decizii importante pentru țară. A fost deputat (între

1884–1914), apoi senator (în perioada 1914–1922), președinte al Partidului Conservator (4 iunie 1914 – 10 mai 1925), prim-ministru al României în anul 1918 (5 martie 1918 – 24 octombrie 1918). Pentru multiplele cunoștințe și temeinica pregătire a fost cooptat într-o serie de guverne, conducând cu înțelepciune și pricepere ministerele încredințate: Justiție (23 martie 1888 – 12 noiembrie 1888; 21 februarie 1891 – 2 noiembrie 1891; 18 decembrie 1891 – 3 octombrie 1895), Lucrări Publice (12 noiembrie 1888 – 26 martie 1889; 5 noiembrie 1889 – 16 noiembrie 1889), Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii (16 noiembrie 1889 – 15 februarie 1891), Externe (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901), Interne (29 decembrie 1910 – 28 martie 1912; 5 martie 1918 – 4 octombrie 1918) și Finanțe (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913).

Între măsurile luate, în timpul mandatelor sale de ministru, enumerăm: promovarea Legii organizării judiciare, prin care era stabilită inamovabilitatea magistraților, pas important pentru crearea unei justiții cu adevărat independente; adoptarea unui nou cod comercial pus în conformitate cu exigențele relațiilor externe ale României; relansarea apropierii de Franța, după o perioadă de înghețare a relațiilor; înzestrarea și sprijinirea armatei și a marinei de război în Criza balcanică; construirea bisericii cu hramul „Sfântul Ioan Botezătorul", în localitatea Fundeni (județul Buzău); contribuția la amenajarea Grădinii Botanice din București, inițiativa construirii Palatului Justiției din Craiova, începerea lucrărilor la Școala Centrală de Fete, la Palatul Justiției și la edificiul Bibliotecii Centrale Universitare, din București, precum și începerea lucrărilor la Podul de la Cernavodă.

Fascinată de darul oratoric, rafinamentul și comportamentul omului politic, regina Maria a României consemna în *Memoriile* sale: „Alexandru Marghiloman era omul elegant al partidului, bine îmbrăcat, zâmbitor, apropiat și plăcut în purtare. Era bogat, ținea cai de curse și avea o casă întocmită cu belșug. Îi plăcea să primească și primirile lui dovedeau o largă risipă și o oarecare dorință de a uimi. Relațiile noastre înfățișau pentru mine latura plăcută și ușoară a vieții: la el politica părea de mai mică însemnătate decât câștigătorii derby-ului... O zi petrecută la vila lui Marghiloman era totdeauna o zi plăcută și Marghiloman ne făcea să uităm în totul că era ministru" [6, p. 162-163].

Referindu-se la șeful său de partid, alături de care a petrecut 29 de ani, profesorul Petre Zaharescu, într-un interviu apărut în presă, nota: „Alexandru Marghiloman era un om superior, inteligent și care niciodată nu a putut jigni pe cineva, chiar dacă avea motive puternice. Era un gentlemen cu adevărat, de o eleganță cum la puțini politicieni am văzut în țara noastră. Fin, pătrunzător, sclipitor, era întotdeauna în fruntea inițiativelor și cel care găsea soluții pentru ieșit din orice încurcătură" [7].

Un aspect mai puțin evocat de către cercetători de-a lungul timpului a fost faptul că Alexandru Marghiloman a avut un aport esențial la sistematizarea doctrinei conservatoare. Ideile sale referitoare la valoarea păstrării tradițiilor oricărui neam și la legătura cu trecutul, asigură, în viziunea sa, progresul și modernizarea societății. Vorbind despre tradiția religioasă la români, liderul conservator, afirma cu patos și emoție: „Tradițiunea religioasă. Da, e foarte puternică în România... să nu râdem de dânsa, domnii mei, aceasta face noblețea noastră... Am devenit un popor creștin și, odată ce am trecut la ortodoxie, am stat fixați aci. Noi n-am cunoscut, din fericire, luptele religioase. Încercările de întoarcere la catolicism, în secolul al XII-lea și al XIII-lea se petrec mai mult în rândul curtenilor: domnițe favorizând catolicismul țării lor de origină; dar noi, odată alipiți ortodoxiei, am rămas neclintiți. Lupte sângeroase, cum a fost Reforma, noi n-am cunoscut și atunci tradițiunea religioasă a rămas în toată vigoarea ei. Domnii noștri, când aveau prea multe păcate pe conștiință, clădeau câte-o biserică expiatorie; marii noștri voevozi înălțau câte-o biserică votivă întru izbândirea proiectelor lor sau câte o mănăstire pentru consacrarea unei fapte mari. Prin religie s-a păstrat în lumină cultura; prin secolul al XVI-lea cele dintâiu tipărituri au fost religioase; la mănăstiri au fost tiparnițele. Prin cărțile bisericești s-a păstrat la

poporul moldovenesc din Basarabia, limba; prin popii ei, Transilvania şi-a păstrat cultura naţională şi până şi structura economică. Atunci, învăţământul: nu vă atingeţi de religie. Trebuie să o serveşti cu decenţă, pentru că este legătura cea mai temeinică, cea mai istorică cu trecutul... Şi atunci, cum nici un popor n-a ajuns în starea culturii platoniene, aşa ca fiecare om să-şi facă morala lui, ca fiecare să se înveţe ceea ce este bun şi frumos, să lăsăm, domnii mei, încă foarte multă vreme să fiinţeze în România morala cea mecanică pe care cele zece porunci ale bisericii le infiltrează de mici, mecaniceşte, în urechile copiilor: nu e bine să furi, să nu râvneşti la bunul vecinului, nu e bine să faci jurământ fals şi aşa mai departe. Acele mişcări ale conştiinţei revin, din când în când, în crize morale, chiar şi la cei mai înrăutăţiţi. Aşa fiind, domnii mei, doctrina conservatoare e religioasă în sensul pe care vi l-am arătat. Ea admite că trebuie să înconjurăm pe reprezentanţii cultului de tot respectul şi de toate posibilităţile materiale pentru ca chiriarhul, ca şi preotul, să poate fi cu mâna largă în distribuirea caritătii" [3, p. 290-292].

În 1890, Alexandru Marghiloman s-a căsătorit cu Eliza Ştirbei, nepoată de Domn, „cea mai strălucită şi costisitoare cucerire a sa". Cei doi aveau să divorţeze după şaisprezece ani de căsnicie, Eliza căsătorindu-se mai apoi cu cel mai mare adversar al fostului soţ, Ion I.C. Brătianu. De la ea a rămas consacrată în epocă fraza negativă şi exagerată, la adresa omului politic conservator: „plec bucuroasă din această casă, unde, în afară de argintărie, totul e fals.". Chiar şi în această situaţie dramatică (e perioada când merge mai des la hipodrom şi la partidele de bridge cu prietenii), Alexandru Marghiloman a manifestat faţă de Eliza Ştirbei delicateţe, generozitate creştină şi tărie de caracter, înapoindu-i întreaga dotă, plus câteva mii de hectare de pământ: „În momentul separaţiunii, scrie siderat Duiliu Zamfirescu, Dl. Marghiloman fu mare. Omul acesta (…) restitui zestrea soţiei sale, cu vârf şi îndesat, ceea ce, firește, se ştiu în toate băncile, în toate cluburile, în toate saloanele. Cumnaţii săi, fraţii Ştirbey, Barbu şi George, rămaseră în cei mai buni termeni cu Dl. Marghiloman – ceea ce nu împiedică, mai târziu, pe Dl. Barbu Ştirbey a fi foarte intim în casa D-lui Brătianu, pe lângă care îndeplinea un fel de trăsătură de unire cu cercurile Curţii" [8, p. 145]. Se recăsătoreşte la 12 iunie 1919, pe când avea 65 de ani, cu Maria Petrescu, o femeie, mult mai tânără (1883–1938), caldă, blândă şi iubitoare, după cum se va exprima în testamentul său, dar o „necunoscută" pentru protipendada timpului, care va reuşi să-i asigure alesului său soţ clipe de linişte, bucurii şi siguranţă, după tumultul cotidian al vieţii politice.

Aşa cum s-a întâmplat, de-a lungul timpului, cu marii oameni ai istoriei, Alexandru Marghiloman apare prezentat într-un mod contradictoriu în mărturiile epocii, cu lumini şi umbre.

Sugestiv pentru a înţelege mai bine profilul creştin al lui Alexandru Marghiloman şi cum aprecia oamenii de valoare, este un episod din viaţa tânărului savant Nicolae Iorga. Invitat de Partidul Conservator să susţină o conferinţă la Teatrul Liric din Bucureşti, discursul acestuia, ce accentua tradiţia istorică şi necesitatea colaborării, iubirii şi preţuirii ţăranilor, a captat în aşa măsură auditoriul, încât mai apoi, „Marghiloman m-a sărutat şi m-a adus în splendida lui cupea la Maiorescu care, câteva minute, în holul primirilor intime al casei lui din strada Mercur, mi-a recunoscut calităţi la care eu însumi nu mă gândisem niciodată" [9, p. 274]. Tot acesta l-a ajutat financiar pe marele istoric să tipărească primul număr al revistei „Floarea Darurilor", în 1907. Iată cu ce cuvinte, realiste şi calde ni-l descrie Nicolae Iorga pe binefăcătorul său: „Puţini sunt aceea care ştiu că elegantul Marghiloman, care scotea fraze întregi de o perfectă tăietură din implacabilul plaston al cămăşii sale, că sportmanul cu grajdul celebru, că oaspetele Parisului, oraş care singur putea satisface cerinţele acestui fiu de mare proprietar patriarhal şi descendent de simpli răzeşi buzoieni, că arbitrul rafinărilor era în fond un om de treabă, deşi rău de gură şi rău de scris, ca orice membru al mahalalei noastre politice şi, înainte de toate o fiinţă trăind exclusiv pentru putere cu tot ce poate da devotamentul momentan al unui fidel la picioarele tronului" [10, p. 235].

La 11 ianuarie 1914, Alexandru Marghiloman consemna că a fost primit în audiență de către Regină pentru Societatea „Elisabeta", o instituție de binefacere pentru orbi. „I-am oferit chiria localului, oricât ar fi. Ulterior, îmi mulțumește pentru orbii săi" [11, p. 49]. Este un fapt binecunoscut cercetătorilor, în ciuda acuzațiilor aduse de adversarii politici, că liderul conservator, alături și de alte rude (sora mai mare, Elena și nepoata de soră, Irina Perekyde), au fost mari filantropi ai timpului. În acest sens, ziarul „Alarma", nota în paginile sale: „dl. Alex. Marghiloman, azi Ministru de Interne al Țării Românești … cu ocazia punerii pietrei fundamentale a internatului liceului (actualmente Liceul de artă „Margareata Sterian", odinioară aparținea Colegiului „B.P. Hașdeu", n.n.) ce se construiește din nou la Buzău, al cărui nume îl va purta pe al tatălui său răposatul Ioan Marghiloman… pe lângă ajutorul de 50.000 lei, s-a oferit a mai da anual și câteva burse; după ce s-a dus la Vila Albatros, a dat ordin ca să se lase toată lumea liberă a i se prezenta să-și spună păsurile. În acea zi am văzut sute de oameni ducându-se cu diferite reclamații și nevoi. Pe toți i-a ascultat, povățuit și ajutat părintește. Între mulți și o femeie văduvă cerând ajutor să-și întrețină un băiat în liceu – i s-a dat 100 lei pentru îndulcirea nevoilor vieții. Deosebit că în acea zi a împărțit peste 2.000 lei la oamenii nevoiași și lipsiți de mijloace de existență. Dar cu toate acestea, dl. Marghiloman, acest mare și totodată chibzuit filantrop al Buzăului, acest mângâietor luceafăr al săracului, orfanului și văduvei, deși în bugetul său anual are prevăzuți mii și mii de lei pentru ajutorul dezmoșteniților soartei, deși numai celor din orașul nostru, fără să exagerez, li se dă lunar peste 3 sau 4 mii de lei, totuși zic, are cusurul, cum l-aș numi, că nu dă pe niscaiva mâini netrebnice vreo sută de mii de lei, să construiască vreo biserică care, în timpul lucrului, să se dărâme și să umple de mormane de cărămidă, nisip și piatră vreun loc viran!! Și apoi un alt cusur și mai mare, că în marea-i modestie urmând preceptele creștinești – *să nu știe stânga ce face dreapta*, n-are darul de a se afișa, n-are darul a-și trâmbița binefacerile, ca expozanții din bâlciuri care răcnesc cât le ține gura cu degetele întinse spre firma panoramei care este tipărită cu culorile curcubeului. Dar pentru aceste cusururi? Când atâtea fapte mărețe sunt la activul acestui mare filantrop al țării, tacă gurile rele care nu știu decât să bârfească faptele oamenilor buni. Recunoască odată politicienii absurzi că treapta demnității sociale pe care mulți o doresc pentru a se pricopsi, d-l Marghiloman nu o dorește decât ca un prilej de a-și revărsa mai rodnic binefacerile asupra mulțimii suferinde. Pentru noi, d-l Alexandru Marghiloman este un soare binefăcător care încălzește deopotrivă pe cei buni și pe cei răi și, repet, este fericit Buzăul și fericită ar fi țara noastră de ar poseda cât mai multe de aceste nesămuit mărețe figuri" [12]. Pe de altă parte, ziarul „Ecoul Buzăului" îl prezintă la modul denigrator pe omul politic conservator: „Ce a făcut d. Al. Marghiloman pentru Buzău? Nimic bun, nimic și absolut nimic nici în oraș nici în județ. Oricât ai cerceta, oricât te-ai munci și cu oricâtă bunăvoință ai face aceasta, nimic n-ai să găsești" [13].

Începutul Primului Război Mondial a găsit România în fața unei alternative dificile, alianța cu una dintre puterile beligerante, Blocul Puterilor Centrale, Antanta sau adoptarea stării de neutralitate. Adept al neutralității până în anul 1916, Alexandru Marghiloman a înțeles miza politică a opțiunilor României în cazul participării într-o tabără sau în cealaltă. Starea economică slabă, nepregătirea țării ca și a armatei au fost de asemenea considerente esențiale pentru atitudinea liderului conservator. Cursul intransigent al Marelui Război a făcut ca la sfârșitul anului 1916, România să fie *dezmembrată* în două: Muntenia ocupată de Puterile Centrale, Moldova, liberă, unde se refugiase guvernul lui Ion I.C. Brătianu. Alexandru Marghiloman a fost printre puținii oficiali rămași în București pe timpul ocupației germane, stabilind contacte cu reprezentanții Puterilor Centrale pentru a proteja integritatea teritorială a țării.

În perioada 1914–1925, Alexandru Marghiloman s-a ocupat cu precădere și cu asiduitate și de Societatea Națională de Cruce Roșie, deținând funcția de președinte. Această calitate i-a oferit șansa de a lua o serie de măsuri benefice

țării: organizează spitale, cantine și infirmerii în gări, acordă sprijin pentru pregătirea, cazarea și hrana cinului monahal, la intervenția Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu, trimite bani, pachete, corespondență prizonierilor noștri din Germania, Austria sau Bulgaria, abonează românii din lagărele dușmane la ajutoarele oferite de Crucea Roșie elvețiană [14]. O mărturie emoționantă și cutremurătoare dată de Gheorghe Cristescu (*Plăpumarul* 1882-1973), primul secretar-general al Partidului Comunist Român, consemnată în 1972 de cercetătorii de la Centrul de istorie (orală) a Muzeului Municipiului București, vine să întregească imaginea de om sensibil și deschis la nevoile semenilor, a lui *Alixandru* Marghiloman, cum îl numea acesta, și a țării aflată sub ocupație: „Sub ocupațiune, viața poporului român a fost grea, supraîncărcată aș putea zice. Neamțul, austriecul, ungurii, și bulgarii, și turcii, ei aveau o situațiune din punct de vedere al aprovizionării mai îmbelșugată. Bulgarii, austriecii și ungurii – parte din ei – cărau de la noi zilnic mii de lăzi de cinci kilograme: fasole, mazăre, porumb – ei care nu mâncau mămăligă! Acuma mămăliga era un lucru foarte [rar]... Populația noastră nu mai avea ce mânca. Într-o bună zi, populația s-a gândit, prin niște femei – femeile au un rol mare în momentul acela, sunt organizate sub steagul roșu s-au dus la Petre Carp, fost șef al Partidului Conservator, un om de doctrină conservatoare, un om de caracter dar un reacționar. Le-a primit. A fost anunțat că o delegație de trei femei vrea să-i vorbească. S-a coborât pe Calea Dorobanți unde avea casa, o casă frumoasă, boierească, a coborât jos, a deschis ușa: «Ce vreți, femei?»/ «Domnule ministru, suntem soțiile mobilizaților. Când s-a retras armata română ne-au dat ajutor 60 de lei pentru trei luni, că-n trei luni se presupune că se termină războiul. S-au cheltuit banii, nu mai avem ce mânca». Petre Carp le-a răspuns: «Ați vrut război? Astea sunt urmările războiului, n-am ce să vă fac! și-a închis ușa». De-acolo au plecat la Alixandru Marghiloman – Marghiloman era președintul Crucii Roșii – a bătut la ușa lui, unde-i [acum] cinematograful [Patria], pe bulevard. Era o casă frumoasă... Eu am avut de-a face cu el când era ministru și prim-ministru. Cu toate aceste personalități am discutat, fiindcă împrejurările au făcut în așa fel ca să fiu unul dintre conducătorii mișcării muncitorești... S-au dus femeile la el, le-a primit foarte manierat, așa era el: «Ce poftiți dumneavoastră?» / «Domnule ministru, suntem soțiile mobilizaților, am fost la dl. Carp. A spus că am vrut război, ne-a închis ușa. Am venit la dumneavoastră...». De ce se duceau la ei? Erau filogermani (așa gândeau comuniștii n.n) și deci, fiind filogermani, [credeau că] vor lua plângerea lor în atenție pe lângă autoritățile germane de ocupație. «Femei, e adevărat, situația e grea. Nu cunoașteți unde a ajuns, cum cunoaștem noi… Câte sunteți voi?»/ «Suntem 100». «Eu sunt prezidentul Crucii Roșii, să veniți la Crucea Roșie, veniți să lucrați rufăria necesară pe care mi-o cere ocupantul». Au plecat femeile mulțumite, că le-a spus «în ziua cutare să veniți». S-au dus femeile. Le-a dat să facă cămăși, izmene, rufărie, tot ce trebuia. Da, au venit la 2000 de femei n-au mai fost 100! Nu mai putea să deie Marghiloman atâta rufărie [de făcut] ca să [le] mulțumească. Copiii aveau greutăți, începuse să se introducă cartela. Au venit la mine aceste femei. Întâi la Carp, al doilea la Marghiloman, al treilea au venit la mine..." [15].

Pe 5 martie, 1918, Alexandru Marghiloman este desemnat de regele Ferdinand să formeze un Guvern de sacrificiu. Adversarul său politic, Ion I.C. Brătianu sublinia, la o consfătuire a majorității liberale, că Marghiloman „se sacrifică primind să se înhame la o operă tragică dar patriotică", prevăzând faptul că mai târziu acesta „va fi calomniat, ofensat, batjocorit". Brătianu a subliniat că „trebuie să se știe că acest om a salvat Coroana și Moldova și că acest lucru primează", iar el, în calitate de președinte al Partidului Național-Liberal, îi era „recunoscător în chip special d-lui Marghiloman, pentru marile servicii pe care le-a adus Coroanei și Țării" [16].

În timp ce la București se purtau tratative dificile pentru încheierea unui armistițiu cu Puterile Centrale, primul ministru a fost martorul primei etape din procesul de făurire a României Mari. Pe 27 martie 1918, la Chișinău, Sfatul

Țării a hotărât cu majoritate de voturi Unirea Basarabiei cu România. Decizia a fost adusă la cunoștința lui Alexandru Marghiloman care, în numele poporului român, a guvernului României și al Regelui, a luat act de *Declarație* și a primit Unirea. Cu acest prilej, el declara: „În numele poporului român și al Regelui său, Majestatea Sa Ferdinand I, iau act de hotărârea Sfatului (n.n. Țării) și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și nedivizibilă." [17, p. 125]. Indiscutabil, momentul cel mai luminos al guvernării lui Alexandru Marghiloman l-a constituit Unirea Basarabiei cu Regatul României. Actul de voință al românilor din Basarabia a anulat raptul săvârșit de Rusia țaristă în anul 1812, când a frânt în două trupul vechii Moldove, luând în stăpânire și asuprire pe românii dintre Prut și Nistru, vreme de 106 ani.

O lună mai târziu, pe 24 aprilie/8 mai 1918 Alexandru Marghiloman avea să-și asume responsabilitatea încheierii Păcii de la Buftea-București cu Puterile Centrale, prin care România, pentru a evita ocuparea Moldovei, accepta prevederi umilitoare: Dobrogea era ocupată de Bulgaria, Austro-Ungaria lua partea vestică a Carpaților, Germania instituia un monopol asupra țițeiului pe 90 de ani, a comerțului cu cereale, a exploatării și prelucrării lemnului, iar accesul la Marea Neagră era permis numai de-a lungul unui drum comercial până la Constanța. Alexandru Marghiloman, în fața acuzelor grele, aduse de liberali, în ședința Camerei din 17 decembrie 1919, justifica astfel semnarea acestui act, pentru care ulterior a avut mult de suferit: „Tratatul acela, domnii mei, nu era efectul unui capriciu, nu era efectul unei porniri pasionale, era cercetarea senină a garanțiilor celor mai bune în configurațiunea pe care o prezenta Europa atunci, pentru interesele statului român... Am luptat cu tot ce-mi da experiența mea, cu tot ceea ce puteam avea ca dar de persuasiune ca să rup din clauzele tratatului astăzi o bucățică, mâine o bucățică, și să-l fac acceptabil... Am continuat datoria mea și cred că nu puțin am contribuit ca România să rămână o Dinastie și o armată" [3, p. 231, 237, 238]. Cu toate presiunile exercitate asupra sa, Regele Ferdinand I a refuzat să semneze *Tratatul de Pace*, asigurând astfel supraviețuirea statului român. Referindu-se la lucrarea minunată a lui Dumnezeu în acel context sensibil și vitreg, în discursul memorabil din Parlament, Alexandru Marghiloman afirma, cu bucurie, în 1919: „România Mare nu s-a făcut nici după concepțiile Dumnevoastră politice, nici după planurile noastre... dacă reușea o concepție politică, perdeam Basarabia, dacă reușea până la capăt altă concepție politică, nu aveam Ardealul. Și atunci, domnii mei, să ne plecăm fruntea înaintea unui geniu mai mare decât al nostru, înaintea unei Pronii, care a fost mai înțeleaptă decât noi. Numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei, botezați-o cum veți voi, să știți că România a eșit din instinctul tutulor românilor, nu din calculele făurite de unii" [3, p. 242-243].

Ultimii ani ai vieții Alexandru Marghiloman îi va petrece mai ales la Buzău, în 1923, retrăgându-se la Vila „Albatros" unde, la 7 octombrie același an, își face testamentul cu codicile la 25 septembrie și 11 octombrie 1924 și ultimul la 7 aprilie 1925. Toate bunurile erau lăsate în favoarea soției sale Maria Marghiloman (născută Benedict-Petrescu), iar alte lucruri, obiecte și bani – câtorva rude și colaboratori, cu excepția documentelor cu caracter istoric și a bibliotecii, bunuri ce urmau a fi donate orașului Buzău spre folosința instituțiilor de cultură din localitate. Sume importante de bani au fost lăsate în favoarea Societății de caritate pe care a patronat-o, Ligii pentru combaterea tuberculozei la copii și Societății „Obolul".

La 25 februarie 1925, Miron Cristea (1868-1939) devine primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe. Cu acest fericit prilej, de pe patul de suferință (avea cancer de pancreas), Alexandru Marghiloman îi trimite Întâistătătorului o emoționantă scrisoare (publicată în ziarul „Îndrumarea"). Pentru frumusețea și bogăția ideilor, o redăm în continuare:

„Mă întorc în țară (după o operație la Paris n.n.), în ziua când se aclamă înființarea Patriarhatului într-o uniune sufletească a tuturor partidelor politice. Facă Domnul ca această uniune să inspire în viitor și alte acte necesare pentru întărirea țării.

Nu pot încă veni în București ca să aduc Sanctității Voastre omagiile mele și ale tuturor amicilor mei politici. Le exprim prin acestea câteva rânduri.

Scriu cu smerenie că Atotputernicul a îngăduit ca sacrificiile unei generațiuni să atingă țelurile pe care patriotul cel mai înflăcărat le putea întrezări într-un viitor îndepărtat. Scriu și cu bucurie că acest mare act se împlinește prin Sanctitatea Voastră.

Religia noastră ortodoxă merita splendoarea acestei înălțări. În Vechiul Regat, trăind la adăpostul unui organism de stat ea nu s-a putut manifesta decât pe tărâm cultural. De dincolo de munți religia a fost armătura neclintită pe care s-a rezemat naționalitatea, iar dincolo de Prut religia a păstrat limba strămoșească pe care păturile superioare începuseră să o uite.

Avem Sfântul edificiu! Acum trebuie să-i dăm mijlocul și lustrul ce i se cuvine. Trebuie, Sanctitate, ca statul care a luat bunurile mânăstirești, să dea episcopiilor mijloacele serioase ca Patriarhul să trăiască în raport cu rangul lui și să poată avea mâna larg de tot deschisă pentru obijduiții vieții.

Mai trebuie, cred, o riguroasă reformă a vieții seminariilor, care să ne dea la țară păstori, nu funcționari.

Sanctitatea Voastră este acum în măsură să exercite o acțiune continuă și eficientă asupra tuturor guvernelor și nădăjduiesc că Domnul, acordându-vă ani lungi de păstorie, vă va ajuta să realizați cu energia ce v-o cunosc, ceea ce mai cere mândria religiei noastre.

Sunt al Sanctității Voastre cel mai devotat, Al. Marghiloman" [18].

La 10 mai 1925, Alexandru Marghiloman a apus ca un luceafăr din lumea această efemeră, spre a răsări în alta, mai bună, dreaptă și eternă, la vila „Albatros", din Buzău. Deși nu și-a dorit funeralii naționale, populația din București a fost prezentă, într-un număr impresionant, în urma carului mortuar. Slujba de înmormântare a avut loc pe 13 mai, în cimitirul Bellu din capitală, fiind oficiată de Patriarhul României, Miron Cristea, înconjurat de arhiereul Teofil Mihăilescu, protoiereul Chiriac Bidoianu, doi preoți de la biserica din vecinătate, un preot din Buzău și doi diaconi. O gazetă locală, „Sfatul sătenilor", consemna la adormirea acestui fiu strălucit al Buzăului că a fost „un boer tare învățat, priceput și harnic și pe deasupra cu desăvârșire cinstit, a fost stâlp puternic în politica țării acesteia, timp de peste patruzeci de ani" [5].

În mod concluziv, Alexandru Marghiloman a fost una dintre personalitățile remarcabile ale istoriei noastre, un mare patriot, iar ultimele sale cuvinte scrise în însemnările politice, rămân memorabile, spre reflecție, pentru orice român de bună credință, ca un ecou peste timp: „Mă duc, oricând s-o încheia viața mea, cu conștiința mea în pace. Am greșit poate mai des decât socotesc, dar gândul mi-a fost totdeauna curat și mi-am iubit țara (…). Eu am intrat în politică bogat și ies sărac, dar cu mâinile curate" [3, p. 9].

Referințe bibliografice:

1. *Virtutea creștină este deprinderea și stăruința statornică de a împlini, cu ajutorul harului dumnezeiesc, legea morală întreagă, din dragoste curată față de Dumnezeu și față de aproapele*. În „Credința Ortodoxă", Iași: Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 2000.

2. Dumitrescu, Constantin Gh. *Material documentar privitor la istoria orașului Buzău*. În: „mss. existent la Direcția județeană Buzău a Arhivelor Naționale", Vol. XVII B.

3. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman-lordul valah,* vol. I. Buzău: Alpha MDN, 2007.

4. *Politica*, anul IV, nr. 6, 29 decembrie 1911.

5. https://www.buzaumedia.ro/social/alexandru-marghiloman-viata-sa-asa-cum-fost-ea/ [Accesat: 26.03.2023]

6. Maria Regina României. *Povestea vieții mele*, Vol. II. Iași: Editura Moldova, 1991.

7. *Acțiunea Buzăului*, anul V, nr. 234, 30 octombrie 1938.

8. Zamfirescu, Duiliu. *Neinventivul Carol I și câțiva dintre sfetnicii săi*. În: „Magazin istoric", nr. 10/1973.

9. Iorga, Nicolae. *O viață de om așa cum a fost*. București: Minerva, 1984.

10. Nicolescu, Valeriu. *Familia Marghiloman și Buzăul*, [online]. [Accesat: 26.03.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://biblioteca-digitala.ro.

11. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman-lordul valah*, Vol. II. Buzău: Editgraph, 2008

12. *Alarma*, anul XV, Duminică, 20 martie 1911.

13. *Ecoul Buzăului*, anul I, nr. 4, 7 ianuarie 1902.

14. Rădulescu-Zoner, Șerban; Marinescu, Beatrice. *Bucureștii în anii Primului Război Mondial. 1914–1918*. București: Albatros, 1993; Pentelescu, Aurel; Preda, Gavriil. *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853–1934) și Marea Unire din anul 1918*, Editura Militară, 2019; *Infirmierele Crucii Roșii în Marele Război*, [online]. [Accesat: 26.03.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://www.femeia.ro/lifestyle/infirmierele-crucii-rosii-in-marele-razboi

15. Iliescu, Silvia. *Să ne înclinăm în fața geniului rasei noastre... Alexandru Marghiloman.* În: „Agenția de presă Rador", [online]. [Accesat: 26.03.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://www.rador.ro/2016/01/26/sa-ne-inclinam-in-fa%E1%b9%A-Da-geniului-rasei-noastre-alexandrdru-marghiloman/

16. Scurtu, Ioan. *Ion I.C. Brătianu*. București: Editura Museion, 1992.

17. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, Vol. III. București: Machiavelli, 1995.

18. *Îndrumarea,* Anul IV, nr. 2/15 martie 1925.

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.15
CZU: 910.4(478-25)"1919"
Orcid ID: 0000-0003-4289-2054

CHIȘINĂUL DE LA 1919 ÎN NOTELE DE CĂLĂTORIE ALE AMERICANULUI JOHN KABA ȘI ALE FRANCEZULUI EMMANUEL DE MARTONNE

Aliona GRATI

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar, cercetător științific principal, Centrul de studii filologice „E. Coșeriu" al Universității de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare: critică, istorie și teorie literară, studii culturale.

Cărți publicate: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, Chișinău: Prut, 2004; *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău: Gunivas, 2009; *Cronici în rețea: metaliteratura.net*, Junimea, 2016; *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale* și instrumente de analiză a textului literar, Chișinău: ARC, 2018; *Chișinău. Morile Timpului. Eseu de imagologie literară*, Chișinău: Prut, 2020; *Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat*, București: Eikon, 2021; (coord.) *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: Dialogica, Imagologia, Sociocritica, Critica orientată către cititor, Ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021 etc.

Chișinăul de la 1919 în notele de călătorie ale americanului John Kaba și ale francezului Emmanuel de Martonne

Rezumat. Articolul punctează reprezentările pe care le-a avut orașul Chișinău, la puțin timp după Unirea Basarabiei cu România, în notele scrise de americanul John Kaba și francezul Emmanuel de Martonne. Occidentalii l-au vizitat la 1919, iar descrierile și informațiile lor erau menite să informeze populația țărilor lor privind diferite aspecte, de la cele economice, la cele politice și culturale. Deși își propuneau să realizeze un studiu, reprezentările lor nu erau întotdeauna aride, implicând atitudini estetice. Considerăm că unele pasaje fixează imagini reprezentative și sintetice ale perioadei, îmbogățind astfel colecția imagologică a capitalei Basarabiei interbelice. De pildă, Emmanuel de Martonne vedea un Chișinău cu străzi largi ce se intersectau în unghiuri drepte, edificii și parcuri frumoase, cu magazine și muzee. Această viziune dovedea, după el, o sensibilitate urbană modernă europeană.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Chișinău, imagologie, John Kaba, Emmanuel de Martonne.

Chișinău from 1919 in the Travel Notes of the American John Kaba and the French Emmanuel de Martonne

Abstract. The article points out the representations that the city of Chișinău had shortly after the Union of Bessarabia with Romania in the notes written by the American John Kaba and the French Emmanuel de Martonne. Westerners visited it in 1919, and their descriptions and information were intended to inform the people of their countries on various aspects, from economic to political and cultural. Although they aimed to make a study, their representations were not always dry, involving aesthetic attitudes. We believe that some passages fix representative and synthetic images of the period, thus enriching the imagological collection of the capital of interwar Bessarabia. For example, Emmanuel de Martonne saw a Chișinău with wide streets intersecting at right angles, beautiful buildings and parks, with shops and museums. This vision proved, according to him, a modern European urban sensibility.

Keywords: Bessarabia, Chișinău, imagology, John Kaba, Emmanuel de Martonne.

Interesul vesticilor față de ținutul dintre Nistru și Prut a sporit oarecum după ani de inaccesibilitate, timp în care acesta reușea să devină un tărâm atât de necunoscut și abandonat derivei, încât provoca cele mai sumbre fantasme. Unirea Basarabiei cu România de la 1918 și, în consecință, lărgirea hotarului Europei până la Nistru a facilitat un aflux de călători în acest spațiu. Unii au pornit spre Chișinău din obligație, fiind în serviciul elitelor occidentale, alții – din inițiativă personală, în căutarea unui pitoresc inedit. Printre primii occidentali care au ajuns la Chișinău după schimbarea politică au fost americanul John Kaba și francezul Emmanuel de Martonne. Ambii au lăsat mărturii scripturale privind călătoria lor.

John Kaba, căpitan în armata americană, membru al comisiei pentru România, a fost trimis în Basarabia în calitate de membru al Comisiei Hoover a SUA și a avut misiunea de a supraveghea distribuirea corectă a alimentelor trimise de către aliați. În același timp, el trebuia să facă un studiu al nevoilor provinciei, să analizeze și să prezinte situația ei economică, socială, condițiile politice și de viață, în general. Lucrarea sa *Politico-economic review of Basarabia* [1] este un rezumat pe 32 de pagini al unui raport mai extins. El conține date despre noua administrație, informații despre politica, educația, cultura, învățământul, istoria, geografia, populația, economia, industria etc. Basarabiei.

Călătoria lui John Kaba a durat două luni, timp în care căpitanul american a străbătut satele și orașele Basarabiei de la Sud la Nord, schimbând diferite mijloace de transport. În linii mari, diagnosticele lui Kaba privind aspectele numite rămân pertinente, deși timpul sejurului nu a fost foarte mare. Americanul a constatat că, după un secol de anexare la Rusia, populația provinciei era alcătuită în cea mai mare parte din români (2/3), „care își zic moldoveni", că oamenii locului erau mulțumiți de faptul că au scăpat de bolșevici, că limba română, interzisă până nu demult, a ajuns să fie limba de instruire în școlile de toate nivelurile. Odată cu instalarea guvernării românești, au apărut multe publicații de limbă română: „Tighina", „Deșteptarea", „Unirea", „Cetatea albă" etc., fapt inexistent sau, mai bine spus, interzis până atunci.

Mai interesante pentru noi sunt modalitățile străinului, venit dintr-o altă cultură, de a percepe, gândi și povesti realitatea observată. Păstrând în genere stilul neutru al raportului, John Kaba își permite totuși mici abateri lirice. La un moment dat, se arată mirat, oarecum fals, de faptul că este considerat de localnici un fel de salvator, emisar al unui stat mistic, renumit prin generozitate și într-atât de bogat, încât să dăruiască cu totul dezinteresat țărilor sărace provizii alimentare, haine și medicamente. De asemenea, pe americanul vorbind coerent limba română îl surprinde atitudinea „inteligheției" ruse, stabilită de ani buni în Basarabia, care „sunt mulțumiți în general de guvernarea românească care i-a salvat de bolșevici, dar nu înțeleg de ce copii lor ar trebui să învețe româna suplimentar limbii lor materne. Mai târziu a ieșit în vileag faptul că în timpul regimului rusesc copiii a două milioane de români nu aveau permisiunea să studieze la școală în graiul lor și trebuiau să învețe în limba a trei sute de mii de ruși".

Despre Chișinău, John Kaba scrie următoarele: „Capitala Basarabiei este Chișinău. Este situat în județul Chișinău, dar complet independent de acesta, fiind un oraș asemănător cu Bucureștiul, având administrație proprie. Are 133.000 de locuitori și un sediu pentru delegatul Guvernului, care face parte din Cabinetul României, sub forma unui ministru pentru Basarabia, și care deține controlul asupra administrației provinciei. Aici se află și sediul Episcopului român (greco-ortodox), Consistoriul, iar în prezent, al Comandantului Corpului V Armată. Are multe biserici greco-ortodoxe frumoase: una catolică, una armeană, alte două biserici și mai multe sinagogi evreiești. Are paisprezece fabrici, șapte licee pentru băieți și fete, multe școli primare, spitale, aziluri pentru orfani, cămine pentru bătrâni etc. Are un muzeu celebru, o bibliotecă, mai multe monumente și parcuri publice. Orașul se întinde pe aproximativ 6 kilometri în lungime, 4,5 kilometri în lățime și are o bună rețea feroviară electrică pe străzile sale. Există un teatru, mai multe cinematografe și spectacole

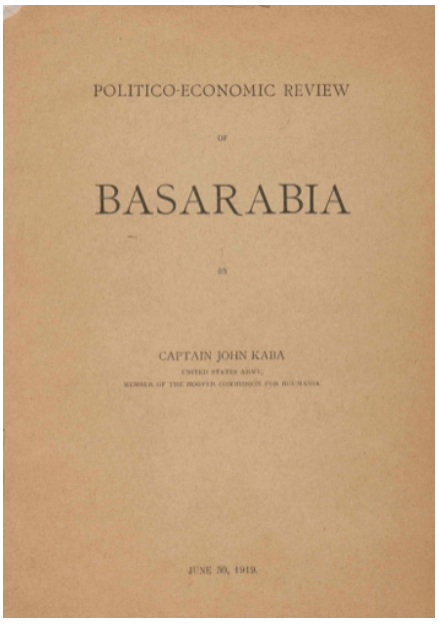

Kaba Jonh. *Politico-economic review of Basarabia.*

de varieté, bănci, cluburi și societăți filantropice. Apar un cotidian românesc „Sfatul Țării" și unul rusesc, „Basarabia" și mai multe reviste românești. În oraș sunt aproximativ 2.000 de magazine, hoteluri, restaurante etc., dar un american, având standardele lui, ar putea lua în considerare doar unul sau două hoteluri, dacă nu vrea să fie supus unor incomodități. Aproximativ jumătate din populație sunt evrei, ceilalți sunt români, ruși, polonezi, greci, bulgari etc." [1, p. 8-9].

Dacă textul căpitanului Jonh Kaba poate fi examinat ca un raport cu informații aride, acoperindu-ne parțial curiozitatea cu cele câteva însemnări zgârcite în care occidentalul își exprimă reacțiile și atitudinea față de cele văzute, reportajele lui Emmanuel de Martonne din volumul *Lucruri văzute în Basarabia* (Paris, 1919) sunt mai expresive și mai apropiate de literatura de călătorie [2]. Geograful și pedagogul francez, Emmanuel de Martonne, era bine cunoscut în România interbelică pentru contribuțiile sale esențiale la trasarea granițelor României, precum și la studierea riguroasă, pentru prima dată în istoria științei, a geografiei României. În 1919 a fost ales membru de onoare al Academiei Române [3, p. 90]. De asemenea, el a participat, în 1919, la dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris, consacrate stabilirii noilor frontiere ale României și Poloniei. În ceea ce privește Basarabia, a pledat pentru revenirea ei în spațiul politic, cultural și civilizațional românesc.

Deși e geograf de vocație și ajunge în părțile noastre din considerente de serviciu, Emmanuel de Martonne își redactează notele în convențiile literaturii de călătorie, fiind mai reflexiv și mai emoționant decât colegul său american. Scrierea sa nu mai abundă, ca la Kaba, în amănunte științifice, realitățile locului îi provoacă reacții afective care îi modelează stilistic scrisul. Scopul său era să informeze publicul francez despre particularitățile comunităților din noul teritoriu, să le vorbească despre natura, peisajele, orașele, satele ori drumurile de aici, despre înfățișarea, vestimentația, obiceiurile sau moravurile acestor străini francezilor.

Trebuie menționat faptul că Martonne descrie natura Basarabiei cu o admirație demnă de un nativ, poetizând șesurile, dealurile, pădurile și podgoriile bine îngrijite: „Timp de mai multe zile, vom rula prin stepa basarabeană. Este o lume nouă, chiar și pentru cine cunoaște Bărăganul românesc. Stepa valahă este o câmpie perfectă. Singurul accident al solului care atrage atenția aici este silueta unui tumul. Sate recent înființate aduc uneori la orizont o pată de verdeață. Stepa basarabeană se întinde pe un platou ușor și regulat înclinat spre Marea neagră, pe care văi paralele, urmând panta către sud, îl decupează în lungi coame cu creasta plată. Nici o locuință în afara văilor. Când drumul urmează înălțimile, impresia de singurătate este absolută. Cât vezi cu ochii, în toate direcțiile, sunt ondulări regulate ale solului, încoronate de șirurile de tumuluși. Spectacol monoton, dar nu fără grandoare. Culturile se întind în fâșii paralele, urmând modelul rotunjit al versanților: verdele grâului sau al porumbului, galbenul rapiței înflorite, negrul brazdelor proaspete. Un soare strălucitor scoate în relief varietatea tonurilor; nori ușori își aruncă umbra pe coamele îndepărtate; cântece de păsări urcă pretutindeni de pe câmpii… Începi să înțelegi farmecul stepei." [2, p. 115].

Frumoasele peisaje văzute prin geamul automobilului îi stârnesc imaginarul, iar imaginația îi pictează în penel de artist. Nu-i scapă nici

panoramele nistrene, nici expunerile silvane, iar imaginile prezentate au forță vizuală, cinematografică: „Plecați de cu vreme din Șoldănești, am ajuns acolo în căldura unei amiezi strălucitoare, cu ochii și spiritul încă doldora de impresiile unei lungi călătorii pe malurile Nistrului: peisajele râzătoare ale Codrilor, cu satele românești veselindu-se între livezi și păduri: vastele orizonturi ale văii marelui fluviu care-și dezvoltă maiestuoasele meandre; încă mai auzeam cântecul acela ciobănesc, modulat pe naiul românesc, urcând către mine în liniștea dimineții, în vreme ce contemplam, din susul pantei abrupte de la Șabca, faleza calcaroasă cu mănăstirea pierdută la poalele sale în verdeață și satele etajate pe panta dulce pe malul opus, în mijlocul livezilor. Toate acestea se șterg în fața amintirilor de la Soroca, unde nu am petrecut decât o după-amiază." [2, p. 129].

Nu mai puțin spectaculoase sunt peisajele împrejurimilor Chișinăului: „Revăd panorama văii Chișinăului din naltul coastei de la Mereni. (...) Dar ceea ce făcea toți banii, mai ales pentru geograf, era, deasupra coastelor Chișinăului, acoperite de vii și de livezi, dincolo de culmile rotunjite care încadrau larga vale a Bâcului, linia ceea consistentă de înălțimi abrupte, pe culmi încoronate cu păduri, cu satele sale pitice în văiugile care festonează marginile. Imaginea amintește de aceea a coastelor noastre lorene și pariziene" [2, p. 123]. Frumusețea naturii îl predispune pe francez pentru corespondențe măgulitoare.

La 1919, Emmanuel de Martonne vedea un Chișinău cu străzi largi ce se intersectau în unghiuri drepte, edificii și parcuri frumoase, cu magazine și muzee. Această viziune dovedea, după el, o sensibilitate urbană modernă. În același timp, cartierele din partea de jos aveau rolul de purtătoare ale informației istorice mai adâncite în timp: „Animația, luminile magazinelor, cafenelele și hotelurile dau impresia unui veritabil oraș. Dar este orașul rusesc, cu aleile nemăsurat de largi, mărginite de case doar cu un etaj; chiar și Hotel d'Angleterre, cu alura de palat foarte corect, chiar și clădirile publice: primăria, comandamentul militar etc. Tot orașul de sus, cu bulevardele sale paralele plantate cu

Emmanuel de Martonne, geograf și pedagog francez.

arbori și străzile care urcă cu pavajul colțuros, este plăcut. Liceele, muzeul și palatul Consiliului național (Sfatul Țării), fost colegiu al tinerelor de nobili, sunt edificii demne de un mare centru. Orașul de jos, cu piețele și cartierele evreiești cu micile maghernițe, amintește de târgurile Basarabiei rurale [2, p. 131]. Aceste unic oraș mare din Basarabia avea însă un caracter cosmopolit. Se deosebea cu mult de restul provinciei.

În micile note dedicate fiecărei localități mai mari prin care trecea, de la Comrat, Bolgrad, până la Chișinău, Bălți și Soroca, oamenii îl interesau mai mult pe Emmanuel de Martonne decât orașele în sine. Deși nu îi lipsesc descrierile arhitecturale, geograful este preocupat să schițeze portretele indivizilor de diferite naționalități, de aceea târgurile cu multă lume adunată laolaltă sunt locurile cele mai frecventate de el. Constată peste tot, în mod special în partea de sud, o populație „foarte amestecată, unde căsătoriile mixte trebuie să fie foarte des întâlnite, iar noțiunea de rasă destul de alunecoasă. Unul dintre dânșii, care se declară rus, nu ne mărturisește

Chișinău, în primii ani ai secolului al XX-lea.

că tatăl lui e moldovean și mama bulgăroaică?". Cu toții (cu excepția multor ruși) vorbesc mai mult sau mai puțin românește.

Portretele păstrează mixajul etnic caracteristic locului. La Comrat, spre exemplu, „mai mulți mărturisesc o altă naționalitate decât aceea la care te-ai fi așteptat. Acesta de aici, cu fața lățăreață și spână, cu nasul turtit, amintind de tipul malorus, se declară găgăuz. Celălalt, care spune că e bulgar, îmi aduce aminte, prin figura sa plăcută cu mustața grizonată, arborând o bonetă de lână, cât și prin limba sa românească savuroasă, de un oltean din Carpații valahi. Evreul acesta pare a fi un arian autentic; rusul acela are aerul unui bulgar." Moldovenii, potrivit lui Martonne, sunt „oameni de treabă" cu „mințile simple, dar curate", având o „fire mai deschisă". Aspectul fizic caracteristic: „talie înaltă, cu trăsăturile regulate, cu aerul deschis și franc al țăranului colinelor subcarpatice". „Toți își spun, în mod invariabil, «moldoveni». Dar destul de puțini înțeleg ceea ce s-a întâmplat după revoluția rusă". Rușii nu locuiesc nicăieri compact, de regulă fiind asimilați de elementul românesc preponderent.

Nici în Chișinău numărul rușilor nu e prea mare, „dar ei reprezintă clasa conducătoare: funcționari, profesori, proprietari nobili, ruși din naștere sau rusificați. Toate interesele materiale ale acestor oameni îi leagă de vechiul regim și îi fac să-și dorească revenirea aceluia" [2, p. 132]. Situația aceasta făcea din Basarabia „un caz cu adevărat curios" [4, p. 115]. Francezul s-a simțit bine la Chișinău, poate și pentru că a fost găzduit de Paul Gore, care l-a introdus în mediul intelectualității basarabene: „Din cele patru licee ale Chișinăului, trei au acum româna ca limbă principală, unul a rămas în întregime rusesc; mai există și un liceu polonez. Am stat de vorbă cu profesorii, dintre care o parte provin din Transilvania, ba sunt chiar și români din Regat. În acest mediu am găsit patriotismul cel mai ardent și cel mai chibzuit" [2, p. 131].

Prezentările lui Martonne ne răscolesc, fără doar și poate, sentimentul național. Atunci însă când se ciocnește de vreo incomoditate, europeanul mai norocos o tratează oblic și cu ironie: „Suntem în Basarabia și urmează să facem cunoștință cu drumurile rusești". Interesant e că drumurile basarabene – în majoritatea lor impracticabile, cu gropi, noroi și praf – sunt atribuite de Martonne unei culturi situate la

Chișinău, Porțile Sfinte, perioada interbelică.

polul opus celei europene și ca atare străine localnicilor. Totuși, convingerea că basarabenii se vor integra rapid și cu entuziasm în civilizația europeană a suportat pe alocuri fisuri: „Mulți regretă timpurile rușilor". Cu tot cosmopolitismul capitalei, „Totul ne arată o țară locuită din timpuri străvechi, iar țara aceasta este pur românească".

Fixând ineditul orașului de după Unire, americanul John Kaba și francezul Emmanuel de Martonne au făcut un mare serviciu Chișinăului. Mai întâi, aceștia au remarcat o explozie a caracterului său românesc, care a început să se afirme cu energie după ani de inhibiție. Apoi, reprezentările lor au înlesnit și au îmbogățit dosarul imagologic al orașului, i-au evidențiat imaginile „puternice", i-au pus în lumină calitățile sau defectele în dimensiunile lor reale sau imaginare. Drept urmare, i-au făcut renumele în lume.

Note și referințe bibliografice:

1. Kaba, Jonh. *Politico-economic review of Basarabia*, june 30, 1919, 32 p. Disponibil pe Internet la adresa: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/Politico-economic_Review_of_Basarabia_WDL7313.pdf [Accesat: 04.03.2023]

2. de Martonne, Emmanuel. *Lucruri văzute în Basarabia*. În: „Prin Basarabia românească. 1918–1944". Antologie de Olga Iordache și Liviu Papuc. Introducere de Ion Țurcanu. Chișinău: Știința, 2021. Textul din această culegere a fost tradus de Liviu Papuc din volumul *Choses vues en Bessarabie*, scrie de geograful francez în anul 1919, la Paris, în limba franceză și în limba engleză.

3. Ursu, Vasile-George. *De pe malul Senei pe crestele Carpaților: geograful francez Emmanuel de Martonne și recunoașterea academică românească.* În: „Istorie și arheologie", nr. 2, 2012, p. 83-91.

4. Enciu, Nicolae. *Emmanuel de Martonne și Basarabia.* În: „Pagini de istorie", nr. 1-2, 2007.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.*

DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.S.2023.1.16
CZU: 94(498+478)”1918”:008
Orcid ID: 0000-0002-8735-3364
0009-0005-8243-4498
0009-0009-2676-5689
0000-0002-1379-8651
0009-0005-1294-4150
0009-0007-0036-1139

Giuvaiere culturale

ACTUL UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA DE LA 1918 ȘI PATRIMONIUL CULTURAL: IMPACT, EVOLUȚIE, PERSPECTIVE

Liliana CONDRATICOVA

Liliana CONDRATICOVA. Doctor habilitat în istorie și în studiul artelor și culturologie. Secretar științific general al Academiei de Științe a Moldovei. Domenii de preocupare: istorie, arheologie, arhitectură, studiul artelor. Cărți publicate: *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău (Tipar: Grafema Libris), 2017; *Destinul giuvaiergiului. Alexei Marco*. Chișinău (Tipar: Notograf Prim), 2017; B*ocancea. Mănăstire de călugări cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel*. Chișinău (Tipar: Tipografia Centrală, 2014); *Ювелирное искусство Бессарабии в первой половине XX века*. Saarbruecken, 2013; *Alexei Marco. Destinul unui bijutier din Moldova*. Iași: Lumen, 2011; *Arta bijuteriilor din Moldova*. Iași: Lumen, 2010; *Arta giuvaiergeriei: pietre prețioase și metale nobile. Îndrumar în studiul artei giuvaiergeriei*. Chișinău: Editura GraficDesign, 2008; *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă*. Iași: Doxologia, 2021.

Tatiana BUJOREAN. Lector universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei. Domenii de preocupare: arta decorativă, design vestimentar, grafică.

Marina CERCAȘIN. Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău. Domenii de preocupare: etnologie, design vestimentar. Cărți publicate: coautor, *Terminologie vestimentară. Dicționarul ilustrat român-englez*, Chișinău: Gunivas, 2019.

Aliona TOCARCIUC. Lector universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei. Domenii de preocupare: arta decorativă, design vestimentar.

Elena PINTILEI. Director general, Biblioteca Națională din Republica Moldova. Domenii de preocupare: etnologie.

Ana ISCHIMJI. Doctorandă, Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: etnologie.

Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective

Rezumat. Unirea Basarabiei cu România, în 1918, a avut și un impact deosebit asupra educației, învățământului, economiei, mentalității, dezvoltării artelor vizuale și audiovizuale și, desigur, asupra patrimoniului țării. Actualmente, subiectul patrimoniului cultural al Republicii Moldova este frecvent abordat de istorici, antropologi, specialiști în domeniul studiului artelor. În articolul de față ne-am propus drept obiectiv să realizăm o retrospectivă a itinerarului parcurs de patrimoniul cultural al Basarabiei în acești 105 ani. Am urmărit procesele evolutive la care a fost supus acest patrimoniu de-a lungul anilor (în perioada interbelică, în anii celui de-al doilea război mondial, în perioada sovietică și în cei 32 de ani de independență a Republicii Moldova), am determinat ponderea tezaurului deținut în 1918, specificând ce valori am pierdut, ce patrimoniu a fost sustras, distrus mai ales în perioada sovietică și ce avem de restabilit, de reconstruit pentru posteritate. Întrucât ideea de patrimoniu cultural este foarte complexă, în demersul nostru am prezentat o sinteză a evoluției acestuia, aducând și pe această cale un omagiu Generației Unirii pentru realizarea României Mari. Marele act al Unirii Basarabiei cu România, făurit la Chișinău, în 27 martie 1918, a rămas ca un act de curaj. Nouă ne revine să păstrăm vie memoria celor care au contribuit la o adevărată lecție de istorie a anului 1918 și să ne unim eforturile pentru salvgardarea, valorificarea și promovarea patrimoniului nostru cultural, pe care să-l prețuim pentru a fi transmis celor care ne vor continua mesajul și activitatea.

Cuvinte-cheie: patrimoniu cultural, Unire, Basarabia, România, impact, legislație, istorie, etnologie, artă.

The Act of Union of Bessarabia with Romania from 1918 and cultural heritage: impact, evolution, perspectives

Abstract. The union of Bessarabia with Romania, in 1918, also had a particular impact on education, economy, mentality, the development of visual and audiovisual arts and, of course, on the patrimony of the country. Now, the subject of the cultural heritage of the Republic of Moldova is frequently approached by historians, anthropologists, specialists in the field of arts studies. In this article, we set the objective to make a retrospective of the itinerary traveled by the cultural heritage of Bessarabia in these 105 years. The evolutionary processes to which this heritage was subjected over the years (in the interwar period, in the years of the Second World War, during the Soviet period and during the 32 years of independence of the Republic of Moldova) were investigated, the share of the treasure held in 1918 was determined, specifying what values we lost, what patrimony was stolen, destroyed especially during the Soviet period and what we have to restore, to rebuild for posterity. Since the idea of cultural heritage is very complex, in our approach we presented a synthesis of its evolution, bringing in this way a tribute to the Generation of the Union for the achievement of Greater Romania. The great act of the Union of Bessarabia with Romania, made in Chisinau, on March 27, 1918, remained as an act of courage. It's up to us to keep it alive the memory of those who contributed to a real history lesson of 1918 and to join our efforts to safeguarding, valorizing and promoting our cultural heritage, which we value in order to pass it on to those who will continue our message and activity.

Keywords: cultural patrimony, Union, Bessarabia, Romania, impact, legislation, history, ethnology, art.

„Cultura să fie o politică de stat,
așa cum statul trebuie să fie cultural"
Dimitrie Gusti, membru al Academiei Române

Argument. La 27 martie 2023, în Sala Unirii a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău (str. A. Mateevici 111) și-a ținut lucrările conferința științifică „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. *Unde-s doi puterea crește...*". Cu această ocazie a fost lansat și albumul omagial „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România" semnat de dr. Adrian-Marius Nicoară și care a ajuns ca donație la toți participanții la conferință, precum și la toate evenimentele ce au avut loc la 27 martie 2023 [1]. În cadrul *Lecției de istorie și demnitate a anului 1918* a fost discutată de specialiști și problema tezaurului cultural ce l-am moștenit [2]. Astăzi, despre istoricul act ne amintește Sala fastuoasă a instituției de învățământ unde s-a votat Unirea, clădire inclusă în Registrul monumentelor ocrotite de stat în calitate de monument de istorie și arhitectură de valoare națională, basorelieful lui Pantelimon Halippa (membru al Academiei Române și Președintele Sfatului Țării care a votat Unirea) [3, p. 427-442] și placa comemorativă pe fațada clădirii fostului Gimnaziu de băieți nr. 3 ce imortalizează evenimentul [4, p. 261-285]. Problematica mișcării naționale din Basarabia soldată cu Unirea a ajuns după 1991 în atenția

mai multor istorici, fiind reevaluate vechile afirmații cu privire la acest eveniment care a marcat destinul tuturor românilor [5, p. 21-34]. Unirea Basarabiei cu România, în 1918, a avut și un impact deosebit asupra educației, învățământului, economiei, mentalității, dezvoltării artelor vizuale și audiovizuale și, desigur, asupra patrimoniului țării, care a urmat un itinerar aparte în 105 ani de la marele eveniment.

Subiectul patrimoniului cultural material și imaterial al Republicii Moldova, cu definiții și conturații explicite, este frecvent abordat în ultimii ani de istorici, antropologi, specialiști în domeniul studiului artelor. În contextul acordării, la 23 iunie 2022, a statutului de țară-candidat pentru a adera la Uniunea Europeană, împreună tindem să ne racordăm la experiența europeană de valorificare a patrimoniului și exegezele legislative de salvgardare a acestuia. Acest statut responsabilizează foarte mult comunitatea academică antrenată în cercetări inclusiv ce vizează identificarea, valorificarea și promovarea tezaurului cultural material și imaterial. Pe agenda comunității științifice din țară și a factorilor de decizie revine problema patrimoniul cultural ce ne identifică ca neam [6, p. 14-15]. Autoritatea științei în acest caz este incontestabilă, oferind posibilitatea de a face schimb de idei despre conservarea și valorificarea patrimoniului, de a crea platforme de discuție, de a organiza conferințe științifice naționale și internaționale. În această ordine de idei, în vederea promovării științei și a imaginii pe plan național și internațional, prin Hotărârea nr. 86 din 21 martie 2023 a Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei, a fost instituită Comisia de specialitate „Patrimoniul cultural în context european" (coordonator membru corespondent al AȘM Mariana Șlapac) [7].

Conceptul de patrimoniu vine din necesitatea societății de a identifica cele mai importante creații ale înțelepciunii umane. Actualmente, există multe oportunități de a valorifica acest tezaur cultural al spațiului românesc, iar cel mai important aspect este conlucrarea și colaborarea eficientă între entitățile statului (ministere, agenții), responsabile de politicile în domeniul culturii, autoritățile publice centrale și locale, organizațiile din sfera cercetării, inovării și educației, al conservării și muzeificării pieselor de patrimoniu. În esență, „Evoluția unui stat nu poate fi concepută fără coordonata esențială a culturii. Cultura este factorul care determină sau direcționează politica națională a unui stat" [8, p. 29-30].

În cercetarea de față, ne propunem să examinăm impactul asupra patrimoniului cultural al Unirii Basarabiei cu România de la 1918. Este bine să înțelegem procesele evolutive la care a fost supus acest patrimoniu de-a lungul anilor, să determinăm ponderea tezaurului deținut în 1918, ce am pierdut, a fost sustras, distrus mai ales în perioada sovietică și ce restabilim, reconstruim pentru posteritate. Întrucât ideea de patrimoniu cultural este foarte complexă (domeniul fiind abordat de specialiști notorii precum Ioan Opriș, Elena Ploșniță, Gheorghe Postică, Varvara Buzilă, Sergiu Musteață ș.a.), în demersul nostru vom expune o sinteză a evoluției în mod prioritar a patrimoniului etno-artistic pe durata celor 105 ani de la Unire, aducând și, pe această cale, un omagiu Generației Unirii pentru realizarea României Mari.

Marea Unire de la 1918 a avut un rol special asupra dezvoltării culturii, fiind necesară o politică culturală pentru integrarea Basarabiei cu o populație de tradiție culturală românească comună, aflată între 1812 și 1918 sub influența unor procese culturale și politice ale Imperiului rus. Până în 1918, în Basarabia nu exista o instituție de cultură națională [9, p. 4-18]. De aceea, deopotrivă cu lichidarea analfabetismului, era iminentă revenirea la valorile autentice, la tradițiile populare, metodic suprimate și denaturate în perioada țaristă prin cele mai diferite metode. În baza cercetărilor noastre am constatat că în baza expedițiilor organizate de etnologii ruși la început de secol XX și continuate în perioada sovietică, o parte impunătoare de piese de patrimoniu material din Basarabia a fost trecută în fondurile Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg, sărăcind substanțial patrimoniul național. Colecțiile etnografice includeau covoare tradiționale, încălțăminte, piese vestimentare mai ales ce țin de costumul

popular, accesorii. Transmiterea obiectelor culturii materiale s-a desfășurat ca urmare a unui Program pentru colectarea pieselor etnografice, aprobat de către Muzeul Etnografic Rus în anul 1902. De exemplu, piesele vestimentare se colectau în așa fel ca să formeze ulterior un ansamblu împreună cu încălțămintea, accesoriile și acoperământul capului. Ca finalitate, actualmente anume în cadrul Muzeului Etnografic Rus se păstrează una dintre cele mai mari colecții ale costumului popular moldovenesc din spațiul european. Aceste piese reprezintă o sursă inestimabilă pentru cei care studiază evoluția costumului tradițional, a ansamblului vestimentar nupțial, precum și a pieselor textile din Basarabia, care însă sunt inaccesibile cercetătorilor din Republica Moldova [10, p. 144-154].

Am adus un singur exemplu pentru a înțelege situația dificilă în care se afla cultura națională din Basarabia la momentul Unirii în martie 1918, astfel ca rolul și implicarea statului în păstrarea și promovarea valorilor culturale naționale sunt cuprinzătoare [11, p. 205-207]. În această perioadă, Statul, Ministerul Artelor, Ministerul Instrucțiunii și Cultelor aveau multe sarcini rezultate din problemele cu care se confrunta societatea aflată un secol în componența Imperiului rus.

Unul din obiective majore se referea la „ocrotirea de către stat a patrimoniului cultural: mănăstiri, schituri, sihăstrii, cărți vechi, documente", precum și la necesitatea de a stimula „confecționarea costumelor naționale, acordând premii celor mai autentice" [9, p. 4-18]. În această ordine de idei, Conservatorul „Unirea" (1920), Școala de Belle-Arte (1924), Teatrul Național (1920) au fost luate sub protecția statului. În primii ani după Unire, în Basarabia au fost trimiși profesori, medici, preoți, oameni de artă, specialiști în domeniu pentru a stimula interesul pentru limba română, tradiții autentice, valori culturale, care aveau o importanță substanțială în dezvoltarea statului român. Așa, la 15 ianuarie 1919, Ministerul de Interne adoptase legea cu privire la studierea obligatorie a limbii române de funcționarii statului, astfel că la sfârșitul anilor 1930 limba română să fie vorbită fluent de aceștia. În perioada interbelică, Guvernul român a deschis în Basarabia cca 1721 de instituții, care au desfășurat o activitate intensă de educație, învățământ, culturalizare, fiind susținute intens de autorități, care și în perioada interbelică aveau de ținut piept propagandei bolșevice [9, p. 4-18]. Deși, opera didactică a Mitropolitului Gurie a fost evaluată de mai mulți cercetători, îndeosebi istorici, dar mai puțin din domeniul educației și pedagogiei, aceasta a ajuns să fie un veritabil patrimoniu didactic [12, p. 86-90].

Restaurate, construite, protejate în perioada interbelică, lăcașurile sfinte din Basarabia și Transnistria au avut de suferit enorm între 28 iunie 1940 și 22 iunie 1941, fiind prădate de odoare prețioase, smulse clopotele etc. În perioada 1941–1944 statul român a contribuit substanțial la înzestrarea cu odoare și veșminte bisericilor devastate, a realizat inventarierea bisericilor și mănăstirilor pentru a putea ajuta financiar la restabilirea lor. Despre soarta bisericilor și mănăstirilor în perioada sovietică s-a scris foarte mult, anii 1944–1991 fiind marcați de lupta ideologică împotriva Bisericii, închiderea și lichidarea comunităților enoriașilor, transformarea lăcașurilor în case de copii, sanatorii, depozite pentru grâne sau spitale pentru alienați mintal. Odoarele prețioase au luat adesea calea anticariatelor, astfel orfevrăria bisericească de argint a rămas doar inscripționată în opisuri și liste de inventar [13, p. 119-124].

De altfel, parcursul mănăstirilor și schiturilor de la fondarea lor, cu date palpabile privind evoluția acestui patrimoniu inclusiv de la Unire până în zilele noastre, a fost reflectat foarte detaliat de o echipă de autori în volumul coordonat de academicianul Andrei Eșanu, care rămâne și după un deceniu cea mai complexă lucrare științifică despre mănăstirile Republicii Moldova [14].

Vorbind despre artă, precizăm că în perioada interbelică, luând în considerare necesitatea organizării expozițiilor mixte ale artiștilor plastici din Basarabia și ale celor din Vechiul Regat, realizările artiștilor plastici care au obținut posibilitatea să-și facă studiile în România sau în Europa erau direcționate spre valorile culturii

românești. Erau folosite toate mijloacele pentru promovare: radioul și presa, biblioteca, teatrul, concertele, expozițiile de artă și cele meșteșugărești.

Din 10 august 1934, la Chișinău își începe activitatea Centrul Cultural în frunte cu Octav Sofian, iar în 1937, Casa Școalelor și Culturii Poporului a instituit 7 regiuni de intensă propagandă culturală. Astfel, din cea de-a doua regiune făceau parte județele Hotin, Bălți, Iași, Lăpușna, Orhei, Tighina, Soroca, iar din cea de-a treia – județele Cahul, Covurlui, Cetatea Albă și Ismail. În misiunea acestor centre culturale era organizarea șezătorilor festive de două ori pe lună, duminica sau la marele sărbători naționale, a unor conferințe cu subiecte culturale, sociale și profesionale ale populației [15]. Tot din 1937 datează înființarea bibliotecilor în mediul rural. Studiourile Radio Basarabia, aflate la intersecția străzilor A. Mateevici și A. Pușkin din Chișinău, au fost construite în anul 1939 de către Societatea Română de Radiodifuziune și distruse în cel de-Al Doilea Război Mondial. Amintim că postul Radio Basarabia de la Chișinău avea scopul de a combate propaganda rusească, antiromânească, în teritoriul dintre Prut și Nistru, fiindcă în RASSM funcționa postul de radio Tiraspol, care își începuse emisia la 30 octombrie 1930 [16].

Un loc aparte în procesul de patrimonializare revine costumului popular, care a fost supus unor metamorfoze evidente în perioada sovietică în ideea argumentării unei „națiuni moldovenești" care avea, în opinia ideologilor vremii, și un „costum național" sintetic [17, p. 113-118]. La 26 martie 2021, în contextul celor 103 ani de la Unirea Basarabiei cu România, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a prezentat Expoziția „Cămașa Unirii". Piesa de rezistență a fost cămașa țesută și cusută recent de doamnele din Comunitatea „Șezătoarea Basarabia". Ca sursă de inspirație pentru această lucrare a fost cămașa cu altiță purtată de Elena Alistar, unica femeie deputat în Sfatul Țării, cea care a votat la 27 martie 1918 Unirea, alături de alți 85 de deputați [18]. Replica cămășii cu altiță purtată de Elena Alistar a fost realizată de o echipă de meșteriță ce fac parte din „Șezătoarea Basarabia" – Altițe, pânză – țesut: Mariana Neacșu, Piept – cusut: Maria Spoială, Încreț 1 – cusut: Marina Dumbrăveanu, Încreț 2 – cusut: Enachi Olesea, Pomi pe mânecă 1– cusut: Natalia Nicolaescu, Pomi pe mânecă 2: Diana Roșca, Râuri pe spate: Liuba Eremia, Straja – cusut: Vera Sali Brezarau, încheierea: Enachi Olesea și Vera Sali [19].

În perioada interbelică, o noutate absolută sub aspect metodologic în cercetarea etnologică au fost expedițiile echipelor multidisciplinare inițiate de Institutul Social Român din Basarabia, filiala regională a Institutului Social Român din București (1921–1948), întemeiat și condus de savantul sociolog și filosof român, Dimitrie Gusti (1880–1955). La începutul anului 1939, Filiala basarabeană a fost reorganizată în Regionala Chișinău a Institutului de Cercetări Sociale al României. După cum afirmă dr. Liudmila Chiciuc, majoritatea documentelor, mostrelor, fotografiilor și pieselor din arhiva Institutului au fost nimicite de autoritățile sovietice. A fost distrus Palatul Fundațiilor Culturale Regale din Chișinău, în care a funcționat Institutul Social Român din Basarabia [20, p. 86-94].

În cei peste **30 de ani de independență a Republicii Moldova** s-au întreprins mai mulți pași pentru identificarea, protecția și valorificarea patrimoniului. Dar, cu siguranță, insuficienți pentru a păstra această moștenire enormă care aparține urmașilor noștri. Rolul principal în elaborarea politicilor în domeniul patrimoniului cultural, managementul, salvgardarea, promovarea și valorificarea științifică, turistică a acestuia, revine, cu siguranță, Ministerului Culturii, care deține comisii, comitete și instituții abilitate în acest sens [21]. Pentru buna funcționare a legislației racordat la standardele europene, monitorizarea implementării, mai sunt necesare multe de elaborat și un bun început ar fi o Poliție a patrimoniului sau un Institut Național al Patrimoniului cum există în România.

Am contat și am avut totdeauna sprijinul instituțiilor din România, sub aspect de consultanță, burse de cercetare și stagii, proiecte culturale și științifice, colaborare pe mai multe segmente,

de la legislație la implementarea. Așa, trei decenii în urmă, în anul 1993 Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" din București, Academia Română, a demarat primul program în colaborare cu institutele de la Chișinău. În 2023, Conferința științifică internațională organizată de Institutul Patrimoniului Cultural din Chișinău „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare" (cunoscută până în 2015 cu genericul „Probleme actuale din arheologie, etnologie și studiul artelor"), a ajuns la cea de-a XV-a ediție.

Numeroase foruri științifice și de promovare a patrimoniului cultural sunt organizate în acești ani de Muzeul Național de Istorie a Moldovei (cu publicarea în revista „Tyragetia" și a unei impunătoare colecții de carte), Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (prin publicarea „Buletinului științific" muzeal), Muzeul Național de Artă al Moldovei (cu tradiționalele sesiuni de comunicări), Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Recent, subiectul patrimoniului cultural a intrat în arealul de activitate al Muzeului de Istorie a Orașului Chișinău, care organizează frecvent manifestări culturale și științifice, vizionări de filme, prelegeri, expoziții etc.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", deopotrivă cu numeroase proiecte de cercetare legate de patrimoniu cultural și dialogul istoric, oferă studii de doctorat în cadrul Școlii Doctorale „Istorie. Patrimoniu Cultural. Modernitate" (director dr. Valentina Ursu), pentru doritorii de a face studii de doctorat și postdoctorat la specialitatea 611.05 „Muzeologie; protejarea patrimoniului cultural național" [22]. La Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie la ciclul II, doritorii își pot continua studiile la programul masterat „Managementul patrimoniului cultural" [23].

În Republica Moldova funcționează Centrul național de conservare și de promovare a patrimoniului cultural imaterial, denumit astfel în 2011, care din 1990 se numea Centrul Național de Creație Populară [15]. Acest Centru „asigură aplicarea politicilor de protejare în teritoriu, în special în comunitățile purtătoare de patrimoniu, susține prin măsuri concrete viabilitatea patrimoniului cultural imaterial și transmiterea lui către tânăra generație, inventariază elementele acestuia, conservând informațiile pe diverse suporturi moderne" [24].

Iar la cinci ani de la ratificarea de către Republica Moldova a Convenției UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, Ministerul Culturii, Academia de Științe a Moldovei, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală au organizat o conferință științifică „Elaborarea Registrului Național al Patrimoniului Cultural Imaterial al Republicii Moldova: propuneri, realizări, perspective", lansând și pagina web dedicată patrimoniului [25].

Vorbind despre cooperarea Republicii Moldova cu UNESCO, amintim și Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO [26], care a fost înființată acum 30 de ani, în septembrie 1993. Peste 5 ani, în 1998, la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova a fost deschisă Catedra pentru studii sud-est europene, condusă de dr. Emil Dragnev [27]. Republica Moldova a devenit membru UNESCO cu drepturi depline la 27 mai 1992. Republica Moldova a ratificat, prin Legea nr. 1113 din 6 iunie 2002, Convenția UNESCO privind protejarea patrimoniului mondial natural și cultural (adoptată la Paris de Adunarea Generală UNESCO în anul 1972), iar prin Legea nr. 12 din 10 februarie 2006 – Convenția privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (adoptată la Paris la 17 octombrie 2003). Odată cu ratificarea Convențiilor, Republica Moldova beneficiază de dreptul de a propune bunuri/situri de patrimoniu cultural și natural pentru înscriere în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO și bunuri de patrimoniu cultural imaterial pentru înscriere în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității [28].

De menționat că art. 7 din Legea Privind protejarea patrimoniului cultural imaterial în Republica Moldova se referă nemijlocit la cercetarea științifică a patrimoniului cultural imaterial, descriind cine va realiza această cercetare, ce componente are, rezultatele obținute, perfectarea și elaborarea „dosarelor de patrimoniu, a lucrărilor științifice, didactice, metodologice și

de popularizare ce asigură viabilitatea elementelor lui, transmiterea cunoștințelor către tânără generație și formarea de specialiști în domeniul protejării patrimoniului cultural imaterial" [24].

Crearea, la 2 august 2023, a Oficiului Național al Turismului, un organ autonom, care să implementeze politicile și reglementările elaborate de autoritatea centrală cum este Ministerul Culturii, va influența benefic asupra valorificării și promovării patrimoniului cultural din punct de vedere turistic prin includerea în rute naționale și internaționale a obiectivelor [29].

Prin rezultatele obținute în cadrul celor șapte ediții ale conferinței „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine" (cea de-a VIII-a preconizată pentru 26-27 septembrie 2023) sunt identificate noi soluții pentru obiectivele de conservare a pieselor de patrimoniu ce reprezintă un instrument eficient de lucru, pus la dispoziția factorilor responsabili, în măsură să gestioneze decizii menite să amelioreze condițiile de salvgardare a patrimoniului din Republica Moldova. De asemenea, este îmbunătățit nivelul de competențe și de aptitudini-cheie privind autentificarea și valorificarea patrimoniului; sunt actualizate informațiile existente despre patrimoniul cultural prin realizarea unui plan de activități comune de expertizare, restaurare, management cultural și identificarea măsurilor urgente care trebuie implementate printr-o cooperare strategică consolidată, prin utilizarea instrumentelor UE de transparență, pentru salvarea unor valori de patrimoniu și elaborarea unor noi perspective de promovare a tezaurului moștenit [30, p. 11-12]. În anii 2019–2023, această manifestare științifică internațională, convocată de două ori pe an – de Ziua Internațională a Femeilor în Cercetare (11 februarie) și Zilele Europene ale Patrimoniului Cultural (ultima săptămână din septembrie) a devenit un exemplu demn de urmat de colaborare și conlucrare între mediul academic, cercetători de la diferite institute de cercetare (de la științe socio-umaniste la științe exacte și ale vieții), cadre didactice de la instituții de învățământ superior, uniunile de creație, muzee, agenții și biblioteci [31]. Iar contribuțiile autorilor se regăsesc în paginile volumului „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", un supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique" (redactor-șef profesor dr. habil. Nicoleta Vornicu, Iași) [32].

Un compartiment valoros pentru restabilirea și readucerea patrimoniului cultural în atenția autorităților se regăsește în filmele și prelegerile consacrate Școlii de tapiserie din Chișinău [33], marilor personalități din Basarabia [34], vizitelor monarhilor în Basarabia [35], arhitecturii Chișinăului interbelic [36], precum și altor subiecte de interes științific abordate în cadrul Programului de Stat „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii" de la Universitatea de Stat din Moldova [37].

Incontestabil, o condiție esențială pentru dăinuirea patrimoniului cultural este pacea [38, p. 13-14], iar războiul agresiv al Rusiei în Ucraina declanșat la 24 februarie 2022 a pus sub semnul existenței mai multe obiective de patrimoniu, inclusiv și cele incluse pe lista UNESCO, dar supuse atacurilor rachetelor armatei ruse [39, p. 216-222]. Una din primele atitudini ale comunității științifice a fost masa rotundă „Prezentul și perspectivele patrimoniului cultural" din 22 martie 2022, organizată de Școala Doctorală Științe Umaniste a Universității de Stat din Moldova, Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău, Secția Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Centrul Mitropolitan de Cercetări Științifice TABOR (Iași), Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Lvov), Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare (Buzău, România), Consiliul Internațional al Muzeelor din Moldova (ICOM). La dezbaterile privind soarta patrimoniului mobil în diferite condiții incerte (război, cutremur, inundație), securitatea patrimoniului, legislația internațională și națională, au participat mai mulți experți specialiști în domeniu, venind cu propuneri și recomandări pentru protejarea patrimoniului în caz de calamități, conflagrații, împărtășind

din experiența acumulată de-a lungul anilor în gestionarea, promovarea și valorificarea patrimoniului cultural mobil [40].

La cei 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România comunitatea științifică are încă un câmp vast de lucru, de căutare, de documentare. Este necesară eternizarea martirilor care au suferit în timpul perioadei sovietice. Așa, în 2019, artizanul Marii Uniri Pan Halippa a ajuns la baștină, în satul Cubolta, unde a fost inaugurat un monument în cinstea lui [41]. Anterior, lângă Cinematograful „Gaudeamus" a fost montată o piatră comemorativă cu chipul lui Pan Halippa [42].

Personalitatea prim-ministrului Alexandru Marghiloman a fost readusă în atenția cercetătorilor din Chișinău în cadrul conferinței științifice „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie", organizată la 6-8 mai 2022 [43], contribuțiile autorilor fiind publicate într-un număr al revistei „DIALOGICA" (redactor-șef dr. hab. Aliona Grati) [44]. Amintim aici – precum și în cazul mai multor activități comune – implicarea fără precedent în organizarea mai multor evenimente științifice și culturale în România și în Republica Moldova, susținerea necondiționată a tuturor inițiativelor bune din partea domnului Constantin Toma, primarul de Buzău, care este orașul lui Alexandru Marghiloman.

În loc de concluzii. Am început demersul de față prin a consemna 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, finalizându-l prin a sublinia că activitățile zilei de 27 martie 2023, după finalizarea conferinței științifice de la AMTAP, au continuat în Parcul Sfatul Țării de la Ialoveni, unde a avut loc ceremonia solemnă de inaugurare a grupului statuar: Alexandru Marghiloman – prim-ministru al României (1918), Ion Inculeț – Președintele Sfatului Țării (1917–1918) și Pisania. La dezvelirea grupului statuar au participat Marcel Ciolacu, Președintele Camerei Deputaților din România (actualmente Prim-Ministru al României); Igor Grosu, Președintele Parlamentului Republicii Moldova; Lucian Romașcanu, Ministrul Culturii din România; Sergiu Prodan, Ministrul Culturii din Republica Moldova; Ciprian Dominoschi, sculptorul ansamblului monumental; Irina Vlăduca-Marghiloman, strănepoata lui Alexandru Marghiloman; Sergiu Armașu, Primarul Orașului Ialoveni; Constantin Toma, Primarul Municipiului Buzău; Mihai Silistraru, Președintele Consiliului Raional Ialoveni. Sculpturile au fost sfințite de un sobor de preoți conduși de Înaltpreasfinția sa Petru, Mitropolitul Basarabiei. Ansamblul sculptural a fost donat Consiliului raional Ialoveni de către Primăria Buzău [2]. Inaugurarea celor două statui este o premieră pentru Republica Moldova, întrucât pe teritoriul Republicii nu există un monument similar, numele celor doi au fost șterse din cărțile de istorie în perioada sovietică.

Ziua memorabilă de 27 martie 2023, dedicată celor 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, a finalizat printr-un impresionant concert pus în scenă la Palatul Național „Nicolae Sulac" din Chișinău sub patronatul celor două Ministere ale Culturii – din România și din Republica Moldova.

Marele act al Unirii Basarabiei cu România, făurit la Chișinău, în 27 martie 1918, a rămas ca un act de curaj. Nouă ne revine responsabilitatea să păstrăm vie memoria celor care au contribuit la o adevărată lecție de istorie a anului 1918, să aducem omagiu binemeritat celor care și-au adus viața pe altarul Uniri. În perioada interbelică rolul statului român în păstrarea și promovarea valorilor naționale a fost unul fundamental. Însă în timp de război și mai ales în perioada sovietică patrimoniul cultural adesea a avut de suferit transformări substanțiale. Este timpul să ne unim eforturile pentru salvgardarea, valorificarea și promovarea patrimoniului nostru cultural, pe care să-l prețuim nu doar de Zilele europene ale patrimoniului cultural, la sfârșit de septembrie, dar zi de zi, an de an, în fiecare localitate din mediul rural și urban, pentru a fi transmis celor care ne vor continua mesajul și activitatea pentru bunăstarea și dezvoltarea durabilă a societății.

Note și referințe bibliografice:

1. Nicoară, A-M. *105 ani de la Unirea Basarabiei cu România*. Buzău: Alpha MDN, 2023, 52 p.

2. Condraticova, L. „Astăzi am făcut istorie". Lecție de onoare și demnitate la Chișinău pentru a consemna 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, [on-line], https://asm.md/astazi-am-facut-istorie-lectie-de-onoare-si-demnitate-la-chisinau-pentru-consemna-105-ani-de-la; https://www.youtube.com/watch?v=MMgc9UE4avU&t=513s&ab_channel=IDSITV; https://www.antena3.ro/actualitate/monument-republica-moldova-primaria-buzau-alexandru-marghiloman-ion-inculet-669886.html [Accesat: 10.05.2023].

3. Chiciuc, L. *Pantelimon Halippa – președinte al Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. În: „Centenar Sfatul Țării". Conferința „Centenar Sfatul Țării: 1917–2017", Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017, Chișinău: Lexon PRIM, 2017, p. 427-442.

4. Condraticova, L. *Clădirile unirii – Palatul Mitropolitan din Cernăuți și clădirea Gimnaziului nr. 3 din Chișinău*. În: „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica", 2018, nr. 2(22), p. 261-285.

5. Dragnev, D. *Dezideratul Unirii și Mișcarea națională din Basarabia (1812–1918)*. În: „100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman". Volumul sesiunii de comunicări științifice, Buzău, 22-23 martie 2018. Buzău: Mad Lynotipe, 2018, p. 21-34.

6. Condraticova, L. *Prin patrimoniu cultural ne menținem identitatea de neam*. În: „Akademos", 2017, nr. 2, p. 14-15.

7. Comisii de specialitate, [on-line], https://asm.md/comisii-de-specialitate; Cu privire la formarea Comisiilor Academiei de Științe a Moldovei, [on-line], https://asm.md/sites/default/files/2023-05/Hot%2086%20din%2021%20martie%202023_formare%20comisii%20ASM.pdf [Accesat: 10.07.2023].

8. Chilaru, M. *Politica Culturală a Statului Român și impactul asupra minorităților naționale în Basarabia Interbelică*. În: „Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații", Ed. I, 17 noiembrie 2016, Chișinău, Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, p. 29-30.

9. Noroc, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*. Chișinău, ed. a II-a, 2011, p. 4-18.

10. Condraticova, L.; Bujorean, T.; Cercașin, M.; Tocarciuc, A.; Pintilei, E. *Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească*. În: „Akademos", 2020, nr. 2, p. 144-154.

11. Bujorean, T. *Acțiuni de reactualizare a statutului costumului tradițional în Basarabia în perioada interbelică (1918–1940)*. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", 27-28 septembrie 2022, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, Ediția 6, p. 205-207.

12. Metleaeva, M. *Patrimoniul pedagogic al Mitropolitului Gurie Grosu*. În: „Dialogica", 2019, nr. 1, p. 86-90.

13. Condraticova, L. *Situația patrimoniului bisericesc din Basarabia și Transnistria în anii 1941–1942*. În: Prutul. Revistă de cultură. VII (XVI), Nr. 1 (59). Huși, 2017, p. 119-124.

14. *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*. Coord., red. șt. coautor acad. Andrei Eșanu, Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală (Institut) „Andrei Lupan", 2013, 800 p.

15. Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial, [on-line], http://creatie-populara.md/despre-noi/ [Accesat: 15.05.2023].

16. Radio Basarabia, precursorul Radio Chișinău, [on-line], https://radiochisinau.md/documentar-radio-basarabia-precursorul-radio-chisinau---76006.html [Accesat: 15.05.2023].

17. Bujorean, T. *Producerea pieselor vestimentare în Chișinăul postbelic*. În: „Dialogica", 2020, nr. 3, p. 113-118.

18. Expoziția „Cămașa Unirii" oferită publicului fără inaugurare, [on-line], https://www.muzeu.md/expozitia-camasa-unirii-oferita-publicului-fara-inaugurare/ [Accesat: 15.05.2023].

19. „Cămașa Unirii" – o replica a iei purtată de Elena Alistar, deputată în Sfatul Țării, a fost expusă la Chișinău, [on-line], http://flacaratv.md/camasa-unirii-o-replica-a-iei-purtata-de-elena-alistar-deputata-in-sfatul-tarii-a-fost-expusa-la-chisinau.html [Accesat: 15.05.2023].

20. Chiciuc, L. *Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940)*. În: „Akademos", 2019, nr. 3, p. 86-94.

21. Ministerul Culturii, [on-line], https://mc.gov.md/ro [Accesat: 27.07.2023].

22. Școala Doctorală „Istorie. Patrimoniu Cultural. Modernitate", [on-line], https://upsc.md/studii/programe-planuri/ciclul-iii-doctorat/scoala-doctorala-istorie/ [Accesat: 27.05.2023].

23. Facultatea de Istorie și Filosofie, [on-line], https://istorie.usm.md/?page_id=87 [Accesat: 27.07.2023].

24. Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial nr. 58 din 29 martie 2012 [on-line], https://lege.md/privind_protejarea_patrimoniului_cultural_imaterial/art-7 [Accesat: 27.05.2023].

25. E*laborarea Registrului Național al Patrimoniului Cultural Imaterial al Republicii Moldova*, [on-line], https://patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/elaborarea-registrului-na%C5%A3ional-al-patrimo-

niului-cultural-imaterial-al-republicii-moldova [Accesat: 27.05.2023].

26. Comisia UNESCO, [on-line], https://mc.gov.md/ro/content/comisia-nationala-republicii-moldova-pentru-unesco [Accesat: 27.05.2023].

27. Cooperarea RM-UNESCO, [on-line], https://franta.mfa.gov.md/content/cooperarea-rm-unesco [Accesat: 27.05.2023].

28. Condraticova, L. *Republica Moldova în patrimoniul UNESCO*; Xenofontov, I. *Protecția patrimoniului cultural*, [on-line], https://www.moldova-independenta.md/unesco [Accesat: 27.06.2023].

29. *Moldova are, de astăzi, un Oficiu National al Turismului*, [on-line], https://mc.gov.md/ro/content/moldova-are-de-astazi-un-oficiu-national-al-turismului [Accesat: 7.08.2023].

30. Condraticova, L., Vornicu, N. *Fenomenul patrimoniului cultural în dezbateri internaționale la Chișinău*. În: „Akademos", 2020, nr. 3, p. 11-12.

31. Condraticova, L. R*esponsabilitatea față de patrimoniul cultural readusă în atenția comunității științifice*, [on-line], https://asm.md/responsabilitatea-fata-de-patrimoniul-cultural-readusa-atentia-comunitatii-stiintifice [Accesat: 10.07.2023].

32. *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique*, [on-line], https://acchrt.com/ [Accesat: 12.08.2023].

33. *Școala de tapiserie din Chișinău*, prelegere de dr. Ana Simac, [on-line], https://www.youtube.com/watch?v=HDMmfUx0s5E [Accesat: 11.08.2023].

34. *Alexandru Plămădeală – o stea din constelația personalităților făuritoare a identității Chișinăului*, prelegere de Elena Musteață și dr. Natalia Procop, [on-line], https://www.youtube.com/watch?v=bYFWZGDAjx0 [Accesat: 11.08.2023].

35. *Vizitele monarhilor la Chișinău. Regii și reginele României*, [on-line], https://www.youtube.com/watch?v=kLq8tuW_iWk; *Ultimul Rege – Mihai I*, https://www.youtube.com/watch?v=ckcHxyAVCLU, prelegeri de dr. hab. Aliona Grati și dr. hab. Nicolae Enciu, [Accesat: 11.08.2023].

36. *Arhitectura Chișinăului interbelic*, prelegere de mem. cor. Mariana Șlapac și dr. Alla Ceastina, [on-line], https://www.youtube.com/watch?v=g7oLC7o2COs [Accesat: 11.08.2023].

37. https://dialogica.asm.md/chisinau-prin-morile-timpului-mituri-si-legende-urbane/; https://dialogica.asm.md/arta-si-mitopoetica-orasului-chisinau/; https://dialogica.asm.md/chisinaul-romanesc/, [on-line], [Accesat: 11.08.2023].

38. Condraticova, L. *Pacea, o condiție esențială pentru dăinuirea patrimoniului cultural*. În: „Akademos", 2022, nr. 3, p. 13-14.

39. Condraticova, L. *Patrimoniul cultural și conflictele armate – o amenințare a identității culturale și naționale*. În: „Tezaur – salvarea patrimoniului, salvarea identității: Buzău 1650 de ani". Volumul sesiunii de comunicări științifice, Buzău, 21-22 iulie 2022. Buzău: Alpha MDN 2022, p. 216-222.

40. Condraticova, L. *Prezentul și perspectivele patrimoniului cultural readuse pe agenda experților și cercetărilor științifici*, [on-line], https://asm.md/prezentul-si-perspectivele-patrimoniului-cultural-readuse-pe-agenda-expertilor-si-cercetarilor; https://www.youtube.com/watch?v=ymnhsGNIsPU&ab_channel=IDSITV [Accesat: 27.06.2023].

41. P*an Halippa eternizat la Cubolta*, [on-line], http://www.ecoul.md/pan-halippa-eternizat-la-cubolta/ [Accesat: 30.07.2023].

42. *96 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, [on-line], https://www.zdg.md/politic/96-de-ani-de-la-unirea-basarabiei-cu-romania-2/comment-page-1/ [Accesat: 30.07.2023].

43. Condraticova, L. *Conferința științifică „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie"*. În: „Akademos", 2022, nr. 2(65), p. 11-12; [on-line], https://www.youtube.com/watch?v=mRC2Sc888gY&ab_channel=IDSITV [Accesat: 30.07.2023].

44. DIALOGICA, supliment nr. 1, 20202, [on-line], https://dialogica.asm.md/arhivarevistei/Dialogica/Dialogica_supliment_01_2022.pdf [Accesat: 30.07.2023].

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*.

Piese de port popular. Secvențe din expoziția „Promotori ai identității și valorilor naționale”,
MNIM, 27 august – 30 septembrie 2022. Foto L. C.

Cămașa cu altiță, podoabe femenine. Secvențe din expoziția „Promotori ai identității și valorilor naționale”,
MNIM, 27 august – 30 septembrie 2022. Foto L. C.

Piese de patrimoniu din perioada interbelică.
Colecția Rodica Calistru, foto L. C.

ALEXANDRU
MARGHILOMAN
1854-1925

ION C.
INCULEȚ
1884-1940

Evenimente organizate cu prilejul sărbătoririi a 105 ani de la înfăptuirea Unirii Basarabiei cu România.

„Cămașa Unirii”. Expoziție organizată cu prilejul celor 103 ani de la Unirea Basarabiei cu România, 26 martie – 10 mai 2021. https://www.muzeu.md/expozitia-camasa-unirii-oferita-publicului-fara-inaugurare/

Marcela CHIRIȚĂ

Selecție de texte realizată de doamna Marcela CHIRIȚĂ, bibliotecar pensionar al Bibliotecii Județene „Vasile Voiculescu” din orașul Buzău.

Ideea de unitate națională

„Viața și toate chestiile privitoare la frații noștri de pretutindeni va fi iarăși una din preocupările noastre.”

(În *Un strigăt care trebuie auzit*. „Revista populară”, Buzău, ianuarie 1913)

***

Vitejilor noștri

„Urmași ai lui Icar,
Zburați mai sus de nori
Și ștergeți cel hotar
Al țărilor surori.”

(În „Alarma”, Buzău, XVIII, nr. 313, 23 august, 1915)

***

„O Românie mare vrem!
O cerem chiar cu toții;
Și-atunci cu dragoste de noi
Vorbi-vor strănepoții”

(În „Alarma”, Buzău, XIX, nr. 353, 22 mai 1916)

***

Iubirea de patrie

„Cât de mare-mi este dragostea de tine
Țara mea iubită, scumpul meu popor,
Că dacă m-ar cere, aș muri cu bine
Aș lupta-n războiu viteaz cu oricine
Numai să fii mare tu în viitor.”

(În „Alarma”, Buzău, XIX, nr. 349-371, 24 aprilie, 1916)

***

Averescu și Machensen

Foaie verde de trei foi.
Pe pământul Moldovei
Vin soldații rând pe rând
Pe-ai lor părinți blestemând,
Că ei i-au făcut pe ei
Așa 'nalți și frumușei
Să treacă gloanțe prin ei?

Foaie verde solz de pește.
Luptă mare se pornește,
Se pornește la Mărăști,
Că vin oști împărătești
De germani, unguri, bulgari
Ca să-și tragă lungi hotari.

În zadar însă veneau
Românii că îi opreau
Șapte luni că se lupta
Nimeni nu înainta

Dar Machensen ce-mi făcea?
- Zece divizii pornea

Pe front mi le răspândea
Cu arme mitraliere,
Cu tunuri, cu tunuri grele,
Ca Moldova să mi-o ia
Și oastea noastră cu ea.

Și-altă foaie și-o lalea,
Averescu ce-mi făcea?
- Trei divizii că-mi ducea
Și frontul că-l ținea
Germanii 'mi năvăleau
De soldați români dădeau.
Germanii se 'nfricoșau,
Armele că le svârleau,
Șapte mii că se predau
Și de morți nu mai știau.
Nouă zile-am îngropat
La germani plini de păcat...

Foaie verde lemn uscat
Machensen s-a întristat
Și frontul mi l-a lăsat
Și la Kaiser a plecat
Și din gura-a cuvântat:
- „Să trăiești, Măria Ta,
S-aducem armata 'ncoa
Să mergem la Mărășești,
Că sunt lupte –mpărătești!"

Kaiserul cum l'auzea,
Foarte rău se întrista
Și plouat se întorcea.

România ce-mi zicea?
Foaie verde arțăraș,
Bravo, scumpii mei ostași.
Noi cu toții să luptăm,
Țara noastră s'apărăm,
Pe germani să-i depărtăm,
Părinții să ni-i scăpăm,
Pe Rege să-l bucurăm.

Foaie verde de trei foi,
Ah! ce greu e în război.
Să luptăm pân' om muri,
Copiii când s-or mări
Mereu ne vor pomeni,
C'a luptat tată și frate
Pentru-a neamului dreptate.

Foaie verde de trei fragi
Să vii maică, să mă cați
Să vezi pomii retezați
Și grămezi mari de soldați!
Și-altă foaie și-o lalea,
Maică, măiculița mea,
De-oi vedea vre-o păsărea
Zburând spre Muntenia
Cu scrisoarea' n cioc la ea,
Să știi, maică, că-i a mea!
S' o iei, maică, s' o citești,
La mine să te gândești!
S' o iei, maică, și s-o duci
În odaia und' te culci!

(Din colecția *Cântece din războiu*, realizată de preotul Dumitru Nicolaescu din Nehoiu. Publicată în „Drapelul", Buzău, nr. 16, 1919)

***

Dormiți în pace

Eroilor patriei

Virginia Rădulescu

Mărire vouă veșnic, morman de oase frânte
De glonțul cel năpraznic, de schije de obuz!
Prin jertfele de sânge și prin grozave lupte
Făcut-ați să răsune: Mărăști, Muncel, Oituz!

Din sânge și din trupuri ați reclădit o țară,
Din pilda voastră sfântă – un falnic viitor,
Din veșnicia morții o tainică comoară
Pentru urmașii voștri – avânt înălțător.

De-aceea amintirea ce-nvăluie trecutul
În veci va fi udată de lacrimi argintii!
Vă vom slăvi cu fală, vom presăra mormântul
Cu floarea parfumată a sfintei Românii!

(În revista „Vlăstarul", Buzău, VII, nr. 5, noiembrie 1930)

***

Arabella Yarca

Despre începutul războiului și refugiul populației spre Moldova, prin Buzău, aflăm din însemnările unei doamne, Arabella Yarka, fiica adoptivă a lui Scarlat (Charles) Yarka (1846–1915), născut la Buzău, fost procuror la Înalta Curte de Conturi. Arabella, căsătorită cu Carol (Citta) Davila, fiul dramaturgului Alexandru Davila din a doua căsătorie, singură în fața trupelor germane care se înaintau spre capitală, pornește către Moldova, unde soțul său era concentrat. După multe peripeții, ajunge la Ploiești, iar de aici face încercări disperate să ajungă la Buzău, apoi spre Bacău și Botoșani. Despre toate acestea și multe altele aflăm din cartea sa, *De pe o zi pe alta: carnet intim 1913–1918*, redactată în limba franceză și apărută în anul 1937, la Editura Bucovina:

26 noiembrie 1916: Am ajuns la Buzău abia la cinci după-masă. (Ne-au trebuit mai mult de șapte ore ca să facem cu mașina vreo sută de kilometri!). Eram înghețată, moartă de oboseală. Și părea imposibil să găsesc un adăpost. Am trecut pe la toate hotelurile, chiar și cele mai mizerabile, am bătut în poarta câtorva case: niciun colțișor liber, totul era ocupat de refugiați și de armată.

Mi-a venit atunci ideea să încerc la casa domnului Marghiloman, superba vilă Albatros, aflată în afara orașului. Am pornit imediat într-acolo și, pe când intram în parc, Manole îmi arătă un automobil pe aleea principală și-mi spuse că e al lui G.V. Bibescu. Atunci am prins curaj. M-am dat jos plină de speranță în fața ușii, iar un majordom impozant și cât se poate de stilat se apropie în grabă de mine. Aflând ce mă aduce acolo, s-a dus imediat să-l anunțe pe prinț, apoi s-a întors și m-a rugat să intru în salon, ca să-l aștept acolo pe prinț, care veni în câteva clipe. Mă întrebam in petto cine putea fi acest prinț, căci nu știu de ce, începeam să mă îndoiesc că ar putea fi G.V. Bibescu, deși trăgeam nădejde să fie acolo.

Majordomul m-a condus într-o încăpere superbă, destul de spațioasă și luxos mobilată. (...)

În spatele meu s-a deschis o ușă. Răsucindu-mă, pregătită să-i zâmbesc vărului meu Bibescu, m-am pomenit față în față cu... domnul Barbu Știrbey – pe care nu-l cunoșteam personal. (...). ... am început prin a spune o mică minciună, cum că fusesem sfătuită să caut ospitalitate la vila Marghiloman și că aș fi extrem de recunoscătoare dacă aș putea sta în ea o zi sau două.

...Știrbey mi-a răspuns, cu un aer jenat, că îi era peste putință să găzduiască o femeie în această vilă rechiziționată de armată, unde erau primiți doar militari... De altfel, nici nu era la el acasă.

Până la urmă este găzduită la familia Durnell, antrenorul șef al grajdurilor Marghiloman, de unde află că în vila Albatros erau găzduiți Regele Ferdinand și Principele Carol, împreună cu suita.

(În *De pe o zi pe alta: carnet intim (1913–1918)*, traducere de Denisa Toma. București: Editura Compania, 2010)

***

Vasile Bianu

Originar din Ardealul aflat secole de-a rândul de către Ungaria și Austro-Ungaria, doctorul Vasile Bianu (1858-1927), născut la Aiud, a profesat ca medic aproape patru decenii în Buzău, exceptând anii când a fost mobilizat pe frontul Primului Război Mondial. Ca mulți patrioți români, era animat de dorința de a-și vedea locurile natale eliberate de jugul străin și reunite, împreună cu alte ținuturi românești aflate în suferință, sub un singur steag și formând un stat unitar.

8/21 noiembrie 1918, la ora 2 p.m., armata română, reprezentată prin Brigada 9 de Infanterie, comandată de colonelul Lascăr Caracaș, și-a făcut intrarea triumfală în oraș. Trupele au fost primite la gară și salutate de către autorități, de la gară, cu muzica în frunte și întovărășite de un mare număr de cetățeni; soldații au mers la Primărie, trecând pe sub un frumos arc de triumf împodobit cu steaguri, flori și verdeață, iar în mijloc având desenată harta României Mari, cu un soldat de sentinelă care anunța prin trompetă înfăptuirea ei. La Primărie s-a oficiat un Te Deum în amintirea lui Mihai Viteazul, apoi s-au rostit mai multe discursuri entuziaste, după care trupele au defilat prin fața publicului asistent.

11/24 noiembrie 1918, la Catedrala Episcopală din Buzău s-a oficiat un Te Deum și s-au înălțat rugăciuni de mulțumire Celui Atotputernic pentru ajutorul dat neamului românesc spre a se întregi și a-și vedea realizat visul secular.

(În *Însemnări din Războiul României Mari*, vol. 1-2, Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1926)

***

Cum s-a întregit Țara

Ștefan Ionescu

Ah, de ce nu se ridică din mormânt aceia cari au lucrat cu atâta ardoare la mărirea Românilor, ca să vază pe nepoții și strănepoții lor cari le-au îndeplinit idealul...?! Dar ei ne privesc de la Înălțime și se bucură de faptele strălucite ale nepoților și strănepoților. Aşchia n-a sărit departe de tulpină.

(În *Alarma*, XXIV, nr. 1, 7 august 1921)

***

Spre unire

Pamfil Georgian

Unirea deci s-a făcut și... nu s-a făcut. Între hotarele largi ale țării sufletele trăesc atât de depărtate unele de altele! Această unire a sufletelor ne trebuie. ... și hotarele vor fi atunci stânci de granit, de care valul dușman se va sparge, ori cu câtă furie ar porni să le dărâme!

(În *Alarma*, XXVIII, nr. 71, 8 februarie 1925)

***

Această graniță la Prut

Mihai Sălcuțan

Avem sortite patimi grele
Cum sigur alții n-au avut
Și iată, una dintre ele –
Această graniță la Prut.

Să ne păzim de frații noștri
Ne-obligă cinicii dușmani,
Dar nu pe-aici ne intră lotri,
Ce ne-au furat de zeci de ani.

Ostași vorbind aceeași limbă,
Slujind același tricolor,
Pe cer privirile își plimbă,
Lui Dumnezeu cerându-i ajutor.

Același imn îi scoală dimineața
Și crucea toți și-o fac la fel,
Iar fiecare își dorește viața
Cu fratele alături de el.

Avem sortite patimi grele
Și multe răni ce ne-au durut,
Dar totu-i trecător sub stele
Și-această graniță la Prut.

(În *Muguri*, revista Seminarului Teologic Buzău, IV, serie nouă, nr. 7, 1993/1994)

***

Penteleul

Constantin D. Aricescu

Ce măreț amfiteatru! Imposibil a-l descrie
Sau măcar a-l reproduce fidel prin fotografie
La nord – munții Moldovii, în nord-vest – cei din Ardeal,
Ca un zid de fer încinge patria lui Decebal.
Împrejurul meu o grupă de mii de munți uriași:
Zănoaga și Miclăușul, Viforâtu, Cernatu, Măceași,
Furul și Piciorul Caprii, Mușele, Giurgiu, Brezeu,
Între carii ca un rege se înalță Penteleu.
Mai departe e Corâiul, Siriul și Negoșeni,
Podul Calului, Tigaia, Cășoca, Război, Scăieni,
Teslele și Fața Mare, Pâclele, Slon, Lopătar,
Istrița, Strâmbul și Spiriduș, Zăpodia și Mocearu,
Care între ei se pare între Erculi un titan,
După el e Penteleul, cu forma sa de vultur,
Pigmei par pe lângă dânsul toți munții cei dimprejur.

***

Poiana Mărului

Alexandru I. Zamfirescu

Lăcaș sfințit de vulturi și de gânduri
În liniștea de brazi ce te-mpresoară,
Smerenia din vremi de-odinioară
Spre cer o cer azi turlele-ți de scânduri.

O piatră din altare ruinate
A mai rămas pierdută prin cucute:
S-au prăbușit chiliile - și mute
Cirezi pasc prin poiene parfumate.

Zadarnic dangătul de clopot chiamă,
L-ascultă doar pustiul de aramă
Al toamnei risipite-n largul zării.

Căci au secat izvoarele credinței
Și nu-ncrețește cântul biruinței
Mocirla sufletească a pierzării.

(În *Râmnicul Sărat. Călăuză*,
de Octavian Moșescu, București.
Institutul de Arte Grafice Mardan, 1931)

***

Crucile Istriței

Ion Gheorghe

Calc Istrița toată, pas mărunt pân' acasă,
Dinspre sud bate câmpia, talaze, talaze,
Corabie-i Dealul, se ridică, pe hulă se lasă
Împins către nord în negura mândrei extaze.

Despre crucile de-aici să fi întocmit monografie!...
Scârbit, spiritul meu se lasă în contemplare,
Ființa istorică a popoarelor căzu în teologie,
Izvoarele lucrurilor bolborosesc tot mai neclare.

(În *Fereastra*, Mizil, nr. 39, mai 2008)

***

În Munții Buzăului. Siriu

Alexandru Vlahuță

... ne luăm rămas bun de la mândrețele ținutului Prahova și cătăm spre răsărit, peste clocotișul plaiurilor, la cei plini de comori – Carpați, blânzi și darnici ai Buzăului. În jurul nostru, în lumina limpede a zorilor, se înalță mii de catedrale. Soarele răsare în spatele Siriului. Turlele ascuțite prind a se rumeni. Sub noi ceața se risipește, pale fumurii plutesc pe crestetele codrilor, încep apele să se lămurească pe spinările văilor.

De-aici pornesc și se desfac în raze spinările răschirate ale munților – ca printre degetele unui pumn uriaș țâșnesc din toate părțile râuri furioase ce trag în matca lor șuvițele despletite ale pâraielor ș-arunc-o plasă de argint peste podoabele Buzăului. În depărtare, cât gonesc ochii, se desfac podișuri verzi, plaiuri luminoase ce se lasă în cascade pe stepenele munților, către satele răzlețite pe văi, târle de oi se zăresc sub poalele codrilor, mori de ferăstraie de-a lungul apelor".

(În „România pitorească",
București: Editura Sport-Turism, 1982)

***

Șantierul, o lume care se învață

Dumitru Ion Dincă

Cât putea face față legendei care se năștea odată cu venirea constructorilor aici, în masivul Siriu, ne vom lămuri mai încolo.

Deocamdată să reținem că barajul propriu-zis – un uriaș pinten de argilă – va avea o înălțime de 133 metri, lățime la bază 700 metri, iar sus, carosabilul de coronamente, 12 metri. Materialul de bază – argila. Deci un baraj realizat prin turnarea și concasarea structurilor de argilă cu plăci vibrante.

(În *Locul de lângă inimă*,
București: Editura Eminescu, 1984)

Anatol PETRENCU

Profesor universitar, doctor habilitat, Universitatea de Stat din Moldova, membru de onoare al AOȘR, președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”; specialist în Istoria contemporană a Românilor și Universală, autorul unor monografii referitoare la Problema poloneză în anii celui de-Al Doilea Război Mondial; la Basarabia în anii celei de-a doua conflagrații mondiale la istoria actuală a Federației Ruse etc. Conducătorul Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea memoriei victimelor regimului comunist de ocupație, 1940–1941; 1944–1953”.

„LECȚIA DE ISTORIE ȘI DEMNITATEA ANULUI 1918” SAU DESPRE ÎNVĂȚĂMINTELE FORMULATE LA 105 ANI DE LA UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

LC: La 27 martie 2023, am consemnat 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, la Chișinău desfășurându-se o impresionantă conferință științifică, mulțumind și pe această cale Primarului de Buzău, dlui Constantin Toma, pentru susținerea și implicarea fără precedent. La Ialoveni au fost dezvelite busturile lui Alexandru Marghiloman și Ion Inculeț, seara culminând cu un excepțional concert la Palatul ce poartă numele lui Nicolae Sulac. Stimate domnule profesor Anatol Petrencu, în calitatea Dvs. de istoric, de președinte al Asociației Istoricilor „Alexandru Moșanu” din Republica Moldova, partener al acestui eveniment emoționant, cum ați descrie evoluția în aceste trei decenii a procesului de conștientizare de către românii din Basarabia, dar și de către cei din România, a unui act cu o deosebită pondere istorică? Cred că a fi/a se considera român nu e suficient doar prin simpla restabilire a cetățeniei și obținerea pașaportului românesc.

AP: Într-adevăr, la 27 martie 2023, am marcat împlinirea a 105 ani de la decizia istorică a Sfatului Țării (organul legislativ suprem al Basarabiei după destrămarea Imperiului țarist și lovitura de stat bolșevică, 1917) de a reveni la sânul patriei, România, de la care ea, Basarabia, fusese răpită în 1812. Pentru noi, basarabenii, Unirea din 27 martie 1918, a fost un veritabil „colac de salvare” a identității noastre naționale peste care tăbărâse „oceanul” rusismului. Timp de 22 de ani, noi, basarabenii, am trăit în sânul României întregite. Pentru noi asta a însemnat foarte mult. Totul se cunoaște în comparație cu trecutul și cu starea lucrurilor în alte state. În perioada interbelică, noi, basarabenii, am revenit la folosirea limbii române oriunde am fi fost: la bucătărie și la tras sapa (cum era sub regim țarist) la întrebuințarea ei la piață, în școli, în organele puterii locale, în Parlament și Guvern, cum a fost în România întregită. Statul român a depus eforturi sporite pentru alfabetizarea și culturalizarea oamenilor: renumitele „4 clase la români” au rămas pe mult timp în memoria basarabenilor care nu doar au învățat să citească și să scrie românește, dar puteau recita poezii ale autorilor români la scurgerea a câtorva decenii bune de la absolvirea acelor școli primare. Ca și în restul țării, în Basarabia am avut licee, absolvenții cărora făceau față înaltelor cerințe ale universităților nu doar din România, ci și

de peste frontierele țării. Am putea aduce multe exemple de basarabeni care au devenit celebri datorită calității studiilor obținute. Cred, Eugen Coșeriu (1921–2002) este o pildă convingătoare în acest sens. O altă mare personalitate de care e bine să ne amintim este Valentin Mândâcanu (1930–2012) care a fost nu doar un lingvist de forță, dar și un luptător pentru apărarea limbii române. Lui îi aparțin cuvintele: „Ocrotind limba maternă, ocrotim un stâlp de nădejde, păzim acel areal de spirit, pe care poporul se simte statornic și puternic". În cadrul Mișcării de Renaștere națională, când intelectualitatea română din RSSM a pus problema revenirii la alfabetul latin, anume V. Mândâcanu a insistat asupra denumirii corecte a limbii noastre – Limba Română. Atunci (1989), însă, s-a ajuns la un compromis: alfabet latin, dar limbă „moldovenească". Este uimitoarea încetineala cu care se mișcă societatea noastră: abia în 2023 (!) Parlamentul Republicii Moldova a decis să numească oficial corect limba pe care o vorbim, cu modificarea respectivă a articolului 13 al Constituției.

O altă problemă pe care țarismul nu a putut-o rezolva sute de ani a fost chestiunea agrară. Nu întâmplător cel mai numeros partid politic din Rusia țaristă (peste 80% din populație locuia la țară) a fost Partidul socialiștilor revoluționari (eserii), care a și preluat puterea după căderea țarismului. În România întregită, inclusiv în provincia Basarabia, problema agrară a fost soluționată pe baza Legii despre reforma agrară, basarabenii fiind împroprietăriți cu cel puțin 6 hectare de pământ. Spațiul nu ne permite să dezvoltăm aici acest subiect (dar și alte subiecte legate de dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei), dar e bine să amintim că la noi apăruseră gospodării agricole-model destul de puternice, implicate în economia de piață.

Aflați în sânul Patriei, basarabenii nu au cunoscut ororile războiului civil din Rusia, marea foamete, organizată de Kremlin împotriva ucrainenilor (inclusiv a românilor, rămași în numita de sovietici RASSM), marea teroare din 1937–1938. Așa, însă, s-a întâmplat: după înțelegerea la care au ajuns cele două tiranii ale timpului (Germania hitleristă și URSS stalinistă, prin semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, 23 august 1939), la 28 iunie 1940, URSS a cotropit Basarabia, dar și nordul Bucovinei și Ținutul Herța, impunând un regim de teroare (arestări, condamnări, dar și deportarea în masă din iunie 1941). Dar nu numai atât: invadatorii au impus o tratare proprie a celor întâmplate în istoria noastră. Astfel, actul Unirii Basarabiei cu Patria-mamă România a fost prezentat drept „ocupare de către România moșierească a Basarabiei", iar membrii Sfatului Țării au fost prezentați drept „trădători" ai basarabenilor. Aceste (și multe alte teze false) au fost promovate și după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial până la destrămarea URSS (august 1991). Cu regret, guvernările de la Chișinău nu au fost în stare, în primul rând, ele să însușească adevărul istoric și să revină la simțirea românească, după care (în al doilea rând) să educe societatea în spiritul identității românești. Iată de ce marele eveniment istoric de la 27 martie 1918 (dar și alte date, de asemenea, istorice pentru noi – 28 iunie 1940, 22 iunie 1941, 23 august, la București, 24 august 1944, la Chișinău etc.) nu sunt conștientizate de o bună parte a societății noastre, a celei din Republica Moldova, în primul rând.

LC: Dvs. ați propus o valoroasă întregire a genericului conferinței din 27 martie curent, desfășurată în Sala Unirii – „Unde-s doi – puterea crește". În opinia Dvs., cum ar trebui să fie astăzi o veritabilă lecție despre Unire, susținută pe înțelesul celor tineri și celor mai în vârstă, de pe ambele maluri ale Prutului. De ce ne amintim despre Unire doar la 27 martie, despre limba română – la 31 august, despre cultura națională – la 15 ianuarie etc?

AP: Formula „Unde-s doi – puterea crește" am propus-o pentru a organiza cât mai reușit Conferința științifică și celelalte evenimente deosebite, pe care le-ați menționat ceva mai sus. Dar formula este valabilă și justificată în situația existenței celor două state românești. De ce să nu recunoaștem: existența celor două state românești este o problemă, atât (dar mai puțin) pentru București, cât și (în măsură definitorie)

pentru Chișinău. Suntem o națiune care avem două state. Războiul agresiv al Federației Ruse în Ucraina a demonstrat (a dezgolit) toate punctele slabe ale Republicii Moldova: nu avem forțe militare suficiente pentru apărarea populației de eventuale bombardamente rusești; nu avem puterea de voință de a ne alătura embargourilor, impuse de Lumea civilizată Kremlinului ca reacție a sângerosului și absurdului război, declanșat în Ucraina. Nu este cazul să adâncim subiectul; poate cu o altă ocazie. Dar un lucru este cert și a fost recunoscut de oficialii de la Chișinău: când ne-a fost mai greu, frații noștri de dincolo de Prut ne-au sărit în ajutor (și în lunile Pandemiei, și în iarna anului 2022–2023 etc.). Iată de ce este bine să ne amintim mai des de evenimentul de la 27 martie 1918, să cunoaștem realitățile din România întregită (1918–1940; 1941–1944) și să recunoaștem că uniți vom avea doar de câștigat, atât România, cât și (mai ales) Republica Moldova. Da, dreptul istoric nu funcționează, nu este prevăzut în Legislația internațională. Dar aceeași legislație nu interzice exprimarea și materializarea voinței popoarelor, inclusiv de a locui împreună.

LC: În anul 1989, când am venit la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, mișcarea de eliberare națională era în plină amploare. Sute de studenți entuziasmați (doar la anul întâi eram peste 70 care au ales istoria ca mod de a fi) am fost îndrumați cu demnitate de Dvs., de reputatul profesor Gheorghe Paladi și de alți profesori de la facultate, pentru a ne readuce acasă limba, istoria, drapelul. Astăzi, cum și de ce s-au schimbat atât de mult idealurile tinerilor? Care sunt năzuințele lor? Devenim o generație de consumatori, care nu avem nevoie de a ști trecutul?

AP: Este adevărat: societatea evoluează. Chiar și cea din Republica Moldova (RM). Au apărut specialiști competenți în folosirea tehnologiilor noi (de ex., specialiști în domeniul computerelor, a construcțiilor etc.), iar alții au dispărut sau au rămas unități, ca de exemplu: olarii, ceasornicarii, fotografii etc. Realitățile de astăzi oferă diverse perspective tinerei generații. În condițiile în care au fost create mari posibilități de deplasare a populației și când guvernarea de la Chișinău promovează politica de integrare europeană, cred – trebuie altfel să vedem lucrurile: noi suntem Europa! După absolvirea liceelor tinerii basarabeni se pot înscrie la diverse universități, din RM, România sau alte țări.

În privința cunoașterii istoriei: atâta cât și cum se predă la gimnaziu sau la liceu. În plus – Internetul, cu bune și rele. După care unii absolvenți de licee vin la facultățile de istorie, adevărat – mai puțin decât în perioada sovietică. Unii studenți sunt foarte buni, alții – buni. Cei ce se interesează de trecutul familiei lor, al Neamului românesc, istoria altor popoare – știu subiectele respective. Cunosc persoane care știu foarte bine anumite subiecte din istorie. Dar problema noastră este alta. Nu putem pretinde nimănui, nici celor tineri, nici celor în vârstă, să cunoască istoria. Ceea ce este, însă, foarte important, istoria (ca de altfel și limba și literatura română, poate, psihologia poporului) trebuie știută de persoanele care tind (unele chiar reușesc) să devină primari ai localităților, consilieri, deputați, miniștri, alți funcționari ai statului. Pentru că altfel nimeresc în situații jenante. Un exemplu ar fi ședința Parlamentului RM din 22 iunie 2023, când la propunerea unui deputat din Fracțiunea socialiștilor și comuniștilor, deputații au ținut un minut de reculegere în memoria „victimelor regimului fascist". Este vorba de 22 iunie 1941, când Hitler l-a atacat pe Stalin. Folosindu-se de conjunctura prielnică, conducerea României a eliberat Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța de sub ocupația sovietică. Comemorați urmau a fi militarii români care și-au dat viața pentru o cauză sfântă – eliberarea basarabenilor de opresiunea comunistă. Deputații moldoveni, însă, au ținut un minut de reculegere în memoria militarilor Armatei roșii, celor care ne-au invadat în iunie 1940. Doar deputatul PAS Oazu Nantoi n-a dat curs provocării socialiștilor, bravo lui!

LC: Cu o experiență bogată în predarea istoriei, aveți eventual răspuns la întrebările ce ne

frământă de ceva timp: De ce istoria, un domeniu „asaltat" în anii 1990 de absolvenții școlilor, a devenit o „Cenușăreasă"? Nu mai este istoria atractivă pentru studiu, cercetare? Ce rol ar reveni profesorilor de la licee, cercetătorilor științifici, universităților din Chișinău, Bălți, Cahul, Asociației Istoricilor pe care o conduceți? Cum să readucem împreună acasă istoria, respectul pentru trecutul nostru?

AP: În anii '90 ai secolului trecut era o altă situație. URSS era un stat bazat pe ideologia comunistă, specialitatea de istoric oferea multe perspective nu doar în domeniul cercetării și predării istoriei, ci și în politică, în administrația locală sau republicană, chiar unională (dacă ținem să ne amintim de faptul că dl Petru Lucinschi, istoric, a ajuns să muncească în cabinetele din Kremlin). Acum lucrurile s-au schimbat radical: la istorie, ca specialitate, vine lume puțină, este adevărat. Cauze sunt mai multe: salarizarea proastă în învățământ, trecerea cercetării pe principii de proiecte care nu asigură o continuitate în știință, terfelirea istoriei de către propagandiștii subordonați intereselor politice; ar mai fi și alte cauze.

Totuși, ce ar fi de adăugat? Noi, europenii, suntem sub presiunea războiului informațional (hibrid), promovat de Rusia. Auditoriul-țintă este și societatea românească în ansamblu. 80-90 % din materialele propagandistice rusești se bazează pe istorie. Președintele Rusiei, Vladimir Putin, personal oferă „ore de istorie", așa cum dorește el să-și atingă anumite scopuri politice, istoria fiind doar un paravan. În vizorul propagandei ruse, pe prim plan, deocamdată, sunt Ucraina, Polonia, Lituania (țările baltice în ansamblu), dar și spațiul românesc! Noi, RM, ce avem în schimb? Nimic! Instituțional, nimic. Autoritățile de la Chișinău au diminuat importanța Academiei de Științe a Moldovei, sustrăgându-i institutele de cercetare științifică ce le avea, inclusiv – Institutul de Istorie. Incontestabil, a fost o victorie a Rusiei. Iată de ce, ar fi bine, ar fi în interesul RM, al României și Europei răsăritene (!) ca Chișinăul să rezolve pozitiv problemele cercetărilor științifice, inclusiv – ale studiilor de istorie.

LC: Avem un război la hotar, în imediata noastră vecinătate. La 24 februarie 2022, Rusia a invadat Ucraina. Comunitatea științifică întotdeauna a susținut aspirația poporului ucrainean în lupta sa pentru libertate, integritate teritorială, independență și integrare în Uniunea Europeană. La un an de la declanșarea războiului neprovocat, la 23 februarie 2023, ați susținut public la Academia de Științe a Moldovei prelegerea „Războiul agresiv al Rusiei împotriva Ucrainei: cauze, desfășurare, urmări", detaliind mai multe aspecte majore pentru înțelegerea mersului unui război ucigaș, de distrugere a poporului și a patrimoniului țării. În acest context, care sunt învățămintele pe care ar trebui să le extragem noi, în Republica Moldova?

AP: Mulțumesc, bună întrebare. Salutăm politica de integrare europeană a conducerii de la Chișinău. Suntem europeni geografic, ar fi bine să fim alături de celelalte popoare europene, în Uniunea Europeană. În același timp este ciudată poziția autorităților de la Chișinău să nu ceară intrarea RM în NATO, să nu formuleze clar, la nivel de Parlament, Președinție sau Guvern cererea de aderare la Alianța Nord-Atlantică. Asta în situația în care România este membru NATO, Ucraina cere insistent să fie admisă în NATO (iar în perspectivă va fi acceptată!), când Finlanda și Suedia au fost primite deja în NATO (în fața ochilor noștri!). Ceva mai sus am scris despre militarii noștri: avem tineri foarte buni, dar cu ce-i ajută RM? Avem noi oare drone, avioane, lansatoare de rachete? Cea mai bună soluție este aderarea la NATO (asta pentru că amenințările de ocupare a RM de către Rusia nu încetează, iar bombardarea Odesei, altor orașe-porturi din sudul Ucrainei, sunt o dovadă în plus), plata cotizațiilor de membru cât ni se va cere și implicarea militarilor moldoveni alături de cei din România și alte state-membre la rezolvarea pozitivă a problemelor de securitate națională, regională, mondială.

Un alt învățământ ar fi susținerea mai pronunțată a Ucrainei în lupta ei pentru independența de stat, inclusiv prin aderarea RM la embargourile impuse de statele UE. Cum altfel, noi vrem în UE, dar nu promovăm politicile UE față de statul agresor Rusia? Pare, ceva se mișcă și la Chișinău. Pe bună dreptate: de ce într-o țară atât de mică cum este RM o ambasadă atât de mare, cu un personal clar disproporționat de cel al RM la Moscova?

LC: „Lecția de istorie și demnitate a anului 1918" – ce semnificație are acest mesaj personal pentru Dvs. și care este îndemnul pentru a consemna 110 ani de la Unirea Basarabiei cu România, în 2028?

AP: Evenimentele mari au fost realizate de oameni mari, deosebiți. În 1917–1918 am avut o generație de personalități care au cunoscut ororile Primului Război Mondial, au făcut pușcării în temnițele țariste, au formulat clar revendicările naționale și au făcut totul pentru a le realiza. La 1 august s-au împlinit 140 de ani de la nașterea ilustrului om politic și de cultură Pantelimon Halippa. Studiile demonstrează că Pan Halippa a fost o figură deosebită în istoria noastră. Între altele, fiind director al revistei „Viața Basarabiei" el a putut reda pulsul vieții basarabenilor, înserând pe paginile revistei cele mai relevante evenimente ale societății, evenimente culturale, editoriale etc., care prezintă pentru noi o sursă de informații inedite. Și ca dânsul au fost foarte mulți, o generație: Constantin Stere, Ion Inculeț, Petre Cazacu, Pantelimon Erhan ș.a.

Ca să răspund direct la întrebare: mi-aș dori mult să ajung în 2028 și să consemnăm Unirea Basarabiei cu România, din 27 martie 1918, în România întregită sau, cel puțin, în UE.

Mulțumesc pentru întrebările formulate!

Interviu realizat de
Liliana CONDRATICOVA,
doctor habilitat în istorie,
doctor habilitat în studiul artelor

*Interviul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.*

Placă comemorativă inaugurată la sărbătorirea a 105 ani de la înfăptuirea Unirii Basarabiei cu România.

Abajur pentru o bibliotecă

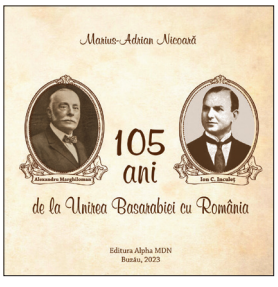

Avem onoarea de a cunoaște o carte-album, un cadou extraordinar din partea colegului și bunului nostru prieten dr. în istorie, comandor Marius-Adrian Nicoară. Cartea *105 ani de la Unirea Basarabiei cu România* a văzut lumina tiparului recent, la Buzău, la Editura Alpha. Este o lucrare de înaltă calitate poligrafică, o carte-suvenir, o carte-amintire, un album memorabil – astfel putem descrie această noutate editorială, îndemnându-vă să o citiți cu interes.

Este emblematic faptul că această carte, semnată de dr. Nicoară, a fost lansată anume pe data de 27 martie 2023, la conferința științifică „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România", ce a avut loc la Chișinău, iar momentul lansării acestei cărți s-a produs tot în Sala Unirii, unde, acum 105 ani, Sfatul Țării a votat Unirea dintre România și Basarabia.

Lucrarea are un *Cuvânt înainte* semnat de primarul municipiului Buzău, Constantin Toma, o introducere din partea autorului, fiind întregită în câteva capitole: *Aniversarea Unirii Basarabiei. Discursul rostit de Alexandru Marghiloman la banchetul prilejuit de împlinirea vârstei de 70 de ani*; Împlinirea visului de întregire națională a românilor, *Centenarul Unirii Basarabiei cu România sărbătorit la Buzău*, completată și de o bibliografie la acest subiect.

Sincere felicitări autorului cărții care a reușit înșiruirea sub două coperți a 52 de pagini, ce conțin date valoroase și fotografii de epocă (în total 53 de imagini). Cu o deosebită pietate autorul vorbește despre personalitatea lui Alexandru Marghiloman, ajuns Prim-ministru în condiții foarte dificile pentru țară, atunci când România rămăsese singură în fața mașinăriei de război a Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei. Chemându-l la guvernare pe Alexandru Marghiloman, Regele Ferdinand I a dat dovadă de o profundă înțelepciune. Era în joc soarta țării, a dinastiei și armatei române. O „zare de lumină" apăruse în noianul de necazuri prin mișcarea națională românească din Basarabia, ce dorea unirea cu România, menționează autorul cărții.

Efortul Guvernului Alexandru Marghiloman a permis apariția condițiilor favorabile, reluarea ofensivei militare și împlinirea visului de realizare a României Mari, după Unirea din 27 martie a Basarabiei, Unirea Bucovinei de la 28 noiembrie și la 1 decembrie – a Transilvaniei. Ziua de 1 Decembrie 1918 a fost sărbătorită în toate localitățile românești, iar desăvârșirea unității naționale a României a obținut recunoaștere internațională. Anume aceste aspecte au stat la baza cărții pe care am onoarea să o prezint domniilor voastre.

În anul 1922, Primarii din Basarabia au fost invitați la Palatul Regal din București. Un gest similar fusese repetat în 2018, când Primăria Buzău a invitat cca 100 de primari de peste Prut la sărbătoarea centenarului Unirii Basarabiei cu România, dl Nicoară realizând o retrospectivă a unui șir de evenimente ce au avut loc la Buzău în acel an.

Exprim întreaga recunoștință pentru gestul mărinimos de a dona peste 2000 de exemplare de carte Asociației Istoricilor din Moldova „Alexandru Moșanu", care, suntem siguri, se va regăsi în bibliotecile fiecăruia dintre noi și va fi studiată cu deosebit interes. Acest frumos album a ajuns la zeci de cititori, în bibliotecile Chișinăului, cele universitare și instituționale, precum și în Sala de Lectură a Academiei de Științe a Moldovei.

Felicit călduros municipiul Buzău – orașul lui Alexandru Marghiloman – pentru această implicare fără precedent în organizarea mai multor evenimente științifice și culturale în România și în Republica Moldova, care nu ar fi posibile fără susținerea necondiționată a tuturor inițiativelor

din partea primarului de Buzău, domnului Constantin Toma.

Și vă mulțumim că l-ați readus pe Alexandru Marghiloman la Chișinău, pe cel care a făurit, acum 105 ani, Unirea Basarabiei cu România, aici, în Sala Unirii.

În încheiere, revin la mesajul autorului, pentru a sublinia că „Astfel întărește Buzăul prietenia între oamenii trăitori pe cele două maluri ale Prutului și își omagiază trecutul cinstindu-și înaintașii", iar această carte lansată la 27 martie 2023, în Sala Unirii de la Chișinău, la 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, este un exemplu pe cât se poate de elocvent.

Liliana CONDRATICOVA, doctor habilitat în istorie, doctor habilitat în studiul artelor

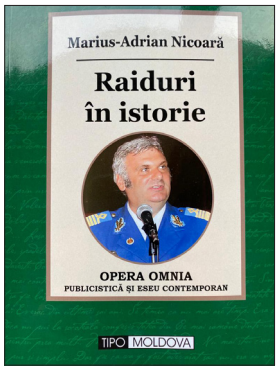

Raiduri în istorie, volum de publicistică și eseu contemporan, din colecția *Opera Omnia,* a Editurii TipoMoldova (2023, 815 pagini cu prefață de Emilian Marcu), îl are ca autor pe domnul Marius-Adrian Nicoară, doctor în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România și al Consiliului de Cercetare Științifică al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare, directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie al acestuia, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România.

Cu o educație complexă, atât militară de aviator – în ierarhia militară a deținut funcția de comandant al Centrului de Instruire pentru Forțe Aeriene, actuala Școală de Instruire pentru Forțele Aeriene „Aurel Vlaicu" de la Zilișteа-Boboc, Buzău, cât și civilă de istoric, domnia sa este un experimentat manager educațional și cultural.

Un cer de stele dedesupt/ Deasupra-i cer de stele sunt versurile eminesciene prin care autorul își construiește cu talent, temeinicie și pricepere această primă carte din seria *Raidurilor,* lucrări tematice proiectate a se finaliza în cinci volume.

Raiduri în istorie, este o lucrare dedicată evident Muzei Clio și are darul de a ne aduce în memorie și a transmite urmașilor evenimente importante din trecutul nostru și nu numai. Încercând să decodăm titlul propus de autor, plecăm de la definiția termenului: *în aviație raidul este o misiune militară ce constă într-o incursiune rapidă de avioane (individual sau în formație) pe un itinerar posibil, al unor cercetări aeriene.* Descoperim astfel că domnul Marius-Adrian Nicoară, singur sau în echipă, efectuează de ani de zile adevărate raiduri intelectuale cu caracter științific și memorialistic.

Educat în spiritul corectitudinii și al respectului față de cele prezentate, domnul Marius-Adrian Nicoară își construiește demersul riguros, prin studiul izvoarelor istorice primare, al documentelor de arhivă, pentru cunoașterea și promovarea exactă a faptelor, evenimentelor și eroilor din istoria patriei sau cea universală.

Un loc aparte între studiile consemnate, îl are istoria fascinantei lumi a aviației – domeniul de suflet al autorului – de la constituirea Școlii Aripilor Românești la Aeronautica Militară Română, în diferitele sale etape de dezvoltare dar și a Personalităților sale de excepție (precum generalii Gheorghe Jienescu, Ermil Gheorghiu, Gheorghe Vasiliu, Emanoil Ionescu sau Alexandru Sahini) care s-au remarcat în cadrul aviației. Faptele le sunt prezentate frumos și ordonat dar mai ales cu virtuozitate de profesor remarcabil.

Buzoian de origine, Marius-Adrian Nicoară este puternic atașat de oamenii și plaiurile de legendă ale acestui ținut, pe care le omagiază în eseuri și studii istorice, de asemenea consistent documentate. Este evident că prin talentul său scriitoricesc reușește să înnobileze ținutul de la Curbura Carpaților. Totodată, el redă cu rigurozitate faptele unor mari personalități buzoiene (Alexandru Marghiloman, Constantin C. Arion, Gheorghe D. Marinescu) și o multitudine de evenimente pe care le prezintă cu lux de amănunte, multe dintre ele – noutăți care interesează un mare număr de pasionați ai domeniului.

Îl felicit pe autor pentru realizarea acestui regal publicistic și sunt foarte bucuros că această carte este bine primită nu numai de către profesioniști și familiile lor sau pasionații genului, ci și de masa largă a cititorilor de istorie, scrisă de un profesionist ce dovedește har și corectitudine.

Jipa ROTARU, membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România,
profesor universitar, doctor în științe istorice

Colecția *Opera Omnia* a Editurii TipoMoldova din Iași a editat cartea *Raiduri prin cultură,* (2023, 854 pagini) al doilea volum de publicistică și eseu contemporan al domnului Dr. Marius-Adrian Nicoară, excelent manager cultural și prolific cercetător științific, care la momentul tipăririi volumului era: autorul a șase volume, un al șaptelea fiind în pregătire; coautor la 27 volume; coordonatorul a 23 volume; consultant pentru 5 volume și un film documentar; îngrijitorul a 3 lucrări anastatice (7 volume); realizator a 7 podcasturi radiofonice și 7 filme documentare; autor de cercetare și documentare pentru 14 expoziții istorice exterioare și creator a peste 290 de articole de specialitate sau de popularizare a istoriei, tradițiilor și patrimoniului.

Aviator și istoric de succes, autorul a strâns laolaltă articole, reportaje, eseuri și studii științifice de toată lauda, realizând o lucrare de excepție. *Raiduri prin cultură* este o carte care arată pe deplin dragostea autorului pentru cultură, pentru măreția și strălucirea ei.

Prin *raidurile* sale, locale, regionale, naționale sau universale, autorul scrie despre ținutul Buzăului și personalitățile acestuia, despre realizările materiale și spirituale ale poporului nostru, prezentând totodată fapte care au influențat evoluția României sau a lumii, în timp și peste timp. Articolele sunt semnele unei pasiuni de excepție, în care, cu probitate științifică, reușește să redea demnitatea și importanța unor locuri de mare rezonanță istorică, spirituală și socială din România, dar mai ales să prezinte publicului larg, oameni, fapte și întâmplări de excepție. Nu este întâmplător faptul că articolele apelează la semnele magice ale culturilor cucuteniene sau monteorene descoperite în zonă, la semnele lăsate de daci, romani, străromâni, vlahii și românii locului sau din Imperiul Bizantin, la românitatea de la nord și de la sud de Dunăre, din timpul cruciadelor și nu numai.

În acest context, fără teama de a greși, apreciez că lucrarea are un caracter enciclopedic, multidisciplinar, prin conexiunile făcute între: știință și cultură; istorie și actualitate; biserică și armată; educație, învățământ și mass-media. Autorul are grijă ca cercetările sale să fie incursiuni în domeniul cultural, dar și o călătorie uimitoare prin istoria neamului, punând între pagini evocări ale numelor mari din cultura națională: Mihai Eminescu, Nicolae Iorga sau Pamfil Șeicaru.

Marius-Adrian Nicoară nu lasă în plan secund nici contribuția orașului Buzău la propășirea neamului, evidențiind rolul activităților culturale, științifice și artistice dedicate aniversării Centenarului înfăptuirii României Mari în acest oraș, evidențiind în mod cu totul special, contribuția la realizarea acestui act istoric unic al Unirii, a lui Alexandru Marghiloman.

Autorul volumului elogiază și eroii aerului, apărători ai cerului țării, aducând în atenție, într-un adevărat monument cultural livresc, aripile aviatorilor din tagma omului devotat care este Marius-Adrian Nicoară, ce educă cititorul, prin articolele sale, în spiritul adevărului și frumosului.

Raidurile lui Marius-Adrian Nicoară sunt unele cu bătaie lungă, semn că autorul are talentul de a-și construi propria sa cetate de cultură, prin pasiune și talent, ca elogiu pentru oamenii care merită respect prin realizările lor.

Marius-Adrian Nicoară are puterea de a reda lumii savoarea culturii indiferent de timp sau timpuri, ca un autentic cărturar educat de dragostea pentru părinți, neamuri, neam și patrie.

Valeriu AVRAM, expert al Ministerului Culturii din România,
cercetător științific gradul I, doctor în istorie

Acest supliment al revistei apare cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Buzău prin Centrul Cultural și Educațional „Alexandru Marghiloman” și al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare – Buzău.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură; redactor-șef: Aliona Grati, Chișinău, Buzău: Alpha MDN, 2023. – ISSN 2587-3695, E-ISSN 1857-2537, Anul V, Supliment la nr. 1, 2023, 168 p.
Tiraj 300 ex.